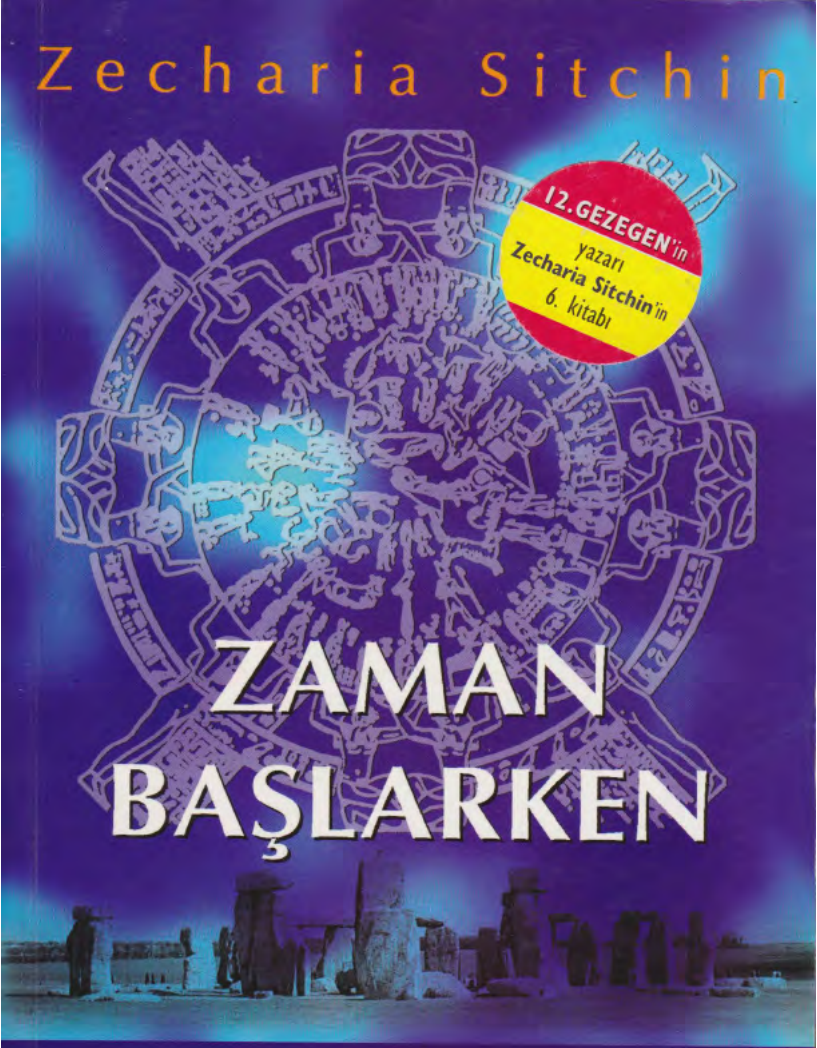
Zecharia Sitchin

12. GEZEGEN'in yazarı Zecharia Sitchin'in 6. kitabı

ZAMAN BAŞLARKEN

RM

Zaman Başlarken

Zecharia Sitchin

ZAMAN BAŞLARKEN

DÜNYA TARİHÇESİ
V. KİTAP

Çeviren:
Yasemin Tokatlı

Ruh ve Madde Yayınları

When Time Began
Copyright© 1993, Zecharia Sitchin
Tüm hakları saklıdır. Yazarın yazılı izni olmaksızın bu kitabın hiçbir bölümü, herhangi bir biçim veya yolla tekrar basılamaz ve yayımlanamaz. İlk kez İngilizce olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde Avon Books, Inc. tarafından yayınlanmıştır.

Bu Kitabın Türkçe Yayın Hakkı
İnsanlığı Birleştiren Bilgiyi Yayma (BİLYAY) Vakfı'nın
bir kuruluşu olan
Ruh ve Madde Yayıncılık ve Sağlık Hizmetleri A.Ş.'ne aittir.
Ruh ve Madde Yayıncılık ve Sağlık Hizmetleri A.Ş.'nden yazılı izin alınmadan hiçbir alıntı yapılamaz. ©

İstanbul, Mayıs 2006

ISBN 975-6377-16-x

Kapak: Ferda Gürsoy

Baskı
Kurtiş Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Litros Yolu Fatih Sanayi Sitesi
No: 12/74-75 Topkapı / İstanbul
Tel: (0.212) 613 68 94 613 68 95

Yayın
Ruh ve Madde Yayıncılık ve Sağlık Hizmetleri A.Ş.
Hasnun Galip Sok. Pembe Çıkmazı No: 4, D: 9
34433 Beyoğlu/İSTANBUL
Tel: (0.212) 243 18 14 249 34 45 • Faks: (0.212) 252 07 18
http: www.ruhvemadde.com e-mail: info@ruhvemadde.com

SUNUŞ

Ünlü yazar Zecharia Sitchin, Dünya Tarihçesi dizisinin en önemli bölümlerinden biri olan *Zaman Başlarken* adlı bu kitabında, zamanı ve insanoğlunun zaman kavramıyla tanışmasını, zamanı ölçmeyi öğrenişini ve takvimin nasıl ortaya çıktığını ele alıyor.

Bizler için bugün kanıksanmış birer ölçü birimi olan gün, ay ve yıl kavramlarının nasıl ortaya çıktığını ve takvimlerin tanrılar ve insanlar arasındaki ilişkileri nasıl belirlediklerini hayranlık uyandıran bir titizlikle anlatan Zecharia Sitchin'in bu kitabını dilimize kazandıran Sayın Yasemin Tokatlı'ya teşekkür ederiz.

Ruh ve Madde Yayınları

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9
1. Zaman Devreleri 11
2. Taştan Yapılma Bilgisayar 38
3. Göğe Bakan Tapınaklar 64
4. DUR.AN.Kİ: "Gök-Yer Bağı" 94
5. Sırları Koruyanlar 124
6. İlahi Mimarlar 156
7. Fırat Kıyısındaki Stonehenge 187
8. Takvim Hikayeleri 216
9. Güneşin de Doğduğu Yer 243
10. Tanrıların İzinden 277
11. Değişen Dünya'daki Sürgünler 315
12. Koç Burcu Çağı 342
13. Sonrası 376
Kaynakça 407
Dizin 417

ÖNSÖZ

En eski zamanlardan bu yana Dünyalıların gözleri hep göğe çevrilidir. Hem hayranlık hem de huşu duyan Dünyalılar Göğün Usullerini öğrenmişlerdir: yıldızların konumları, Ay ve Güneş döngüleri, hafifçe yana yatık yerkürenin dönüşü. Hepsi nasıl başladı ve nasıl bitecek, dahası arada neler olacak?

Gök ve Yer ufukta çizgisinde buluşur. Binlerce yıldır Dünyalılar gecenin yıldızlarının bu buluşma noktasında yerlerini Güneşin ışıklarına bırakışlarını seyretmişler ve gün ile gecenin sürelerinin eş olduğu anı, yani Ekinoks gününü bir başvuru noktası olarak seçmişlerdir. Takvimlerin de yardımıyla insan Dünya Zamanını işte bu noktadan başlayarak saymıştır.

Yıldızlı semayı tanımlamak üzere gökler on iki parçaya, zodyağın on iki burcuna bölünmüştür. Ama bin yıllar geçtikçe "sabit yıldızlar" hiç de sabit değilmiş gibi göründüler; Ekinoks Günü, yani Yeni Yılın ilk günü bir burçtan diğerine kayar görünmeye başladı. Böylece Dünya Zamanına Göksel Zaman eklenmiş oldu ve bu yeni bir çağın, Yeni Çağın başlangıcıydı.

İlkbahar ekinoksu gününün son 2.000 yıldır olageldiği gibi Balık burcunda değil de Kova burcunda gerçekleşeceği Yeni Çağın eşiğinde olan bizler bu değişimin nelerin habercisi olduğunu merak ediyoruz; iyi mi yoksa kötü mü? Yeni bir başlangıç mı yoksa bir son mu? Yoksa hiçbir değişiklik olmayacak mı?

Geleceği anlamak için geçmişi incelemeliyiz çünkü insanoğlu Dünya Zamanını saymaya başladığından bu yana Göksel Zaman birimini, yani Yeni Çağların gelişini de deneyimlemiştir.

Yeni Çağlar öncesinde ve sonrasında yaşananlar Zamanın akışı üstünde şu an bulunduğumuz konumda bizler için büyük dersler içermektedir.

- 1 -

ZAMAN DEVRELERİ

Roma döneminde Kartaca piskoposu ve kuruluşunun ilk yıllarında Hristiyan Kilisesinin en büyük düşünürü olup Yeni Ahit'teki din ile Yunan felsefesinin Eflatuncu geleneğini birleştiren Hippo'lu Augustin'in (M.S. 354-430) "Zaman nedir?" diye sorulduğunda "Hiç kimse sormadığında ne olduğunu bilirim ama bana sorana ne olduğunu anlatmayı isteyecek olsam bilmem" cevabını verdiği anlatılır.

Zaman Yerküre ve onun üstündeki her şey için ve de bireyler olarak her birimiz için hayati önem taşır çünkü kendi deneyimlerimizden ve gözlemlerimizden bilmekteyizdir ki, doğduğumuz andan ve yaşamaya devam etmeyeceğimiz andan bizi ayıran şey ZAMAN'dır.

Zamanın ne olduğunu bilmiyor olsak da onu ölçmenin yollarını bulmuşuzdur. Ömürlerimizi yıllar ile sayarız, aslında düşünecek olursanız, bu "yörüngeler" demenin başka bir biçimidir çünkü Yerküre üstündeki bir "yıl" tam olarak budur: Dünya'nın, yani gezegenimizin yıldızımızın, yani Güneş'in çevresinde tamamladığı bir yörüngedir. Zamanın ne olduğunuz bilmeyiz ama onu ölçme tarzımızı düşündüğümüzde şunları merak etmeden duramayız: "Yıl"ı uzun olan başka bir gezegende yaşıyor olsaydık yaşam devremiz farklı olur muydu, daha uzun yaşar mıydık? Bir "milyonlarca yıl gezegeni" üstünde yaşıyor

olsaydık "ölümsüz" olur muyduk? Aslına bakarsanız Mısır firavunları "milyonlarca yıl gezegeni"nde yaşayan tanrılara katıldıkları anda ebedi bir ötealemde yaşayacaklarına inanıyorlardı.

Gerçekten de "oralarda" başka gezegenler, hatta üstünde bildiğimiz yaşamın evrilmiş olabileceği gezegenler var mıdır? Yoksa bizim gezegen sistemimiz ve Dünya üstündeki yaşam biricik midir? Biz insanlar yapayalnız mıyız? Yoksa firavunlar Piramit Metinlerinde ne anlattıklarını biliyor muydular?

Yahveh "Göğe bak ve yıldızları say" demişti İbrahim'e, onunla ahdederken. İnsanoğlu çok eski zamanlardan beri göklere bakmakta, kendisinden başkalarının oralarda, başka kürelerin üstünde var olup olmadığını merak etmektedir. Mantık ve olasılık matematiği evet cevabını dayatıyor olsa da astronomlar evrenin başka yerlerindeki başka güneşlerin çevresinde dönen başka gezegenleri gerçekte ilk kez olarak, vurguluyoruz, *ilk kez olarak* ancak 1991'de bulmuşlardır.

Temmuz 1991'deki bu ilk keşfin tam olarak doğru olmadığı ortaya çıktı. Bir İngiliz astronom ekibi tarafından yapılan bu açıklama beş yıllık gözlemlere dayanmaktaydı; Pulsar 1829-10 olarak adlandırılan hızla dönen bir yıldızın Dünya'nın on katı büyüklüğünde bir "gezegen boyutunda refakatçiye" sahip olduğu sonucuna varmışlardı. Pulsarların şu veya bu nedenle kendi içlerine çöken yıldızların olağanüstü yoğun çekirdekleri oldukları varsayılmaktadır. Delicesine bir hızla dönen pulsarlar saniyede birkaç kez düzenli atımlarla radyo enerjisi yaymaktadırlar. Bu atımlar devresel iniş çıkışları saptayan radyo teleskoplarıyla gözlemlenebilir; astronomlar Pulsar 1829-10'ın çevresini her altı ayda bir dolaşan bir gezegenin bu iniş çıkışlara sebep olabileceği ve bu durumu açıklayabileceğini varsaydılar.

Sonradan anlaşıldı ki İngiliz astronomlar birkaç ay sonra hesaplamalarının kesin olmadığını, dolayısıyla 30.000 ışık yılı uzaklıktaki pulsarın gezegen benzeri bir uydusunun olduğuna ilişkin çıkarımlarını destekleyemeyeceklerini kabul etmişlerdi. Ancak o sırada bir Amerikan ekibi PSR 1257+12 adı verilen, bizden yalnızca 1.300 ışık uzaklıkta çökmüş bir güneş olan daha

yakındaki bir pulsara ilişkin benzer bir keşif yapmıştı. Astronomlar bunun ancak bir milyar yıl kadar önce patladığını ve çevresinde dönen kesinlikle iki, belki de üç gezegene sahip olduğunu tahmin ediyorlardı. Kesin olan ikisi güneşlerinin çevresinde Merkür'ün bizim güneşimize olan uzaklığı kadar bir mesafede dönmekteydiler, olası üçüncü gezegen ise Dünyamızın Güneşe olan uzaklığı kadar bir mesafede yörüngedeydi.

John Noble Wilford *The New York Times*'ın 9 Ocak 1992 tarihli sayısında, "Bu keşif gezegen sistemlerinin yalnızca hayli yaygın olmakla kalmayıp çok farklı koşullar altında da meydana gelebildiğine ilişkin spekülasyonları alevlendirdi," diyordu; "bilim adamları pulsarların çevresinde dönen gezegenlerin yaşanabilir olması ihtimalinin olmadığını söylüyorlar, ama bulgular bu sonbaharda zeki dünya dışı yaşam işaretleri bulmak için gökleri sistemli biçimde arayacak olan astronomları cesaretlendiriyor."

Firavunlar haklı mıydılar?

Firavunlar ve Piramit Metinlerinden çok uzun zaman önce kadim bir uygarlık, aslında insanoğlunun bilinen ilk uygarlığı ileri bir kozmogoniye sahipti. Astronomların 1990'larda keşfettikleri şey altı bin yıl önce kadim Sümer'de bilinmekteydi; yalnızca kendi güneş sistemimizin (en uzaktaki gezegenler de dahil) gerçek yapısı ve birleşimi değil evrende başka güneş sistemlerinin mevcut olduğu ve yıldızlarının (güneşlerinin) içe çökebildiği veya patlayabildiği, gezegenlerinin rotalarından çıkabildiği, aslında Yaşamın bir yıldız sisteminden bir diğerine böylece taşınabildiği gibi fikirler de bilinmekteydi. Bu kozmogoni ayrıntılarıyla yazıya dökülmüştü.

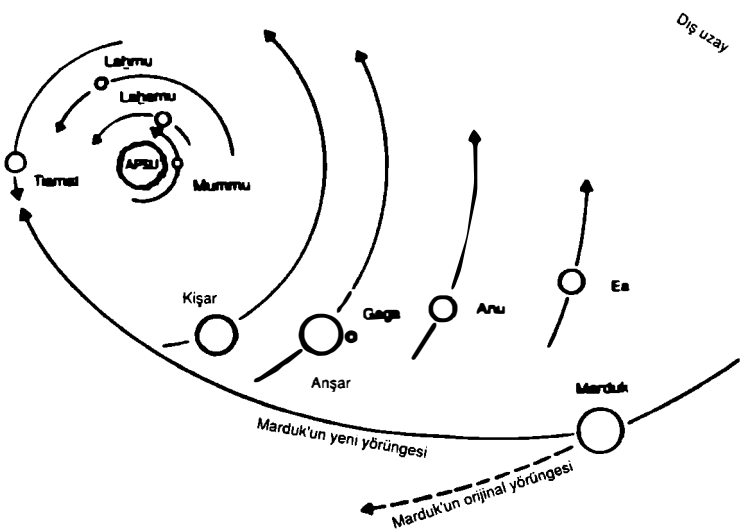
Yedi tablet üzerine yazılmış uzun bir metin bize daha sonraki Babil versiyonları aracılığıyla ulaşabilmiştir. *Yaratılış Destanı* denilen ve açılış dizeleri *Enuma eliş* ile tanınan bu metin, ilkbaharın ilk gününe denk gelen Nissan ayının ilk gününde başlayan Yeni Yıl Bayramı sırasında halka okunurdu.

Güneş sistemimizin ortaya çıkış sürecinin ana hatlarını veren bu uzun metin Güneş'e (Apsu) ve onun habercisi Merkür'e

(Mummu) ilk olarak Tiamat adlı eski bir gezegenin nasıl katıldığını, sonra Güneş ile Tiamat arasında Venüs ve Mars adlı (Lahamu ve Lahmu) bir çift gezegenin oluşup birleştiğini, bunların ardından Tiamat'ın ötesinde Jüpiter ile Satürn (Kişar ve Anşar) ve Uranüs ile Neptün (Anu ve Nudimmud) adlı çiftlerin nasıl ortaya çıktığını tarif etmektedir. Bu son iki gezegen çifti 1781 ve 1846'da modern astronomlarca keşfedilene kadar bilinmiyorlardı ama binlerce yıl önce Sümerler tarafından bilinmekte ve tarif edilmekteydiler. Bu yeni oluşan "göksel tanrılar" birbirini iteler ve çekerken bazılarından uydular, yani aycıklar filizlendi. Bu dengesiz gezegen ailesinin ortasındaki Tiamat tam on bir uydu oluşturmuştu ve içlerinden "Kingu" denilen birinin boyutu o kadar büyüdü ki kendi başına bir gezegen, "göksel tanrı" olma özelliğini edinmeye başladı. Modern astronomlar bir gezegenin birden çok uydusu olması ihtimalinden Galileo 1609'da bir teleskop yardımıyla Jüpiter'in en büyük dört ayını keşfedene dek habersizdiler ama Sümerler binlerce yıl öncesinde bu fenomenden haberdardılar.

Binlerce yıllık bu *Yaratılış Destanı*na göre bu dengesiz güneş sistemine dış uzaydan gelirmiş görünen bir istilacı dalıverir; bu bir başka gezegendir, Apsu ailesinden değildir, başka bir yıldız ailesine aittir ve uzayda gezinmek üzere dışarı fırlatılmıştır. Modern astronomi pulsarlardan ve çöken yıldızlardan haberdar olmadan binlerce yıl önce Sümer kozmogonisi başka gezegen sistemlerini ve çökerken veya patlarken gezegenlerini dışarı fırlatan yıldızları çoktan tahayyül etmişti bile. Ve böyle reddedilmiş ve bizim güneş sistemimizin dış sınırlarına ulaşan bir gezegen, der Enuma eliş, sistemin ortalarına çekilmeye başladı (Şekil 1).

Dış gezegenlerin yanından geçmekteyken modern astronomları bugün bile şaşırtan pek çok bilmeceyi açıklayan değişimlere sebep oldu: örneğin Uranüs'ün bir yana yatıklığı, Neptün'ün en büyük ayı Triton'un ters yörüngede yol alışı, aslında bir aycık olan Plüton'u yerinden edip garip yörüngeli bir gezegen haline getiren şey. İstilacı güneş sisteminin merkezine çekildikçe Tiamat ile çarpışma rotasına daha çok girmeye zorlanır ol-

Şekil 1

du ve bu durum "Göksel Savaş"la sonuçlandı. İstilacı gezegenin uydularının tekrar tekrar Tiamat'a çarptığı bir dizi çarpışmadan sonra bu eski gezegen ikiye ayrıldı. Bir yarısı parçalara ayrılıp (Mars ile Jüpiter arasındaki) Asteroit Kuşağını ve çeşitli kuyruklu yıldızları oluştururken yaralı ama parçalanmamış halde kalan diğer yarısı Dünya (Sümerce "Ki") dediğimiz gezegeni oluşturmak üzere yeni bir yörüngeye itildi, bu kürenin ayı ise Tiamat'ın en büyük uydusu oldu. İstilacının kendisi de Güneş etrafında çok uzun bir yörüngeye oturup güneş sistemimizin on ikinci üyesi haline geldi (Güneş, Ay ve on gezegen). Sümerler ona *Nibiru*, yani "Geçiş Gezegeni" diyorlardı. Babilliler ona kendi ulusal tanrıları onuruna *Marduk* adını verdiler. Destanın öne sürdüğüne göre işte bu Göksel Savaş sırasında Nibiru tarafından başka bir yerden getirilen "yaşam tohumu" Yerküreye geçmişti.

Evren üzerine düşünen ve modern kozmogoniler öneren filozoflar ve bilim adamları değişmez biçimde Zamanı tartışırken bulurlar kendilerini. Zaman kendi başına bir boyut mudur yok-

sa evrendeki tek gerçek boyut mudur? Şu an geçmişin bir parçası mıdır yoksa geleceğin başlangıcı mı? Ve en önemlisi, Zamanın bir başlangıcı var mıdır? Varsa, bir sonu olacak mıdır? Evren başlangıcı ve sonu olmaksızın sonsuza dek mevcut olmuşsa Zamanın da başlangıcı ve sonu yok mudur? Veya evren pek çok astrofizikçinin varsaydığı gibi Büyük Patlama gibi bir başlangıca sahipse gerçekten, bu durumda Zaman da evren başladığında mı başlamıştır?

Şaşırtıcı doğrulukta olan Sümer kozmogonisini düşünüp ortaya koyanlar da bir Başlangıca (dolayısıyla da karşı konulmaz bir Sona) inanıyorlardı. Zamanı bir ölçü birimi, bir göksel destanın başlangıcından itibaren bir ilerleyiş ölçüsü, bir işaretleyici olarak düşündükleri bu kadim Yaratılış Destanının *Enuma*, yani *Zaman* anlamına gelen ilk kelimesinden bellidir:

Enuma eliş la nabu şamamu
Yükseklerde Gök henüz isimlendirilmemişken
şaplitu ammatum şuma la zakrat
Ve aşağıda, sağlam zemin (Dünya) çağırılmamışken.

İlksel Apsu ve vücuda getirdiği Mammu ve Tiamat dışında "hiçbir şeyin" var olmadığı, Dünya'nın henüz meydana gelmemiş olduğu bir ilksel dönemi düşünmek ve Yeryüzü ile onun üstündeki her şey için "büyük patlama"nın evrenin ve hatta güneş sisteminin yaratılışı değil de Göksel Savaş olayı olduğunu fark etmek büyük bilimsel zekaları gerektirmiş olmalıdır. Dünya için Zaman o zaman, tam o anda, Tiamat'ın ayrılan yarısının Asteroit Kuşağı ("gök") haline geldiği, Yerkürenin yeni yörüngesine savrulup Zamanı ölçmek üzere yılları, ayları, günleri, geceleri saymaya başlayabileceği anda başladı.

Kadim kozmogoninin, dinin ve matematiğin temelini oluşturan bu bilimsel görüş *Yaratılış Destanı*nın yanı sıra pek çok başka Sümer metninde de ifade edilmiştir. "Enki ve dünya düzeni"ne dair olup bilginlerce "mit" olarak görülen ama aslında Sümer bilim tanrısı Enki tarafından yazılmış otobiyografik hika-

ye olan bir metin Dünya için Zamanın tıklamaya başladığı anı, zamanı şöyle tarif eder:

> Geçmiş zamanın günlerinde
> gök, Yer'den ayrıldığında,
> Geçmiş zamanın gecelerinde
> gök, Yer'den ayrıldığında...

Sümer kil tabletlerinde sıklıkla tekrarlanan kelimelerle başka bir metin ise Başlangıç kavramını bu önemli andan önce ortaya çıkmamış olan evrimin ve uygarlığın pek çok unsurunu sıralayarak aktarmaktadır. Ondan önce, der metin, "İnsanın adı daha çağrılmamıştı" ve "gerekli şeyler henüz ortaya çıkartılmamıştı." Tüm bu gelişmeler ancak "gök Yer'den uzaklaştıktan sonra, Yer-küre gökten ayrıldıktan sonra" meydana gelmeye başlamıştı.

Zamana ilişkin aynı kavramların gelişimi Sümer uygarlığının sonrasına denk gelen Mısır uygarlığının inançlarında da hüküm sürmesi şaşırtıcı değildir. Piramit Metinlerinde (1466. paragraf) Şeylerin Başlangıcı'na ilişkin şu tarifi okuruz:

> Gök henüz var edilmemişken,
> İnsanlar henüz var edilmemişken,
> Tanrılar henüz doğmamışken,
> Ölüm henüz var edilmemişken...

Eski çağlarda yaygın olan ve Sümer kozmogonisinden kaynaklanan bu bilgi, İbranların kutsal kitabının ilk bölümü olan Yaratılış'ta şöyle yankılanır:

> Başlangıçta
> *Elohim* göğü ve yeri yarattı.
> Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu
> Ve *Tehom* karanlıklarla kaplıydı
> Ve Tanrı'nın *rüzgarı* suların üstünde dalgalanıyordu.*

*Kitabı Mukaddes Şirketi tarafından 2003 yılında yayınlanan Kutsal Kitap çevirisinden farklı olan yerleri italik ile vurgulanmıştır. (Ç.N.)

Kutsal kitaptaki bu yaratılış hikayesinin Enuma eliş gibi Mezopotamya metinlerine dayandığı, Sümer dilinde *Tehom*'un Tiamat, "rüzgar"ın "uydular" anlamına geldiği ve "dövme bilezik" olarak tarif edilen "göğün" Asteroit Kuşağı olduğu artık iyice kesinleşmiştir.* Ancak kutsal kitap Yerküre söz konusu olduğu kadarıyla Başlangıcın anı bakımından çok daha nettir; Kitabı Mukaddes'teki versiyon Mezopotamya kozmogonisinin anlatımını ancak Yer'in Tiamat'tan kopuşun bir sonucu olarak *Şama'im*'den, yani Dövme Bilezik'ten ayrılma noktasından devralmaktadır.

Yerküre için Zaman, Göksel Savaş ile başlamıştır.

Mezopotamya yaratılış hikayesi, güneş sistemimizin oluşumu ve Nibiru/Marduk'un gezegenlerin yörüngelerinin henüz sabit ve dengeli hale gelmediği bir sırada ortaya çıkışı ile başlar. Hikaye güneş sistemimizin her bir gezegenine ("göksel tanrı") kendine tayin edilen yeri ("istasyon"), yörünge yolunu ("kader"), dönüş hızını ve hatta aylarının şu anki biçimiyle verilmesini Nibiru/Marduk'a atfederek biter. Gerçekten de yörüngesi boyunca diğer tüm gezegenleri kucaklayan, "gökleri geçip yüksekleri tarayan" büyük bir gezegen olduğundan güneş sistemini dengeli hale getiren gezegen olduğu kabul ediliyordu:

Nibiru istasyonunu kurdu ki
Onların göksel kuşaklarını belirlesin
Ve hiçbiri sınırını aşmasın veya eksik kalmasın...

Gezegenler için O
onların kutsal göklerini kurdu ki
onları yollarında tutabilsin,
rotalarını belirlesin.

*Bkz. *12. Gezegen*, Dünya Tarihçesi serisinin birinci kitabı, Ruh ve Madde Yayınları, 9. baskı, 2005.

Enuma eliş (Tablet 5, dize 65) işte böyle diyordu: "Göğü ve Yeri O yarattı"; Yaratılış Kitabında geçen aynı kelimelerle.

Göksel Savaşta eski güneş sisteminin bir üyesi olan Tiamat bertaraf edilmiş, bir yarısı Dünya gezegeni olmak üzere yeni bir yörüngeye itilirken bu yeni güneş sisteminin önemli bileşeni olarak Ay korunmuş, Plüton bağımsız bir yörüngeye sokulmuş ve Nibiru semalarımızdaki Yeni Düzenin on ikinci üyesi haline gelmişti. Dünya ve onun üstünde yaşayanlar için Zamanı belirleyen unsurlar bunlar olacaklardı.

On iki sayısının Sümer biliminde ve günlük hayatında (güneş sisteminin on iki üyesine uygun olacak şekilde) oynamış olduğu çok önemli rol binlerce yıl sonra bugün bile eşlik etmektedir. Onlar "günü" (gün batımından gün batımına) on iki "çifte saat"e bölmekteydiler ve bu adet on iki saatlik saat ve yirmi dört saatlik gün halinde modern zamanlarda da korunmuştur. Bir yılı oluşturan on iki ay ölçüsünü de hala kullanıyoruz, tıpkı burçlar kuşağının on iki burca bölünmesini kullandığımız gibi. Bu göksel sayının on iki İsrail kabilesi ve İsa'nın on iki havarisi gibi daha pek çok farklı ifadesi mevcuttur.

Sümer matematik sistemi altmışlıktı, yani 100'e dayalı (bir metrenin 100 santimetreye denk geldiği) metrik sistemden ziyade "altmışa dayalı" olan bir sistemdi. Altmışlık sistemin avantajları arasında on ikiye bölünebilmesi de vardı. Altmışlık sistem sırasıyla bir altıyla bir de on ile çarparak ilerletiliyordu: altıyla başlayıp altıyı on ile çarpıp (6 x 10 = 60) sonra 360 elde etmek üzere altı ile çarparak. Sümerler tarafından daireye uygulanan 360 sayısı bugün de hem geometride hem de astronomide kullanılmaktadır. 360 da on ile çarpılarak *sar* ("hükümdar, efendi"), yani büyük bir daire ile yazılan 3.600 sayısına ulaşılıyordu.

Sar veya 3.600 Dünya yılı Nibiru'nun Güneş çevresindeki yörüngesinin süresidir, yani Nibiru'da yaşayan herhangi biri için bu yalnızca bir Nibiru yılıydı. Sümerlere göre, Nibiru'da gerçekten başkaları, Dünya'daki insansılardan çok daha ileri evrim geçirmiş olan zeki varlıklar vardı. Sümerler onlara "Gökten Yere Gelmiş Olanlar" anlamına gelen *Anunnakiler* diyorlardı.

Sümer metinleri Anunnakilerin Nibiru'dan Yeryüzüne çok uzun zaman önce gelmiş olduklarını ve buraya geldiklerinde zamanı Dünya ölçüsüyle değil Nibiru'nun yörüngelerini ölçü alarak ölçmüş olduklarını tekrar tekrar öne sürerler. Bu İlahi Zaman'ın birimi, tanrıların bir yılı olan *sar*'dır.

Sümer Kral Listeleri olarak bilinen ve Anunnakilerin Yeryüzündeki ilk yerleşimlerini tarif eden metinler Tufandan önceki ilk on Anunnaki liderinin idarecilik sürelerini sar ile yani 3.600 Dünya yılı ölçüsüyle belirtmektedir. Yeryüzüne ilk inişten Tufana dek, bu metinlere göre 120 sar geçmişti: Nibiru güneşin çevresini yüz yirmi kez dönmüştü ve bu 432.000 Dünya yılına denk geliyordu. Yüz yirminci yörüngede Nibiru'nun yerçekimi gücü öyle güçlüydü ki Antarktika üstünde birikmiş olan buz örtüsünün kayıp güney yönündeki okyanuslara düşmesiyle Yeryüzünü örten muazzam bir gel git dalgası yaratmıştı: Kitabı Mukaddes'te geçen büyük sel veya Tufan aslında daha eski ve ayrıntılı olan Sümer kaynaklarından alınıp kaydedilmişti.

Efsaneler ve kadim halk inançları bu sayıya: 432.000'e o sıralarda Sümer denilen ülkenin çok ötesinde devresel bir önem atfetmiştir. *Hamlet's Mill* (Hamlet'in Değirmeni) adlı eserde "mitlerin ve bilimin birleştiği bir nokta"yı arayan Giorgio de Santillana ve Hertha von Dechend şu sonuca varmıştı: "432.000 çok eskilerden beri anlamlı bir sayıydı." Bu iki yazar tarafından verilen örnekler arasında *Valhalla*, yani öldürülen savaşçıların kaldığı mekan ile ilgili Töton ve İskandinav hikayeleri vardır; Yargılanma Gününde bu ölmüş savaşçılar Valhalla'nın kapılarından çıkıp tanrı Odin veya Woden'in yanında devlere karşı savaşacaklardır. Valhalla'nın 540 kapısı vardır ve her birinden sekiz yüzer savaşçı çıkacaktır. Santillana ve von Deschend savaşçı kahramanların toplam sayısının böylece 432.000 olduğunu işaret ederler. "Bu sayı çok eski bir anlama sahip olmuş olmalıdır çünkü ayrıca *Rigveda*'daki hecelerin de sayısıdır" diye devam ederler. *Rigveda*, içinde Hint-Avrupalı tanrıların ve kahramanların hikayelerinin kaydedilmiş olduğu Sanskrit dilinde yazılmış olan "Kutsal Dizeler Kitabı"dır. Dört yüz otuz iki bin, bu iki yazara göre "temel 10.800 sayısına, yani her bir kıtasında 40 hece

olan *Rigveda*'daki kıta sayısına denk düşmektedir" (10.800 x 40 = 432.000).

Hint gelenekleri 432.000 sayısını açıkça *yugalar*ya da Dünya'nın ve İnsanoğlunun yaşadığı Çağlar ile ilişkilendirmektedir. Her bir *caturyuga* ("büyük yuga") giderek azalan uzunlukları 432.000 sayısının ifadeleri olan dört yugaya bölünmüştür: Birincisi Altın Çağ olan Dört katlı Çağ (4 x 432.000 = 1.728.000 yıl), ardından Üç katlı Bilgi Çağı (3 x 432.000 = 1.296.000 yıl) ve onu izleyen Çifte veya İki katlı Fedakarlık Çağı (2 x 432.000 = 864.000 yıl), son olarak da şu an içinde yaşadığımız ve yalnızca 432.000 yıl sürecek olan Anlaşmazlık Çağı. Bu Hint gelenekleri Tufan öncesinde hüküm süren on Sümer hükümdarının on çağını da hesaba katmakta ama toplam zaman süresini 4.320.000 yıla genişletmektedir.

Dahası, 432.000 sayısına dayanan böyle büyük rakamlar Hint dininde ve geleneklerinde *kalpa*, yani Tanrı Brahma'nın "Günü" kavramına da uygulanır. Bir devrin on iki milyon *deva* ("İlahi Yıl") içerdiği anlatılırdı. Her bir İlahi Yıl da 360 Dünya yılına eşitti. Dolayısıyla "tanrı Brahma'nın bir Günü" 4.320.000.000 Dünya yılına eşitti. Güneş sistemimizin yaşına yönelik modern dönemlerde yapılan tahminlere çok yakın olan bu zaman süresine 360 ve 12 ile çarpım yapılmasıyla ulaşılıyordu.

Ancak 4.320.000.000 bin katlı büyük yuga idi; bu olguya dikkati ilk çeken kişi *kalpa*nın 1.000 *caturyuga* döngüsü içerdiğini açıklayan Arap matematikçisi Ebu Reyhan el-Biruni idi. Dolayısıyla Hint göksel takviminin matematiğini kısaca şöyle özetleyebiliriz: Tanrı Brahma'nın gözünde bin devre yalnızca bir gündür. Bu da aklımıza Kitabı Mukaddes'te anlatılan Rab'bin İlahi Günü ile ilgili olarak Mezmurlar (90:4)'da geçen bilmecemsi bir beyanı getirmektedir:

> Çünkü senin gözünde bin yıl
> Geçmiş bir gün, dün gibidir.

Bu cümle genelde Rab'bin sonsuzluğunun sembolik bir ifa-

desi olarak görülmüştür. Ama Mezmurlar Kitabında (ve Eski Ahit'in başka yerlerinde de) yer alan Sümer verilerinin sayısız izi sürülecek olduğunda, pekala kesin bir matematik formül dile getirilmiş de olabilir; tıpkı Hint geleneklerinde de olduğu gibi.

Hint gelenekleri Hazar Denizinin kıyılarından gelen ve –Sümer bilgileri ve inançlarının Hint-Avrupalılara yayılmasına aracı olan– Küçük Asya'nın (Anadolu) Hititlerinin ve Fırat Nehrinin üst kısımlarında yaşayan Hurrilerin kuzenleri olan "Aryan" göçebeler tarafından Hint topraklarına getirilmiştir. Aryan göçlerinin M.Ö. ikinci binyılda gerçekleştiğine inanılmaktadır ve *Vedalar*'ın "insan kökenli olmayıp" daha önceki bir çağda bizzat tanrılar tarafından derlendiğine inanılmaktadır. *Vedalar*'ın çeşitli kısımları ve bunlardan türeyen ek literatür (Mantralar, Brahmanalar vb.) zaman içinde Hint kutsal kitaplarından olmayan *Puranalar* ("Kadim Yazılar") ve *Mahabarata* ile *Ramayana* gibi büyük destan şiirleri ile de desteklenmiştir. Bunlarda da 3.600 sayısının katlarından türeyen rakamlar baskındır, örneğin *Vişnu Purana*'da "Krişna'nın Dünya'dan ayrılacağı gün *Kali* çağının ilk günü olacaktır, bu çağ fanilerin 360.000 yılı kadar sürecektir" cümlesi geçer. Bu cümle *Kaliyuga*'nın, yani şu an içinde yaşadığımız çağın 36.000 Dünya ya da "fani" yılına denk gelen 100 ilahi yıldan oluşan bir şafak veya "sabah alacakaranlığı"na, sonra (360.000 Dünya yılına denk gelen 1.000 ilahi yıl süren) çağın kendisine ve de son olarak 100 ilahi yıldan (36.000 fani yılı) oluşan bir akşam karanlığı veya "akşam alacakaranlığı"na bölündüğü kavramına bir gönderme yapar; böylece çağın toplamı 1.200 ilahi yıla veya 432.000 Dünya yılına eşittir.

432.000 yıl süren ve her biri Nibiru'nun 3.600 Dünya yılına denk gelen 120 yörüngesine eş olan bir İlahi Devreye ilişkin böylesine yaygın inançların derinliğine bakıldığında bunların yalnızca bir matematik el çabukluğu mu yoksa çok eski devirlerde bilinmeyen bir biçimde Anunnakiler tarafından tanınıp kaydedilen temel ve doğal bir astronomik fenomen mi olduğunu merak etmeden duramıyor insan. Tufan'ın yeryüzüne yaklaşmakta olan Nibiru'nun Antarktika'yı kaplayan dengesiz buz

örtüsü üstünde yerçekimi gücü nedeniyle oluşan ve Anunnakiler tarafından önceden belirlenip beklenen küresel bir felaket olduğunu *Dünya Tarihçesi* dizimizin ilk kitabı olan *12. Gezegen*'de göstermiştik. Bu olay son buzul çağını yaklaşık 13.000 yıl önce aniden sona erdirdi ve böylece Dünya'nın devrelerinde büyük bir jeolojik ve iklimsel bir değişim olarak kaydedildi.

En uzunu jeolojik çağlar olan böyle değişimler Yeryüzünün yüzeyinin ve okyanus çökeltilerinin incelenmesi sonucunda doğrulanmıştır. Pleistosen denilen son jeolojik çağ 2.500.000 yıl önce başlamış ve Tufan ile sona ermiştir; bu çağ insansıların evrimleştiği, Anunnakilerin Yeryüzüne geldikleri ve İnsanoğlunun, yani *Homo sapiens*'in ortaya çıkartıldığı dönemdir. Ve Pleistosen sırasında deniz çökeltilerinde yaklaşık 430.000 yıllık bir devrenin bulunduğu saptanmıştır. Cincinnati Üniversitesinden Madeleine Briskin önderliğindeki bir jeolog ekibi tarafından yürütülen bir dizi incelemeye göre deniz seviyesindeki ve derin deniz iklim kayıtlarındaki değişimler "yarı dönemsel olan 430.000 yıllık bir devirselliği" göstermektedir. Böyle devirsel dönemler iklim dalgalanmalarında meyil (Dünya'nın yana yatıklığı), presesyon (yörüngede hafif gerileme) ve dışmerkezlilik (eliptik yörüngenin biçimi) tarafından etkilenen değişiklikleri hesaba katan Astronomik Teori ile de uyumludur. Bu teorinin ana hatlarını 1920'de ortaya koyan Milutin Milankovitch ortaya çıkan büyük dönemselliğin 413.000 yıl olduğunu tahmin etmektedir. Onun ve daha yeni tarihli Briskin'in döngüsü Sümerlerin Nibiru'nun etkilerine atfettikleri 432.000 yıllık Sümer döngüsüne neredeyse uymaktadır: yörüngelerin, dengesizliklerin ve iklim devrelerinin kavuşması.

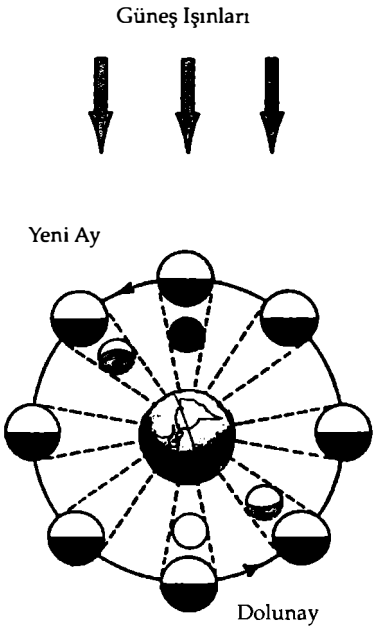
Demek ki İlahi Çağlar "miti"nin bilimsel temele sahip olduğu görülmektedir.

Hem Sümer hem de kutsal metinler gibi kadim kayıtlarda Zaman unsuru yalnızca bir başlangıç noktası olarak yer almaz, Zaman neyin "ne zaman" olduğunu da göstermektedir. Yaratılış süreci bir anda zamanın ölçümüne bağlanır, bunun ölçülmesi de belirlenebilir göksel hareketlere bağlıdır. Tiamat'ın tahrip

olması ve sonrasında Asteroit Kuşağının ve Dünya'nın yaratılması Mezopotamya versiyonuna göre Göksel Efendinin (istilacı Nibiru/Marduk'un) iki yörünge dönüşünü gerektirmişti. Kitabı Mukaddes versiyonunda ise bu işi tamamlamak Rab'bin "iki gün"ünü almıştır ve umarım köktenciler bile artık bunların bildiğimiz gün ve gece olmadıkları konusunda bize katılacaklardır çünkü bu iki "gün" Dünya henüz var edilmemişken (ve ayrıca, Rab'bin bir gününün bin yıla denk olduğunu söyleyen Mezmur yazarının sözlerine de kulak versinler) meydana gelmiştir. Mezopotamya versiyonunun, Yaratılış Zamanını veya İlahi Zamanı her biri 3.600 Dünya yılına eşit olan Nibiru'nun geçişleriyle ölçtüğü açıktır.

Yaratılış'ın kadim hikayesi yeni oluşan Yer ve onun üstündeki evrime geçmeden önce yıldızlar, gezegenler ve göksel yörüngelerle ilgili bir hikayedir ve zamanı İlahi Zaman ile anlatır. Ama Yer'e ve nihayetinde onun üstündeki insanoğluna odaklandığında hikayenin Zaman ölçüsü de Dünya Zamanına, yani yalnızca insanoğlunun yuvası olan bu küreye uygun olmakla kalmayıp ayrıca insanoğlunun da anlayıp ölçebileceği bir ölçeğe kayar: Gün, Ay, Yıl.

Dünya Zamanının bu tanıdık unsurlarını düşündüğümüzde bile, bu üçünün de yine göksel hareketlerin, başka bir deyişle Dünya, Ay ve Güneş arasındaki karmaşık bağlantıları içeren devresel hareketlerin ifadeleri oldukları akıldan çıkartılmamalıdır. Işık ve karanlığın Gün dediğimiz (yirmi dört saatlik) günlük sıralanışının Dünya'nın kendi ekseninde dönüşünden kaynaklandığını biliyoruz, Güneş'in ışıkları yerkürenin bir yüzünü aydınlatırken diğer yüzü karanlıkta kalmaktadır. Ay'ın daima orada olduğunu, hatta görünmediğinde bile orada olduğunu, gözden kaybolduğu için değil de Dünya-Ay-Güneş konumlarına (Şekil 2) bağlı olarak büyüyüp küçüldüğünü biliyoruz; Ay'ı ya Güneş'in ışıklarıyla tamamen aydınlanmış veya Dünya'nın gölgesiyle tamamen örtülmüş veya bu iki hal arasında ilk dördün, son dördün gibi evrelerde görmekteyiz. Ay'ın Dünya çevresin-

Şekil 2

deki 27,3 gün ("yıldız ay") olan gerçek yörüngesini gözlemlenen 29,53 güne ("dönencel ay") uzatan ve Yeni Ay'ın tekrar görünmesi fenomenini takvimsel ve dinsel açıdan pek çok şey ima eder hale getiren işte bu üç katlı ilişkidir. Ve yıl veya Güneş Yılı, şüphesiz artık biliyoruz ki, Dünya'nın yıldızımızın, Güneş'in çevresinde tamamladığı bir yörüngedir.

Ama Dünya Zamanının gün, ay ve yıl gibi devrelerine sebep olan böyle basit gerçekler apaçık ortada değillerdir, fark edilebilmeleri için ileri bilimsel bilgi gerektirmektedirler. Örneğin, İskenderiyeli Batlamyus'un* (M.S. ikinci yüzyıl) devrinden M.S. 1543'teki "Kopernik Devrimi"ne dek geçen neredeyse iki bin yıllık bir süre boyunca gündüz-gece devresine Dünya'nın çevresinde dönen Güneş'in neden olduğuna inanılmıştı. Güneş, Ay

*Batlamyus: Ptolemy adıyla da bilinen Yunanlı matematikçi ve astronom. (Ç.N.)

ve gözlemlenebilen gezegenlerin evrenin merkezi olan Dünya'nın çevresinde dönüyor oldukları sorgulanamaz bir inançtı. Nicolaus Kopernik'in merkezde Güneş'in olduğuna ve Dünya'nın onun çevresinde diğer herhangi bir gezegen gibi dönen bir başka gök cisminden ibaret olduğuna ilişkin önerisi bilimsel açıdan öyle devrimci ve dinsel açıdan öyle karşıttı ki Kopernik büyük astronomi eseri *De revolutionibus coelestium*'u (Gök Cisimlerinin Dönüşleri Üstüne) yazmayı erteledi ve arkadaşları da bu eseri onun dünya üstündeki son günü olan 24 Mayıs 1543'a dek basmayı erteledi.

Ancak Sümer bilgisinin o eski zamanlarda bu üçlü Dünya-Ay-Güneş ilişkisine aşinalığı içerdiği açıktır. Ay'ın dört evresini tarif eden *Enuma eliş* metni bunları Dünya'nın çevresini dolaşan Ay'ın Güneş ile karşı karşıya konumu bağlamında, ayın ortasındaki dolunayı "Güneş'e karşı kıpırdamadan durdu" ve ayın sonundaki küçülüşünü "Güneş'e kavuşup durdu" (bkz. Şekil 2) diyerek tarif etmektedir. Bu hareketler Göksel Efendinin (Nibiru) Göksel Savaşın bir sonucu olarak Dünya'ya ve onun ayına biçtiği "kaderlere" (yörüngelere) atfedilmektedir:

> Ay'ın parlamasını sağladı
> Ve ona geceyi emanet etti;
> Gecede günleri işaret etmekle
> Görevlendirdi onu [şöyle diyerek:]
> Ay boyunca hiç durmadan tacına desenler oluştur.
> Ayın hemen başında Yeryüzü üstünde yüksel,
> Altı günü belirtecek ışıltılı boynuzların olacak,
> Yedinci günde bir hilale erişecek.
> Ayın ortasında Güneş'e karşı kıpırdamadan dur;
> Ufukta o sana yetişecek.
> Sonra tacını küçült ve ışığını
> Güneşe yaklaştığın zaman geri çek
> Ve otuzuncu günde Güneş'e kavuşup dur.
> Sana bir kader biçtim, onun yolunu izle.

Kadim metin, Göksel Efendi "İşte böyle günleri tayin etti, gün ve gecenin bölgelerini tesis etti" diye sözlerini bağlar.

(Kitabı Mukaddes ve Yahudi geleneklerinde görülen şu yirmi dört saatlik günün bir önceki akşam gün batımıyla başlaması –"akşam oldu, sabah oldu ve ilk gün"– kavramının Mezopotamya metinlerinde çoktan ifade edilmiş olması kayda değerdir. Enuma eliş'in sözleriyle Ay "gecede günleri işaret etmekle görevlendirildi.")

Çok daha ayrıntılı olan Mezopotamya metinlerinin bu çok kısa özetiyle bile Kitabı Mukaddes (Yaratılış 1:14) Dünya, Ay ve Güneş arasındaki üçlü ilişkinin gün, ay ve yıl devreleriyle bağlantısını ifade etmektedir:

> Tanrı şöyle buyurdu:
> Gök kubbede gündüzü geceden ayıracak,
> Yeryüzünü aydınlatacak ışıklar olsun.
> Belirtileri, mevsimleri, günleri, yılları göstersin.

Buradaki "aylar" anlamında kullanılmış olan ve Yeni Ay akşamı toplu ibadet çağrısı anlamına da gelen İbranca *Mo'edim* terimi Ay'ın yörünge dönemini ve evrelerini Mezopotamya-İbran takviminin ilk başlangıcından itibaren ayrılmaz bir parçası olarak tespit etmektedir. Aylar, günler ve yıllardan sorumlu iki ışık (Güneş ve Ay) sıralanmıştır; bu takvimin en eski zamanlarında bile karmaşık ay-güneş temelli doğası böylece sunulur. İnsanoğlunun bir takvim yapmak suretiyle zamanı ölçme gayretiyle geçen binlerce yıl içinde bazıları (Müslümanların bugün de yaptıkları gibi, Kameri takvim) yalnızca Ay evrelerini izlemişken bazıları da güneş yılını benimseyip (kadim Mısırlılar ve Batı dünyasında kullanılan şimdiki takvimler gibi) bunu uygun biçimde "aylar"a bölmüşlerdi. Ama yaklaşık beş bin sekiz yüz yıl önce Sümer'in dinsel merkezi olan Nippur'da icat edilen ve Yahudilerin hala kullanmakta oldukları takvim, Kitabı Mukaddes'te ele alındığı gibi Dünya ve iki ışıklı gök cismi arasındaki yörünge ilişkilerine dayanan karmaşık zaman ölçümünü koru-

muştu. Bu yapılırken Dünya'nın Güneş etrafında döndüğü olgusu "yıl" için kullanılan ve Sümer dilinde "rotada dolaşmak, yörünge çizmek" anlamına gelen astronomi terimi olan *şatu*'dan türeyen *Şanah* terimiyle belirtilmiştir: Tam bir yılın geçişini anlatmak için "etrafını dolanan veya yıllık yörünge" anlamına gelen terimin tamamı *Tekufath ha-Şanah*'dır.

Kabala olarak bilinen Yahudi mistisizm literatürünün baş eseri olan Aramca-İbranca derleme *Zo'har*'da(İhtişam Kitabı) –Hristiyanlık Çağının on üçüncü yüzyılında– günün geceye doğru değişmesinin sebebi olarak Dünya'nın kendi ekseni etrafına dönüşünün hataya yer bırakmayacak şekilde açıklanmış oluşu karşısında bilginler şaşkına dönmüşlerdi. Kopernik'in gün-gece sıralamasının Güneş'in Dünya çevresinde dönmesinden değil de Dünya'nın kendi ekseni etrafında dönmesinden kaynaklandığını iddia etmesinden yaklaşık iki yüz elli yıl önce *Zohar* şöyle belirtmişti:"Dünyanın tamamı döner, bir küre gibi dönmektedir. Bir kısmı aşağıda olduğunda diğer kısmı yukarıda olur. Bir kısmı için ışık varsa, diğer kısmı için karanlıktır; bunun için gün ise öbürü için gecedir." *Zohar*'ın kaynağı üçüncü yüzyılda yaşamış olan haham Hamnuna idi!

Astronomi bilgisinin Orta Çağın Hristiyan Avrupasına taşımasında Yahudi alimlerin rolü az biliniyor olsa da İbranca yazılıp (İspanya'da yayınlanmış ve on üçüncü asırdan kalmış şu kitaptaki gibi, Şekil 3) açıkça anlaşılan çizimlerle süslenerek günümüze dek ulaşmış olan astronomi kitaplarında ikna edici biçimde belgelenmiştir. Aslında, İskenderiyeli Batlamyus'un Batı dünyasında *Almagest* olarak bilinen yazıları ilk başlarda Mısır'ı sekizinci yüzyılda fetheden Araplar tarafından korunmuş ve Yahudi bilginlerin yaptıkları çeviriler aracılığıyla Avrupalılara da ulaşmıştır; bu çevirilerden bazılarında Kopernik öncesi asırlarda Batlamyus'un yerküresini merkez alan teorilerinin doğruluğuna şüphe düşüren bazı yorumların yer alması önemlidir. Astronomi üzerine yazılmış Arapça ve Yunanca kitaplardan diğer çeviriler kadar bağımsız derlemeler de Orta Çağ Avrupasındaki astronomi çalışmalarının ana kaynağını oluşturmaktaydı-

Şekil 3

lar. Dokuzuncu ve onuncu yüzyılda Yahudi astronomlar Ay'ın ve gezegenlerin hareketleri üstüne eserler derlediler, Güneşin rotasını ve takımyıldızların konumlarını hesapladılar. Aslında ister Avrupa kralları ister Müslüman halifeler için olsun astronomi tablolarının derlenmesi Yahudi saray astronomlarının bir özelliğiydi.

Görünürde zamanının ötesinde olan böyle ileri bir bilgi ancak Kitabı Mukaddes'e ve onun daha önceki Sümer kaynaklarına nüfuz etmiş çok daha eski, gelişmiş bir bilginin hafızalarda korunmasıyla açıklanabilirdi. Gerçekten de *Kabala* "alınmış olan", nesilden nesile aktarılan çok daha eski gizli bilgi anlamına gelmektedir. Orta Çağdaki Yahudi alimlerinin bilgisinin izi kutsal kitapla ilgili verileri saklayıp üstünde yorum yaptıkları Yudea ve Babil'deki akademilere dek sürülebilir. M.Ö. 300'den başlayıp M.S. 500'e dek bu tarz verileri ve yorumları kaydeden *Talmud* astronomiyle ilgili bilgi kırıntılarıyla doludur, bunlar arasında haham Samuel'in "göklerin yollarını sanki kasabasının

sokakları gibi bildiği" ve Haham Joshua ben-Zakai'nin "yetmiş yılda bir ortaya çıkan ve denizcilerin kafasını karıştıran bir yıldız"a benzetilmesi gibi beyanlar yer almaktadır; ikincisi, aşağı yukarı her yetmiş beş yılda bir gökte gözlemlenen ve on sekizinci yüzyılda Edmund Halley tarafından keşfedilene dek bilinmediği varsayılan Halley kuyruklu yıldızıyla aşinalığı akla getirmektedir. Haham Jabneh'li Gamliel ise yıldızları ve gezegenleri –teleskobun "resmen" icadından on beş yüzyıl önce– gözlemlerken kullandığı boruyu andıran optik bir aygıta sahipti.

Göksel sırları bilme ihtiyacı Yahudi (yani Nippur) takviminin, güneş yılı ile ay yılı arasında ay yılının 10 gün, 21 saat, 6 dakika ve yaklaşık 45,5 saniye kısa oluşundan kaynaklanan farkın karmaşık bir ayarlama, yani "artık yıl ekleme" gerektiren ay-güneş temelli yapısı yüzündendir. Bu kısalık bir dönencel ayın 7/19'una denktir ve dolayısıyla bir ay yılı, her on dokuz güneş yılına yedi ay yılı ekleyerek bir güneş yılıyla denkleştirilir. Astronomi kitapları bu on dokuz yıllık çevrimin keşfini Atinalı astronom Meton'a (M.S. 430 civarı) atfederler ama bu bilgi aslında binlerce yıl öncesine, Mezopotamya'ya dek uzanmaktadır.

Bilginler, Sümer-Mezopotamya panteonunda Şamaş'ın ("Güneş tanrı") "Ay tanrısı" Sin'in oğlu ve dolayısıyla da beklenenin tersine hiyerarşide daha alt basamakta betimlenmiş oluşu karşısında şaşırmışlardır. Açıklaması, takvimin Ay çevrimlerinin ölçüm sistemine konulmasının güneş çevriminin ölçümünden daha öncesine rastladığı kökeninde olabilir. Alexander Marshack *The Roots of Civilization* (Uygarlığın Kökleri) adlı kitabında Neanderthal döneminden kalan kemik ve taş araç gerecin üstündeki işaretlerin süsleme değil ilkel ay takvimleri olduklarını önermiştir.

Hicri takvim gibi tamamen aya dayalı takvimlerde bayramlar her üç yılda bir, bir ay kadar geriye kaymaya devam etmektedir. Mevsimlerle bağlantılı bir bayramlar çevrimini korumak amacıyla tasarlanan Nippur takvimi böyle sürekli bir geriye kaymaya izin veremezdi: Örneğin Yeni Yıl baharın ilk gününde başlamalıydı. Bu ise Sümer uygarlığının başlangıcından itibaren

Dünya ve Ay'ın hareketlerine ve bunların Güneş ile bağlantılarına, dolayısıyla da "artık yıl hesabı"nın sırlarına ilişkin kesin bilgiye sahip olmayı gerektirmekteydi. Ayrıca mevsimlerin nasıl ortaya çıktığına dair anlayışı da gerektiriyordu.

Günümüzde Güneş'in kuzeyden güneye ve sonra geriye doğru yaptığı, mevsimlere yol açan yıllık hareketlerinin Dünya'nın ekseninin, onun Güneş çevresindeki yörüngesinin düzlemine göre eğik olması gerçeğinden kaynaklandığını biliyoruz; bu "meyil" şu anda 23,5 derecedir. Güneşin kuzeyde ve güneyde 21 Haziran ve 22 Aralık'ta ulaşabildiği ve adeta tereddüt eder görünüp sonra geri döndüğü bu en uzak noktalara gün dönümleri ("Güneş durmaları") denilir. Gün dönümlerinin keşfi de Meton'a ve meslektaşı Atinalı astronom Euctemon'a atfedilmektedir. Ama aslında böyle bir bilgi çok eski zamanlara dek uzanmaktadır. *Talmud*'un zengin astronomi dağarcığı ("yana eğmek, meyil vermek, yana çevirmek" anlamındaki *Natoh* fiilinden) *Neti'yah* terimini modern dengi olan "meyil" anlamında zaten kullanmaktaydı; bin yıl kadar öncesinde ise Kitabı Mukaddes Dünya'nın ekseni kavramını gün-gece çevrimine Yer üstüne çizilmiş bir "çizgi"ye (Mezmurlar 19:5) bağlayarak kabul etmekteydi; Yer'in oluşumundan ve onun gizemlerinden söz ederken Eyüp Kitabı, Yer için eğimli bir çizgi, yana eğik bir eksen yaratma işini Göksel Efendi'ye atfeder (Eyüp 38:5). Eyüp Kitabı, *Natoh* terimini kullanarak (26:7)'de Yer'in eğimli eksenine ve Kuzey Kutbuna gönderme yapar:

> O boşluğun üzerine kuzey göklerini yayar,
> Hiçliğin üzerine dünyayı asar.

Mezmurlar 74:16-17 yalnızca Dünya, Ay, Güneş ve Dünya'nın kendi ekseni üstünde dönüşünün gün, gece ve mevsimlere yol açması arasındaki bağlantıyı tanımakla kalmayıp ayrıca Güneş'in gün dönümleri dediğimiz bariz mevsimsel hareketlerinin "sınırlarını" da tanımaktadır:

Gün senindir
Gece de senin.
Ay ve Güneşi sen yerleştirdin.
Yeryüzünün bütün sınırlarını sen saptadın,
Yazı da kışı da yaratan sensin.

Her bir gün doğumu için gün doğumu ve gün batımı arasına bir çizgi çekilse sonuç, göğe bakan kişinin başının üstünde birbirini çaprazlamasına kesip Yer'i ve onun üstündeki gökleri dört parçaya bölen dev bir X oluşturan iki çizgi olurdu. Bu bölümleme çok eski zamanlarda kabul edilmiştir ve Kitabı Mukaddes'te buna "Yer'in dört köşesi" ve "göklerin dört köşesi" olarak gönderme yapılır. Yer ve gök çemberlerinin tabanlarında yuvarlaklaşan üçgenlere benzeyen dört parçaya bölünüşü kadim halklarda "kanatlar" imgesini uyandırmıştır. Dolayısıyla Kitabı Mukaddes "göklerin dört kanadı"ndan olduğu kadar "Yer'in dört kanadı"ndan da söz eder.

M.Ö. birinci binyıldan kalma bir Babil dünya haritası bu "Yer'in dört köşesi" kavramını yuvarlak Yerküreye gerçekten tutturulmuş dört "kanat" ile resmetmektedir (Şekil 4).

Şekil 4

Güneş'in kuzeyden güneye ve oradan da geriye doğru yaptığı bariz hareket yalnızca birbirinin açıkça zıddı olan yaz ve kış mevsimleriyle değil onların aralarındaki ilkbahar ve sonbahar mevsimleriyle de sonuçlandı. Bu ara mevsimler gün tün eşitlikleriyle, yani Güneş'in Dünya ekvatoru üzerinden (bir kez giderken, bir kez dönerken) geçtiği sırada gün ve gecenin eş uzunlukta olduğu ekinokslarla ilgilidir. Kadim Mezopotamya'da Yeni Yıl ilkbahar ekinoksu gününde başlardı: İlk Ayın (*Nisannu*, yani "işaretin verildiği" ay) ilk günü. Hatta İsrailliilerin Mısır'dan Çıkışı zamanında bile Kitabı Mukaddes (Levililer 23) Yeni Yılın sonbahar ekinoksunda kutlanacağını buyurmuştu; belirlenen bu aya (Tişri) "yedinci ay" deniyor ve böylece Nisan'ın ilk ay olduğu tanınıyordu. Durum her ne idiyse, ekinokslara dair Yeni Yıl günleriyle de kesinleşen bilginin Sümer dönemlerine dek uzanmakta olduğu açıktır.

Güneş yılının dört katlı (iki gün dönümü, iki ekinoks) bölünüşü bilinen ilk resmi takvimi, yani Nippur'un ay-güneş temelli takvimini oluşturmak üzere çok eski zamanlarda ay hareketleri ile birleştirildi. Bu takvim Akkadlar, Babilliler, Asurlar ve onların ardından gelen başka uluslar tarafından kullanıldı ve bugün bile Yahudi takvimi olarak hala kullanılmaktadır.

İnsanoğlu için Dünya Zamanı M.Ö. 3760'da başlamıştı; tarihi kesin olarak biliyoruz çünkü 1992 yılında Yahudi takvimi 5752 yılını göstermektedir.*

Dünya Zamanı ile İlahi Zaman arasında Göksel Zaman bulunmaktadır.

Etten kemikten yaratılanların sonunun suyla gelmediği güvencesine ihtiyaç duyan Nuh, gemiden dışarı adım attığı andan itibaren insanoğlu yeryüzünün tahribat ve diriliş döngülerine veya dönemlerine veya çağlarına dair bir türlü unutulmak bilmeyen bir kavramla –yoksa bir anı mıdır bu?– yaşamış ve yaşanacak iyi veya kötü şeylerin işaretlerini görmek için göksel işaretleri aramak amacıyla göklere bakmıştır.

*Çeviri yapıldığı sırada yıl 2005 ve Yahudi takvimi 5765 yılını gösteriyor. (Ç.N.)

İbran dili Mezopotamya'daki köklerinden gelen ve iyi veya kötü "şans, talih" anlamına gelen *Mazal* terimini korumuştur. Bu terimin burç anlamına gelen ve akla astronomi ile astrolojinin bir ve aynı şey oldukları, tapınak kulelerindeki rahiplerin o gece zodyağın –Akkad dilinde *Manzalu*– hangi burcunda olduklarını görmek için Göksel tanrıların hareketlerini izledikleri zamanları getiren göksel bir terim olduğu pek az fark edilir.

Ancak sayısız yıldızı tanınabilir takımyıldızlar halinde ilk gruplandıran, ekliptik boyunca görülenleri tanımlayıp adlandıran ve zodyağın on iki burcunu oluşturmak üzere bunları on iki gruba ayıran İnsanoğlu değildi. Bunu yapmayı kendi ihtiyaçları gereği düşünenler Anunnakilerdi; insanoğlu bunu Yer'deki fani yaşamından göklere doğru yükseliş aracı, bağlantısı olarak benimsemişti.

Çok geniş yörünge "yılı" olan Nibiru'dan hızlı dönen, yılı kendilerininkinin ancak 3.600'de biri kadar olan (Anunnakilerin deyimiyle "yedinci gezegen" olan Dünya'ya) bir gezegene gelen herhangi biri için zamanı belirlemek hayli büyük bir sorun yaratmış olmalıdır. Sümer Kral Listelerinden ve Anunnakilerin yaptıklarıyla ilgili metinlerden açıkça anlaşılmaktadır ki onlar uzunca bir süre –kesinlikle Tufan'a kadar– ilahi zaman birimi olarak *sar*, yani Nibiru'nun 3.600 Dünya yılını korudular. Ama İlahi Zaman ile Dünya Zamanı arasında 1:3600'den başka makul bir ilişki oluşturabilmek üzere ne yapmalıydılar?

Çözümü presesyon denilen bir fenomen sağladı. Dünya'nın yalpalaması nedeniyle Güneş etrafındaki yörüngesi her yıl hafifçe gerilemektedir; bu gerileme veya presesyon yetmiş iki yılda bir 1 dereceyi bulmaktadır. Güneş'in çevresindeki gezegenlerin yörünge düzlemi olan ekliptiğin güneş sisteminin on iki üyeden oluşan kompozisyonuna uygun olacak şekilde on ikiye bölmeyi akıl eden Anunnakiler böylece zodyağın on iki burcunu icat ettiler, bu sistemde her bir burca 30 derece düştü ve sonuç olarak burç başına gerileme 2.160 yıla (72 x 30 = 2.160) ve Presesyon Çevrimi veya "Büyük Yıl" ise 25.920 yıla (2.160 x 12 = 25.920) denk geldi. *Kozmik Tohum** adlı kitabımızda 2.160 ile

**Kozmik Tohum*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 2004.

3.600 arasında bağlantı kuran Anunnakilerin 6:10'luk Altın Oran'a ve daha da önemlisi 6 çarpı 10 çarpı 6 çarpı 10 şeklinde ilerleyen altmışlık matematik sistemine ulaştıklarını ayrıntısıyla anlatmıştık.

Mitolog Joseph Campbell *Doğu Mitolojisi** adlı kitabında, "Bu konuda hiç kimse yorum yapmamıştır ama aritmetiğin mucizevi bir şekilde M.Ö. 3200 gibi erken bir tarihte Sümer'de ister tesadüf ister sezgiye dayalı sonuç çıkarma yoluyla olsun göklerin düzenine denk düşecek şekilde gelişmiş olması adeta kendi içinde bir vahiydir," der. Göstermiş olduğumuz gibi bu "mucize" Anunnakilerin ileri bilgisi sayesinde sağlanmıştı.

Modern hesap bilimleri kadar modern astronomi de Sümer "ilkler"ine çok şey borçludur. Bunlar arasında başımızın üstündeki göğü ve diğer tüm çemberleri 360 parçaya ("derece") ayırmak en temel olanlarından biridir. Hugo Winckler yirminci yüzyılın başında "Asuroloji" ustalığını astronomi bilgisi ile birleştirdiğinde 72 sayısının "Gök, Takvim ve Mit" arasında temel bir bağ oluşturduğunu fark etmişti [*Altorientalische Forschungen* (Eski Oryantal Araştırmalar)]. Winckler göksel 72 (1 derecelik presesyon kayması) ile Dünyalının bir elindeki 5 parmağın çarpılmasıyla temel 360 sayısına ulaşmayı sağlayan *Hameştu*, "beşlik" veya "kere beş" kavramını yazmıştır. Onun bu içgörüsünün en başta Dünya'nın gerilemesi bilgisine sahip olmayı gerektiren bilimiyle Anunnakilerin oynadığı rolü düşünmeye yöneltmemiş olması yaşadığı zaman düşünüldüğünde anlaşılır bir şeydir.

Mezopotamya'da keşfedilen binlerce matematik tableti arasında pek çoğu 12.960.000 gibi astronomik bir rakamla başlayıp bu sayının 216.000'de biri olan 60 rakamı ile biten, kullanıma hazır bölme tabloları olarak iş görmekteydi. Asur kralı Asurbanipal'in Ninova'daki kütüphanesindeki binlerce matematik tableti incelemiş olan H.V. Hilprecht [*The Babylonian Expedition of the University of Pennsylvania* (Pennsylvania Üniversitesinin Babil Keşif Seferi)] 12.960.000 sayısının gerçekten de "astronomik" olduğu, tam presesyon kaymasını gösteren 500 Büyük Yıldan olu-

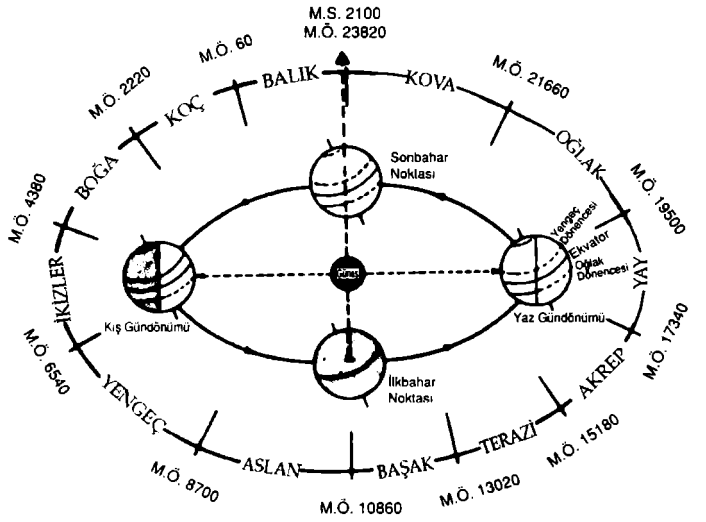
Doğu Mitolojisi, İmge Kitabevi, 1993.

şan bir Büyük Çevrimi (500 x 25.920 = 12.960.000) gösteren bilmecemsi bir formülden kaynaklandığı sonucuna varmıştır. Hilprecht ve diğerlerinin ilk olarak M.Ö. ikinci yüzyılda Yunanlı Hipparchus tarafından sözü edildiği varsayılan presesyon fenomeninin Sümerler döneminde çoktandır biliniyor ve izleniyor olduğundan hiçbir şüpheleri yoktur. 10'a bölününce elde edilen 1.296.000, hatırlayacaksınız, Hint geleneklerinde 432.000 döngüsünün üçle çarpımı olan Bilgi Çağının uzunluğu olarak görünmektedir. 6 ve 12 (1 derecelik zodyak kaymasının 72 yılı), 6 ve 10 (2.160 ve 3.600 oranı) ve 432.000'den 12.960.000'a dek bu çevrim içinde çevrimler pekala irili ufaklı kozmik ve astronomik devreleri yansıtıyor olabilirler; bunlar Sümer sayılarının ancak şöyle bir bakış atmamızı sağlayan ve henüz örtüsü açılmamış sırlardır.

İlkbahar ekinoks gününün (veya tam tersi, sonbahar ekinoks gününün) Yeni Yılın başlama anı olarak seçilmesi şans eseri değildir çünkü Dünya'nın yana yatıklığı sebebiyle Güneş yalnızca bu iki günde göksel ekvator ve ekliptik çemberinin kesiştiği noktalarda doğmaktadır. Presesyon, tam adıyla Ekinoksların Presesyonu nedeniyle bu kesişmenin meydana geldiği burç geriye kaymakta, her yetmiş iki yılda bir burçlar kuşağında bir derece geride ortaya çıkmaktadır. Bu noktaya hala Koç'un İlk Noktası deniyor olsa da aslında bizler yaklaşık M.Ö. 60'tan beridir Balık "Çağı"ndayız (veya burcundayız) ve kısa süre sonra yavaşça ama kesinlikle Kova Çağına gireceğiz (Şekil 5). *Yeni Çağın* gelişi işte böyle bir değişimdir; bir zodyak çağının yeni bir zodyak çağının başlaması için yavaşça gözden kayboluşu.

Yeryüzündeki insanoğlu bu değişimi bilerek beklemekteyken, pek çokları bu değişimin beraberinde ne gibi bir değişim getireceğini merak etmektedir, nasıl bir *Mazal*'ın habercisi olacaktır? Mutluluk mu yoksa altüst oluşlar mı? Bir son mu yoksa yeni bir başlangıç mı? Eski Düzenin sonu ve Dünya üzerinde Yeni Düzenin başlangıcı, hatta belki de çok uzun zaman önce kehanette bulunulan Göklerin Krallığının Yeryüzüne dönüşü mü?

Filozoflar hep, "Zaman yalnızca ileri doğru mu akar, geriye

Şekil 5

doğru akabilir mi?" diye merak etmişlerdir. Aslında Zaman geriye doğru değişmektedir çünkü presesyon fenomeninin özü budur; Dünya'nın Güneş çevresindeki yörüngesindeki gerilemesinin her 2.160 yılda bir ilkbahar ekinoksundaki gün doğumunun bir sonraki burçta değil de kendisinden bir öncekinde gözlenmesine sebep oluşu... Bizim belirlediğimiz Göksel Zaman Dünya (ve tüm Gezegenler) Zamanı yönünde ilerlemeyip tam tersine, Nibiru'nun yörüngesine uyacak şekilde aksi yönde ilerlemektedir.

Göksel Zaman, Yeryüzündeki bizlere göre, geriye akmaktadır. Dolayısıyla zodyak kuşağı açısından *Geçmiş Gelecektir.*

Gelin Geçmişi inceleyelim.

- 2 -

TAŞTAN YAPILMA BİLGİSAYAR

Yerküreyi ve insanoğlunu etkileyen devirsel çağlar kavramı veya bunların anımsanışı yalnızca Eski Dünya ile sınırlı değildir. Hernando Kortez, Aztek kralı Moctezuma tarafından geri dönen bir tanrı olarak selamlandığında ona, üstüne Azteklerin ve onların Meksika'daki atalarının inandıkları devirsel çağların sembollerinin kazınmış olduğu kocaman bir altın disk verilmişti. İspanyollar tarafından derhal eritilen bu değerli yadigar sonsuza dek kaybedilmiştir ama taş kopyaları bulunmuştur (Şekil 6). Glifler, şu anki beşincisi olan "Güneşler" veya çağların çevrimlerini temsil etmekteydi. Önceki dört devre şu veya bu doğal felaketle son bulmuştu: su, rüzgar, depremler ve fırtınalar ve vahşi hayvanlar. Birinci çağ Beyaz Saçlı Devler Çağıydı; ikincisi Altın Çağ idi. Üçüncü (efsanelere göre Amerika kıtasına gemiyle ilk gelenler olan) Kızıl Saçlı Halkın Çağı ve dördüncü ise Meksika'nın en büyük tanrısı Quetzalcoatl ile birlikte gelen Kara Başlı Halkın Çağıydı.

Kolomb öncesi Peru'nun güneyine dek And Dağları halkları da beş "Güneş"ten veya çağdaş söz etmekteydiler. Birincisi *Viracochalar*, yani beyaz ve sakallı tanrılar çağıydı; ikincisi Devler Çağı ve bunun ardından İlkel İnsan Çağı gelmişti. Dördüncüsü Kahramanlar Çağıydı ve sonrasında beşinci veya şimdiki çağ olan ve İnka krallarının soyun sonuncuları oldukları Krallar Ça-

Şekil 6

ğı gelmişti. Bu çağların süreleri on bin veya yüz bin yıllarla değil de bin yıllarla ölçülmekteydi. Maya tapınakları ve mezarları, gliflerinin gökteki burçların bölünüşünü temsil ettiği anlaşılan "gök bantları" ile süslenmişlerdi; Maya harabelerinde ve İnkaların başkenti Cuzco'da bulunan eşyaların burç takvimleri oldukları belirlenmişti. Bizzat Cuzco şehri görünen o ki Güney Amerikalıların on iki burçtan oluşan zodyağa aşinalığının (S. Hagar'ın 14. Amerikancılar Kongresinde yaptığı konuşmadaki kendi sözleriyle) "taştan bir kanıtı" idi. Kaçınılmaz olan sonuç, ekliptik düzleminin zodyak burçlarına bölünmesi ve Çağların 2.160 yıllık Göksel Zaman birimiyle ölçüldüğü bilgisinin binlerce yıl önce bir biçimde Yeni Dünya'da bilindiğidir.

Takvimlerin taştan yapılabildiği fikri bize garip gelebilir ama anlaşılan eski çağlarda bu hayli mantıklıydı. Pek çok bilmece içeren böyle bir takvim *Stonehenge* adıyla bilinir. Bugün Salisbury şehrinin kuzeyinde, Londra'nın 128 km güneybatısında yer alan rüzgara açık bir İngiltere düzlüğünde sessiz duran devasa taş bloklardan ibarettir. Kalıntılar pek çok neslin merakını uyandırıp hayalgücünü harekete geçirmiş olan ve tarihçilere, arkeologlara ve astronomlara meydan okuyan bir bilmecedir. Bu megalitlerin gizemi çok daha eski dönemlerin sisleri arasın-

da kaybolmuştur ama biz onun gizeminin anahtarının Zaman'da olduğuna inanıyoruz.

Stonehenge "tüm İngiltere'nin en önemli tarihöncesi anıtı" olarak tanımlanır ve yalnızca bu bile yüzyıllardır ve özellikle son zamanlarda bu anıta yöneltilen dikkati haklı çıkartmaktadır. En azından İngiliz yazarlar tarafından eşsiz olarak tanımlanmaktadır çünkü "dünyanın hiçbir yerinde buna benzer bir şey yoktur" [R.J.C. Atkinson, *Stonehenge and Neighbouring Monuments* (Stonehenge ve Civarındaki Anıtlar)] ve bu durum bir on sekizinci yüzyıl el yazmasında yer alan Batı Avrupa'daki kadim anıtlar kataloğunda Stonehenge üzerine niçin altı yüzden çok eserin sıralandığını açıklayabilir. Stonehenge gerçekten de Britanya Adalarındaki dokuz yüzden fazla taş, ahşap ve toprak daire içindeki en büyük ve en ayrıntılısı olduğu gibi Avrupa'nın da en büyük ve en karmaşık daire anıtıdır.

Gerçi bizim gözümüzde Stonehenge'i eşsiz kılan şey yalnızca onun en önemli özelliği değildir. Onun başka yerlerdeki anıtlara olan benzerliğinin ve inşa edildiği kesin zamandaki amacının açığa vurduğu şey de onu, *Dünya Tarihçesi* dediğimiz şeyin bir parçası hale getirmektedir. Ancak daha geniş böyle bir çerçeve içinde bu anıtın bilmecesine makul bir çözüm sunulabileceğine inanıyoruz.

Stonehenge'i ziyaret etmemiş olanlar bile bu kadim kompleksin en çarpıcı özelliğini bir kitapta veya ekranda görmüştür: her biri dört metre yüksekliğinde kocaman, dikme taş bloklar tepede, eşit büyüklükte bir üst eşik taşıyla bir yere dayanmadan duran *Trilitonlar* (Üç Taş Harikaları) oluşturacak şekilde birbirine bağlanmıştır ve bu çiftlenmiş dikmelerin etrafında sürekli bir halka oluşturmak üzere dikkatle oyulmuş ve bir yarı daire şeklinde dikilip yine üst eşik taşlarıyla bağlanmış benzer büyüklükte dev taşlar yer almaktadır. *Sarsen Trilitonları* ve *Sarsen Çemberi* denilen (bu büyük kayaların ait olduğu bir tür kumtaşı) bu çemberdeki taş blokların bazıları eksik ve bazıları devrilmiş olmasına rağmen oluşturdukları manzara çok etkileyicidir. (Şekil 7).

Bu kocaman taş halkanın içinde göztaşı denilen daha küçük

Şekil 7

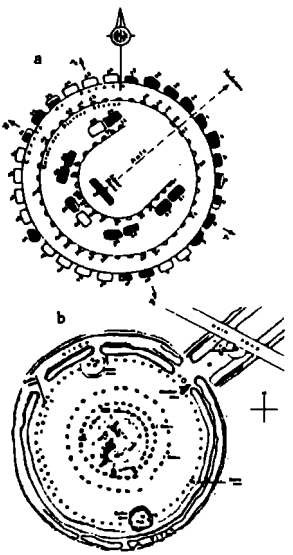
taşlar, Trilitonların dışında *Göztaşı Çemberini* ve Triliton yarım çemberi içinde bir göztaşı yarıçemberi (bazıları buna *Göztaşı Nalı* demektedir) oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Sarsen taşları için söz konusu olduğu gibi bu çemberleri ve yarı çemberleri (veya "at nallarını") oluşturan göztaşlarının da bazıları artık yerlerinde değildir. Bazıları tamamen kayıp, bazıları da devrilmiş devler gibi yerde uzanmaktadırlar. Etrafta yere devrilmiş yatan ve bunlara takılan adlarıyla mekanın etkileyici aurasına katkıda bulunan başka taşlar vardır; dik duran bir taşın ve Trilitonlardan birinin üst eşiğinin altında yarı gömülü halde duran mavi-gri kumtaşından beş metre boyunda işlenmiş blok *Sunak Taşı* adıyla bilinir. Kayda değer miktarda restorasyon çalışması yapılmasına rağmen bu yapının geçmişteki ihtişamının büyük bölümü ya yok olmuş ya da yıkılmıştır. Yine de arkeologlar elde mevcut olan tüm verilerden yararlanarak bu taş anıtın en iyi haliyle nasıl göründüğünü canlandırabilmişlerdir.

Arkeologlar dik taşlar kıvrımlı üst eşik taşlarıyla birleştirildiğinde dıştaki çemberin şimdi ancak on yedisi ayakta olan otuz taştan oluştuğu sonucuna vardılar. Bu *Sarsen Çemberi* içinde daha küçük taşlardan oluşan (ve yirmi dokuzu hala mevcut olan) *Göztaşı Çemberi* yer almaktaydı. Bu ikinci dairenin içinde beş çift

Triliton, on masif sarsen blok ile *Sarsen Nalını* oluştururlar, bunlar çizimlerde genelde 51 ile 60 arasında numaralandırılmıştır (üst eşik taşları ise onlarla ilgili dik taşlarla birlikte gösterilirlerken 100 ile başlayan sayılarla belirtilirler; örneğin 51-52 no'lu dik taşları bağlayan üst eşik taşı 152 numaralıdır).

En içteki yarı çember (bazıları 61-72 arasında gösterilen) on dokuz göztaşıyla sözde Göztaşı Nalını oluşturmaktadır. Bu en içteki kısmın içinde, tüm Stonehenge kompleksinin ekseninin tam üstünde olacak şekilde sözde Sunak Taşı durmaktadır. Taştan yapılma bu çember içinde çemberler Şekil 8a'daki gibi bir yerleşim içindedirler.

Zaten belli olan yuvarlak biçimin önemini sanki daha da vurgulamak üzere taş halkalar, daha büyük bir çerçeve halkasının tam merkezinde yer almaktadırlar. İçinden boşaltılan toprak kenar kısımlarını yükseltmek için kullanılmış olan derin ve geniş bir çukurdur bu; tüm Stonehenge kompleksi etrafını mükemmel biçimde çevreleyen ve çapı doksan metreyi aşan bir halka oluşturur. Çukurun yaklaşık yarısı yirminci yüzyılın baş-

Şekil 8

larında kazılmış ve sonra kısmen doldurulmuştur; çukurun diğer kısımları ve yükseltilmiş kenarları binlerce yıldır doğa ve insan eliyle aşınmış olmanın izlerini taşımaktadır.

Çemberler içinde çemberler teması başka biçimlerde de tekrarlanmıştır. Çukurun iç kenarından birkaç metre uzaklıkta, yere derince ve mükemmel biçimde kazılmış ve on yedinci yüzyılda bunları keşfeden John Aubrey'nin adıyla *Aubrey Delikleri* olarak anılan elli altı delikten oluşan bir çember mevcuttur. İçlerine biriken süprüntülerin bu sit ve onu inşa edenler hakkında bir şey ortaya koyup koyamayacağını görmek için bu delikler arkeologlarca kazılmış ve sonradan beyaz çimentodan disklerle kapatılmıştır ve sonuç olarak bu deliklerin oluşturduğu çember iyice belirgin hale gelmiştir, özellikle de havadan. Ek olarak, sarsen ve göztaşı çemberleri çevresinde bilinmeyen bir zamanda iki çember halinde delinmiş, artık Y ve Z delikleri olarak bilinen daha kaba veya düzensiz delikler de vardır.

Çukuru belirleyen setin iç kısmında birbirlerine karşı yerleştirilmiş ve diğerlerine hiç benzemeyen iki taş bulunmuştur; ayrıca Aubrey Delikleri hattının biraz aşağısında (ama bu deliklerin bir parçası değilmiş görünen) üstlerinde delikler bulunan iki yuvarlak höyük bu iki taştan eşit uzaklıkta yerleşik halde bulunmuştur. Bu deliklerin bir zamanlar diğer ikisine benzer taşları barındırdığına ve *Durak Taşları* (91-94 numaralı) denilen bu dört taşın, özellikle de çizgilerle birleştirildiklerinde mükemmel bir dikdörtgen oluşturmalarından dolayı astronomi ile bağlantılı olduğunu düşündürten belirli bir amaca hizmet ettikleri konusunda araştırmacılar ikna olmuşlardır. Setle belirginleştirilmiş çukurun geniş bir boşluğunun bulunduğu ve eş merkezli taş halkalara, deliklere ve toprak setlere bakan (veya oradan bakılan) bir açıklık olarak iş gördüğü noktada devrilmiş yatan büyük bir taş blok (*Kurban Taşı* adı verilmektedir) vardır. Muhtemelen bir zamanlar ayakta durduğu yerde devrilmemiştir ve zemindeki deliklere bakılacak olursa tek başına da durmamaktaydı.

Çukurdaki bu açıklık tam olarak kuzeydoğu yönündedir.

Bulvar denilen bir şoseye doğru gider (veya oradan gelişlere izin verir). Bu bulvarın iki yanında setle yükseltilmiş iki paralel çukur uzanmakta ve dokuz metre genişliğinde bir geçit oluşturmaktadır. Yaklaşık beş yüz metre kadar dümdüz uzanıp *Curcus* diye bilinen geniş, uzunlamasına bir toprak tabyaya doğru, kuzey yönünde çatallanır. Toprak tabyanın yönlendirilmesi Bulvar'ınki gibidir, Bulvar'ın diğer çatalı Avon Nehrine doğru kıvrılır.

Stonehenge'in kuzeydoğuya giden Bulvar'ıyla (Şekil 8b) eş merkezli çemberleri Stonehenge'in inşa edilme amacıyla ilgili olarak büyük bir ipucu vermektedirler. Bulvar'ın merkezinden geçen bir çizginin yapının eksenini oluşturacak biçimde taş çemberlerin ve deliklerin merkezinden de geçtiğini fark ettiğimizde (Şekil 8a) Bulvar'ın yönünün, şu kesin kuzeydoğu yönlendirmesinin kaza eseri olmadığı iyice açık hale gelmektedir. Bir zamanlar bu eksen boyunca işaret taşlarının yerleştirildiğini gösteren bir dizi delik de eksenin kasten böyle yönlendirildiğini düşündürtmektedir. Bunlardan biri olan *Yamuk Taşı* burayı inşa edenlerin niyetlerini ve alanın amacını anlatan sessiz bir tanık gibidir, amaç kesinlikle astronomi ile ilgiydi.

Stonehenge'in bir putperest tarikata ait veya (düşen taşlardan birine "Kurban Taşı" diyerek burada insan kurban edildiğini imasına ifade bulan bir fikir olarak) okült işlerin döndüğü bir yer olmayıp dikkatle planlanmış bir astronomi gözlem evi olduğu fikri kolayca kabul edilmemişti. Aslında bu yer daha çok incelenip inşa edilme tarihi giderek daha gerilere kaydıkça bu güçlük artacağına azaldı.

On ikinci yüzyılda yazılan bir metin [Monmouth'lu Geofrey, *Historia regum Britanniae* (Britanya İmparatorluğunun Tarihi)] "Devlerin Çemberi'nin dönemin hiçbir insanı tarafından dikilemeyecek bir taş kümesi" olduğundan "ve ilk olarak İrlanda'da Afrika'dan gelen devler tarafından getirilen taşlardan inşa edildiği"nden söz eder. Büyücü Merlin'in (Kral Arthur efsaneleri tarafından ayrıca Kutsal Kase ile ilişkilendirilir) tavsiyesi üzerine

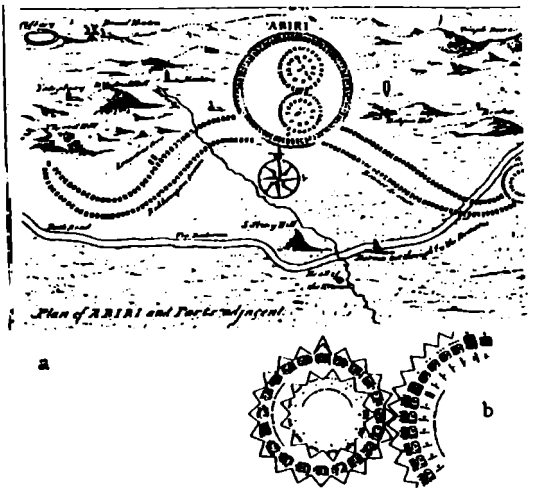
Vortigen Kralı bu taşları taşıtmış ve tıpkı İrlanda'da "Killaraus Dağında düzenlenmiş oldukları gibi bir gömütün etrafında, aynı şekilde bir çember oluşturacak biçimde tekrar dikmişti." (Bu Orta Çağ efsanesinin içinde bir gerçek kırıntısının olduğu, göztaşlarının güneybatı Galler'deki Prescelly Dağlarından çıkartıldığı ve dört yüz kilometre boyunca kara ve su üzerinde taşınıp ilk olarak Stonehenge'in on dokuz kilometre kuzeybatısındaki daha eski bir çember içine, sonra da Stonehenge içine dikildiklerine dair modern çağda yapılan keşifle doğrulanmıştır.)

On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda bu taş tapınak Romalılara, Yunanlılara, Fenikelilere veya Druidlere atfedilmiştir. Bu çeşitli fikirlerin ortak noktası, hepsinin de Stonehenge'e atfedilen tarihi Orta Çağdan Hristiyanlık çağının başlangıcına ve giderek daha eskilere kaydırması ve böylece bu mekanın eskiliğini hayli artırmalarıdır. Bu çeşitli teoriler arasında Druidlerle ilgili olanı zamanla, William Stukeley'nin araştırma ve yazıları, özellikle de 1740 tarihli *Stonehenge, A Temple Restor'd To The British Druids* (Stonehenge, İngiliz Druidlerine İade Edilen Tapınak) adlı eserinin de katkılarıyla en çok kabul edileni olmuştur. Druidler kadim Keltler arasındaki eğitimli sınıf veya öğretmen-rahip sınıfıydı. Druidlerle ilgili bilgilerin başlıca kaynağı olan Julius Sezar'a göre bu rahipler gizli ayinler yapmak üzere yılda bir kez gizli bir yerde buluşmaktaydılar, insan kurban etmekteydiler ve Kelt asillerine öğrettikleri konular arasında "tanrıların güçleri", doğa bilimleri ve astronomi de vardı. Arkeologlar burada Hristiyanlık çağı öncesindeki Druidlerle bir bağı ortaya çıkaracak herhangi bir şeyi gün ışığına çıkaramamışlarsa da o dönemlerde Keltler bu bölgeye gelmişlerdi; burayı daha önce inşa edenlerle hiçbir ilgileri olmasa bile aksi yönde, yani Druidlerin bu "Güneş Tapınağı"nda toplanmadıklarını gösteren kanıtlar da yoktur.

Romalı askerler buraya yakın yerlerde kamp kurmuş olmalarına rağmen Stonehenge ile Romalıları bağlayacak kanıt da bulunamamıştır. Ancak Yunan ve Fenike bağlantıları daha çok ümit vadetmektedir. Julius Sezar'ın çağdaşı olan ve Mısır'a dek

yolculuk yapan Yunanlı tarihçi Diodorus Siculus (M.Ö. birinci yüzyıl) kadim dünyaya dair pek çok ciltten oluşan bir tarih yazmıştı. İlk ciltlerde Siculus Mısırlıların, Asurların, Etiyopyalıların ve Yunanlıların tarih öncesini, "mitsel zamanları" ele almaktadır. Daha önceki tarihçilerin yazdıklarından yararlanan Siculus, Abdera'lı Hecataeus tarafından yazılan (şimdi kayıp olan) bir kitaptan alıntı yapar; M.Ö. 300 civarında Hiperborealıların yaşadığı bir adada, "Apollo'ya ait muhteşem bir kutsal mekan ve biçimi yuvarlak olan dikkat çekici bir tapınak vardır." Yunancada Hiperborea ismi kuzeyin uzaklarından, kuzey rüzgarının ("Borea") geldiği yerden gelenleri anlatmaktadır. Bunlar Yunan (sonraları Roma) tanrısı Apollo'ya tapmaktadır ve Hiperborealılara ilişkin efsaneler bu nedenle Apollo ve onun ikiz kızkardeşi Artemis'le ilgili mitlerle birbirine girmiş haldedir. Kadim halkların anlattığına göre, ikizler büyük tanrı Zeus ve bir dişi Titan olan anneleri Leto'nun çocuklarıdır. Zeus tarafından gebe bırakılan Leto çocuklarını, Zeus'un resmi eşi Hera'nın gazabından uzakta huzur içinde doğurmak için bir yer ararken yeryüzünü dolaşır; Apollo'nun uzak kuzey ile ilişkilendirilmesi işte bu yüzdendi. Yunanlılar ve Romalılar onu, arabasıyla burçlar kuşağını turlayan bir kehanet tanrısı olarak görmekteydiler.

Yunanistan ile böylesi efsanevi veya mitolojik bağlantılara herhangi bir bilimsel değer atfetmeyen arkeologlar tarih öncesi setler, yapılar ve mezarlarla dolu olan Stonehenge bölgesindeki arkeolojik keşifleri sırasında yine de böyle bir bağlantı bulmuş gibidirler. İnsan yapısı bu kadim kalıntılar bir şemayla gösterildiğinde modern bir saati andıran (Şekil 9a, William Stukeley tarafından çizilmiştir) ve hatta kadim Maya takviminin dişleri birbirine geçen çarklarını (Şekil 9b)veya Avebury Çemberini içermektedir. Aralarında Cursus denilen, yaklaşık bir buçuk kilometre uzunluğunda bir hendek, taştan değil de ahşap çivilerle yapılmış olan Woodhenge ve Silbury Hill bulunur: tam olarak yuvarlak biçimli, çapı 156 metre, Avrupa'da kendi türünün en büyüğü olan göz alıcı bir yapay tepe (bazıları bu tepenin Stonehenge'den tam olarak sözde altı "megalit mili" uzaklıkta yerleş-

Şekil 9

miş olmasını da anlamlı görmektedir).

Arkeolojik açıdan söyleyecek olursak bu bölgedeki en önemli bulgular, Stonehenge bölgesinin her bir yanına dağılmış olan mezarlarda keşfedilmiştir. Arkeologlar bunların içinde bronz hançerler, baltalar ve topuzlar, altın süs eşyaları, süslenmiş çömlekler ve cilalanmış taşlar bulmuşlardır. Buluntuların pek çoğu, Stonehenge'deki taşların pürüzsüzce işlenme ve dikkatle biçimlendirilme tarzının Minos dönemi Girit (Akdeniz'de bir ada) ve Yunanistan'ın Mikene (ana kara) döneminden "etkiler" aldığı yönündeki arkeolojik kanıyı güçlendirmişti. Ayrıca Stonehenge'de taş blokları birarada tutmak için açılan deliklere çivi sokulması uygulamasının Mikene'nin bazı taş kapılarında kullanılan ek yerlerine benzemesi olgusuna da dikkat çekilmiştir. Pek çok arkeolog tüm bunların kadim Yunanistan ile bir bağlantıyı işaret ettiğini düşünmektedir.

Bu ekolün önde gelen temsilcilerinden biri, Yunan uygarlığının Minos ve Mikene kökeni hakkında *Dawn of the Gods* (Tanrıların Şafağı) adlı bir kitap yazmış ama "Mezarlar ve Krallıklar"

başlıklı bölümün büyük kısmını Stonehenge'e ayırmaktan kendini alamamış olan Jacquetta Hawkes'tı.

Mikene Yunanistan ana karasının Peloponez denilen (ve artık insan yapımı Korint Kanalıyla ana karadan ayrılmış olan) güneybatı kısmında yerleşiktir ve Girit adasındaki ilk Minos uygarlığı ile daha sonraki klasik Yunan uygarlığı arasında bir köprü görevi görmüştü. M.Ö. on altıncı yüzyılda gelişti ve kral mezarlarında gün ışığına çıkartılan hazineler hiç şüphesiz Britanya'yı da içeren yabancı temasları ortaya koymuştu. Jacquetta Hawkes bu konuda şöyle yazar: "Tampu-Tocco bu sırada Mikene kralları yeni bir zenginlik ve güce sahip olmak üzereydiler; daha küçük ölçekte de olsa benzer bir gelişme güney İngiltere'de de yaşanmaktaydı. Orada da köylüleri ve sürü sahiplerini yöneten savaşçı bir aristokrasi vardı ve ticarete, gelişmeye ve de uygun şaşaa ile gömülmeye başlıyorlardı. Bu şekilde gömülen mallar arasında bu kabile şeflerinin Mikene dünyası ile temasa geçtiklerini kanıtlayan birkaç nesne yer almaktaydı." Hawkes bunların "eşsiz bir olay, yani sarsen taşından çemberlerin ve Stonehenge trilitonlarının inşası" için değilse çok büyük önem taşımayan ve yalnızca ticaret veya taklit ürünleri olabileceğini de ekler.

Ancak arkeolojik bulguların hepsi de böyle erken Yunan "etkileri" taşımamaktadır. Stonehenge etrafındaki mezarlardaki buluntular arasında, örneğin Yunanistan'da hiç görülmeyen ama Mısır'da geliştirilmiş bir yöntem sayesinde altınla sarılmış süslü boncuklar ve bir kehribar disk vardır. Bu gibi buluntular bu eşyaların ne Yunanlılar ne de Mısırlılarca, ancak belki de doğu Akdeniz'den gelen tacirler tarafından bir biçimde güneydoğu İngiltere'ye ihraç edilmiş olabileceği ihtimalini artırmaktadır. En bariz aday Fenikelilerdir; eski çağların ünlü denizci tacirleri.

Fenikelilerin Akdeniz'deki limanlarından yelken açıp, yumuşak bakıra katıp sert bronz elde etmek üzere kalay ararlarken, İngiltere'nin güneybatı köşesinde bulunan ve Stonehenge'e hayli yakın olan Cornwall'e ulaştıkları kayıtlara geçmiş bir ol-

gudur. Ama ticaret yolları M.Ö. 1500 ile M.Ö. 500 arasında gelişen bu halklardan herhangi biri Stonehenge'in planlanışından ve inşasından sorumlu muydu? Burayı ziyaret etmişler miydi? Kısmen verilebilecek bir cevap elbette Stonehenge'in bizzat ne zaman tasarlanıp inşa edildiğine veya orada bunu inşa edecek başka kimlerin bulunduğuna bağlı olurdu.

Yazılı kayıtların ve Akdeniz tanrılarının (Minos, Mikene ve Fenike harabelerinin arasında bulunanların dışındaki başka yerlerde) yontulmuş imgelerinin olmayışı, bu soruya kesin cevap verilebilmesini engellemektedir. Ama oyulmuş geyik boynuzları gibi organik kalıntıların Stonehenge'de arkeologlarca kazılıp gün ışığına çıkarılmasıyla birlikte bu sorunun ta kendisi tartışmalı hale geldi. Çukur'da bulunan ve radyo karbon testine tabi tutulan kalıntılar M.Ö. 2900 ile M.Ö. 2600 arasında bir tarih belirledi; Akdeniz'den gelmiş olabilecek denizcilerden en azından bin yıl veya muhtemelen çok daha öncesine ait bir tarih. Aubrey Deliklerinden birinde bulunan bir kömür parçası M.Ö. 2200 tarihini verdi, trilitonlardan birinin yakınında bulunan bir geyik boynuzu parçası M.Ö. 2800-2060 arasında bir tarih verdi, Bulvar'daki buluntulara uygulanan radyokarbon testi M.Ö. 2245-2085 arasında tarihleri işaret etti.

Bu harikulade taş kompleksi planlamak ve yürürlüğe koymak için o kadar erken bir tarihte orada bulunanlar kimlerdi? Bilginler M.Ö. 3000 civarına dek bu bölgede taş aletler kullanan ilk çiftçiler ve çobanların oluşturduğu küçük grupların seyrek yerleşimleri olduğunu kabul ederler. M.Ö. 2500'den hayli sonra Avrupa kıtasından yeni gruplar geldi ve beraberlerinde metal (bakır ve altın) bilgisini getirdiler; kilden yapılma eşyalar kullanıyorlar, ölülerini yuvarlak höyüklere gömüyorlardı; onlara içme kaplarının biçiminden dolayı İngilizcede geniş şişe anlamına gelen *Beaker* adı verilmiştir. M.Ö. 2000 civarında bu bölgede bronz ve daha zengin, daha kalabalık nüfuslu Wessex Halkı ortaya çıktı; davar yetiştirmekte, metal işçiliği yapmakta, batı ve orta Avrupa ve de Akdeniz ile ticaret yapmaktaydılar. M.Ö. 1500'lerde bu bölgenin zenginliği aniden düşüş yaşadı ve bu

durum yaklaşık beş yüz yıl kadar sürdü; Stonehenge de bu düşüşten payını almış olmalıydı.

Neolitik çağın çiftçileri ve çobanları, Beaker Halkı veya İlk Bronz Çağının Wessex Halkı Stonehenge'i oluşturmaya yetecek beceriye sahip miydiler? Yoksa onlar, başkalarının ileri bilimsel bilgisi sayesinde tasarlanmış karmaşık bir mekanizmayı taş kullanarak inşa ederken gereken insan gücünü mü sağlamışlardı?

Mikene bağlantısının yılmaz savunucularından olan Jacquetta Hawkes bile Stonehenge ile ilgili olarak şunu kabul eder: "Devasa ama dikkatle şekil verilmiş bloklardan inşa edilen ve Mikene'nin devasa taş işçiliğini çocukların ördüğü tuğla sıralarına indirgeyen bu tapınak ile tüm tarih öncesi Avrupa'da kıyaslanabilecek hiçbir şey yoktur." Mikene bağlantısını sürdürebilmek ve bunun ilk İngilterelilere bağlamak isteyen Hawkes, "Salisbury düzlüğündeki çayırları kontrol eden yöredeki ağaların, belki de Odise gibi on iki davar sürüsüne sahip olan bazıları Taş Devrinde yapılmış gösterişsiz bir tapınağı megalitik mimaride eşi benzeri olmayan asil bir esere dönüştürmeye yetecek zenginliğe ve yetkiye sahip olmuş olabilirdi. Hırsı kabarmış ya da dinsel açıdan takıntılı birkaç birey tarafından başlatılmış gibidir ama tüm tasarım ve inşa yöntemi bu adada önceden bilinen herhangi bir şeyden çok daha ileri olduğundan, fikirlerin çok daha ileri bir uygarlık geleneğinden alınmış olması çok büyük bir olasılıktır," diye belirtir.

Ama tarih öncesi Avrupa'da eşi benzeri olmayan bu yapıyı diken "daha ileri uygarlık geleneği" neydi? Cevap Stonehenge'in doğru biçimde tarihlendirilmesine bağlı olmalıdır ve bilimsel verilerin önerdiği gibi bu yapı Mikeneliler ve Fenikelilerden bir ile iki bin yıl kadar eski ise, daha eski bir "uygarlık geleneği" aranmalıdır. Stonehenge M.Ö. üçüncü binyıla ait ise bu durumda tek aday Sümer ve Mısır uygarlıklarıdır. Stonehenge ilk kez tasarlandığı sırada Sümer uygarlığı şehirleri, yüksek tapınak-gözlem evleri, yazısı ve bilimsel bilgisiyle zaten bin yaşındaydı ve krallık Mısır'da gelişeli birkaç asır olmuştu.

Daha iyi bir cevap bulabilmek için en son araştırmalardan el-

de edilen ve Stonehenge'in ortaya çıkışındaki birkaç aşamayla ilgili olan bilgileri biraraya getirmeliyiz.

Stonehenge'te ilk başta hiç taş yoktu. Herkes burasının Çukur ve onun yüksek kenarlarıyla başladığında hemfikirdir; dibi 315 metre çapında ve iki metre derinliğinde büyük bir toprak dairedir bu; dolayısıyla kayda değer miktarda toprağın (tebeşirli toprak) kazılıp çıkartılması ve üç buçuk metre genişliğinde iki yükseltilmiş set oluşturacak şekilde düzenlenmesi gerekmişti. Bu dış halkanın içinde 56 Aubrey Deliğinden oluşan çember yapılmıştı.

Toprak halkanın kuzeydoğu kısmı kazılmadan bırakılmış ve çemberin ortasına doğru giden yolun oluşması sağlanmıştır. İç kısma doğru giden bu girişin iki yanında duran iki "geçit taşı" artık yoktur; bunlar, oluşan eksen üzerinde dikilmiş olan Yamuk Taşına odaklanmayı kolaylaştırmaktaydılar. Bu masif doğal kaya parçası yerden beş metre kadar yükselir ve bir metre kadar da toprağa saplanmış haldedir; 24 derecelik bir açıyla duracak şekilde yana eğilmiştir. Giriş boşluğundaki bir dizi delik yerleri değiştirilebilen ahşap işaret çivilerini tutmak amaçlı olabilirdi; bu yüzden Menzil Delikleri adıyla anılırlar. Son olarak, dört yuvarlak Durak Taşı mükemmel bir dikdörtgen oluşturmak üzere konuşlandırılmıştır ve bunlarla *Stonehenge* I tamamlanmıştır: toprak çember, Aubrey Delikleri, giriş yolu ekseni ve bazı ahşap çiviler.

Organik kalıntılar ve bu dönemle ilişkili taş araç gereçler bilginlere Stonehenge I'in M.Ö. 2900-2600 arasında yapılmış olduğunu düşündürmektedir; İngiliz yetkililer ise M.Ö. 2800 tarihini seçmişlerdir.

Stonehenge I'i her kim ve her ne amaçla inşa ettiyse, birkaç asır boyunca bu halini kafi görmüş olmalıydı. Beaker Halkının bu bölgeye yerleştiği süre boyunca toprak tabya veya taşlar üstünde herhangi bir değişim veya iyileştirme yapılma ihtiyacı olduğuna dair bir işaret yoktu. Derken, M.Ö. 2100 civarında tam Wessex Halkının gelişinden önce (veya tam bununla denk düşen bir zamanda) burada olağanüstü bir faaliyet başladı. Başlıca olay

Stonehenge'in yapısına göztaşlarının eklenmesiyle *Stonehenge II*'nin gerçekten ilk kez taştan bir çember haline getirilmesiydi.

Her biri dört ton çeken göztaşlarının toplam dört yüz kilometrelik bir mesafe boyunca karadan, denizden ve nehirden taşınıp getirilmesi hiç de vasat bir iş değildi. Bugüne dek niçin özellikle bu koyu renkli volkanik taş çeşidinin seçildiği ve bunları bu mekana doğrudan veya geçici duraklarda kısa aralıklarla bekleyerek getirmekle bu kadar çok çaba harcandığı anlaşılamadı. Kesin rota hangisi idiyse sonuçta taşların Avon nehrinden yukarıya taşınıp bu yerin yakınlarına getirildiğine inanılmaktadır; bu da Bulvar'ın niçin yapının bu aşamasında Stonehenge'i nehre bağlamak üzere üç kilometre kadar uzatıldığını açıklar.

En az seksen (bazıları seksen iki-tahmin etmektedir) göztaşı getirilmişti. Yetmiş altısının Q ve R (artık bu adla bilinmekteler) denilen iki eş merkezli çemberi, her bir çembere otuz sekiz adet düşecek biçimde oluşturan deliklere yerleştirilmesinin amaçlandığına inanılmaktadır; bu çemberler batıya bakan yüzlerinde açıklıklara sahipmiş görünmektedirler.

Aynı zamanda ayrı ve daha büyük olan bir taş, sözde Sunak Taşı bu çemberler içine tam olarak Stonehenge ekseninde, kuzeydoğudaki Yamuk Taşına bakacak şekilde dikildi. Ama araştırmacılar dış kısımdaki taşların hizalanışını ve konumlarını kontrol ederlerken Yamuk Taşının bu II. Aşamada bir parça doğuya (etrafı çevrili kısmın içinden bakan biri için sağa doğru) kaydırıldığını ve sanki bu yeni gözlem çizgisini vurgularcasına Yamuk Taşının hemen önüne bir sıra halinde iki başka taş daha dikilmiş olduğunu keşfettiklerinde çok şaşırdılar. Bu değişikliklere yer açmak üzere etrafı çevrili olan kısmın girişinin sağ tarafı (doğu tarafı) Çukur'un o kısmı doldurularak genişletildi; Bulvar da o kısımda genişletilmişti.

Araştırmacılar hiç beklenmedik bir biçimde fark ettiler ki Stonehenge II'deki başlıca yenilik göztaşlarının eklenmesi değil, *yeni bir eksenin* eklenmesiydi: öncekine göre daha doğuya doğru bir eksen.

Stonehenge I'in yaklaşık yedi yüzyıl süren atıl döneminin

aksine, II. Aşamadan birkaç on yıl sonra *Stonehenge III* gelmişti. Yetkili olan her kim idiyse, bu komplekse anıtsal bir ölçek ve kalıcılık verme kararını almıştı. İşte o zaman her biri kırk ile elli ton ağırlığında olan kocaman sarsen taşları yaklaşık otuz iki kilometre ötedeki Marlboro Bayırından Stonehenge'e taşındılar. Genelde yetmiş yedi adet taşın getirildiğine inanılmaktadır.

Toplamı binlerce tonu bulan bu kaya parçalarının taşınmasının ne kadar meşakkatli olduğunu düşünün; onları yerlerine dikme işi de bir o kadar yıldırıcı olmuş olmalıdır. Taşlar istenen şekiller verilene dek dikkatle işlendi. Üst eşik taşlarına özel bir kıvrım verildi ve taşın taşa bitişeceği yerlerde oyulan deliklere uyması için (bir biçimde) çıkıntılı çivilerin oluşması sağlandı. Ve hazırlanan tüm bu taşlar tam bir çember oluşturmak üzere çiftler halinde dikilmeliydiler ve onları tutan üst eşikler de onların üstüne kaldırılmalıydı. Mekanın eğimi nedeniyle daha da güçleşmiş olması gereken bu işin nasıl başarıldığını hiç kimse tam olarak bilmiyor.

Bu sırada yeniden hizalanan eksene kalıcılık vermek üzere, daha öncekilerin yerine iki yeni ve kocaman Geçit Taşı dikildi. Devrilmiş olan Kurban Taşının bu yeni Geçit Taşlarından biri olabileceğine inanılmaktadır.

Sarsen Çemberine ve Triliton Nalına veya ovaline yer açmak için II. Aşamadan kalan iki göztaşı çemberinin tamamen sökülmesi gerekiyordu. Bunların on dokuzu iç kısımdaki Göztaşı Nalını (artık açık uçlu bir oval olduğu kabul edilmektedir) oluşturmak için kullanıldı ve elli dokuzunun, Sarsen Çemberini çevreleyen iki yeni delik çemberine (Y ve Z) yerleştirilmesine niyetlenildiği düşünülmektedir. Y çemberi otuz taş ve Z çemberi de yirmi dokuz taş için düzenlenmişti. İlk baştaki seksen iki taştan bazılarının üst eşik taşları olarak veya [*Sun, Moon and Standing Stones* (Güneş, Ay ve Dikili Taşlar) adlı eserinde John E. Wood'un belirttiği gibi] ovali tamamlamak üzere kullanılması düşünülmüş olmalıydı. Ancak Y ve Z çemberlerine taşlar asla dikilmedi; bunun yerine göztaşları sayısı belirsiz (bazıları altmış adet olduğuna inanmaktadır) taştan oluşan daha büyük bir

çemberde, yani Göztaşı Çemberinin düzenlenmesinde kullanıldılar. Bu çemberin ne zaman dikildiği, yani hemen mi yoksa bir veya iki asır sonra mı dikildiği konusu da yine belirsizdir. Bazıları esasen Bulvar üstünde yapılan ek işlerin M.Ö. 1100 civarında tamamlandığını düşünmekteler.

Ama amaçlar ve niyetler her ne idiyse gördüğümüz Stonehenge M.Ö. 2100'de planlanmış, bir sonraki yüzyılda yapılmaya başlanmış ve M.Ö. 1900'lerde son eklemeler yapılmıştır. Modern bilimsel araştırma yöntemleri de ünlü Mısır bilgini Sir Flinders Petrie'nin Stonehenge'in M.Ö. 2000'lere dayandığına ilişkin –1880 gibi bir dönemde şaşırtıcı olan– bulgularını desteklemektedir. (Hala kullanılmakta olan taş numaralandırma sistemini icat eden Petrie idi.)

Kadim alanların bilimsel olarak incelenmesi sırasında sahneye ilk olarak arkeologlar gelir ve onları antropologlar, metalürji uzmanları, tarihçiler, dil bilimciler ve diğer uzmanlar izler. Stonehenge vakasında, başı astronomlar çekti. Bunun nedeni yalnızca harabelerin toprak yüzeyi üstünde görünür, dolayısıyla da açığa çıkarma için kazı yapılmasını gerektirmemesi değildi, ana yapının merkezinden çıkıp Bulvar'dan geçerek Yamuk Taşına uzanan eksen çizgisinin (William Stukeley'nin 1740'taki sözleriyle aktaralım) "kuzeydoğuya, günlerin en uzun olduğu zamanlarda Güneşin doğduğu yerleri" işaret ettiği daha ilk baştan itibaren o kadar belliydi ki. Stonehenge zamanın akışını ölçmek için kullanılan bir aygıttı!

İki buçuk asırlık bilimsel ilerlemeden sonra bu çıkarım hala geçerlidir. Herkes Stonehenge'in bir yerleşim yeri veya bir gömüt alanı olmadığı konusunda hemfikirdir. Ne saray ne mezar olan bu yapı, özetle söylersek, tıpkı Mezopotamya'nın ve kadim Amerika'nın ziguratları (basamaklı piramitleri) gibi bir tapınak-gözlem eviydi. Ve yaz ortasında Güneş'in doğduğu noktaya doğru yönlendirilmiş olduğundan bir Güneş Tapınağı olarak adlandırılabilirdi.

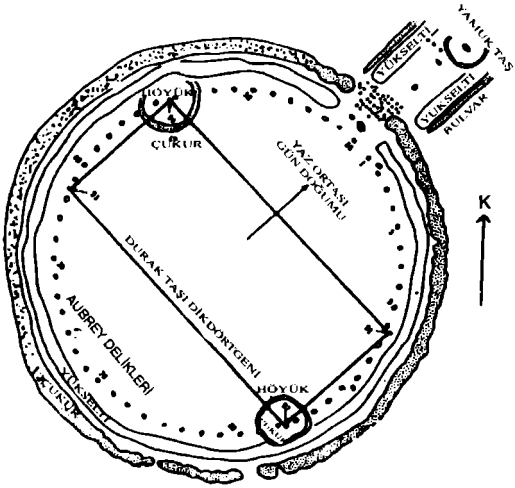
Bu tartışılmaz temel gerçeğe baktığımızda, Stonehenge'i ilgilendiren araştırmalara niçin hala astronomların önderlik ettiği-

ne şaşmamalıyız. Bunlar arasında, yirminci yüzyılın başlarında en önde geleni, 1901 yılında Stonehenge'in kapsamlı bir incelemesini yapmış ve yaz gün dönümü yönlendirmesini *Stonehenge and Other British Stone Monuments* (Stonehenge ve Diğer İngiliz Taş Anıtları) adlı şaheserde doğrulamış olan Sir Norman Lockyer'di. Bu yönlendirmeyi tek başına eksen bile gösteriyor olduğundan, Lockyer'in ardından gelen araştırmacılar Stonehenge'in ek karmaşıklığının, yani çok sayıda çemberin, ovallerin, dikdörtgen ve işaret taşlarının yaz gün dönümünde güneşin doğuşunu izlemenin dışında başka göksel fenomenleri ve Stonehenge'de gözlenmiş olan başka zaman devrelerini işaret edip etmediğini merak etmeye başladılar.

Stonehenge'e dair daha erken tarihli çalışmalarda bu anlamda öneriler yer almıştır. Ama ancak 1963'te Cecil A. Newham Stonehenge'de ekinoksların da gözlemlenebildiğini ve hatta tahmin edilebildiğini düşündüren hizalamaları keşfettiğinde modern bilim bu olasılıklara itibar göstermeye başladı.

Ancak Newham'ın [önce makalelerinde, sonra da 1964 tarihli *The Enigma of Stonehenge* (Stonehenge Muamması) adlı kitabında yer alan] en çok heyecan yaratan önerisi Stonehenge'in ayrıca bir *ay* gözlem evi olması gerektiğiydi. Bu sonuca dört Durak Taşını ve onların oluşturduğu dikdörtgeni (Şekil 10) inceleyerek varmıştı; Newham ayrıca Stonehenge'e bu özelliği vermeye niyet eden her kim idiyse onu nereye dikeceğini de çok iyi bildiğini göstermişti çünkü dikdörtgen ve onun hizalanışları tam olarak Stonehenge'in olduğu noktada olmalıydılar.

Tüm bunlara ilk başta son derece kuşkuyla ve horgörüyle bakıldı çünkü aya ilişkin gözlemlerin güneşe ilişkin olanlardan çok daha karmaşık oldukları düşünülmektedir. Ay'ın (Dünya çevresinde ve Dünya'nın Güneş çevresindeki hareketiyle birlikte olan) hareketleri yıllık bazda tekrarlanmıyordu çünkü daha pek çok şeyin yanı sıra Ay, Dünya çevresinde Dünya'nın Güneş çevresindeki yörüngesine göre hafif bir eğimle dönmekteydi. Ancak on dokuz yılda bir tekrarlanan tüm çevrim dördü büyük ve dördü küçük olan sekiz adet, astronomların deyimiyle, "Ay

Şekil 10

Durağı" noktası içermektedir. Newham tarafından ortaya konan hizalanışlara zaten sahip olan Stonehenge I'in bu sekiz noktanın belirlenmesi ve hatta tahmin edilmesini sağlayacak şekilde inşa edilmiş olduğuyla ilgili öneri, İngiltere'de o sırada yaşayanların Taş Devrinden daha henüz çıkmakta oldukları gerçeği düşünüldüğünde mantığa aykırı görünmekteydi. Bunun geçerli bir sav olduğu açıktır: Stonehenge'deki astronomi mucizeleri için her şeye rağmen daha çok kanıt bulan kişiler, Taş Devri insanlarının ortasında karmaşık bir ay gözlem evinin nasıl inşa edilebildiği paradoksuna henüz cevap veremediler!

Stonehenge'in inanılmaz özelliklerini doğrulayan araştırmaların sahibi olan astronomlar arasında önde gelenlerden biri Boston Üniversitesinden Gerald S. Hawkins'ti. Saygın bilimsel dergilerde 1963, 1964 ve 1965 yılına yayınlanan makalelerine "Şifresi Çözülen Stonehenge", "Stonehenge: Neolitik Bilgisayar" ve "Güneş, Ay, İnsanlar ve Taşlar" adını veren Hawkins, sonuçları çok şey ima eden çıkarımlarını *Stonehenge Decoded* (Stonehenge'in Şifresi Çözüldü) ve *Beyond Stonehenge* (Stone-

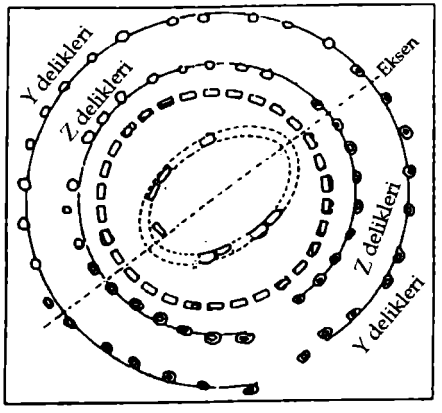
henge'in Ötesinde) adlı kitaplarında açıklamaya devam etti. Üniversitenin bilgisayarlarının da yardımıyla Hawkins, Stonehenge'deki yüzlerce gözlem çizgisini analiz edip bunları Güneş, Ay ve başlıca yıldızların kadim zamanlardaki konumlarıyla ilişkilendirerek ortaya çıkan yönlendirmelerin kaza eseri olamayacağına karar verdi.

Dört Durak Taşına ve bunların oluşturduğu mükemmel dikdörtgene büyük önem atfeden Hawkins, birbirine karşı duran taşları (91 ile 94 ve 92 ile 93) bağlayan çizgilerin ay doğuşu ve ay batışlarında Ay'ın büyük duraklamalara ve taşları köşegen bağlayan çizgilerin ise küçük duraklamalara göre yönlendirilmiş olduklarını gösterdi. Güneş'in hareketlerine ilişkin dört nokta ile birlikte Stonehenge, Hawkins'e göre, Güneş ve Ay'ın hareketlerini işaretleyen on iki noktanın tamamının gözlemlenmesini ve tahmin edilmesini sağlamaktadır. Hawkins her şeyden çok çeşitli çemberlerdeki taşlar ve deliklerde ifade edilen 19 sayısından etkilenmiştir: Stonehenge II'nin 38'er göztaşından oluşan iki çemberi "19'luk iki adet yarı çember olarak görülebilir" [*Stonehenge Decoded* (Stonehenge'in Şifresi Çözüldü)] ve Stonehenge III'ün oval "at nalı" tam olarak 19 adet deliğe sahipti. Hataya yer vermeyen bir aysal ilişkiydi bu çünkü 19, artık gün ve yıl hesabında başat olan bir Ay çevrimiydi.

Profesör Hawkins daha da ileri gitti: Çeşitli çemberler içindeki taşlar ve deliklerle ifade edilen sayıların tutulmaları tahmin etme özelliğini anlattığı sonucuna vardı. Ay'ın yörüngesi, Dünya'nın Güneş çevresindeki yörüngesiyle tam olarak aynı düzlemde olmadığından (Ay, Dünya'ya göre 5 dereceden biraz fazla eğiktir) Ay'ın yörüngesi Dünya'nın Güneş etrafında dolaştığı yolu her yıl iki noktada geçmektedir. Bu iki kesişme noktası ("düğüm") astronomi tablolarında genelde N ve N´ olarak işaretlenir: Tutulmaların meydana geleceği zamanlar bunlardır. Ama Dünya'nın Güneş çevresindeki yörüngesinin biçimindeki düzensizlikler ve gecikme sebebiyle bu düğüm kesişmeleri yıl be yıl kesinkes aynı göksel konumlarda meydana gelmezler, daha ziyade 18,61 yıllık bir çevrim içinde yeniden oluşurlar. Dola-

yısıyla Hawkins bu çevrimin işleyiş prensibinin on dokuzuncu yıldaki "çevrim sonu/çevrim başlangıcı" olduğunu öne sürdü ve 56 Aubrey Deliğinin amacının üç işaret çivisinin Aubrey çemberi içinde birer birer ilerletilmesiyle bir ayarlama yapmak olduğu sonucuna vardı çünkü 18 2/3 x 3 = 56'dır. Bunun Ay tutulmaları kadar Güneş tutulmalarını da önceden tahmin edebilmeyi sağladığını savunan Hawkins, Stonehenge'in inşasının ve tasarımının ana amacının tutulmaları tahmin etmek olduğu sonucuna varmıştı. Hawkins, Stonehenge'in zekice tasarlanmış ve taştan yapılmış bir bilgisayardan hiçbir eksiğinin olmadığını ilan etti.

Stonehenge'in yalnızca bir "Güneş tapınağı" olmayıp ayrıca bir ay gözlem evi de olduğuna ilişkin önerme ilk başta şiddetli bir direnişle karşılaştı. Karşı çıkanlar arasında bu yerde en geniş çaplı arkeolojik kazıların bazılarını yöneten Cardiff Üniversitesinden Richard J.C. Atkinson vardı; Ay hizalanışlarının pek çoğunun yalnızca tesadüfi olduklarını düşünmekteydi. Stonehenge'in çok eski olduğuna ilişkin arkeolojik kanıtlar onun bu gözlem evi/ay hizalanışları/Neolitik bilgisayar teorilerini horgörmesinin başlıca nedeniydi çünkü Atkinson Cilalı Taş Devrinde İngiltere'de yaşayan insanların böyle bir başarı gösteremeyecek olduklarını ileri sürmekteydi. Horgörüsü ve hatta alaycılığını *Antiquity* (Eski Çağlar) adlı dergide yayınlanan "Stonehenge'de Saçmalık Mehtabı" adlı makalesinde ve de Stonehenge'de Alexander Thom tarafından yürütülen incelemelerin [*Megalithic Lunar Observations* (Megalitik Devirde Ay Gözlemleri] bir sonucu olarak istemeye istemeye destek verdiği *Stonehenge* adlı kitabında dile getirdi. Oxford Üniversitesinde mühendislik profesörü olan Thom, Stonehenge'deki en doğru ölçümleri yaptı ve sarsen taşlarının oluşturduğu "at nalı" düzeninin aslında bir ovali, gezegenlerin yörüngelerini bir çembere göre çok daha doğrulukla temsil eden eliptik bir şekli (Şekil 11) temsil ettiğine işaret etti. Stonehenge I'in yalnızca güneş değil, esasen bir ay gözlem evi olduğu konusunda Newham'la aynı fikirdeydi ve dört Durak Taşını bağlayan dikdörtgenin çizgileri boyunca sekiz ay durak-

Şekil 11

lamasının gözleminin tam kesinlikle yapılabildiği tek yer burası olduğu için Stonehenge'in burada inşa edildiğini doğruladı.

Saygın bilimsel dergilerin sayfalarında ve yüzleşmelere izin veren konferanslarda yürütülen ateşli tartışmalar C.A. Newham tarafından [*Supplement to the Enigma of Stonehenge and its Astro - nomical and Geometric Significance* (Stonehenge Muamması ve Onun Astronomik ve Geometrik Anlamı Eki] şöyle özetlenmiştir: "Beş Triliton dışında geri kalan tüm özelliklerin aysal bağlantıları var görünmektedir." Newham "56 Aubrey Deliğinin Ay'ın batma ve doğmasına ilişkin sekiz ana hizalanışına göre döndüğü"ne katılıyordu. Bunun ardından Atkinson bile Stonehenge'in amacı ve işlevleri bakımından "geleneksel arkeolojik düşünüşün ciddi biçimde revize edilme ihtiyacı içinde olduğuna yeterince ikna olduğunu" kabul etti.

Bu çıkarımlar, 1960'ların sonlarında ve 1970'ler boyunca sürece dahil olan bilim adamlarının giderek uzayan listesine katılan önemli bir katılımcı tarafından yapılan araştırmaların sonucundan az etkilenmemiştir. Bu kişi astronom ve matematikçi Sir Fred Hoyle'ydi. Hoyle, Hawkins tarafından çeşitli yıldızlara ve takımyıldızlara göre sıralanan hizalanışları kesin değil de rast-

gele olduğunu savunmaktaydı ama Stonehenge I'in ayla ilgili özellikleri konusunda, özellikle de elli altı Aubrey Deliğinin ve Durak Taşlarının dikdörtgen düzenlemesinin rolü bakımından ona tamamen katılıyordu [*Nature* dergisindeki "Stonehenge: Tutulma Tahmincisi" adlı makale ve *On Stonehenge* (Stonehenge Üstüne)].

Ama Aubrey çemberinin tutulmaları tahmin etmek için kullanılan (onun fikrince bu, dört işaret çivisinin yerlerini değiştirerek yapılıyordu) bir "hesap makinesi" gibi iş görebildiği sonucuna varırken Hoyle başka bir meseleyi karıştırmıştı. Bu hesap makinesini, Hawkins'in deyimiyle bu "bilgisayarı" her kim tasarlamış idiyse güneş yılının, Ay'ın yörünge döneminin kesin uzunluğunu ve 18,61 yıllık çevrimi daha önceden biliyor olmalıydı ve Cilalı Taş Devrinde İngiltere'de yaşayan insan böyle bir bilgiye sahip değildi.

Bu ileri astronomi ve matematik bilgisinin Cilalı Taş Devrinde İngiltere'de nasıl ortaya çıktığını açıklamaya çabalarken Hawkins, Akdenizli halkların kadim kayıtlarına başvurmuştu. Diodorus/Hacateus göndermesine ek olarak Plutark'ın (İsis ve *Osiris* adlı eserinde) M.Ö. dördüncü asırda Küçük Asya'da yaşamış olan Knidos'lu Eudoxus'tan "tutulmaların iblis tanrısı"nı elli altı sayısıyla eşleştirişinden de söz etmiştir.

Sorunun cevabını insandan alamayınca, insanüstü olana bir göz atmaya ne dersiniz?

Hoyle kendi hesabına, Stonehenge'in yalnızca bir gözlem evi, göklerde neler olduğunun görüldüğü bir yer olmadığına ikna olmuştu. Buna bir Tahminci diyordu, yani göksel olayları önceden haber veren ve belirli tarihlerde bunları belirlemek için kurulan bir tesis. "Böyle entelektüel bir başarının Cilalı Taş Devrinde yörede yaşayan çiftçiler ve çobanların becerilerinin çok ötesinde olduğu"na katılan Hoyle, Durak Taşları dikdörtgeninin ve bunun ima ettiği her şeyin "Stonehenge I'i inşa edenlerin muhtemelen (kuzey yarımkürede, tam Stonehenge'in olduğu yerde mümkün olabilen) bu dikdörtgen hizalanışı ararken, tıpkı modern astronomların teleskopları inşa etmek için evinden

çok uzakta olan yerleri araması gibi, Britanya Adalarına dışarıdan gelmiş olabileceklerini" işaret ettiğini düşünmekteydi.

Hoyle, "Stonehenge'de gerçek bir Newton veya Einstein iş başında olmuş olmalıdır," diye hayal kuruyordu, peki ama onun matematiği ve astronomiyi öğrendiği üniversite neredeydi? Bilgi birikiminin aktarılmasını ve öğretilmesini sağlayan tek şey olan yazılar neredeydi? Ve tek bir dahi yalnızca II. Aşama için bile tam bir asır geçmesi gereken böyle bir göksel tahminciyi nasıl planlamış, yürütmüş ve idare etmişti? Hoyle, "Tarihte yalnızca 200 civarında nesil bulunmakta, tarih öncesinde ise 10.000 nesile kadar çıkılmakta," gözlemini yapmaktaydı. Tüm bunlar "tanrıların tutulmaları"nın bir parçası mıydı, diye merak ediyordu; insanların tapındıkları gerçek bir Güneş tanrısı ve Ay tanrısının "İşaya'nın görünmez Tanrı'sı haline geldiği" bir döneme geçişi mi ima ediyordu?

Hoyle kendi düşüncelerini açıkça ifade etmeksizin Hecataeus'tan Hiperborealılara dair Diodorus'un anlattıklarını nakleder, bu alıntının sonunda şöyle denmektedir. Yunanlılar ve Hiperborealılar "en eski zamanlarda karşılıklı ziyaretler yaptıktan sonra,"

> Ayrıca derler ki bu adadan izlenen Ay, Yer'den yalnızca azıcık uzakmış gibi görünmekte ve üstündeki çıkıntılar Yer'inkiler gibi göze görünür olmaktaymış.
>
> Anlatılana göre her on dokuz yılda bir, yani gökteki yıldızların aynı yerlerine döndükleri dönem tamamlandığında tanrı bu adayı ziyaret etmektedir ve bu nedenle on dokuz yıllık dönem Yunanlılarca "Meton'un yılı" olarak anılmaktadır.

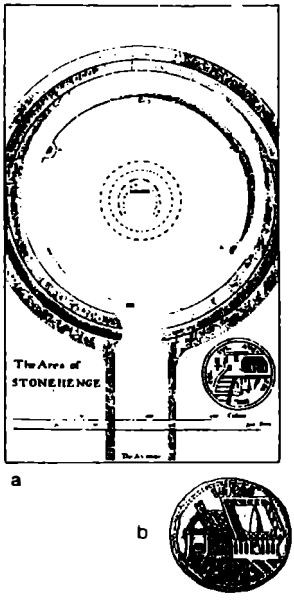
Bu uzak geçmişte yalnızca Ay'ın on dokuz yıllık çevrimine değil, ayrıca "Yer'dekiler gibi çıkıntılara," yani dağlar ve düzlükler gibi yüzey şekillerine de aşina olunuşu hiç şüphesiz çok şaşırtıcıdır.

Yunanlı tarihçilerin Hiperborea'daki yuvarlak yapıyı Yuna-

nistan'da ilk kez Atinalı Meton tarafından tarif edilen ay çevrimine bağlamaları, elbette yukarıda sözü edilen astronomların iç hesaplaşmaları ve derin düşünceleri de Stonehenge'i Kim İnşa Etti sorusunu kadim Yakın Doğu'nun kucağına atmaktadır.

Ama iki asırdan fazla bir süre önce William Stukeley cevapları bulmak için yine aynı yönü, kadim Yakın Doğu'yu işaret etmişti. Stukeley, Stonehenge'in bir zamanlar nasıl göründüğüne ilişkin anlayışını yansıttığı çizimine, çok eski bir doğu Akdeniz sikkesi üstünde gördüğü (Şekil 12a) yükseltilmiş bir platform üstündeki bir tapınağın desenini de eklemişti. Bu betimleme aynı bölgedeki Biblos şehrine ait bir başka çok eski sikke üstünde daha açık biçimde gösterilmekteydi ve biz bunu *Dünya Tarihçesi*'nin ilk cildinde* kullanmıştık. Bu desen etrafı çevrili bir bölümü olan ve bu bölümün içinde *bir fırlatma rampası üstünde bir ro -*

Şekil 12

*Bkz. *Onikinci Gezegen*, Ruh ve Madde Yayınları, 9. Baskı, 2005.

ketin durduğu kadim bir tapınağı göstermektedir. Bu yerin Sümer inanışlarındaki İniş Yeri, yani Sümer kralı Gılgamış'ın bir roket geminin kalkışına şahit olduğu yerin ta kendisi olduğunu tanımlamıştık (Şekil 12b). Bu yer hala mevcuttur; Lübnan dağlarındaki Baalbek'te, üstünde bu güne dek inşa edilmiş en büyük Roma tapınağının kalıntılarının hala durduğu o geniş platformdur. Bu masif platformu destekleyen üç devasa taş blok, çok eski çağlardan beri *Triliton* olarak bilinmektedirler.

Demek ki Stonehenge muammasının cevapları oradan çok uzaktaki yerlerde ama ona çok yakın bir zaman aralığı içinde aranmalıdır. Yalnızca Stonehenge I ile ilgili Kim sorusunun değil, Stonehenge II ve III ile ilgili Niçin sorusunun cevabının da Ne Zaman sorusunda gizli olduğuna inanıyoruz.

Çünkü göreceğimiz gibi Stonehenge'in M.Ö. 2100-2000 arasında telaşla yeniden düzenlenmesi Yeni Çağın gelişiyle ilgiliydi; İnsanoğlunun tarihe geçmiş ilk Yeni Çağı geliyordu.

- 3 -

GÖĞE BAKAN TAPINAKLAR

Modern bilim sayesinde bizler Stonehenge hakkında daha çok bilgiye sahip oldukça Stonehenge daha inanılmaz hale gelmektedir. Gerçekten de megalitlerin ve toprak tabyaların gözle görülür kanıtları olmasaydı, pek çok kadim anıtın zamanın ve doğanın kaprisleri veya insanoğlunun tahribiyle başına geldiği gibi bir biçimde ortadan kaybolsalardı, zamanı ve tutulmaları önceden söyleyebilen çemberleri hesaplayan, Güneş'in ve Ay'ın hareketlerini belirleyen taşların tüm hikayesi Taş Devri İngiltere'si için öylesine mantık dışı olurdu ki sadece bir mit olduğu düşünülebilirdi.

Stonehenge'in çok eski oluşu ve bununla ilgili bilimsel bilgi ilerledikçe daha da eskilere gerileyen tarihi elbette çoğu bilim adamını rahatsız etmektedir; bu bilmecenin olası açıklamaları olarak arkeologları Akdenizli ziyaretçiler aramaya, saygın bilginleri de kadim tanrıları ima etmeye yönelten şey esasen Stonehenge I, II ve III'e atfedilen inşaat tarihleridir.

Çünkü "Kim tarafından" ve "Ne için" gibi bir dizi rahatsız edici soru arasında en tatmin edici biçimde cevaplananı "Ne Zaman" sorusudur. Arkeoloji ve (karbon-14 gibi modern tarihlendirme yöntemleri aracılığıyla) fizik bilimine *arkeoastronomi* de katıldı ve şu tarihler üstünde fikir birliğine vardılar: Stonehenge I için M.Ö. 2900/2800, Stonehenge II ve III için M.Ö. 2100/2000.

Arkeoastronomi biliminin babası hiç şüphesiz Sir Norman Lockyer'di; ancak o bunu, aklındaki şeyi çok daha iyi anlatan astro-arkeoloji terimi ile tanımlamayı tercih ediyordu. Kurumsallaşmış bilimin bu yeniliği kabul etmesinin ne kadar zaman aldığını belirtmek için söyleyelim; Lockyer'in şaheseri The *Dawn of Astronomy* (Astronominin Şafağı) 1894'te yayınlanmasından sonra tam olarak bir yüzyıl geçmesi gerekti. 1890'da Akdeniz'in doğu kıyısını ziyaret eden Lockyer, Hindistan ve Çin'de ilk uygarlıklara ait pek az anıt ama bunların yaşlarını belirlemeye yarayan pek çok yazılı kayıt olmasına karşın Mısır ve Babil için bunun tam tersinin geçerli olduğunu gözlemledi: Bunlar, anıtları bol ama bunların ne kadar eski olduğu (Lockyer'in bunu yazdığı sırada) belirsiz olan "eskiliği belirlenemeyen iki uygarlık"tı.

Lockyer'in dikkatine çarpan şey, Babilon'da "şeylerin başlangıcından beri Tanrı için kullanılan işaret bir yıldızdı," benzer şekilde Mısır'da "hiyeroglif metinlerde, üç yıldız çoğul 'tanrılar'ı temsil ederdi." Kil tabletler ve pişirilmiş kil tuğlalar üstündeki Babil kayıtlarının da "ay ve güneş konumlarını son derece doğru bir şekilde" gösteren düzenli çevrimlerle ilgili göründüklerine işaret etmiştir. Mısır mezarlarının duvarlarında ve papirüsler üstünde gezegenler, yıldızlar ve burçlar kuşağındaki takımyıldızlar yer almaktaydı. Lockyer Hint panteonunda Güneş'e ve Şafak zamanına tapınma unsurları bulduğumuza dikkati çekmişti: Tanrı İndra'nın adı "Güneşin Getirdiği Gün" ve tanrıça Uşas'ın adının ise "Şafak"tır.

"Astronomi eski Mısır bilimine yardım edebilir mi?" diye merak ediyordu; Mısır ve Babil'in ne kadar eski olduğunu belirlemeye yarayabilir miydi?

Hinduların *Rigveda*'sı ve Mısırlıların yazıtları astronomiyi hesaba katan bir bakış açısıyla ele alınacak olursa, diye yazmıştı Lockyer "her ikisinde de en eski tapıncın ve en eski gözlemlerin hep ufukla ilgili olduğu gerçeği insanı çarpar... Bu durum yalnızca Güneş için değil, göğün büyük bölümünü süsleyen yıldızlar için de geçerlidir." Lockyer ufkun "Yerkürenin yüzeyini

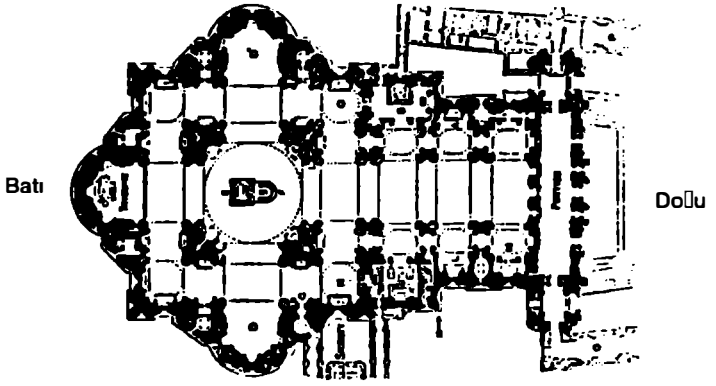
ve göğü içeren görüş alanımızı çevreleyen çemberin adeta buluştuğu yer" olduğunu işaret ediyordu. Başka bir deyişle Gök ve Yer'in dokunup buluştukları yerdeki bir çember. Gözlemcilerinin aradıkları işaret veya alamet her ne idiyse kadim halklar onu işte burada aramışlardı. Ufukta gözlemlenebilen en düzenli fenomen Güneş'in günlük bazda doğuşu ve batışı olduğu için bunu kadim astronomi gözlemlerinin temeli yapmak ve ilgili diğer fenomenleri (gezegenlerin ve hatta yıldızların ortaya çıkışı veya hareketleri gibi) onların "helyak doğuşu" ile, yani Yerkürenin dönüşü, Güneş'in doğmaya başladığı ama göğün yıldızları görecek kadar karanlık olduğu şafağın ilk bir iki dakikasına eriştiği anda onların doğu ufkunda kısa bir süre için görünür olmalarıyla ilişkilendirmek doğaldı.

Çok eski zamanlarda yaşayan bir gözlemci Güneş'in daima göğün doğusundan yükselip batısından alçaldığını kolayca belirleyebilirdi, ayrıca yazın Güneş'in kışa göre gökte çok daha yüksek bir kavisle yükseldiğini ve günlerin daha uzun olduğunu da fark ederdi. Modern astronomi bunun nedeninin Dünya'nın her gün etrafında döndüğü ekseninin Güneş etrafındaki yörüngesine (ekliptik düzleme) dik olmayıp eğimli olması gerçeğinden kaynaklandığını açıklamaktadır; bu eğim bugün 23,5 derecedir. Bu durum mevsimleri ve Güneş'in gökteki yukarı aşağı hareket ediyor gibi göründüğü dört noktayı oluşturur: yaz ve kış gün dönümleri ile daha önce açıkladığımız ilkbahar ve sonbahar gün tün eşitlikleri (ekinoslar).

Çok eski ve pek o kadar eski olmayan tapınakların yönlendirilişlerini inceleyen Lockyer, "Güneş Tapınakları" dediklerinin iki tür olduklarını bulmuştu: ekinokslara göre yönlendirilenler ve gün dönümlerine göre yönlendirilenler. Güneş daima göğün doğu kısmından yükselmesine ve batı kısmından alçalmasına rağmen, sadece ekinoks günlerinde Yerkürenin herhangi bir yerinden bakıldığında tam doğudan yükselmekte ve tam batıdan alçalmaktadır. Ve Lockyer "ekinoksal" dediği böyle tapınakların ekseni gün dönümlerine göre yönlendirilmiş olan tapınaklara göre daha yaygın olması gerektiği sonucuna vardı çünkü kuzey

ve güney (kuzey yarımküredeki bir gözlemci için yaz ve kış) gün dönümlerinin oluşturduğu açı gözlemcinin nerede olduğuna, hangi enlemde olduğuna bağlıydı. Dolayısıyla "gün dönümsel" tapınaklar kendi coğrafi konumlarına (ve hatta yüksekliklerine) göre daha başlı başınaydılar.

Lockyer ekinoksal tapınaklara örnek olarak Baalbek'teki Zeus Tapınağını, Kudüs'teki Süleyman Tapınağını ve Roma'da bulunan Vatikan'ın St. Peter Kilisesini (Şekil 13) vermektedir; hepsi de kesin bir doğu-batı eksenine göre yönlendirilmiştir. Son örnekle ilgili olarak (dördüncü yüzyılda Konstantin döneminde başlanan ama on altıncı yüzyıl başlarında yıkılan) eski St. Peter Kilisesinde ilkbahar ekinoks gününde neler olduğunu kilisenin mimarisi üstüne yazılmış eserlerden nakleder: "Gün doğumuyla birlikte dört revaklı verandanın büyük kapıları ve ayrıca kili-

Şekil 13

senin doğu tarafındaki kapılar açılırdı ve güneş yükselirken ışıkları önce dış kapılardan, sonra iç kapılardan geçer ve doğrudan nave* içinden geçip Yüksek Sunağı aydınlatırdı." Lockyer "şimdiki kilise de aynı koşulları karşılamaktadır" diye eklemiştir. "Gün dönümsel" tapınaklara örnek olarak da Pekin'deki

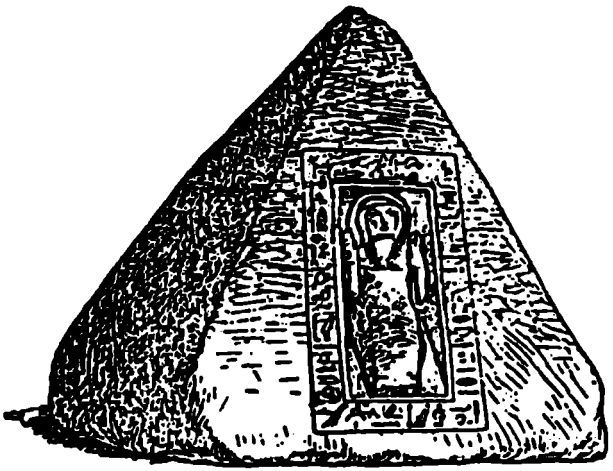
*Nave: Büyük kiliselerin binanın diğer kısımlarından yüksekçe olan uzun ve orta kısmı. (Ç.N.)

başlıca Çin tapınağı olan "Gök Tapınağı"nı tarif eder; "Çin'deki devlet törenlerinin en önemlisi olan, Gök Tapınağının güney sunağında açık havada gerçekleştirilen kurban töreni" 21 Aralık'ta, kış gün dönümü gününde yapılmaktaydı ve son olarak da yaz gün dönümüne göre yönlendirilmiş olan Stonehenge'deki yapı vardı.

Ancak bunların hepsi, Lockyer'in Mısır'daki ana incelemelerine sadece bir giriş niteliğindeydi.

Mısır'ın kadim tapınaklarının yönlendirilişlerini inceleyen Lockyer daha eski olanların "ekinoksal" ve sonrakilerin "gün dönümsel" oldukları sonucuna varmıştı. Daha eski tapınakların daha sonrakilere kıyasla çok daha yüksek astronomik gelişmişlik sergilediğini keşfettiğinde şaşırmıştı çünkü bunlar yalnızca Güneş'in değil, ayrıca yıldızların da doğuş ve batışlarını gözlemleyip hürmet etme amaçlıydılar. Dahası, en eski türbeler sonraları ekinoksal, yani Güneş odaklı hale gelen karışık bir Güneş-Ay tapıncını düşündürmekteydi. Lockyer bu ekinoksal türbenin Yunanca "Güneş Şehri" anlamına gelen Heliopolis'teki tapınak olduğunu yazmıştı; Mısır dilindeki adı *Annu* olan bu yerden Kitabı Mukaddes'te *On* diye söz edilmektedir. Lockyer Mısır takviminin temel aldığı üçlü birleşimi oluşturan güneş gözlemleri ile parlak yıldız Sirius'un dönemleri ve Nil'in yıllık yükselmelerinin birleşimlerini hesapladı; bunlar Mısırlıların zamanı saymaya başladıkları Sıfır Noktasının M.Ö. 3200'lerde olduğunu işaret ediyordu.

Mısır yazıtlarından bilinmektedir ki Annu türbesinde, tanrı Ra'nın "Milyonlarca Yıl Gezegeni"nden yeryüzüne içinde indiği "Göksel Sandal"ın gerçek koni biçimli üst parçası olduğu iddia edilen *Ben-Ben'i* ("Piramidimsi Kuş") saklanmaktaydı. Bu nesne genellikle tapınağın iç odasında saklanmakta ve yılda bir kez halka gösterilmekteydi; bu kutsal nesneyi görmek ve ona saygılarını sunmak için hacılar hanedanlık dönemlerine dek hac yolculukları düzenlemekteydiler. Nesnenin kendisi aradan geçen binlerce yıl içinde kayboldu ama taştan yapılma ve kapsülün kapısından görülebilen büyük tanrıyı gösteren bir kopyası

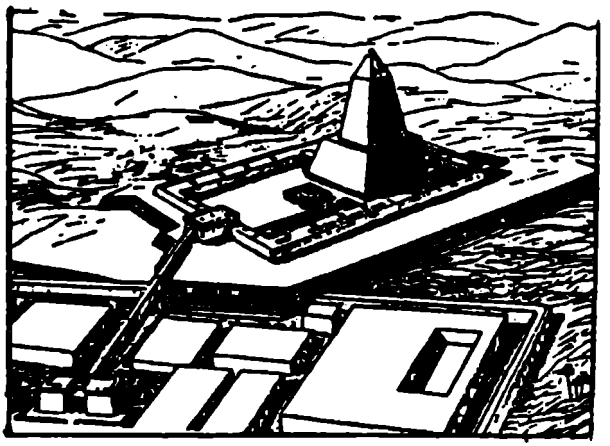
Şekil 14

bulunmuştur (Şekil 14). Zümrüdü Anka kuşu efsanesi, ölen ve belirli bir süreden sonra tekrar dirilen mitsel kuşun izi de bu türbeye ve ona gösterilen hürmete kadar sürülmüştür.

Ben-Ben firavun Pi-Ankhi (M.Ö. 750) zamanında hala oradaydı çünkü onun bu türbeye yaptığı ziyaretle ilgili bir yazıt bulunmuştur. Kutsallar Kutsalına girip göksel nesneyi görme niyetiyle Pi-Ankhi güneş doğarken tapınağın ön avlusunda ayrıntılı adaklar sunma işlemine başladı. Sonra büyük tanrıya yerlere kadar eğilip selam vererek tapınağa girdi. Oradaki rahipler kralın Kutsallar Kutsalına zarar görmeden girip çıkabilmesi amacıyla kralın güvenliği için dualar okudular. "Yıldız Odası" denilen odaya girmeye hazırlanabilmesi için bunu kralın yıkanmasını, arınmasını ve tütsülerle ovulmasını içeren törenler izledi. Ardından *Ben-Ben*'in önüne koyup tanrıya sunması için firavuna nadir çiçekler veya bitki dalları verildi. Kral kutsal nesneyi koruyan "büyük mesken"e giden merdivenlerden yukarı çıktı. Merdivenlerin tepesine erişince sürgüyü geri çekti ve Kutsalların Kutsalı'na giden kapıları açtı ve "büyük atası Ra'yı *Ben-Ben* odasının içinde gördü." Sonra geriye doğru adım attı, kapı-

ları ardından kapattı ve üstüne bir kil mühür yapıştırıp mühür yüzüğünü üstüne bastı.

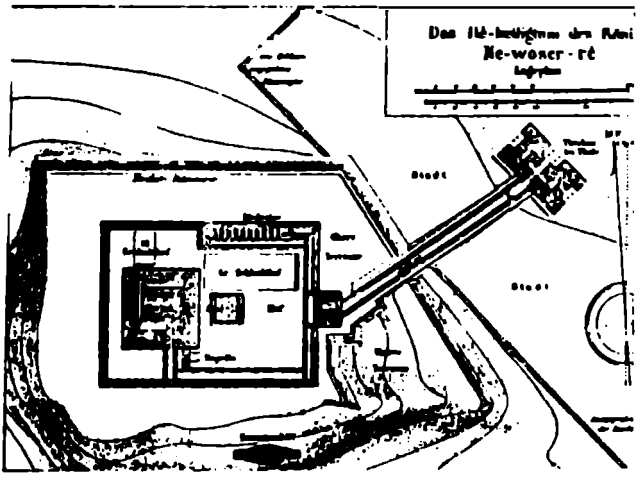
Bu türbe aradan geçen binlerce yıl içinde ayakta kalamamış olsa da arkeologlar Heliopolis'teki türbeyi model almış olabilecek daha geç tarihli bir türbe bulunmuştur. Bu M.Ö. 2494 'den M.Ö. 2345'e dek süren beşinci hanedanlıktan Firavun Ne-user-Ra'nın sözüm ona Güneş Tapınağıdır. Günümüzde Abusir denilen, Gize'nin ve onun büyük piramitlerinin hemen güneyindeki bir bölgede inşa edilen bu tapınakta esasen büyük ve yükseltilmiş bir teras üstünde, etrafı çevrili büyük bir alandaki masif bir platformda kalın, kısa bir obeliski andıran bir nesne durmaktaydı (Şekil 15). Üstü kapalı ve tavanındaki eşit aralıklı pencereler-

Şekil 15

le aydınlatılan bir koridordan geçilerek ulaşılan rampa, tapınağın süslü girişini aşağıdaki vadide yer alan anıtsal bir giriş kapısına bağlamaktaydı. Obeliske benzeyen nesnenin eğimli tabanı tapınağın avlusunun seviyesinden yirmi metre kadar yükselmekte ve bakır yaldızla kaplanmış olabilecek obelisk otuz altı metre kadar yükselmekteydi.

Etrafı duvarlarla çevrili alanın içinde çeşitli odalar ve bölümler olan tapınak 78 metreye 108 metre ölçülerinde mükemmel

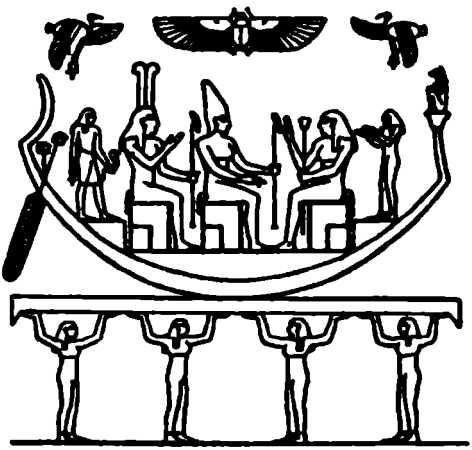
Şekil 16

bir dikdörtgen oluşturmaktadır. Doğu-batı ekseninde, yani ekinokslara göre yönlendirilmiş olduğu açıktır (Şekil 16) ama upuzun koridorunun kuzeydoğuya bakacak şekilde bu doğu-batı ekseninden uzakta yeniden yönlendirilmiş olduğu görünür. Bunun daha eski tarihli (ve tam olarak doğu-batı eksenine yönlendirilmiş olan) bir Heliopolis türbesinin bir kopyasının maksatlı biçimde yeniden yönlendirilişi olduğu koridoru süsleyen usta işi kabartmalardan ve yazıtlardan açıkça anlaşılmaktadır. Firavunun tahta çıkışının otuzuncu yılını kutlamışlardı, öyleyse koridor o zaman inşa edilmiş olabilirdi. Kutlamanın ardından bir tür "jübile"yi işaretleyen ve daima Mısır takviminin ilk gününde, yani *Thoth Ayı* denilen ilk ayın ilk gününde başlayan *Sed bayramının* (bu terimin anlamı belirsizdir). Başka bir deyişle *Sed bayramı* her yıl değil de belirli sayıda yıl geçtikten sonra kutlanan bir tür Yeni Yıl Günüydü.

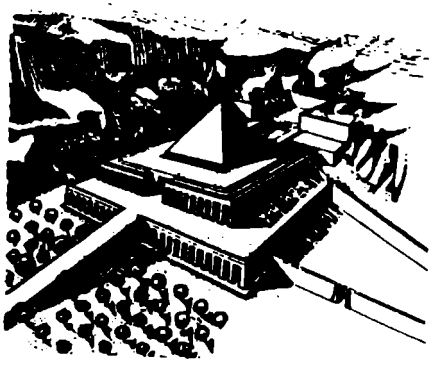
Bu tapınakta hem ekinoksal hem de gün dönümsel yönlendirmelerin var olması daha M.Ö. üçüncü bin yıl gibi bir tarihte Dört Köşe kavramına aşinalığı akla getirmektedir. Tapınağın koridorunda bulunan yazıtlar ve çizimler kralın "kutsal dansı"nı

tarif etmektedir. Bunlar kopyalanıp çevrildi ve *Das Re-Heiligtum des Königs Ne-Woser-Re* (Krov Ne-Woser-Re'nin tekrar Kutsal Veri) adlı eserde Ludwig Borchardt, H. Kees ve Friedrich von Bissing tarafından yayınlandı. Yazarlar bu "dans"ın "Dünya'nın dört köşesinin kutsanması çevrimi"ni temsil ettiği sonucuna varmışlardı.

Tapınağın asıl bölümünün ekinoksal ve koridorun Güneş'in hareketlerini belirten gün dönümsel yönlendirmesi eski Mısır bilimcilerin bu yapıyı "Güneş Tapınağı" olarak tanımlamalarına yol açmıştı. Tapınağın etrafı çevrili kısmının hemen güneyinde kumların altına gömülü (kısmen bir kayadan oyulmuş ve kısmen de kurutulmuş ve boyanmış tuğlalardan yapılmış) bir "güneş sandalı"nın keşfedilmesiyle bu tanımlarının desteklendiğini gördüler. Kadim Mısır'da zamanın ölçülmesi ve takvimle ilgili hiyeroglifle yazılmış metinler gök cisimlerinin göklerde sandallarla yol aldıklarını öne sürmekteydiler. Sıklıkla, tanrılar ve hatta (Ötealemdeki tanrılara katılmış olan) ilahlaştırılmış firavunlar böyle sandalların içinde, dört noktadan yukarıya tutturulmuş gök kubbenin üstünde yol alırlarken betimlenmişlerdir (Şekil 17).

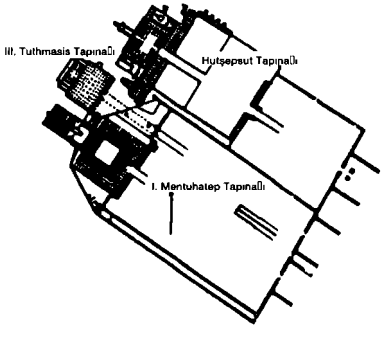

Şekil 17

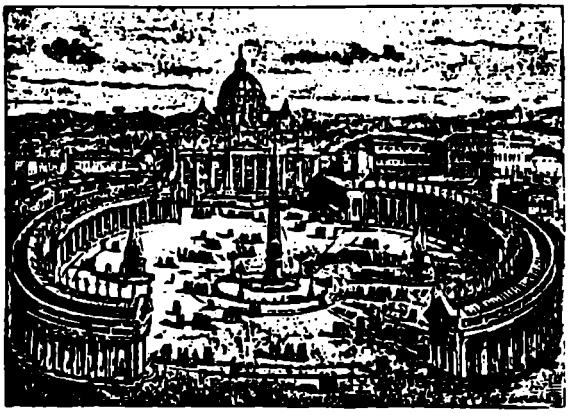
Şekil 18

Platform üstünde piramitsi kavramını (Şekil 18) açıkça taklit eden bir sonraki büyük tapınak Ne-User-Ra'nın "Güneş Tapınağı"ydı ama bu daha en baştan gün dönümlerine göre yönlendirilmiş, kuzeybatı-güneydoğu ekseninde olacak şekilde tasarlanıp inşa edilmişti. Yukarı Mısır'da, Nil'in batı yakasında (günümüzde Darülbahir köyü yakınlarında) büyük Teb şehrinin bir parçası olarak Firavun I. Mentuhotep tarafından M.Ö. 2100 civarında yaptırılmıştı. Altı yüzyıl sonra 18. Hanedanlıktan III. Tuthmosis ve Kraliçe Hatşepsut buraya kendi tapınaklarını eklediler; yönlendirme benzerdi ama tam olarak eskisi gibi değildi (Şekil 19). Lockyer en önemli keşfini, arkeoastronominin temelini oluşturan keşfini Teb'de (Karnak) yapmıştı.

Şekil 19

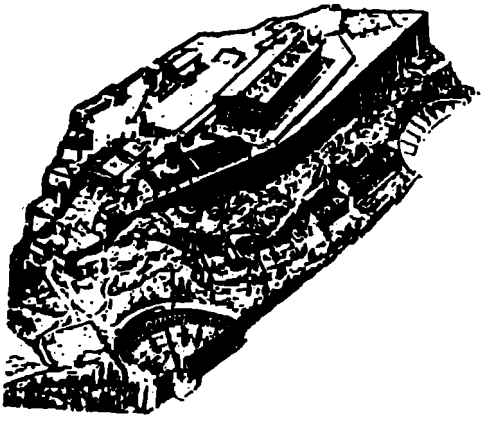
The Dawn of Astronomy (Astronominin Şafağı) adlı eserdeki bölümlerin, olguların ve savların sıralanışı Lockyer'in Karnak'a ve Mısır tapınaklarına giden yolunun Avrupalı kanıtlardan geçtiğini göstermektedir. Stonehenge ile çarpıcı benzerlikler taşıyan Eski St. Peter Kilisesinin yönlendirmesi ve ilkbahar ekinoksundaki gün doğumunda gün ışığı huzmesi hakkındaki bilgi, (Lockyer'in tahta kalıpla basılmış bir çizimini eklediği, Şekil 20) St. Peter Meydan; kitapta yer almaktaydı.

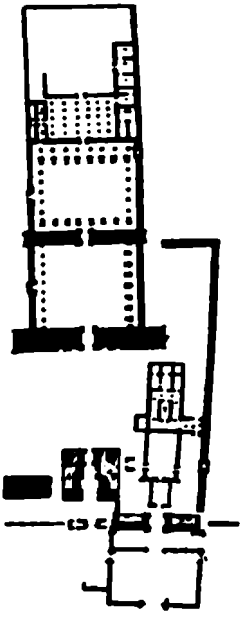
Şekil 20

Lockyer Atina'da Partenona, Yunanistan'ın başlıca türbesine (Şekil 21) bakıp gördü ki, "Truva Savaşı sırasında bile ayakta duruyor olabilecek olan eski Partenon vardı ve dış avlusu Mısır tapınaklarına benzeyen ama iç mabedi daha çok binanın merkezine yakın olan yeni Partenon vardı. Konuya dikkatimi çeken şey Atina'daki bu iki tapınağın yönlerindeki farklılıktı."

Lockyer'in önünde yönlendirilişleri erken tarihli binalardan geç tarihli binalara doğru değişiyor görünen çeşitli Mısır tapınaklarının tanzim planlarının çizimleri vardı ve Teb'ten çok uzakta olmayan Medinet-Habu denilen bir alanda yer alan sırt sırta iki tapınağın (Şekil 22) bariz bir çizimi gözüne çarptı ve koşut ve aynı eksen yönlendirmesiyle olması gereken Mısır ve Yu-

Şekil 21

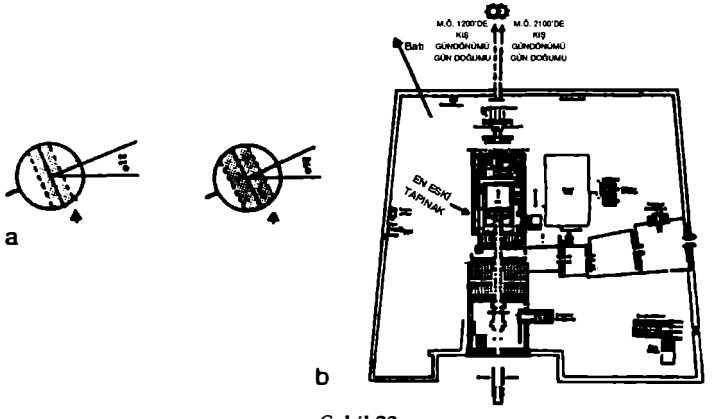

Şekil 22

nan tapınaklardaki "yönlendirme farklılığı"nı tamamıyla mimari açıdan belirtmişti.

"Hafifçe değişen bu yönlendirme Dünya'nın meylindeki değişikliklerin Güneşin veya yıldızların gökyüzündeki konumunda sebep olduğu değişikliklerden kaynaklanıyor olabilir miydi?" diye merak eden Lockyer cevabın Evet olduğunu hissediyordu.

Gün dönümlerinin Dünya'nın ekseninin onun Güneş çevresindeki yörüngesinin düzlemine göre eğik olması ve "duraklama" noktalarının Dünya'nın meyline denk düştüğü gerçeğinden kaynaklandığını artık biliyoruz. Ama astronomlar bu açının sabit olmadığını belirlediler. Dünya dalgalarla inip çıkan bir gemi gibi bir o yana bir bu yana yalpalamaktadır, bu belki de geçmişte almış olduğu (ister Dünya'yı şu anki yörüngesine sokan başlangıçtaki bir çarpışmayla ister 65 milyon yıl önce Dünya'ya çarpıp dinozorları da ortadan kaldırmış olan büyük bir meteorla olsun) kuvvetli bir darbenin kalıcı sonucu olabilir. Şu anki yaklaşık 23,5 derecelik eğim 21 dereceye kadar azalabilir veya 24 dereceye kadar artabilir; 1 derecelik bir değişim bile binlerce yıl sürdüğünden (Lockyer'e göre bu 7.000 yıldır) kimse bunu kesinkes söyleyemiyordu. Dünya'nın yalpalayışındaki böylesi değişiklikler Güneş'in duraklama noktalarında da değişimle so-

Şekil 23

nuçlanmaktadır (Şekil 23a). Bu durumda, belirli bir tarihte tam bir gün dönümsel yönlendirmeye göre inşa edilen bir tapınak bir kaç yüzyıl ve elbette birkaç bin yıl sonra artık o yönlendirmeyle aynı hizada olmaktan çıkmaktaydı.

Lockyer'in hünerli yeniliği şuydu: Bir tapınağın yönlendirmesini ve onun coğrafi enlemini belirleyerek, inşa edildiği tarihte baskın olan yerküre meylini hesaplamak mümkündü; ayrıca binlerce yıl içinde yerkürenin meylindeki değişimleri belirleyerek tapınağın ne zaman inşa edildiğine dair son derece kesin sonuçlara varmak da mümkündü.

Son yüzyıl içinde daha doğru hale getirilen Meyil Tablosu beş yüz yıllık aralıklarla Dünya'nın eğim açısındaki değişimleri şu anki 23027′ (yaklaşık 23,5 dereceden) başlayıp geriye doğru sıralamaktadır:

M.Ö. 500	yaklaşık	23,75 derece
M.Ö. 1000	"	23,81 derece
M.Ö. 1500	"	23,87 derece
M.Ö. 2000	"	23,92 derece
M.Ö. 2500	"	23,97 derece
M.Ö. 3000	"	24,02 derece
M.Ö. 3500	"	24,07 derece
M.Ö. 4000	"	24,11 derece

Lockyer bulgularını esasen Karnak'taki büyük Amon-Ra tapınağındaki ayrıntılı ölçümlere uyguladı. Çeşitli firavunlar tarafından büyütülen ve ekler yapılan bu tapınakta gün dönümsel yönlendirmeyi işaret eden güneydoğu-kuzeybatı ekseninde sırt sırta inşa edilmiş iki ana dikdörtgen yapı vardır. Lockyer yönlendirmenin amacının ve tapınağın yerleşim planının, gün dönümü gününde güneş ışığının uzun bir koridor boyunca yol alıp iki obelisk arasından geçerek tapınağın en iç mabedindeki Kutsallar Kutsalına bir İlahi Işık parlamasıyla vurmasını sağlamayı hedeflediği sonucuna varmıştı. Lockyer sırt sırta duran bu iki tapınağın yönlendirmelerinin benzer olmadıklarını fark etti:

Daha yeni olanın ekseni, eskisinin ekseninden biraz daha küçük olan bir eğimin sonucu olan bir gün dönümünü temsil ediyordu (Şekil 23b). Lockyer tarafından belirlenen iki meyil daha eski olan tapınağın M.Ö. 2100'lerde ve yenisinin ise M.Ö. 1200'lerde inşa edildiğini göstermekteydi.

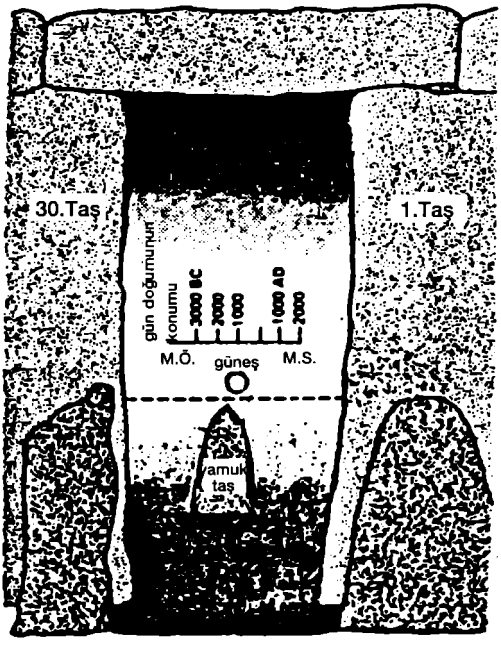
Daha yakın tarihli, özellikle Gerald S. Hawkins tarafından yapılan incelemeler kış gün dönümünde Güneş'in huzmelerinin eksen boyunca yol alırken değil, tapınakların Hawkins'in "Güneş'in Yüksek Odası" denilen bir kısmından izlenmesinin amaçlandığını düşündürtmektedir; bu düzeltme, Lockyer'in gün dönümsel yönlendirmeyle ilgili temel çıkarımını hiçbir şekilde değiştirmemektedir. Aslında Karnak'ta yapılan daha sonraki arkeolojik keşifler Lockyer'in başlıca yeniliği ile uyumluydu: Zaman içinde tapınakların yönlendirilişleri yerkürenin meylindeki değişimleri yansıtmak üzere değişmişti. Dolayısıyla, yönlendirilme tapınakların inşa edildikleri zamana dair bir ipucu olarak iş görebilirdi. En son arkeolojik ilerlemeler bu tapınağın en eski kısmının inşasının M.Ö. 2100 civarında 11. Hanedanlık sırasındaki Orta Krallığın başlangıcına denk geldiğini doğrulamıştır. Tamiratlar, tahribatlar ve yeniden inşa etmeler sonraki hanedanlardan firavunlarca sonraki yüzyıllar içinde sürdürülmüştü; iki obelisk 18. Hanedandan firavunlarca diktirilmişti. En son kısım ise 19. Hanedandan olup M.Ö. 1216-1210 arasında hüküm süren Firavun II. Seti sayesinde biçimlenmişti; tıpkı Lockyer'in belirlemiş olduğu gibi.

Arkeoastronomi ya da Sir Norman Lockyer'in verdiği isimle astro-arkeoloji liyakatini ve geçerliliğini kanıtlamıştı.

Keşfettiği fenomenin, tıpkı Atina'daki Partenon'da olduğu gibi, kadim dünyanın başka yerlerindeki tapınak yönlendirilişlerinde de geçerli olduğuna ikna olan Lockyer, yirminci yüzyılın başında dikkatini Stonehenge'e çevirdi. Stonehenge'de merkezden başlayıp Sarsen Çemberinden geçen izleme çizgisi açıkça bir yaz gün dönümü yönlendirilişini gösteriyordu ve Lockyer ölçümlerini buna göre yaptı. Yamuk Taşının, beklenen gün do-

ğumunun gerçekleşeceği noktayı ufukta gösteren belirteç olduğu sonucuna vardı ve bu taşın yerinin açıkça anlaşılır biçimde değiştirilmiş (ve buna yardımcı olmak üzere Bulvar'ın genişletilip yeniden hizalanmış) oluşu ise ona, yüzyıllar geçip de Dünya'nın eğimi gün doğumu noktasının yerini çok azar azar da olsa kaydırmaya devam ettikçe Stonehenge'den sorumlu kişilerin izleme çizgisini buna göre ayarlamış olduklarını düşündürtmüştü.

Lockyer vardığı sonuçları 1906'da yayınlanan *Stonehenge and Other British Stone Monuments* (Stonehenge ve Diğer İngiliz Taş Anıtları) adlı kitabında sundu; bunlar tek bir çizimde özetlenebilir (Şekil 24). Bu çizimde Sunak Taşından başladığı düşünülen eksen 1 ve 30 numaralı sarsen taşlar arasından geçip Bulvar'dan aşağıya, odaklanma sütunu olan Yamuk Taşına doğru uzanmaktadır. Böyle bir eksenin işaret ettiği eğim açısı Lockyer'e Sto-

Şekil 24

nehenge'in M.Ö. 1680'de inşa edildiğini düşündürtmüştü. Söylemeye gerek yok, böyle erken bir tarih bilginlerin hala Stonehenge'in Kral Arthur zamanına ait olduğunu düşündükleri bir zamanda, bir asır önce hayli sansasyon yaratmıştı.

Dünya'nın eğimine ilişkin çalışmalar sayesinde daha ince ölçümler yapıldıkça hata payları genişlemektedir ama bu durum Stonehenge'in çeşitli aşamalarının belirlenmesine ilişkin Lockyer'in yaptığı katkıyı azaltmamıştır. Bugün aslında gördüğümüz şey olan Stonehenge III artık M.Ö. 2000'lere tarihlendirilmekteyse de M.Ö. 2100 civarında çift Göztaşı Çemberi ile yeniden düzenlendiği sırada Sunak Taşının yerinden çıkartıldığı ve ancak göztaşları yerine yerleştirildikten ve Y ile Z delikleri kazıldıktan sonra yeniden yerine dikildiği artık genel kabul görmektedir. Stonehenge IIIb adıyla anılan bu aşamanın tarihi kesin olarak belirlenmemiştir; M.Ö. 2000 (Stonehenge IIIa) ve M.Ö. 1550 (Stonehenge IIIc) aralığındadır ve Lockyer'in belirlediği gibi M.Ö. 1680 tarihli olması muhtemeldir. Çizimde gösterildiği gibi Lockyer, Stonehenge'in önceki aşamaları için çok daha erken bir tarih olasılığını dışlamamıştı; bu durum Stonehenge I için artık kabul edilen M.Ö. 2900/2800 tarihi ile gayet uyumludur.

Arkeoastronomi böylece arkeolojik bulgularla birleşmekte ve Stonehenge'in çeşitli aşamalarının inşası için radyokarbon tarihlendirme testleri de aynı tarihleri vermektedir; üç ayrı yöntem birbirlerini doğrulamaktadır. Stonehenge'in tarihlerinin böyle ikna edici biçimde belirlenmesiyle birlikte burayı inşa edenlerin kim olduğu sorusu daha da zorlayıcı hale gelmektedir. M.Ö 2900/2800'lerde böyle takvimsel bir "bilgisayar"ı inşa etmek ve M.Ö. 2100/2000'lerde bu yapının çeşitli bileşenlerini yeniden düzenleyip yeni bir hizalanma sağlamak için astronomi bilgisine (mühendislik ve mimari bilgisinden hiç bahsetmiyoruz bile) sahip olanlar kimdi? Ve böyle bir yeniden hizalandırma niçin gerekmiş veya istenmişti?

İnsanoğlunun Paleolitik dönemden (Yontma Taş Devri) Mezolitik döneme yüzbinlerce yıl sürmüş olan geçişi, kadim Yakın

Doğu'da aniden oluvermişti. Orada, M.Ö. 11,000'de, hesaplarımıza göre Tufan'dan hemen sonra maksatlı tarım ve hayvanların evcilleştirilmesi şaşırtıcı bir bollukta başladı. Arkeolojik ve (son olarak dilbilimsel modellerin incelenmesiyle desteklenen) diğer kanıtlar Mezolitik* dönem tarımının Yakın Doğu'dan Avrupa'ya bu bilgiye sahip insanların göçüyle yayıldığını göstermektedir. Tarım M.Ö. 4500 ile M.Ö. 4000 arasında İber yarımadasına, M.Ö. 3500 ile M.Ö. 3000 arasında yarımadanın bugün Fransa olan batı kıyısına ve ovalarına ve M.Ö. 3000 ile M.Ö. 2500 arasında Britanya Adalarına ulaşmıştı. Bundan kısa bir süre sonra, kilden araçlar yapmayı bilen "Beaker Halkı" Stonehenge sahnesinde ortaya çıktı.

Ancak bu sırada kadim Yakın Doğu, oralarda M.Ö. 7400'lerde başlamış ve belirtileri taştan kile ve sonra metal araç gereçlere geçiş ve de şehir yerleşimlerinin ortaya çıkışı olan Cilalı Taş Devrini çoktan geçip bitirmişti bile. Bu safhaya "Wessex Halkı"nın (M.Ö. 2000'den sonra) yaşadığı Britanya Adalarında ulaştığı sırada Yakın Doğu'daki büyük Sümer uygarlığı çoktan iki bin yaşına başmış ve Mısır uygarlığı da bin yılı devirmişti.

Herkesin hemfikir olduğu gibi Stonehenge'in tasarlanması, yerinin belirlenmesi, yönlendirilmesi ve inşası için gereken gelişmiş bilimsel bilgi Britanya Adalarının dışından gelmiş olmak zorundaysa eğer, Yakın Doğu'daki bu daha erken tarihli uygarlıklar o sırada böyle bir bilgi için tek kaynak olarak görünmektedirler.

Durum buysa, Mısır'daki Güneş Tapınakları Stonehenge'in prototipleri miydiler? Stonehenge'in çeşitli aşamaları için kesinleşen tarihlerde Mısır'da astronomi amaçlı yönlendirilmiş ayrıntılı ve özenli tapınakların çoktandır mevcut olduklarını görmüştük. Heliopolis'teki ekinoksal Güneş Tapınağı M.Ö. 3100 civarında, Mısır'da (daha erken bir tarihte değil ise) krallık başladığında, yani Stonehenge I'den birkaç asır önce inşa edilmişti. Karnak'ta Amon-Ra'ya adanmış gün dönümsel yönlendirilmiş

*Mezolitik: Birinci (Yontma) ve İkinci (Cilalı) Taş Devirleri arasında kalan dönem, Orta Taş Devri. (Ç.N.)

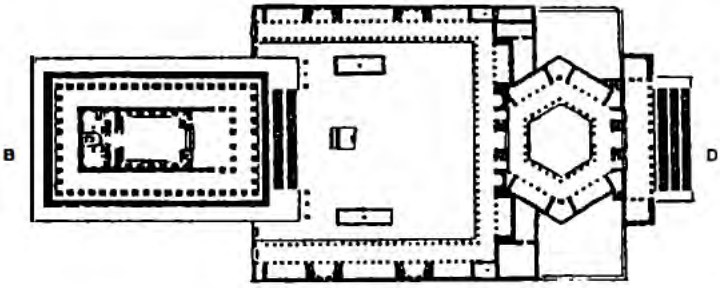
bu tapınağın en eski kısmı M.Ö. 2100 civarında inşa edilmişti: Bu tarih, Stonehenge'in "yeniden düzenlenmesi" ile denk düşmektedir ve belki de bu tesadüf değildir.

Öyleyse Akdenizli halkların, örneğin Mısırlıların veya "Mısırlı" bilgisine sahip insanların Stonehenge I, II ve III'ün bölgede yaşayan halk için imkansız anlamına gelen tarihlerde inşa edilmesinden bir biçimde sorumlu olmaları teorik açıdan mümkündür.

Zamanlama açısından bakıldığında, gerekli bilginin kaynağı Mısır olabilir idiyse de *tüm Mısır tapınakları* ile Stonehenge arasındaki önemli bir farkın bizi rahatsız etmesi gerekirdi: Yönlendirilmeleri ister gün dönümsel ister ekinoksal olsun Mısır tapınaklarının hiçbiri, inşa edilişinin tüm aşamalarında yuvarlak olan Stonehenge gibi değildir. Çeşitli piramitler kare tabanlıydı; obelisklerin ve piramidimsilerin podyumları kareydi, sayısız tapınağın hepsi de dikdörtgendi. Mısır'da bu kadar çok taş varken tapınaklarının hiçbiri bir taş *çember* değildi.

Belirli bir Mısır uygarlığının ortaya çıkışı ile bağlantılı olan hanedanlık dönemlerinin başlangıcından itibaren kadim Mısır'ın muhteşem taş yapılarının planlanmasını ve inşasını emredenler, mimarları ve taş ustalarını, rahipleri ve köylüleri işe alanlar Mısır'ın firavunlarıydılar. Ancak hiçbiri yuvarlak bir tapınak tasarlamamış, yönlendirmemiş ve inşa etmemiş görünmektedirler.

Peki ya şu ünlü denizciler, Fenikeliler? Onlar (esasen kalay ararlarken) Britanya Adalarına yalnızca Stonehenge I'i değil Stonehenge II ve III'i de inşa edemeyecek kadar geç gelmiş olmakla kalmadılar, ayrıca onların tapınak mimarisinin hiçbir örneği Stonehenge anlamında vurgulu bir yuvarlak da içermemekteydi. Bir Biblos sikkesi (Şekil 12) üstünde betimlenen bir Fenike tapınağını görebiliriz: Kesinlikle dikdörtgen. Lübnan dağlarında yer alan Baalbek'teki o geniş taş platform üstünde insan üstüne insan, fatih üstüne fatih kendi tapınaklarını daha önceki tapınakların planına göre ve tam olarak harabelerin üstüne inşa ettiler. Bunlar, Roma döneminden kalan kalıntıların

Şekil 25

son mevcutları (Şekil 25) gibi kare biçimli bir ön avlusu (elmas şekilli giriş köşkü tamamıyla bir Roma dönemi eklemesidir) olan dikdörtgen bir tapınağı (siyah bölüm) temsil etmekteydiler. Bu tapınağın doğu-batı ekseni üstünde, gün doğumunda doğrudan Güneş'e bakacak şekilde yönlendirilmiş olduğu açıktır; bu bir ekinoksal tapınaktır. Bu pek şaşırtıcı olmamalı, ne de olsa kadim zamanlarda burası da "Güneş Şehri" olarak bilinmekteydi: Yunanlılar Heliopolis derlerdi; Kral Süleyman döneminde, Kitabı Mukaddes'te geçen adı ise Bet-Şemeş ("Güneş Evi") idi.

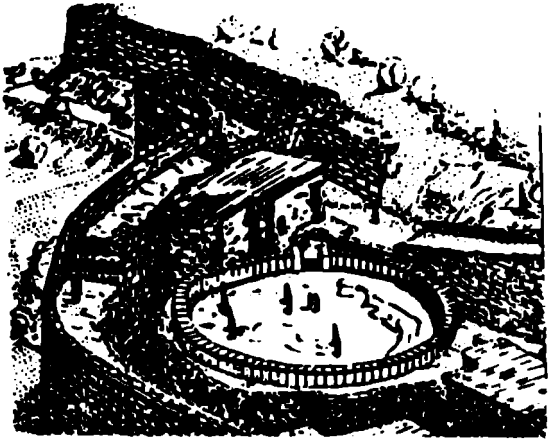
Dikdörtgen biçimin ve doğu-batı ekseninin Fenike'de geçici bir moda olmadığı, Tire kralı Ahiram tarafından sağlanan Fenikeli mimarların yardımıyla inşa edilen ve Kudüs'ün ilk tapınağı olan Süleyman Tapınağı ile kesinleşir; insan yapısı büyük bir platform üstünde doğu-batı ekseninde, doğuya bakan dikdört-

Şekil 26

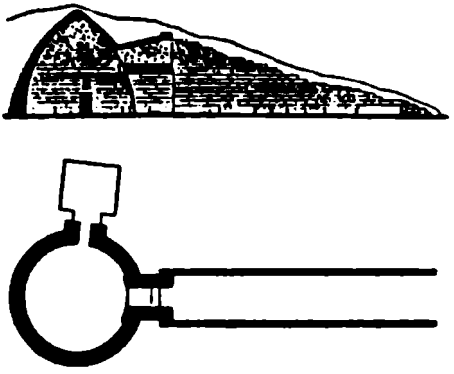
gen bir yapıdır bu (Şekil 26). Sabatino Moscati [*The World of the Phoenicians* (Fenikelilerin Dünyası)] "Fenike tapınaklarından geriye yeterli kalıntı kalmamışsa eğer, Fenikeli ustalarca inşa edilen ve Eski Ahit'te ayrıntısıyla tarif edilen Kudüs'teki Süleyman tapınağı ve Fenike tapınakları birbirine benzemiş olmalıdırlar." Ve bunlarda hiçbir yuvarlak yan yoktu.

Ne var ki diğer "şüpheliler" yani kadim Yunanistan'ın ilk Helen halkı olan Mikenelilerde çemberler görünmektedir. Ama bunlar ilk başta arkeologların Mezar Çemberleri dedikleri taşlarla daire şeklinde çevrelenmiş (Şekil 27) gömü çukurlarından

Şekil 27

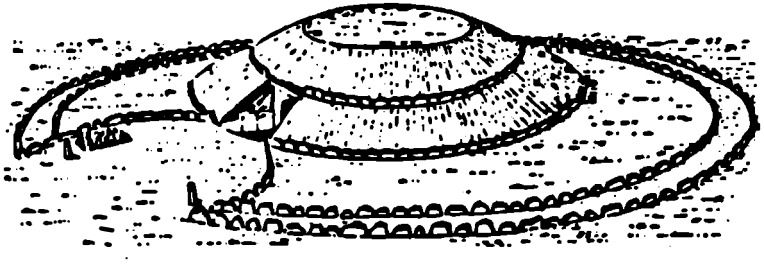
ibaretti, sonradan koni biçimli bir toprak höyüğün altına gizlenen yuvarlak mezarlara dönüştüler. Ama bu ancak M.Ö. 1500 civarında meydana geldi ve ölülerin çevresinde altın eşyalar bulunduğu için (Şekil 28) Atreus Hazinesi olarak adlandırılan en büyük mezar çemberi M.Ö. 1300'lere tarihlenmiştir. Mikene bağlantısını savunan arkeologlar bu gibi doğu Akdeniz mezar höyüklerini, Stonehenge bölgesindeki Silbury Tepesiyle veya İrlanda'da İrlanda Denizinin karşı yakasındaki Meath beldesinde yer alan Boyne vadisindeki Newgrange'takiyle kıyaslarlar ama

Şekil 28

Silbury Tepesinin M.Ö. 2200'den daha eski olmadığı ve Newgrange'daki mezar höyüğün de aşağı yukarı aynı tarihlere denk geldiği karbon tarihlendirmeyle de doğrulanmıştır, yani Atreus Hazinesinden ve diğer Mikene örneklerinden yaklaşık bin yıl kadar önceye aittirler, dahası Mikene mezar höyüklerinin dönemi Stonehenge I'in döneminden hayli uzak düşmekteydi. Aslında, Britanya Adalarındaki mezar höyüklerini inşaat ve zamanlama bakımından batıdakilerden çok doğu Akdeniz'dekilere, örneğin güney İspanya'da Los Millares'te bulunana benzetmektedirler (Şekil 29).

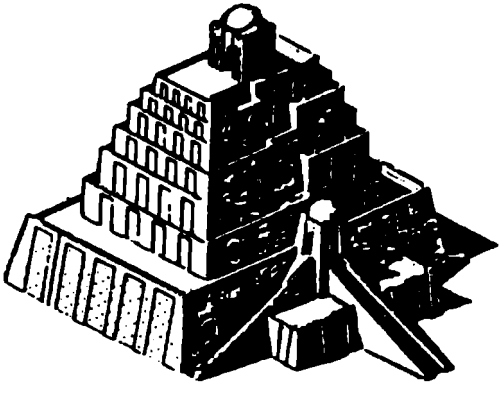
Her şeyden önemlisi, Stonehenge asla mezar olarak iş görmemiştir. Tüm bu nedenlerden dolayı, astronomi amaçlı yuvar-

Şekil 29

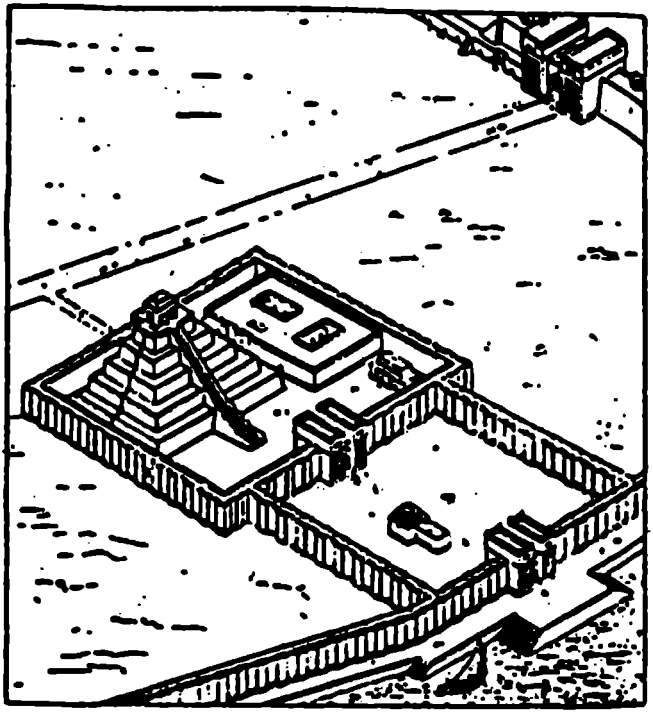
lak bir yapı prototipi arayışımız doğu Akdeniz'in ötesine doğru devam etmeli.

Mısır uygarlığından çok daha eski ve çok daha ileri bilimsel bilgiye sahip olan Sümer uygarlığı teoride Stonehenge'e kaynaklık etmiş olmalıdır. Şaşırtıcı Sümer başarıları arasında büyük şehirler, yazılı bir dil, edebiyat, okullar, krallar, mahkemeler, yasalar, hakimler, tacirler, zanaatkarlar, şairler ve dansçılar vardı. "Sayıların ve göklerin" yani matematik ve astronominin sırlarının saklandığı ve duvarlarla çevrili kutsal bölgeler içinde işlevlerini yerine getiren ve rahip nesillerine öğretilip aktarılan bilimler tapınaklarda gelişmişti. Bu kutsal tesislerde genelde çeşitli ilahlara adanmış türbeler, konutlar, rahiplerin çalışma ve inceleme yerleri, depolar, diğer idari binalar ve hem kutsal alanın hem de şehrin en göze çarpan başlıca baskın özelliği olan bir *ziggurat*, yani yüksek basamaklarla (genelde yedi adet) göklere yükselen bir piramit bulunurdu. En üst kat genelde, (bilginlerin sevdiği terimle) "kült merkezi" şehir olan büyük tanrının (gerçekten) konutu olsun diye tasarlanmış çok odalı bir yapı bulunurdu (Şekil 30).

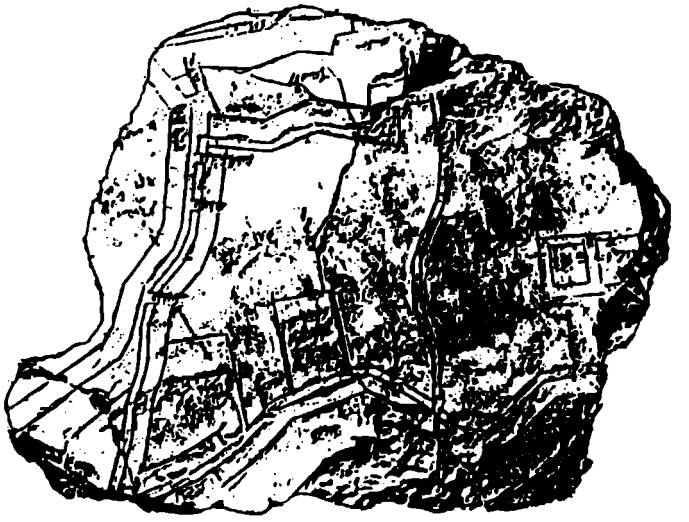
Şekil 30

Kutsal mahallesindeki ziguratıyla birlikte böyle bir yerleşim planının iyi bir örneği, ilk günlerden itibaren tanrı Enlil'in "ka-

Şekil 31

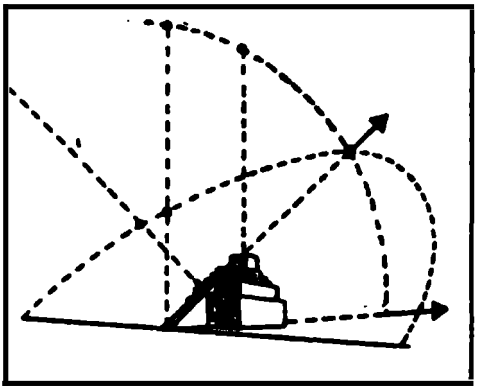
rargahı" olan Nippur'un (Sümerce Nİ.İBRU) kutsal mahallesindeki arkeolojik keşiflere dayanılarak yapılmış bir modelidir (Şekil 31); dikdörtgen bir tesisin içinde kare tabanlı bir ziguratı göstermektedir. Şansa bakın ki arkeologlar, kadim bir haritacının, üstüne Nippur'un bir haritasını çizmiş olduğu bir kil tablet de bulmuşlardı (Şekil 32), tablette kare tabanlı ziguratıyla dikdörtgen kutsal alan, adını E.KUR ("Dağ gibi olan Ev") belirten çivi yazısı açıkça görülmektedir. Ziguratın ve tapınakların yerleşimi, yapıların köşeleri pusulanın dört ana yönüne denk gelecek şekilde ayarlanmıştı, öyle ki yapıların yan yüzleri kuzeydoğu, güneybatı, kuzeybatı ve güneydoğuya bakmaktaydı.

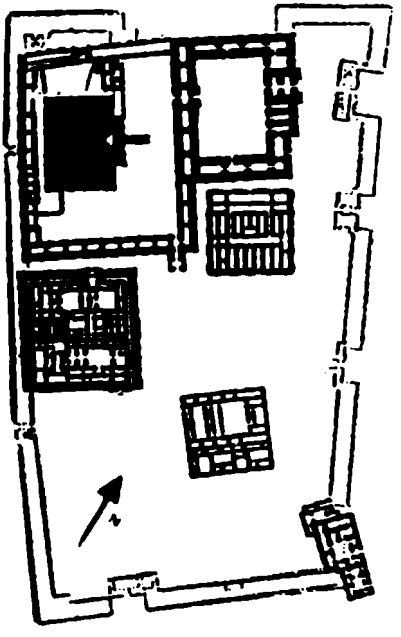
Şekil 32

Ziguratların köşelerini pusula yokken ana yönlere göre yönlendirmek hiç de hafife alınacak bir başarı değildir. Ama bu, gökyüzünü pek çok açıdan ve yönden taramayı mümkün kılan bir yönlendirmeydi. Ziguratın her bir basamağı daha yüksek bir izleme noktası, dolayısıyla da coğrafi konuma göre ayarlanabilen daha farklı bir ufuk sağlıyordu; doğuyu ve batıyı işaret eden köşeler arasındaki çizgi ekinoksal yönlendirmeyi sağlarken, yan yüzler ise hem yaz hem de kış gün dönümlerinde ister gün doğumunda ister gün batımında olsun gün dönümsel izleme yapmayı mümkün kılmaktaydı. Modern astronomlar gözlem amaçlı bu yönlendirmelerin birçoğunu, kesin ölçüleri ve inşaat planları kil tabletlere ayrıntısıyla yazılmış olan ünlü Babil ziguratında bulmuşlardır (Şekil 33).

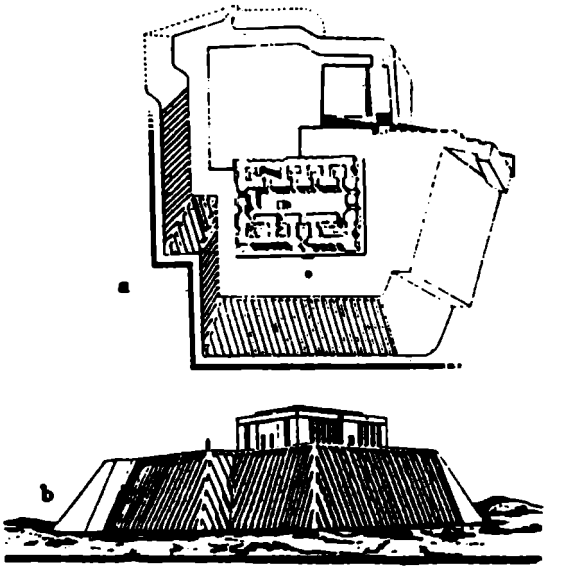
İster İbrahim'in döneminden, Stonehenge II'nin dönemi de olan M.Ö. 2100 civarından kalma Ur'un kutsal mahallesine bakalım (Şekil 34), ister Eridu'daki Beyaz Tapınak gibi (Şekil 35a, 35b) yükseltilmiş bir platform üstüne inşa edilen ve Stonehenge

Şekil 33

Şekil 34

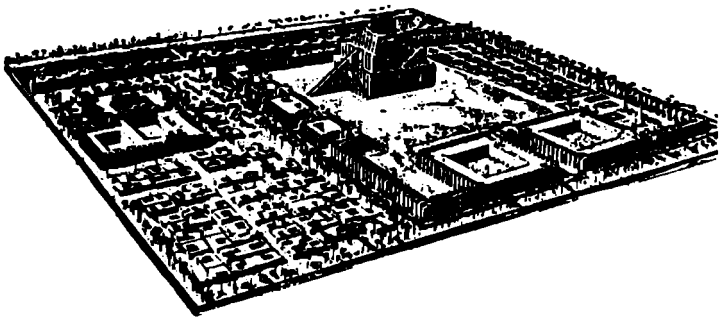

Şekil 35

I'in tarihinden iki veya üç asır öncesine, M.Ö. 3100 civarına dayanan ilk tapınaklardan birine bakalım kesin dik açılarıyla kare veya dikdörtgen yapılar Mezopotamya ziguratlarının ve tapınaklarının geleneksel biçimleriydi.

Mezopotamya tapınaklarına her dönemde maksatlı olarak verilen dikdörtgen biçim ve özgün yönlendirme, Babil döneminde binalar ve sokakların şehirlere hakim olan rastgele, dağınık ağı ile Babil'in kutsal mahallesinin geometrik açıdan düz, kusursuz yerleşimi ve ziguratının kare biçimini gösteren şehir planında açıkça görülebilmektedir (Şekil 36).

Demek ki Mezopotamya tapınaklarının dikdörtgen ve ziguratların kare tabanlı olması kasıtlıydı. Biri çıkar da Sümerler ve onların ardından gelenler daireyi bilmedikleri için mi daire şeklinde inşaat yapamıyorlardı, diye sorarsa matematik tabletlerinde altmışlık sistemin önemli sayılarının daireler ile gösterildiklerini, geometri ve arazi ölçümüyle ilgili tabletlerde düzenli ve

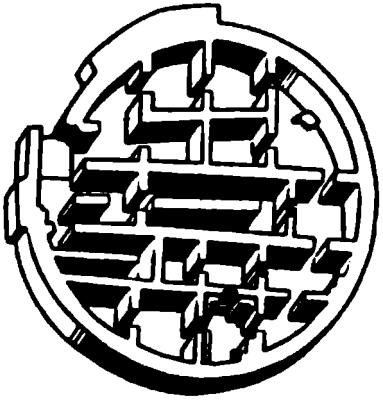
Şekil 36

daireler de dahil düzensiz alanların ölçümü için talimatlar verilmiş olduğunu söylemek yeterli olacaktır. Yuvarlak tekerlek de biliniyordu (Şekil 37), bu da bir diğer Sümer "ilk"iydi. En eski şehir kalıntıları içinde bariz biçimde yuvarlak konutlar (Şekil 38) bulunmuştu; bazen bir kutsal bölgenin (tıpkı Khafajeh denilen yerdeki gibi, Şekil 39) oval oluşturan bir duvarla çevrelendiği de olurdu. Tapınakların yapımında bu çok bilinen yuvarlak şekilden kaçınılmasının maksatlı olduğu açıktır.

Demek ki Sümer tapınakları ile Stonehenge arasında temel

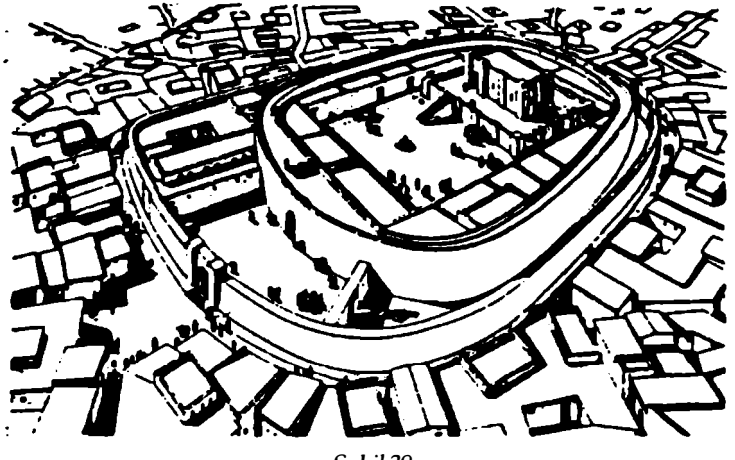

Şekil 37

Şekil 38

tasarım, mimari ve yönlendirme farklılıkları vardı; buna bir de Sümerlerin taş ustaları olmadıklarını eklenebilir (Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki alüvyon düzlüğünde hiçbir taş ocağı yoktur). Stonehenge'i tasarlayıp inşa edenler Sümerler değildi; keşiflere ve Sümer tapınaklarına bir istisna olduğu düşünülebilecek tek örnek de, daha sonra göreceğimiz gibi, bu sonucu güçlendirmektedir.

Şekil 39

Peki Mısırlılar veya Fenikeliler veya ilk Yunanlılar değilse, Sümerler ve onların Mezopotamya'daki torunları değilse Salisbury düzlüğüne gelip Stonehenge'i planlayarak inşaatını yürütenler kimdi?

Newgrange'daki höyükle ilgili efsaneleri okurken ilginç bir ipucu ortaya çıkar. Bu mekanı ve çevresini keşfeden ve saygın bir mimar olan J. O'Kelly'e [*Newgrange: Archaeology, Art and Legend* (Newgrange: Arkeoloji, Sanat ve Efsane)] göre burası İrlanda inanışlarında çeşitli isimler altında bilinmektedir ama bu isimlerin hepsi de burayı *Brug Oengusa*, yani Kelt öncesi panteonun İrlanda'ya "Diğeralem"den gelmiş olan baş tanrısının oğlu olan "Oengus'un Evi" olarak işaret etmektedirler. Bu baş tanrı ise *An Dagda*, "iyi tanrı An" olarak biliniyordu.

Kadim dünyanın baş tanrısının adını tüm bu farklı yerlerde bulmak gerçekten de çok şaşırtıcıdır: Sümer'de ve Uruk'taki ziguratı E.ANNA'da, Mısır'ın gerçek adı Annu olan Heliopolis şehrinde ve çok uzaklardaki İrlanda'da...

Bunun önemsiz bir rastlantı değil de önemli bir ipucu olabileceği ihtimali, bu "baş tanrı"nın oğlu Oengus'un adını incelediğimizde daha da güçlenmektedir. Babil rahibi Berossus M.Ö. 290 civarında Mezopotamya'nın ve insanoğlunun tarihini ve tarih öncesini Sümer ve Babil kayıtlarına göre yazdığında, Enki'nin adını ya o ya da onun eserlerini kopyalayan Yunanlı alimler "Oannes" diye hecelemişti. Enki, Basra körfezinde suya iniş yaparak yeryüzüne ilk gelen Anunnaki grubunun önderiydi; Anunnakilerin baş bilim adamıydı ve günümüz bilgisiyle ancak bilgisayar disklerine benzetebileceğimiz bilmecemsi nesneler olan ME'ler üstüne tüm bilgileri yazmış olandı. Enki gerçekten de Anu'nun oğluydu, peki öyleyse Kelt öncesi mitlerde An Daga'nın oğlu Oengus haline gelen tanrı o muydu?

Sümerler tekrar tekrar "Bildiklerimizin hepsini tanrılardan öğrendik," demekteydiler.

Öyleyse Stonehenge'i oluşturanlar *kadim halklar* değil de *kadim tanrılar* olmasınlardı?

- 4 -

DUR.AN.Kİ: "GÖK-YER BAĞI"

İnsanoğlu en eski çağlardan beri ilahi rehberlik, ilham ve yardım almak için gözlerini göğe çevirmiştir. Yaratıldığı sırada Yer "Gök"ten ayrılırken bile, gök ve Yer ufukta sonsuza dek buluşmaya devam ettiler. Gün doğumunda veya gün batımında insanoğlu ufka göz attığında Göksel Ordu'yu görebilmekteydi.

Gök ve Yer ufukta buluşurlar; gökleri ve orada gök cisimlerinin hareketlerinin sonuçlarını gözlemlemeye dayanan bilgiye Astronomi denilir.

En eski tarihlerden bu yana insanoğlu yaratıcılarının göklerden geldiğini bilmekteydi; onlara *Anunnakileri* demekteydi; "Gökten Yere Gelmiş Olanlar." Onların gerçek evinin gökler olduğunu insanoğlu hep bilmişti: "Cennet'teki Babamız" diyegelmişti. Ama insanoğlu, gelip de Yeryüzünde kalmış olan Anunnakilere tapınaklarda tapınılacağını da bilmekteydi.

İnsan ve onun tanrıları tapınaklarda buluşurlar; bunun sonucunda ortaya çıkan bilgi, törenler ve inançlara Din denilir.

En önemli "kült merkezi", "dünyanın göbek deliği" Enlil'in daha sonraları Sümer olacak yerdeki şehriydi. Dinsel, felsefi ve gerçeklik anlamında merkez olan Nippur şehri Uçuş Kontrol Merkeziydi ve Kader Tabletlerinin saklandığı yer olan bu şehrin Kutsallar Kutsalına DUR.AN.Kİ, "Gök-Yer Bağı" denilirdi.

Ve o zamandan beridir her zaman, her yer ve her dinde tapı-

nak denilen ibadet yerleri sahip oldukları tüm farklı özelliklere, insanoğlunun ve onun dinlerinin geçirdiği tüm değişimlere rağmen Gök Yer Bağı olarak kalmışlardır.

Kadim zamanlarda astronomi ve din bağlantılıydılar: Rahipler gökbilimciydiler ve gökbilimciler rahipti. Yahveh, İbrahim ile ahdettiğinde ona dışarı çıkıp başını göğe kaldırarak yıldızları saymasını söyledi. Burada basit bir talimattan fazlası vardı çünkü İbrahim'in babası Terah Nippur ve Ur'da bir kehanet rahibiydi, dolayısıyla astronomi konusunda bilgiliydi.

O günlerde Büyük Anunnakilere birer gök cismi atfedilmişti ve Güneş Sistemi on iki üyeden oluştuğu içindir ki "Olimpos Meclisi" Yunan dönemi de dahil olmak üzere binlerce yıl boyunca hep on iki üyeden oluşmuştu. İşte böylece tanrılara ibadet gök cisimlerinin hareketleriyle yakından ilişkili hale geldi ve Kitabı Mukaddes'te "Güneş, Ay ve Göğün Ordusu"na ibadet edilmemesine ilişkin ikazlar aslında Yahveh'nin dışında kalan tanrılara ibadet edilmemesi içindi.

Ve yine böylece tanrılara ibadetin ifadeleri olan bayramlar, oruç günleri ve diğer törenler tanrıların göksel karşılıklarının hareketlerine uyumlandırıldı. İbadet bir takvimi gerektiriyordu, tapınaklar gözlem evleriydiler, rahipler gökbilimciydiler. Ziguratlar ise zaman ölçümünün astronomi ile birleşip ibadeti biçimlendirdiği Zaman Tapınaklarıydılar.

> Ve Adem karısıyla yine birleşti.
> Havva bir erkek çocuk doğurdu.
> "Tanrı, Kayin'in öldürdüğü Habil'in yerine
> Bana başka bir oğul bağışladı" diyerek
> Çocuğa Şit adını verdi.
> Şit'in de bir oğlu oldu,
> Adını Enoş koydu.
> O zaman insanlar Yahveh'yi adıyla çağırmaya başladı.

Kitabı Mukaddes'e göre (Yaratılış, 4:25-26) Adem'in Çocukları tanrılarına ibadet etmeye işte böyle başlamışlardı. Yah-

veh'nin adının çağrılması nasıldı, yani ibadetin biçimi neydi, hangi törenleri içeriyordu; bunlar anlatılmamıştır. Ancak Kitabı Mukaddes bunun çok uzak geçmişte, Tufan'dan hayli önce meydana geldiğini açıkça belirtir. Ancak Sümer metinleri konuya ışık tutmaktadırlar. Metinler tufandan önce Mezopotamya'da Tanrıların Şehirlerinin mevcut olduğunu ve Tufan olduğu sırada "yarı tanrıların" ("İnsan kızları" ile erkek Anunnaki "tanrılar"ın çocukları) da çoktandır mevcut olduğunu tekrarlayarak ve vurgulayarak iddia etmekle kalmayıp onlara ibadetin kutsal yerlerde (biz bunlara "tapınak" diyoruz) yapıldığını da öne sürmekteydiler. En eski metinlerden öğrendiğimize göre buraları çoktandır Zaman Tapınaklarıydılar.

Tufan'a yol açan olayları anlatan ve (açılış kelimeleriyle) "Tanrılar insanları severken" diye başlayan Mezopotamya versiyonlarından birinde Tufan'ın kahramanı Atra-Hasis ("Son derece bilge olan") adını taşımaktadır. Hikaye Nibiru'nun hükümdarı olan Anu'nun yeryüzüne yaptığı ziyaretinden Nibiru'ya dönüşü anlatmaktadır; Anu iki oğlu, yani üvey kardeşler Enlil ("Emirler Efendisi") ve Enki ("Yer Efendisi") arasındaki kan davasını sonuçlandırmak üzere gelip yerküreyi bu ikisi arasında paylaştırmış ve Enki'yi Afrika'daki altın madenciliği operasyonunun başına getirmiştir. Efsane madenlere gönderilen Anunnakilerin nasıl çok çalıştıklarını, isyanlarını ve bunun ardından Enki ve üvey kız kardeşi Ninharsag tarafından genetik mühendislikle *Adamu*'nun, "İlkel İşçi"nin oluşturulmasını anlattıktan sonra insanoğlunun nasıl üreyip çoğaldığını nakletmektedir. Zamanla insanoğlunun kendi aralarında ama özellikle de Anunnakilerle (bu durum Tufan hikayesinin Kitabı Mukaddes'teki versiyonunda belirtilir) aşırı "çiftleşmeleri" yüzünden Enlil rahatsız olmaya başladı ve yaklaşmakta olan su tufanı felaketini kullanıp insanoğlunu yeryüzünden silmek için Büyük Anunnakiler meclisini razı etti.

Ama meclisin kararını insanoğlundan saklama yemini vermiş olmasına rağmen Enki bu karardan hiç memnun kalmamıştı ve bunu bozmanın bir yolunu aradı. Bunu, Enki'nin bir insan

anneden doğan oğlu Atra-Hasis aracılığıyla başarmayı seçti. Arada bir sanki Atra-Hasis tarafından yazılmış gibi biyografik bir hal alan metin onun şöyle dediğini nakleder: "Ben Atra-Hasis'im, efendim Enki'nin tapınağında yaşardım." Bu beyan, tufan öncesindeki o çok eski zamanlarda bir tapınağın mevcut olduğunu kesinleştirmektedir.

Bir yandan kötüleşen iklim koşullarını ve Enlil'in insanoğluna dayattığı zor tedbirleri öte yandan Tufan'dan önceki dönemi anlatan metin, Enki'nin Atra-Hasis aracılığıyla insanlara Enlil'in emirlerine nasıl itiraz edeceklerine dair verdiği öğütleri aktarır: Tanrılara ibadet etmeyi kesmelilerdir!

"Enki ağzını açtı ve hizmetkarına seslendi," ve şöyle dedi:

Büyükler, bir işaret üstüne
Meclis Evine çağrılsınlar.
Haberciler şu emri
Tüm diyar boyunca duyursunlar:
Tanrılarınıza hürmet etmeyin,
Tanrıçalarınıza dua etmeyin.

Durum kötüleştikçe ve felaket günü yaklaştıkça Atra-Hasis tanrısı Enki'ye yalvarmayı sürdürdü. "Tanrısının evine... ayak bastı... her gün ağladı, sabahları adaklar getirdi." İnsanoğlunun sonunu engellemesi için Enki'nin yardımını niyaz eden Atra-Hasis; Kitabı Mukaddes'ten bu alıntıyı aynen ifade eden aynı kelimelerle "tanrısının adını yakardı." Sonunda Enki Anunnakiler Meclisinin kararını bozma kararı aldı ve Atra-Hasis'i tapınağa çağırtıp onunla bir perdenin ardından konuştu. Bu olay, Enki'yi (Yılan Tanrı olarak) Tufan sırrını Atra-Hasis'e ifşa ederken gösteren bir Sümer silindir mührü üstünde anılır (Şekil 40). Hizmetkarına su tufanına dayanabilecek suya batabilen bir gemi inşası için talimatlar veren Enki ona hiç zaman kaybetmemesini, felaketin meydana gelmesine yedi gün kaldığını söyledi. Atra-Hasis'in hiç zaman kaybetmemesini sağlamak üzere Enki saate benzeyen bir aygıtı harekete geçirdi:

Şekil 40

Su saatini açtı
Ve onu doldurdu;
Yedinci gece gelecek tufanın
Sınırını onun için işaretledi.

Pek az dikkat çeken bu bilgi parçası tapınaklarda zamanın ölçüldüğünü ve zaman ölçümünün çok eski, hatta tufan öncesi zamanlarda dek uzandığını açığa vurmaktadır. Bu kadim çizimin Enki'nin seslendiği (sağdaki) saz perdenin ardındaki kişinin, kutsal kitaplarda Nuh adıyla geçen büyük tufanın kahramanını betimlediği varsayılmaktadır. Ancak gördüğümüz şeyin bir *saz perde* olmayıp (rahibe benzeyen görevli tarafından tutulan) şu tarih öncesi *su saati* olup olmadığını merak ediyor insan.

Enki, Anunnakilerin baş bilim adamıydı, dolayısıyla onun tapınağında, onun "kült merkezi" olan Eridu'da ilk insan bilim adamlarının, Bilgelerin rahip olarak hizmet etmesine şaşmamalı. İlki değilse bile bunlardan biri olan kişi Adapa adıyla bilinirdi. Orijinal Sümerce Adapa metni bulunmamış olmasına rağmen Akkad ve Asur dillerinde yazılmış versiyonların kil tablet parçaları bu hikayenin önemini doğrulamaktadır. Adapa'nın bilgelikteki ustalığının neredeyse Enki'ninki kadar iyi olduğunu daha en baştan bildiren metin Enki'nin "ona daha geniş bilgelik

verdiğini, Yer'in tüm desenlerini ona gösterdiğini, ona özgürlük verdiğini" açıklamaya girişir. Bunların hepsi tapınakta yapılmıştır, bize Adapa'nın "Eridu'nun tapınağına her gün devam ettiği" söylenir.

Daha önceki zamanlara ait Sümer tarihçelerine göre, tüm bilimsel bilgilerin sırlarının muhafızı olan Enki, ME'leri yani üstüne bilimsel verilerin yazılı olduğu tablete benzer nesneleri Eridu'nun tapınağında saklıyordu. Sümer metinlerinden biri, kendi "kült merkezi" Uruk'a statü kazandırmak isteyen tanrıça İnanna'nın (sonraları İştar olarak bilinecektir) bu ilahi formüllerden bazılarını kendisine vermesi için Enki'yi tuzağa düşürmesini anlatmaktadır. Adapa'nın ayrıca "ME'leri deşifre edebilen" anlamındaki NUN.ME lakabını taşıdığını da öğreniriz. Binlerce yıl sonrasındaki Asur döneminde bile "Adapa kadar bilge" deyişi son derece akıllı ve bilgili kişileri anlatmak için kullanılmaktaydı. Mezopotamya metinlerinde bilim çalışmalarından genellikle *Şunnat apkali Adapa* diye söz edilir, yani "büyük büyük ata Adapa'nın ezberi/tekrarlanması." Asur kralı Asurbanipal tarafından yazılan bir mektupta onun büyük babası Kral Senaşerib'e, rüyasında Adapa'yı gördüğünde, büyük bilgelik bahşedildiğinden söz edilir. Enki tarafından Adapa'ya verilen "geniş bilgelik" yazıyı, tıbbı ve UD.SAR.ANUM.ENLİLLA ("Anu ve Enlil'in Büyük Günleri") adlı bir dizi astronomi tabletine göre astronomi ve astroloji bilgisini içermekteydi.

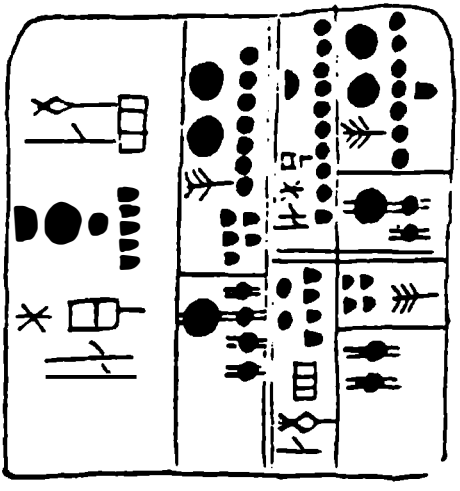
Adapa her gün Enki'nin tapınağına devam ediyorsa da Sümer metinlerinden anlaşıldığına göre resmi olarak ilk atanan –babadan oğula geçen bir işlevdir bu– rahip Nippur'un kutsal mahallesindeki EN.ME.DUR.AN.Kİ'ydi; "Duranki'nin ME'lerinin Rahibi." Metinler tanrıların onu nasıl eğittiklerini anlatmaktadır, "ona yağı ve suyu izlemesini, Anu, Enlil ve Enki'nin sırlarını gösterdiler. Ona İlahi Tableti, Gök ve Yer'in kazınmış sırlarını verdiler. Sayılarla nasıl hesaplayacağını öğrettiler": matematik ve astronomi bilgisi, zaman da dahil ölçüm yapma sanatı.

Matematik, astronomi ve takvim ile ilişkili Mezopotamya tabletlerinin çoğu içerdikleri ileri bilgilerle bilginleri şaşkınlığa

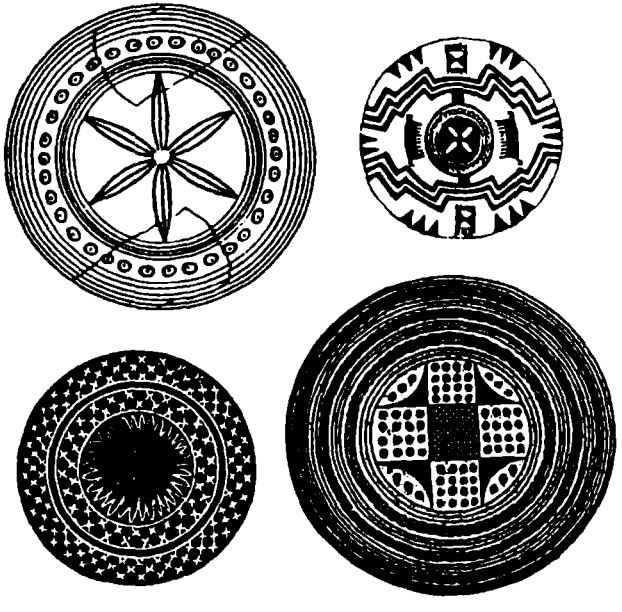
uğratmıştır. Bu bilimlerin temelinde, ileri özelliklerini ve göksel unsurlarını daha önce ele aldığımız altmışlık denilen matematik sistemi yatmaktaydı. Böyle bir gelişmişlik, bazılarınca hanedan öncesi denilen çok daha eski dönemlerde bile mevcuttu: altmışlık sistemi kullandığı ve sayısal kayıt tutma amaçlı olduğu belirlenen aritmetikle yazılmış tabletler (Şekil 41). Yine bu daha erken dönemlerden kalan kil nesneler üstündeki desenler (Şekil 42) bu uzak geçmişte, yani altı bin yıl önce yüksek düzeyli bir geometri bilgisinin bulunduğuna ilişkin şüpheleri ortadan kaldırmaktadır. Ve bu desenlerin, en azından bazılarının tamamen süsleme amaçlı mı olduğunu yoksa dört köşesi ile Yeryüzüne, hatta astronomi ile ilişkili yapıların biçimine dair bilgiyi mi temsil ettiğini merak ediyor insan. Bu desenlerin gösterdiği şeyler bir önceki bölümde ele alınan önemli bir noktayla da ilişkilidir: Kadim Mezopotamya'da daireler ve yuvarlak biçimlerin biliniyor olduğu ve kusursuzca çizilebildikleri açıktır.

Hesaba dayanan bilimlerin çok eski olduklarına ilişkin ek bilgi en eski Sümer hükümdarlarından biri olan Etana hakkındaki masallardan çıkartılabilir. Başlangıçta bir mit kahramanı olduğu sanılan Etana artık tarihsel bir kişilik olarak görülmektedir. Sümer Kral Listelerine göre krallık, yani örgütlenmiş uygarlık Tufandan sonra "Krallık Göklerden tekrar indirildiğinde, Krallık Kiş'te idi." Bu şehrin kalıntıları ve eskiliği arkeologlarca bulunup doğrulanmıştır. Şehrin on üçüncü idarecisi Etana'ydı ve hüküm süren kralların yalnızca adlarını ve ne kadar tahtta kaldıklarını sıralamakla yetinen Kral Listeleri, onun adının ardına şu ibareyi koyarak bir istisna yapmıştı: "Bir çoban; göğe yükselmiş ve tüm toprakları birleştirmiş olan." Thorkild Jacobsen'e göre [*The Sumerian King Lists* (Sümer'in Kral Listeleri)] Etana'nın hükümdarlığı M.Ö. 3100 civarında başlamıştı, Kiş'te yapılan kazılar aynı tarihlere denk düşen anıtsal yapıların ve bir ziguratın (basamaklı tapınak) kalıntılarını gün ışığına çıkartmıştı.

Tufan'ın sonrasında Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki düzlük yeniden yerleşime elverişle hale gelecek kadar kuruduğunda Tanrıların Şehirleri "eski plan"a göre aynen eskiden olduklа-

Şekil 41

Şekil 42

rı yerlere kuruldu. İnsanların ilk şehri olan Kiş ise tamamıyla yeniydi ve yerinin, yerleşim planının belirlenmesi gerekliydi. Etana'nın Hikayesinde bu kararların tanrılar tarafından verildiğini okuyoruz. Yerleşim planı için geometriye ve yönlendirmesi için astronomiye ilişkin bilimsel bilgiye başvuran

> Tanrılar bir şehrin dış hatlarını çizdiler,
> Temellerini yedi tanrı attı.
> Kiş şehrinin hatlarını çizdiler
> Ve orada yedi tanrı onun temellerini attı.
> Bir şehir kurdular, bir yaşama yeri
> Ama orada bir Çobanı tuttular.

Kiş'te Etana'dan önce tahta çıkan on iki hükümdara henüz Sümerlerin kral-rahip unvanı EN.Sİ ("Efendi gibi Çoban" veya "Adil Çoban") verilmemişti. Anlaşılan şehir bu statüyü ancak tanrıların orada zigurat inşa edecek doğru adamı bulabilmelerinden sonra almaktaydı, böylece kral-rahip olan kişiye EN.Sİ unvanı veriliyordu. Tanrılar sordular: " 'Tüm topraklar için dağ başını oluşturacak Ev'i, E.HURSAG.KALAMMA'yı inşa edecek olan inşaatçıları" kim olacaktı?

"Yukarıda ve aşağıda tüm topraklarda bir kral" arama işi İnanna/İştar'a verildi, o da Etana'yı bulup önerdi: mütevazı çobanı... Gerçek görevlendirmeyi "krallıkları bahşeden" Enlil'in yapması gerekiyordu. "Enlil, İştar'ın aday gösterdiği genç adamı, Etana'yı inceledi" diye okuyoruz. " İştar aradı ve buldu! Krallık bu diyarda kurulacaktır, Kiş'in gönlü sevinsin! " diye bağırdı Enlil.

"Mitolojik" denen kısım şimdi başlıyor. Etana'nın göğe yükseldiğine dair Krallar Listesinde yer alan kısa not, bilginlerin Etana "efsanesi" dedikleri ve Etana'nın uzay limanından sorumlu olan tanrı Utu/Şamaş'ın izniyle bir "kartal"la yükseklere nasıl taşındığını anlatan tarihçeden kaynaklanmaktadır. Etana yükseldikçe, Yer daha küçük görünür olur. Uçuşun ilk *beru*sundan sonra diyar "sade bir tepe haline geldi", ikinci *beru*dan son-

ra ülke bir gediğe döndü, üçüncü *beru*dan sonra toprak "bahçıvanın kazdığı yere döndü" ve bir *beru* daha sonra Dünya birdenbire gözden kayboldu. Daha sonra Etana şöyle söylemektedir: "Etrafıma bakınırken, diyar gözden kayboldu, ve gözüm geniş deniz üstünde eğlenmez oldu."

Sümer'de *beru* bir uzunluk ("bir lig") ve zaman (bizim artık yirmi dört saate böldüğümüz gün-gece döneminin on ikide biri olan bir "çift saat") ölçüsü birimiydi. Astronomide ise göksel çemberin on ikinci parçasını gösterdiğinde bir ölçü birimi olmaktaydı. *Etana Masalı*nın metni –uzunluk mu zaman mı yoksa derece mi– hangisinin kastedildiğini belirtmemektedir, belki de hepsi kastediliyordu. Ancak metnin açıkça belirttiği şey şudur: O uzak geçmişte, ilk İnsanlar Şehrinde ilk gerçek Çoban Kral tahta çıktığında uzaklık, zaman ve gökler çoktandır ölçülebilmekteydi.

İlk kral şehri olan Kiş'ten Kitabı Mukaddes'te "Nimrod" (Nemrut)'un yönetiminde, diye söz edilir (Yaratılış, 10) ve Kitabı Mukaddes'te kayda geçmiş olayların belirli özellikleri araştırılmaya değer. Bu durum özellikle *Etana Masalı*nda şehrin ve onun ziguratının planlanmasına, dolayısıyla da yönlendirilişine dahil olan yedi tanrıdan söz edilen muammalı kısım için geçerlidir.

Kadim Mezopotamya'nın büyük tanrılarının hepsinin güneş sisteminin on iki üyesinden birine denk düşmesinin yanı sıra zodyaktaki on iki burçtan ve yılın on iki ayından birine denk gelen birer karşılıkları da olduğundan, Kiş'in ve onun ziguratının yönlendirilmesinin "yedi tanrı" tarafından belirlenmesinin aslında bu ilahların temsil ettiği yedi gezegen anlamında kullanılıp kullanılmadığını insan merak ediyor. Kiş şehrinin ve ziguratının doğru zamanda ve doğru yönlendirmede kurulabilmesi amacıyla Anunnakiler yedi gezegenin elverişli hizalanışını mı bekliyorlardı acaba?

Zaman içinde iki bin yıldan fazla geriye, M.Ö. 1000 civarındaki Yahuda'ya giderek bu konuya daha çok ışık tutabileceğimi-

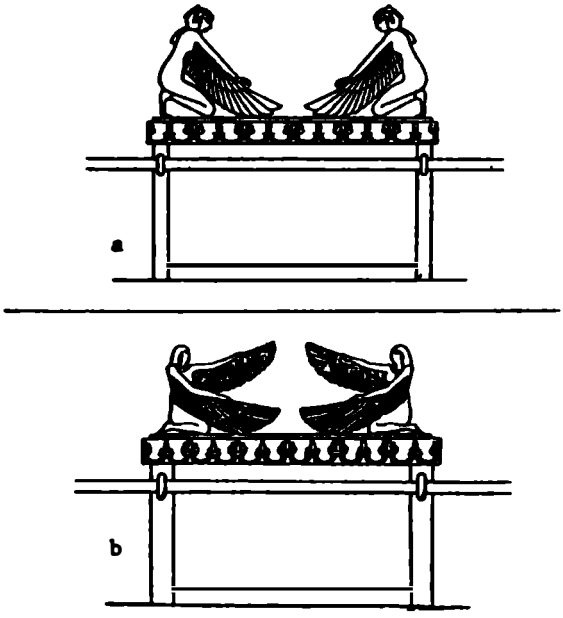
ze inanıyoruz. İnanılmaz ama üç bin yıl kadar önce, yeni bir kraliyet başkentindeki yeni bir tapınağın kurucusu olarak bir çobanın seçilmesi sırasındaki şartların *Etana Masalı*nda kaydedilen olayları ve koşulları aynen taklit ettiğini ve takvimsel bir önem taşıyan aynı yedi sayısının da yine bir rol oynadığını görüyoruz.

Bu kadim dramanın yeniden oynandığı Yahuda şehri Kudüs'tü. Babası Betlehem'li İşaya sürülerine çobanlık ederken rab tarafından krallığa seçildi. Kral Saul'un ölümünden sonra, Hevron'daki Yahuda kabilesini yöneten Davut'a İsrail'deki diğer on iki kabilenin temsilcileri "Hevron'da bulunan Davut'a gelip" hepsine birden krallık yapmasını istediler ve Yahveh'nin daha önce ona "Halkım İsrail'i sen güdecek, onlara sen *Nagid* olacaksın" demiş olduğunu hatırlattılar (II. Samuel, 5:2).

Nagid terimi Kitabı Mukaddes'te genellikle "yüzbaşı" (Kral James versiyonu), "komutan" (Yeni Amerikan İncili) ve hatta "prens" (Yeni İngiliz İncili) olarak çevrilmiştir.* Hiçbiri *Nagid* kelimesinin Sümer dilinden hiç değiştirilmeden alınmış yabancı bir kelime olduğunun ve bunun "çoban" anlamına geldiğinin farkında değildir!

O sıralarda İsrailoğullarının başlıca meşguliyeti Ahit Sandığına bir ev bulma ihtiyacı'ydı; bunun yalnızca kalıcı olması yeterli değildi, ayrıca güvenli de olmalıydı. Mısır'dan Çıkış sırasında Musa tarafından inşa edilen ve Buluşma Çadırına yerleştirilen sandığın içinde üstüne Sina Dağında On Emirin yazıldığı iki taş tablet durmaktaydı. Özel bir tahtadan yapılan ve hem içi hem de dışı altınla kaplanan sandığın üstünde kanatları birbirine uzanan ve dövme altından yapılan iki Kerubi yerleştirilmişti. Musa her ne zaman Rab'biyle buluşacak olsa Yahveh ona "iki kerubi arasından" konuştu [Şekil 43a benzer betimlemelerin kuzey Fenike'de bulunduğunu öne süre Hugo Gressman tarafından *Die Lade Jahves* (Yahveh'nin kutusu) önerilen bir rekonstrüksyondur; Şekil 43b ise A. Parrot tarafından *Le Temple de Jerusalem* (Kudüs Tapınağı) adlı eserde önerilmiştir.] Biz yalıtılmış

*Kitabı Mukaddes Şirketince basılan yeni Türkçe çeviride ise "önder" olarak geçmektedir (Ç.N.)

Şekil 43

altın tabakaları ve Kerubileri ile Sandığın belki de elektrikle çalışan (istemeyerek dokunulduğunda, söz konusu kişi düşüp ölmekteydi) bir iletişim aygıtı olduğuna inanıyoruz.

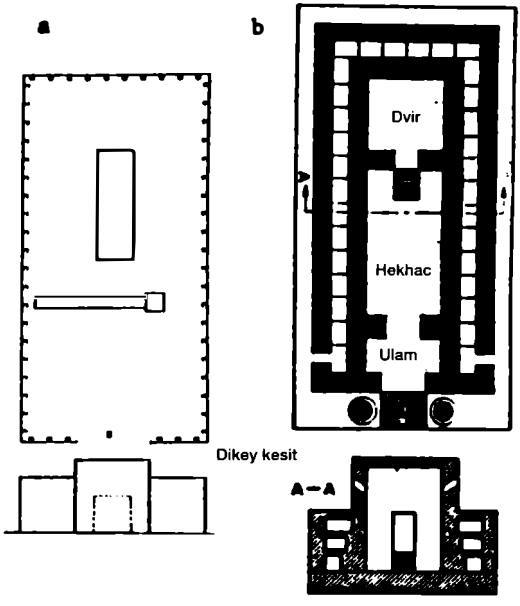
Yahveh Buluşma Çadırının ve onu içine alan konutun nasıl inşa edileceğine dair çok ayrıntılı talimatlar vermişti ve Ahit Sandığının dikkatle taşınması için olduğu kadar sökülmesi ve tekrar biraraya getirilmesi için belirtilenler ise neredeyse "çalıştırma talimatnamesi" diyebileceğimiz kadar ayrıntılıydı. Ancak Davut'un dönemine gelindiğinde Ahit Sandığı artık tahta sırıklara geçirilip değil de tekerlekli bir arabayla taşınır olmuştu. Bir geçici ibadet yerinden diğerine taşınıp durmaktaydı ve yeni meshedilen Çoban Kralın başlıca görevi Kudüs'te yeni bir ulusal başkent kurmak ve orada "Rab'bin Evi"nde Ahit Sandığı için kalıcı bir konut inşa etmekti.

Ama bu iş olmayacaktı. Kral Davut'la Nathan peygamber

aracılığıyla konuşan Tanrı, Yahveh için Sedir Ağaçlarından Ev inşa etme ayrıcalığının ona değil onun oğluna bahşedildiği bilgisini verdi. Böylece, Kral Süleyman'ın ilk görevlerinden biri Kudüs'te "Yahveh Evi"ni (artık İlk Tapınak denilmektedir) kurmak oldu. Sina'da etrafı duvarlarla çevrili kutsal alanda ek binalarıyla birlikte çok ayrıntılı talimatlara göre inşa edildi. Aslında bu ikisinin yerleşim planları neredeyse aynıdır (Şekil 44a, Sina'daki kutsal tesisi; Şekil 44b Süleyman Tapınağını göstermektedir). Ve her ikisi de kesin bir doğu-batı ekseni üstündedir, yani her ikisi de ekinoksal tapınaklardır.

Kiş ve Kudüs arasındaki yeni ulusal başkentler olmaları, birer Çoban Kral ve planları Tanrı tarafından sağlanan bir tapınağın inşası görevi gibi benzerlikler yedi sayısının önemi ile daha da artmaktadır.

Kitabı Mukaddes'in I. Krallar bölümü (kısım 3) Kral Süleyman'ın (aralarında dağlarda taş kesen 80.000 adam ve yük taşı-

Şekil 44

yan 70.000 adam da olan iş gücüyle) inşaat projesini örgütlemeye kalkışmasının ancak Yahveh'nin Givon'da ona "o gece rüyada" görünmesinden sonra olduğuna dair bizi bilgilendirir. Yedi yıl süren inşaat, Süleyman'ın idaresinin dördüncü yılında temel taşının konulmasıyla başladı ve "on birinci yılın sekizinci ayı olan *Bul* ayında tapınak tasarlandığı biçimde bütün ayrıntılarıyla tamamlandı." Ama hiçbir ayrıntı atlanmamış, tamamıyla bitirilmiş olmasına rağmen Tapınak resmen açılmadı.

Ancak on bir ay sonra, "yedinci ay olan Etanim ayındaki bayramda" tüm kabile ve oymak başları, halkın ileri gelenleriyle birlikte Kudüs'te toplandılar "ve rahipler Yahveh'nin Ahit Sandığını tapınağın [*Dvir*'ine] iç odasına, Kutsallar Kutsalına taşıyıp Kerubilerin kanatları altına yerleştirdiler... Sandığın içinde Musa'nın Horev Dağında koyduğu iki taş levhadan başka bir şey yoktu. Bunlar Mısır'dan çıkışlarında Yahveh'nin İsrailoğullarıyla yaptığı antlaşmanın taş levhalarıydı. Rahipler Kutsallar Kutsalından çıkınca Rab'bin Tapınağını bir bulut doldurdu." Ve Süleyman "sis gibi bulutlarda oturan" Yahveh'ye, "göklerde yaşayan" Efendi'ye, gelip yeni tapınakta dua edenlerin dualarını işitmesini niyaz etti.

Tapınağın resmen açılışının uzun süre ertelenmesi anlaşılan o ki "yedinci ayda, bayramda" meydana gelmesi için gerekliydi. Sözü edilen bayram Yeni Yıl bayramıdır; Kitabı Mukaddes'teki Levililer bölümüne geçen kutsal günlere ve bayramlara ilişkin emirlere göre buna hiç şüphe yoktur. 23. kısmın giriş cümlesi "Yahveh'nin bayramları şunlardır" der ve sıralamaya başlar: yedinci günün Şabat olarak dinlenme ve ibadete ayrılması, yedi günlük aralıklarla veya yedi gün süren kutsal günlerin ilkiydi, bu kutsal günler yedinci aydaki bayramlarla sonuçlanırdı; Yeni Yıl Günü (Anma Günü), Günahların Bağışlanma Günü ve Çardak Bayramı.

Mezopotamya'da Babil ve Asur'un Sümer'in yerini aldığı dönemlerde Yeni Yıl Bayramı Nissan denilen ve ilkbahar ekinoksuna rastlayan ilk ayda kutlanmaktaydı. İsrailoğullarına niçin Yeni Yılı ilkbahar ekinoksuna rastlayan yedinci ayda kutlamala-

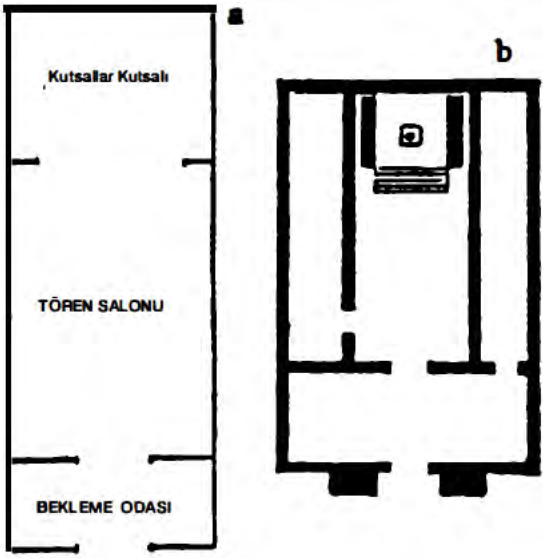
rının emredildiği Kitabı Mukaddes'te açıklanmadan kalmıştır. Ama Kitabı Mukaddes'in bu ayı Babil-Asur dilindeki gibi *Tişri* değil de bilmecemsi bir isim olan *Etanim* ile belirtiyor olduğu gerçeğinde bir ipucu bulabiliriz. Bu isim için şu ana dek tatmin edici bir açıklama bulunamamıştır ama bizim aklımıza bir çözüm geliyor: Yukarıda söz ettiğimiz tüm şu yeni başkentlerin kurulmasındaki şartlar, bir çoban olan rahip-krallar, Yahveh için biri çölde ve biri Kudüs'te birer konutun inşası arasındaki benzerlikleri sıraladığımızda bu ayın adıyla ilgili ipucunu *Etana Masalı*nda da aramamız gerekir. Kitabı Mukaddes'te kullanılan *Etanim* adı kısacası *Etana* isminden türememiş midir? "Kahramansı, kudretli" anlamına gelen *Etan* adının İbranlar arasında pek yaygın olduğu da belirtilebilir.

Kiş'teki göksel hizalanışlar, belirttiğimiz gibi, yalnızca tapınağın güneşle ilgili yönlendirmeleriyle değil ayrıca göklerdeki yedi gezegen "tanrı" ile bir tür ilişkiyle de ifade edilmişti. Kudüs'teki Süleyman'ın büyük binaları ile Mezopotamya'da bulunan "göklerin portresi" arasındaki benzerlikler üstüne August Wünsche tarafından yapılan bir değerlendirmede [*Ex Oriente Lux* (Doğu'nun Işığı), cilt 2] tıpkı *Etana Masalı*nda olduğu gibi, "zamanı belirten yedi yıldıza" yani Merkür, Ay, Satürn, Jüpiter, Mars, Güneş ve Venüs'e Orta Çağ döneminde hahamlarca yazılmış bir metinde yapılan gönderme nakledilmiştir. Dolayısıyla Süleyman Tapınağının göksel-takvimsel olan ve bu yapıyı binlerce yıl önce Sümer'de yerleşik hale gelmiş geleneklere ve yönlendirmelere bağlayan özelliklerini doğrulayan pek çok ipucu ve belirti mevcuttur.

Bu durum yalnızca yönlendirilişte değil, ayrıca tapınağın üç kısma ayrılmış oluşunda da yansıtılmaktadır: Mezopotamya'da binlerce yıl önce başlamış geleneksel tapınak planlarını taklit etmektedir. Mezopotamya tapınaklarının mimarisi ve astronomik yönlendirmelerine ilişkin çalışmaları 1930'larda yönetmiş olan Günther Martiny [*Die Gegensatze im Babylonischen und Assyrischen Tempelbau* (Babil ve Asur Tapınaklarındaki Karşıtlıklar) ve diğer eserleri] "kült yapıları"nın üç kısma ayrılmış planını (Şe-

kil 45a) şöyle anlatır: dikdörtgen bekleme odası, uzunlamasına tören salonu ve kare Kutsallar Kutsalı. Walter Andrae [*Des Got - teshaus und die Urfomen des Bauens* (Tanrının Evi Yapılanmanın Eski Çeşitleri)] Asur'da tapınağın girişinin iki yanında iki direk olduğunu (Şekil 45b) ve bu özelliğin Süleyman Tapınağında girişin iki yanında bir şeye dayanmadan duran iki sütunla yansıtıldığını işaret etmiştir (bkz. Şekil 44b).

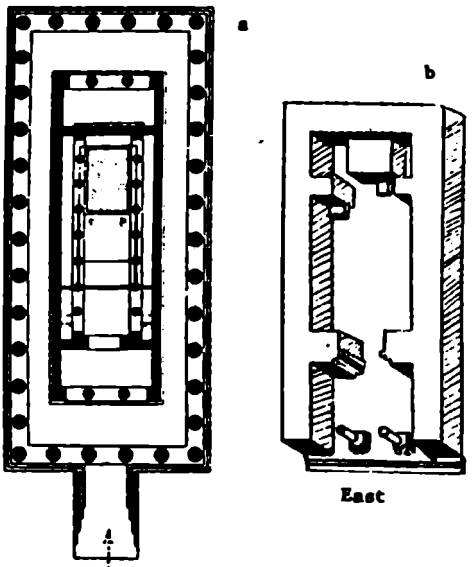
Kitabı Mukaddes'te Süleyman Tapınağına ilişkin mimari ve inşaatla ilgili ayrıntılı bilgilerde bekleme odası *Ulam*, tören salonu *Hekhal* ve en kutsal kısmı ise *Dvir* adıyla anılmaktadır. "Konuşmanın yapıldığı yer" anlamına gelen bu son kelime hiç şüphesiz Yahveh'nin Musa ile, sesin iki Kerubinin kanatlarının dokunduğu noktadan geldiği Ahit Sandığı aracılığıyla konuştuğu olgusunu yansıtmaktaydı; ve Ahit Sandığı Tapınağa en içteki kısıma, Kutsallar Kutsalı veya *Dvire* yerleştirilen tek eşyaydı. Bilginler, öndeki iki kısım için kullanılan terimlerin (Akkad dili

Şekil 45

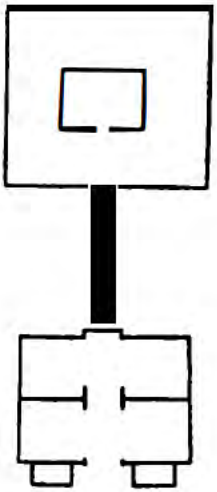
aracılığıyla) Sümerceden geldiğini belirlemişlerdir: *E-gal* ve *Ulammu*.

Daha sonraları başka yerlerde de benimsenen (yani Olimpos'taki Zeus tapınağında, Şekil 46a veya Yukarı Suriye'deki Tainat'ta yer alan Kenan tapınağında, Şekil 46b) bu temel üç kısma ayırma işlemi aslında en eski tapınaklarla, yani Sümer'in ziguratlarıyla başlamıştı; incelemelerinde G. Martiny tarafından çizildiği gibi (Şekil 47) bir merdivenle ziguratın tepesine ulaşılan yol, biri önünde iki direk bulunan bir dış türbe ve diğeri bir dua odası şeklinde iki türbeden geçmekteydi.

Şekil 46

Sina'daki Çadır ve Kudüs'teki Tapınakta olduğu gibi Mezopotamya'da tapınak törenlerinde kullanılmak üzere yapılan kaseler ve eşyalar da altından yapılmaydı. Uruk'taki tapınak törenlerini tarif eden metinler altın içki kaplarından, altın tepsilerden ve altın tütsülüklerden söz etmektedir; arkeolojik kazılarda

Şekil 47

böyle nesneler bulunmuştur. Gümüş de kullanılırdı; bir örneği ilk Sümer krallarından biri olan Entemena tarafından tanrısı Ninurta'ya Lagaş'taki tapınakta sunulan şu oyma vazodur (Şekil 48). Adak olarak sunulan ustalıklı eşyalar genelde söz konusu nesnenin kral tarafından, kendisine uzun bir ömür bahşedilsin, diye sunulduğunu belirten bir ithaf taşımaktaydılar.

Bu tarz sunular ancak tanrıların izniyle yapılabilmekteydi ve çoğu kez çok büyük önem taşıyan ve kralın tahtta geçirdiği her bir yılı o yılın (kralın tahta çıkışı, bir savaş, yeni bir tapınak eşyasının yerine yerleştirilmesi gibi) en önemli olayıyla tanımlayan listeler olan Tarih Formüllerinde anılmaya değer türden olaylardı. İsin krallarından biri olan İşbi-Erra'nın on dokuzuncu saltanat yılını "tanrıça Ninlil'in Büyük Evindeki tahtın yapıldığı yıl" olarak tanımlaması bu yüzdendi, bir başka İsin kralı olan İşme-Dagan kendi saltanat yıllarından birini "İşme-Dagan'ın tanrıça Ninlil için altın ve gümüşten bir yatak yaptığı yıl" olarak adlandırmıştı.

Ama çamurdan yapılma tuğlalarla inşa edilmiş olan Mezo-

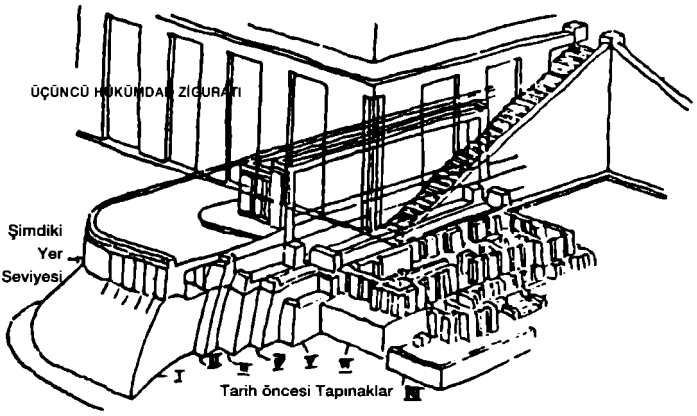
Şekil 48

potamya tapınakları zaman ilerledikçe, özellikle de depremlerin sonucu olarak tamirat gerektirir hale gelmekteydi. Sürekli bakım ve tamiratların yapılması gerekliydi, yeni tefrişatın adak olarak sunulmasından çok Tarih Formüllerini tanrıların evlerinin yeniden inşa edilmeleri ve tamiratları doldurmaya başlamıştı. Babil kralı ünlü Hamurabi'nin yıl listelerinin Birinci Yılı "Hamurabinin kral olduğu yıl" ve İkinci Yılı "Kanunların ilan edildiği yıl" olarak başlar ancak Dördüncü Yıl hemen "Hamurabi'nin kutsal mahalle için bir duvar inşa ettiği yıl" olmuştur. Babil'de Hamurabi'nin ardından tahta çıkanlardan biri olan Şamşi-İluna on sekizinci saltanat yılını "tanrı Utu'nun Sippar'daki E.BABBAR'ında yeniden inşa çalışmalarının yapıldığı yıl" olarak tanımlamıştı. "Parlak Olanın Evi" anlamına gelen E.BABBAR "Güneş tanrı" Utu-Şamaş'a ithaf edilmiş bir tapınaktı.

Önce Sümer, ardından Akkad, Babil ve Asur kralları kendi yazıtlarında kutsal tapınakları ve onların bölgelerini nasıl tamir ettiklerini, süslediklerini veya yeniden inşa ettiklerini büyük bir gururla kayda geçirmişlerdir; arkeolojik kazılarda yalnızca bu tür yazıtlar bulunmakla kalmamış, bu iddiaları destekleyen kanıtlar da bulunmuştur. Örneğin Nippur'da Pennsylvania Üniversitesinden arkeologlar 1880'lerde, Akkad kralı Naram-Sin tarafından M.Ö. 2250 civarında inşa ettirilmiş bir tuğla kaldırımın üstünde dört bin yıl boyunca birikmiş olan on metre kalınlığındaki moloz içinde kutsal mahallede yürütülmüş tamirat ve bakım çalışmalarının kanıtlarını ve kaldırımın altında daha eski zamanlardan başlayıp işlenmemiş toprağa dek uzanan yaklaşık on metre kalınlığında (o sıralarda kazılmayan ve incelenmeyen) bir başka moloz birikintisi bulmuşlardı.

Yarım yüzyıl kadar sonra Nippur'a dönen Pennsylvania Üniversitesi ve Chicago Üniversitesinin Doğu Bilimleri Enstitüsünün ortak girişimi sırasında Nippur'un kutsal mahallesindeki Enlil Tapınağını gün ışığına çıkartmak için pek çok sezon boyunca çalışıldı. Kazı yapanlar M.Ö. 2200 ile M.Ö. 600 arasında art arda beş inşaatın izlerini buldular; sonuncusunun zemini ilkinin yaklaşık 6 metre yukarısındaydı. Arkeologlar o sırada, kazılırsa daha da erken tarihlere ait tapınakların bulunacağını belirtmişlerdi. Raporda ayrıca bu beş tapınağın "birbiri üstüne tam olarak aynı plana göre inşa edildikleri" de belirtilmekteydi.

Daha sonraki tapınakların daha önceki tapınakların üstüne orijinal plana kesinlikle sadık kalarak inşa edilmiş olduğunun keşfedilmesi Mezopotamya'daki başka kadim mekanlardaki keşiflerle de doğrulanmıştır. Bu kural tapınakların Eridu'da görüldüğü gibi birden fazla bile olsa genişletilmesinde bile geçerliydi (Şekil 49); her defasında orijinal eksen ve yönlendirme aynen korunmuştu. Gün dönümsel yönlendirmesi Dünya'nın yana yatıklığındaki değişme sebebiyle zaman zaman yeniden hizalandırma gerektiren Mısır tapınaklarının aksine, Mezopotamya'nın ekinoksal tapınakları yönlendirme bakımından hiçbir ayarlamaya ihtiyaç göstermiyordu çünkü Dünya'nın eğimi ne kadar

Şekil 49

değişirse değişsin coğrafi kuzey ve coğrafi doğu, tanım gereği, değişmeden kalmaktaydı: Güneş ekvatoru hep "ekinoks" zamanlarında geçmekte, böyle günlerde tam doğudan doğmaktaydı.

"Eski planlar"a sadık kalma zorunluluğu Asur başkenti Ninova'da yeniden inşa edilmiş bir tapınağın harabeleri arasında bulunan bir yazıtta da açıkça belirtilmişti. Bu yazıtta Asur kralı kutsal gerekliliğe uygun davrandığını kayda geçirmiştir:

> İnşaat belirlendi,
> [Aynen izledim]
> Bu Eski Zamanlardan çizimleri
> Ve Yukarı Göğün yazısını taşıyandı.

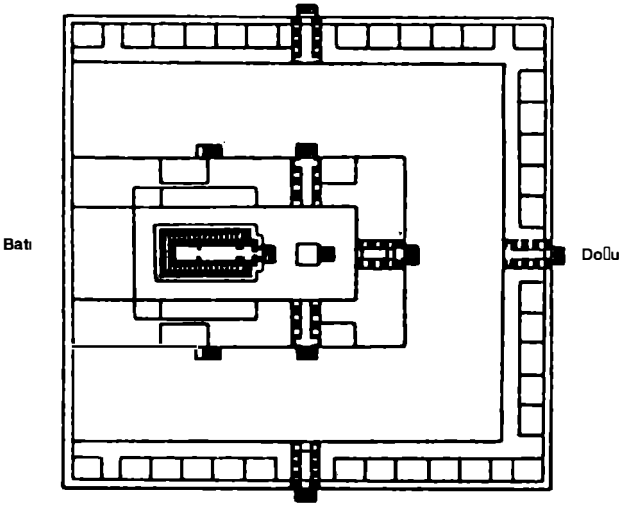
Asur kralı Aşur-Nasir-Pal, Kalah'taki (Kitabı Mukaddes'te sözü edilen ilk şehirlerden biri) tapınağın restorasyonuyla ilgili olarak ne tür işlerin gerektiğini uzun bir yazıtta tarif etmişti. "Kadim höyüğü" nasıl gün ışığına çıkardığını anlatan kral şöyle diyordu: "Su seviyesine kadar kazdım, 120 ölçü derinliğe kadar indim. Tanrım Ninib'in, efendimin temellerini buldum...

Onun hemen üzerine sağlam tuğlalar örerek, efendim Ninib'in tapınağını inşa ettim." Bunlar tanrı Ninib (tanrı Ninurta için kullanılan bir unvan) "günlerimin uzun olmasını emretsin, diye" yapıldı diye dua etmekteydi kral. Böyle bir lütuf, tanrının kendi seçtiği zamanda, "kalbinin arzusu olduğunda" gelip yeniden inşa edilmiş olan tapınakta yaşaması kararının ardından gelecektir, diye umuyordu: "Efendi Ninib kendi saf tapınağında, meskeninde sonsuza dek yerleştiğinde." Beklenti ile davet karışımı bu dua, İlk Tapınak tamamlandığında Kral Süleyman tarafından dile getirilenden hiç de farklı değildir.

Kadim Yakın Doğu'daki tapınaklarda aradan geçen süre ne kadar uzun ve tamirat veya yeniden inşa ne kadar kapsamlı olursa olsun daha eski mekana, yönlendirilişe ve plana aynen uyma zorunluluğu aslında Kudüs'teki ardışık tapınaklarda örneklenmiştir. İlk Tapınak Babil kralı Nabukadnezar tarafından M.Ö. 587'de tahrip edildi ama Babil, Ahamenid Perslerinin eline geçtiğinde Pers kralı Keyhüsrev (Kiros) Yahudi sürgünlerin Kudüs'e dönmelerine ve tapınağın onlar tarafından yeniden inşa edilmesine izin veren emri duyurdu. Yeniden inşa süreci, ilginçtir, (tam ilkinin olduğu yerde) bir sunağın "yedinci ay başladığında" yani Yeni Yılın ilk günü başladı (ve kurbanlar Çardak Bayramına dek sürdü). Tarih hakkında herhangi bir şüphe olmasın diye, Kitabı Mukaddes'in Ezra kısmında (3:6) yine belirtilmiştir: "Yedinci ayın birinci günü Yahveh'ye yakmalık sunular sunmaya başladılar."

Eski plana vefanın tapınağın yalnızca konumu ve yönlendirilmesiyle sınırlı olmayıp tapınağın takvimsel özelliğinin bir göstergesi olarak Yeni Yıl zamanını da içermesi olgusu, Hezekiel'in kehanetlerinde doğrulanmaktadır. Nabukadnezar tarafından Babil'e sürgün edilen Yahudilerden biri olan peygambere Yeni Kudüs'te yapılacak tapınağın bir vizyonu gösterilmişti. Olay Yeni Yılın onuncu ayında, tam Günahlardan Bağışlanma Gününde "Yahveh'nin eli beni yakalayıp oraya [yani "İsrail ülkesine"] götürdü... ve çok yüksek bir dağın üzerine koydu." Hezekiel orada "tunca benzer bir adam gördü; elinde keten ip ve

bir ölçü değneği tutarak kapının girişinde duruyordu." Ve bu Tunç Adam Yeni Tapınağı Hezekiel'e tarif etmeye koyuldu. Verileri kullanan bilginler görümdeki bu tapınağı (Şekil 50) çizebilmişlerdir; bu çizim Süleyman tarafından inşa edilen tapınağın planına ve yönlendirmesine tıpatıp uymaktadır.

Şekil 50

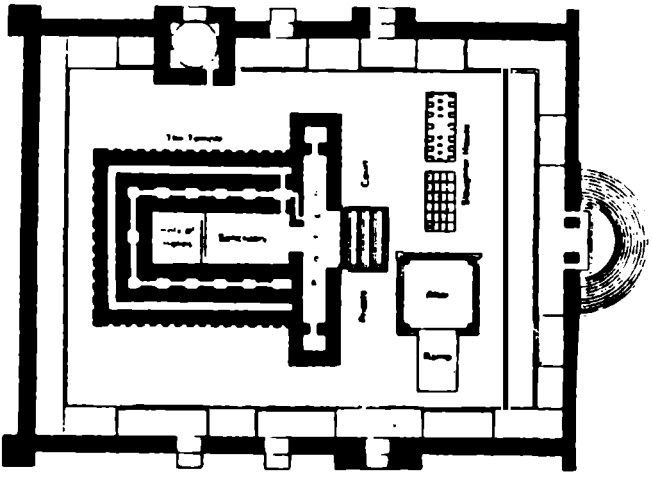
Bu kehanet görümü Pers kralı Keyhüsrev Babil'i yenip ele geçirdikten sonra Babil imparatorluğunun dört bir yanındaki tahrip edilmiş tapınakların restorasyonunu ilan eden bir ferman çıkarttığında gerçek haline geldi. Bu fermanın kil silindir üzerine yazılmış bir kopyası arkeologlar tarafından bulunmuştur (Şekil 51). Kitabı Mukaddes'teki Ezra bölümünde kelimesi kelimesine kaydedilmiş olan bu özel kraliyet fermanı Yahudi sürgünlere geri gelip "Göğün Tanrısı Yahveh'nin Evi"ni tekrar inşa etmeleri çağrısında bulunuyordu.

Hala harap bir halde olan ülkedeki zorlu koşullar altında inşa edilen İkinci Tapınak, ilkinin kötü bir taklidiydi. Zaman içinde parça parça tekrar inşa edilen tapınak Pers kraliyet arşivle-

Şekil 51

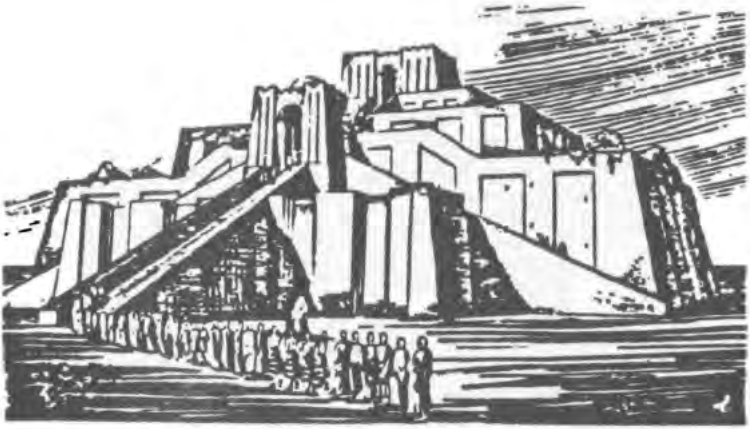
rinde saklanan ve Kitabı Mukaddes'in iddiasına göre Musa'nın Beş Kitabındaki ayrıntılarla kesin uyumlu olan kayıtlardan alınan planlara göre yapıldı. Tapınağın gerçekten de orijinal yerleşim planını ve yönlendirmeyi takip etmiş olduğu beş asır sonra, Kral Herod bu kötü taklidin yerine yeni ve ihtişamda Birinci Tapınağa eş olmakla kalmayıp onu bile geçecek muhteşem bir bina yapmaya karar verdiğinde daha açık hale gelmişti. Genişletilmiş (hala Tapınak Tepesi olarak bilinen) büyük bir platform üstünde büyük duvarlarıyla (halen büyük ölçüde sağlam olan ve Ağlama Duvarı olarak da bilinen Batı Duvarı, Kutsal Tapınaktan aynen kalan parça olduğu için Yahudilerce hürmet görmektedir) inşa edilmişti; avlularla ve çeşitli ek binalarla çevriliydi. Ama Tanrı'nın Evi, Birinci Tapınağın üç kısma ayrılmış planını ve yönlendirilmesini aynen korumuştu (Şekil 52). Dahası Kutsallar Kutsalı, Birinci Tapınaktaki ile aynı boyutta kalmış ve *tam olarak* o noktanın üstüne yerleşmişti, tek fark bu kısım artık *Dvir* adıyla anılmıyordu çünkü Babilliler Birinci Tapınağı harap

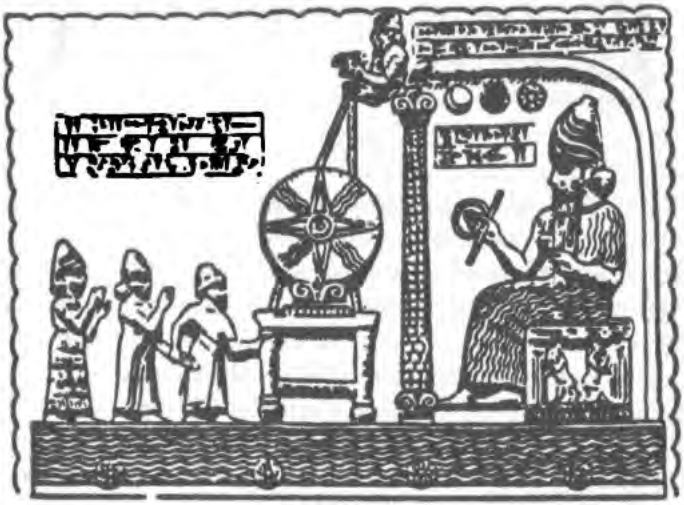
Şekil 52

edip içindeki tüm eserleri kapıp götürdüklerinde Ahit Sandığı ortadan kaybolmuştu.

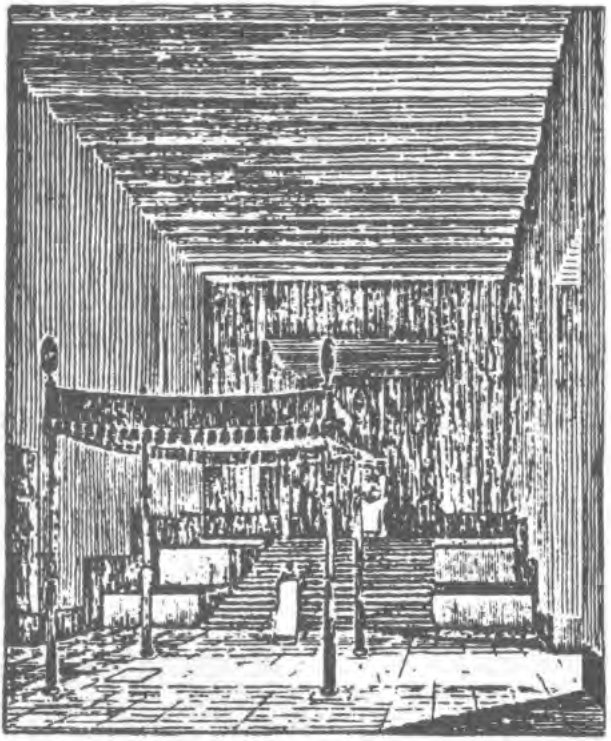
Tapınakları, türbeleri, hizmet binaları, avluları, kapıları ve en iç kısmında ziguratıyla muazzam kutsal mahallelerin kalıntılarına baktığımızda ilk inşa edilen tapınakların tanrıların gerçek konutları olup harfiyen tanrının "E"si, tanrının gerçek "Ev"i olarak adlandırıldıkları akılda tutulmalıdır. Yapay tepelerin ve yükseltilmiş platformların (bkz. Şekil 35) üstündeki yapılar olarak başlayıp zaman içinde ünlü ziguratlara, eski çağların gökdelenleri olan basamaklı piramitlere dönüşmüşlerdi. Bir ressamın çiziminde görüldüğü gibi (Şekil 53) ilahın gerçek konutu en üst basamaktaydı. Orada, bir sayvanın altındaki tahtlarına oturan tanrılar izleyenlere seçtikleri kralı, "İnsanların Çobanı"nı ihsan etmekteydiler. Utu/Şamaş'ı tapınağında, Sippar'daki Ebabbar'da gösteren şu betimlemede (Şekil 54) olduğu gibi kralın önünde baş rahip giderdi ve ona da hami tanrı veya tanrıçası eşlik etmekteydi. (Sonraları Şekil 55'teki gibi Kutsallar Kutsalına yalnızca baş rahip girer oldu.)

Şekil 53

Şekil 54

Şekil 55

M.Ö. 2300 civarında Akkad'lı Sargon'un kızı olan bir baş rahibe kendi döneminin zigurat tapınaklarında söylenen tüm ilahileri derledi. Sümerologlar tarafından "eşsiz bir Sümer edebiyat kompozisyonu" [*A. Sjöberg* ve E. Bergmann, *Texts From Cuneiform Sources* (Çivi Yazısı Kaynaklardan Metinler), cilt 3] denilen metin güneyde Eridu'dan kuzeyde Sippar'a ve Fırat ve Dicle nehirlerinin her iki yakasında kırk iki "E" tapınağa yeminle başlamaktadır. Dizeler tapınağın yalnızca ismine, konumuna ve hangi tanrı için inşa edildiğini belirtmekle kalmayıp ayrıca bu ilahi konutların ihtişamı ve büyüklüğünün yanı sıra işlevlerine ve bazen de tarihlerine ışık da tutmaktaydı.

Kompozisyon son derece uygun bir şekilde Enki'nin ilahide "burasının Kutsallar Kutsalı, Gök-Yer'in temelidir" denilen Eridu'daki zigurat tapınağı ile başlamaktadır çünkü Eridu ilk Tanrılar Şehriydi, (Enki önderliğinde) yeryüzüne ilk ayak basan Anunnaki iniş ekibinin ilk ileri karakoluydu, ayrıca Dünyalılara da açılıp İnsanlar Şehri haline de gelen ilk ilahi şehirdi. E.DUKU, "Kutsal Höyüğün Evi" denilen mekan ilahide "göğe doğru yükselen ulu türbe" adıyla tarif edilmektedir.

Bu ilahinin ardından Nippur'daki Enlil'in zigguratı olan E.KUR'a, "Dağ gibi olan Ev'e" yakılan ilahi gelmekteydi. Dünyanın göbeği olarak kabul edilen Nippur diğer tüm en eski Tanrı Şehirlerine eşit uzaklıktaydı ve ilahiye bakılacak olursa hala, ziguratından bakan kişinin sağ tarafında güneye dek tüm Sümer'i ve sol tarafında kuzeye dek tüm Akkad'ı görebileceği düşünülüyordu. Burası "kaderlerin belirlendiği bir türbe"ydi, "göğü ve yeri bağlayan" bir zigurattı. Nippur'da Ninlil'in, yani Enlil'in eşinin "huşu veren parlaklığa bürünmüş" olan ayrı bir tapınağı vardı. Tanrıça buradan "Yeni Yıl ayında, bayram gününde, harikulade süslenmiş" halde çıkıp görünürdü.

Enki ve Enlil'in üvey kız kardeşleri olan ve Yeryüzüne inen ilk Anunnaki grubunun içinde baş biyolog ve tıp subayı olarak bulunan Ninharsag'ın tapınağı Keş denilen şehirdeydi. E.NİNHARSAG, "Dağ zirvesi Hanımının Evi" denilen bu yer "tuğlaları güzel kalıplanmış... bir Gök ve Yer mekanı, huşu ilham eden bir yer" olarak tarif edilen bir zigurattı ve anlaşılan, tıbbın ve şifanın sembolü olan, laciverttaşından "büyük bir zehirli yılan"la süslenmişti. (Kitabı Mukaddes'ten hatırlarsınız, Sina çölündeki öldürücü salgını durdurmak için Musa bir yılan imgesi oluşturmuştu.)

Enlil'in üvey kız kardeşi Ninharsag'dan olan ve ardıllıkta başta gelen oğlu tanrı Ninurta'nın kendi "kült merkezi" olan Lagaş'taki ziguratına ek olarak, bu metnin derlendiği sıralarda, Nippur'daki kutsal mahallede bir tapınağı daha vardı. Buna E.ME.UR.ANNA, "Anu'nun Kahramanının ME'ler Evi" denmekteydi. Lagaş'taki zigurat ise Ninurta'nın ilahi hiyerarşideki

yerini belirten (Anu'nun rütbesi olan altmış en yüksek olanıydı) sayısal rütbesini yansıtır şekilde E.NİNNU, "Elli Evi" deniliyordu. İlahinin belirttiğin göre burası "bir dağ gibi büyümüş parlaklık ve huşu ile dolu olan ev"di ve içinde Ninurta'nın uçan makinesi olan "Kara Kuş"u ve *Şarur* ("insanları sarıp örten öfkeli fırtına") silahı korunmaktaydı.

Enlil'in resmi eşi Ninlil'den doğan ilk oğlu Nannar'dı (sonraları Sin olarak bilinecekti) ve bu tanrının göksel karşılığı Ay'dı. Ur'daki ziguratı E.KİŞ.NU.GAL, yani "Otuz Evi, büyük tohum" olarak biliniyordu ve "ışıldayan ay ışığı ülkede öne çıkan" bir tapınak olarak betimlenmişti: Tüm bunlar Nannar/Sin'in Ay ve takvim ayı ile göksel ilişkisine dair göndermelerdir.

Nannar/Sin'in oğlu Utu/Şamaş'ın (onun göksel karşılığı Güneş idi) Sippar'daki tapınağı E.BABBAR, "parlak Olanın Evi" veya "Parlak Ev" olarak bilinmekteydi. "Göğün prensinin evi, ufuktan göğe kadar yeri dolduran göksel yıldız" olarak tarif ediliyordu. Onun ikiz kız kardeşi ve göksel karşılığı da Venüs gezegeni olan İnanna/İştar'ın ziguratı Zabalam şehrindeydi ve "parlaklıkla dolu Ev" olarak adlandırılan bu tapınak bir "saf dağ", "ağzı şafakta açılan bir türbe" ve "sayesinde geceleyin gök kubbenin güzel olduğu yer" diye tarif edilmekteydi. Bunlar Venüs'ün hem gece hem de gündüz görülen bir "yıldız" olarak ikili rolüne göndermedir kuşkusuz. İnanna/İştar'a Anu'nun Dünya'ya yaptığı ziyaret nedeniyle kendisi için inşa edilen ziguratı İnanna'nın kullanımına bıraktığı Erek şehrinde de tapınılıyordu. Ziguratın adı E.ANNA idi, "Anu'nun Evi". İlahide burası "yedi basamaklı, gecenin yedi parlak tanrısını tarayan" bir yer olarak tarif ediliyordu: Bu sözler, daha önce Kudüs'teki tapınakla ilgili olarak söz ettiğimiz hizalanışı ve astronomik özellikleri tekrarlamaktadır.

Kompozisyon böyle sürüp gitmekte, kırk iki ziguratı muhteşemlikleri ve göksel ilişkileri ile betimlemektedir. Bilginler 4.300 yıldan daha eski olan bu kompozisyondan "Sümer tapınak ilahileri koleksiyonu" olarak söz etmekte ve buna "Büyük Tapınaklar hakkında Eski Sümer Şiirleri Döngüsü" adını vermekte-

dirler. Halbuki Sümer adetine uymak ve metni açılış dizeleriyle adlandırmak çok daha uygun olabilir:

E U NİR	Ev zigurat ulu yükseliyor
AN.Kİ DA	Gök-Yer birleşiyor

Bu Evlerden biri ve onun kutsal mahallesi, sonraki sayfalarda göreceğimiz gibi, Stonehenge bilmecesini ve o dönemin Yeni Çağının olaylarını çözebilecek anahtara sahipti.

- 5 -

SIRLARI KORUYANLAR

Gün batımı ve gün doğumu arasında gece vardı.

Kitabı Mukaddes Yaradan'ın ilham ettiği huşu duygusunu hep "Göğün Ordusu"nda, yani gece çöktükçe gök kubbede göz kırpan sayısız yıldız ve gezegende, aylar ve aycıklarda görmüştür. Bu şekilde tarif edilen "gökler" gece semalarıdır ve anlattıkları ihtişam insanoğluna gök bilimci rahipler tarafından aktarılmıştı. Sayısız gök cisminden anlam çıkartanlar gruplarına göre yıldızları tanıyanlar, hareketsiz yıldızları ve gezinen gezegenleri birbirinden ayırt edebilenler, Güneş'in ve Ay'ın hareketlerini bilenler ve Zamanı –kutsal günlerin ve bayramların döngülerini, takvimi– takip edenler onlardı.

Kutsal günler bir önceki akşam gün batımıyla başlardı; bu adet Yahudi takviminde hala korunmaktadır. *Urigallu* rahibinin Babil'deki on iki günlük Yeni Yıl Bayramı sırasındaki görevlerini anlatan bir metin, daha sonraki rahiplik törenlerinin kökenine ışık tutmakla kalmayıp göksel gözlemler ile bayramın ilerleyişi ile de yakından ilişkilidir. Keşfedilen metinde (rahibin unvanı URİ.GALLU olduğundan bu metnin Sümer kökenli olduğu düşünülmektedir) başlangıç, yani Yeni Yılın ilk gününün (Babil'de Nissan ayının ilk günü) ilkbahar ekinoksuna göre belirlenmesiyle ilgili kısım kayıptır. Yazıt ikinci gün için verilen talimatlarla başlar:

Nisannu ayının ikinci gününde
Gece ineli iki saat olmuşken
Urigallu rahibi uyanıp kalkacak
Ve nehir suyuyla yıkanacaktır

Ardından, saf beyaz ketenden bir giysiye bürünüp büyük tanrının (Babil'de Marduk) huzuruna girebilir ve ziguratın Kutsallar Kutsalında (Babil'de *Esagil* idi) belirlenmiş duayı okuyabilirdi. Duyacak başka kimse yokken okunan bu dua öylesine gizli addedilmekteydi ki, bu duanın yazılı olduğu dizelerden sonra yazıcı rahip şu uyarıyı eklemiştir: "Yirmi bir dize: Esagil tapınağının sırları. Her kim tanrı Marduk'a hürmet eder, bunları Urigallu rahibinden başkasına göstermeli."

Gizli duayı okumayı bitirdikten sonra Urigallu rahibi, *Eribbi ti* rahiplerini içeri almak üzere tapınağın kapısını açıyor ve bunlar "törenlerini geleneksel tarzda yapmaya" başlıyorlar ve onlara müzisyenler ve şarkıcılar da katılıyordu. Metin daha sonra Urigallu rahibinin o gece yapacağı görevlerin geri kalanını ayrıntısıyla anlatmaya geçiyordu.

"Nisannu ayının üçüncü gününde" gün batımından bir süre sonra (yazıt çok zedelenmiş olduğundan burası okunamamaktadır) Urigallu rahibinin tekrar belirli ayinler yapıp dualar okuması gerekmekteydi; bunu tüm gece boyunca, "güneşin doğuşundan üç saat sonraya" dek yapmalıydı, sonrasında törenlerin altıncı gününde kullanılmak üzere metal ve değerli taşlardan suretler yapan zanaatkarlara talimat verecekti. Dördüncü günde, "gecenin üç ve üçte bir saatine varınca" ayinler tekrarlanacaktı ama bu kez dualar Marduk'un eşi tanrıça Sarpanit için ayrı bir ayini de içerecek biçimde genişletilmekteydi. Ardından diğer Gök ve Yer tanrılarına dualar okunup krala uzun bir ömür ve Babil halkına bolluk bahşetmeleri niyaz ediliyordu. Ve sonra, Yeni Yılın gelip çatışı Koç takımyıldızındaki Ekinoks Zamanı ile doğrudan bağlantılıydı: Koç Yıldızının şafak sökerken helyak doğuşu. "Esagil, gök ve yerin sureti" üstünde "*İku*-yıldızı"nın inayetinin ilan edilmesinden sonra günün geri kalanı dualar,

şarkılar ve müzikle geçiyordu. O gün gün batımından sonra *Enuma eliş*, yani Yaratılış Destanının tamamı yüksek sesle okunmasına başlanmaktaydı.

Henri Frankfort [*Kingship and the Gods* (Krallık ve Tanrılar)] Nissan'ın beşinci gününü Yahudilerin Günahların Bağışlanma Günü ile kıyaslamaktadır çünkü o gün baş rahip krala ana ibadet binasına dek eşlik eder ve orada kralı tüm krallık sembollerinden arındırdıktan ve rahipler kralın yüzüne tokat atıp onu yerlere serip aşağıladıktan sonra kral itiraflar ve pişmanlık açıklamaları yapmaktaydı. Ancak şu an satırlarını takip ettiğimiz metin [F. Thureau-Dangin, *Rituels accadiens* (Akkad Ayinleri) ve E. Ebeling, *Altorientalische Texte zum alten Testament* (Eski Doğu Metni ve Eski Ahit)] yalnızca Urigallu rahibinin görevleriyle ilgilidir ve metinde, o gece bu rahibin "gecenin dört saatinde" Marduk onuruna "Efendim, Rab'bim değil midir o" duasını on iki kez okuması gerektiğini görürüz, rahip böylece Güneş, Ay ve zodyağın on iki takımyıldızını davet etmektedir. Ardından, unvanı DAM.Kİ.ANNA ("Yer ve Gök Hanımı") olan ve törenin Sümer kökenli olduğunu açığa vuran bir tanrıçaya okunan dua geliyordu. Dua bu tanrıçayı yedi takımyıldızın adını verip "yıldızlar arasında parlak ışıldayan" Venüs gezegenine benzetmekteydi. Olayın astronomi ve takvim ile ilgili yanlarını vurgulayan bu dualardan sonra şarkıcılar ve müzisyenler "geleneksel tarzda" çalıp söylemeye başlıyor ve "gün doğumundan sonra iki saat"te Marduk ve Sarpanit'e bir kahvaltı sunuluyordu.

Babil'in Yeni Yıl törenleri, izleri Anu ve eşi Antu'nun M.Ö. 3800 civarında, (metinlerin ileri sürdüğüne göre) zodyağın Göğün Boğası tarafından yönetildiği, yani Boğa Çağında yaptığı resmi ziyarete dek sürülebilen Sümer'deki AKİTİ ("Yeryüzünde Yaşam Kur") bayramından gelişmişti. Sayılan Zamanın, yani Nippur takviminin işte o zaman insanoğullarına bahşedildiğini önermiştik. Kaçınılmaz olarak bu durum göksel gözlemleri gerektirmiş ve böylece eğitimli bir gök bilimci-rahip sınıfının oluşmasına yol açmıştı.

Bazıları iyi korunmuş ve bazıları ancak parçalar halinde eli-

mize ulaşmış olan birkaç metin Anu ve Antu'nun Uruk'a yaptıkları ziyaretin koşullarını, debdebesini ve sonraki bin yıl içinde Yeni Yıl bayramının ayinleri haline gelen törenlerini tarif etmektedir. F. Thureau-Dangin ve E. Ebeling'in eserleri halen sonraki pek çok çalışmanın temelini oluşturmaktadırlar; Uruk'ta kazı yapan Almanlar kadim kutsal mahallenin yerini belirlemek, tanımlamak ve duvarlarıyla, kapılarıyla, avluları, türbeleri ve hizmet binalarıyla ve de başlıca üç tapınağıyla yeniden inşa etmek üzere kadim metinleri zekice kullanmışlardır: E.ANNA ("Anu Evi") ziguratı, basamaklı kule de olan *Bit-Reş* ("Ana Tapınak") ve İnanna/İştar'a adanmış tapınak olan İrigal. Arkeologların yazdıkları [*Ausgrabungen der Deutschen Forschungsgemeinschaft* in Uruk-Warka (Alman Araştırma Birliğinin Uruk-Warka Kazıları)] pek çok cildin arasında özelikle ilginç olanlardan biri kadim metinler ile modern kazı çalışmaları arasındaki kayda değer bağlantılarla ilgili olarak Adam Falkenstein tarafından yazılan ikinci [*Archaische Texte aus Uruk* (Uruk'un Arkaik Metinleri)] ve üçüncü [*Topographie von Uruk* (Uruk'un Topografyası)] ciltlerdir.

Yazıcılarının amblemlerinde daha eski orijinallerin kopyaları oldukları belirtilen kil tabletlerdeki bu metinlerden biri (ilkbahar ekinoksu ayı) Nissan ayında ve diğeri de (sonbahar ekinoksu ayı) *Tişri* ayında olmak üzere iki ayrı ayin grubundan söz ediliyor olması ilginçtir; birincisi Babil ve Asur Yeni Yılı haline gelmiş ve ikincisi ise Kitabı Mukaddes'in Yeni Yılın "yedinci ayda", yani Tişri'de kutlanması emrine uyan Yahudi takviminde korunmuştu. Bu ayrımın nedeni bilginleri hala düşündürmekteyken Ebeling, Nissan metinlerinin çoğu parçalardan oluşan Tişri metinlerinden çok daha iyi korunmuş olduklarına dikkatleri çeker; bu da daha sonraki tapınak katiplerinin açıkça taraf tuttuklarını akla getirmektedir. Ayrıca Falkenstein görünüşte eş olan Nissan ve Tişri törenlerinin aslında öyle olmadıklarını, Nissan törenlerinde çeşitli göksel gözlemlerin yapılması vurgulanırken Tişri törenlerinde vurgulananın Kutsallar Kutsalı ve onu bekleme odasındaki ayinler olduğunu belirtmiştir.

Çeşitli metinler arasında iki tanesi akşam vakti ve gün doğumu ayinlerini ayrı ayrı ele almaktadır. Akşam vakti ayinleriyle ilgili olanı uzundur ve iyi korunmuştur; Nibiru'dan gelen ilahi misafirler Anu ve Antu'nun kutsal mahallenin avlusunda oturup mükellef bir akşam yemeği şölenine başlamaya hazırlandıkları noktadan itibaren rahatça okunabilmektedir. Güneş batıda alçalırken ana ziguratın çeşitli basamaklarında konuşlanmış gök bilimci rahiplerin gezegenlerin ortaya çıkışını gözlemlemeleri ve Nibiru'dan başlayarak gök cisimlerinin görünür olduğunu ilan etmeleri gerekmekteydi:

> Gecenin ilk nöbetinde
> Ana tapınağın tapınak kulesinin
> En üst basamağının çatısından
> Göğün Büyük Anu gezegeni
> Göğün Büyük Antu gezegeni
> Araba takımyıldızında görünecek
> Rahipler *Ana tamşil zimu banne kakkab şamami Anu şarru*
> *Ve İttatza tzalam banu* kompozisyonlarını okuyacak

Bu kompozisyonlar ("Giderek parlak olana, Efendi Anu'nun cennetsi gezegenine" ve "Yaratıcı'nın sureti yükseldi") zigurattan okunduktan sonra altından yapılma bir tören içki kabından tanrılara şarap sunulmuştu. Ardından rahipler sırayla Jüpiter, Venüs, Merkür, Satürn, Mars ve Ay'ın görünür olduklarını ilan ettiler. Bunu, gündüzün Güneş'i ve gecenin altı ışıklı küresini onurlandıran yedi altın ibrikten dökülen sularla ellerin yıkanması seremonisi izledi. "İçine baharatların eklendiği neft yağı alevinden" büyük bir meşale yakıldı, rahipler hep bir ağızdan *Kakkab Anu etellu şamame* ("Anu'nun gezegeni gökte yükseldi") ilahisini söylediler, artık şölen yemeği başlayabilirdi. Bunun ardından Anu ve Antu geceyi geçirmek üzere odalarına çekildiler ve sabaha kadar nöbet tutmaları için önde gelen tanrılar görevlendirildi. Sonra, "gün doğumundan kırk dakika sonra" Anu ve Antu "bir gecelik ziyaretlerini sona erdirmek" üzere uyandılar.

Tapınağın dışında, *Bit Akitu*'nun ("Yeni Yıl Bayramı Evi") avlusunda sabah merasimi başladı. Enlil ve Enki "altın destekleyici"de ellerinde çeşitli nesneler tutarak veya onların yanında durarak Anu'yu bekliyorlardı; Akkad dilinde kesin anlamı pek belirlenemeyen bu nesneler en iyi biçimde "sırları açan", "Güneş diskleri" (çoğul!) ve "muhteşem/parlak destekler" olarak çevrilebilir. Anu, geçit yapan tanrıların eşliğinde avluya çıktı. "Akitu avlusundaki Büyük Tahta çıktı ve yükselen Güneş'e yüzünü verip oturdu." Ardından Enlil ona katılıp Anu'nun sağ yanına oturdu, Enki de sol yanına; Antu, Nannar/Sin ve İnanna/İştar ise Anu'nun arkasındaki yerlerini aldılar.

Anu'nun "yükselen güneşe yüzünü vererek" oturmasıyla ilgili cümle bu seremoninin, belirli bir günde gün doğumuyla ilgili bir anın belirlenmesini içerdiğine dair hiçbir kuşku bırakmaz: Nissan'ın ilk günü (ilkbahar Ekinoks Günü) veya Tişri'nin ilk günü (sonbahar Ekinoks Günü). Ancak bu gün doğumu seremonisi tamamlandıktan sonradır ki Anu tanrılardan biri ve Baş Rahip tarafından BARAG.GAL'a, tapınağın içindeki "Kutsallar Kutsalı"na götürüldü.

(BARAG terimi "en kutsal iç oda, perdeyle örtülmüş yer" ve GAL ise "büyük, en önde gelen" anlamına gelmektedir. Bu terim Akkad dilinde "en kutsal iç oda, Kutsallar Kutsalı" ve bunu saklayan perde veya paravan anlamlarıyla *Baragu/Barakhu/Parakhu* kelimelerine doğru evrildi. Bu terim Kitabı Mukaddes'te hem tapınaktaki Kutsallar Kutsalı hem de bunu bekleme salonundan ayıran paravan için kullanılan İbranca *Parokhet* kelimesi olarak görülmektedir. Sümer'de başlamış olan gelenekler ve ritüeller böylece hem fiziksel hem de dilsel açıdan sürdürülmüştü.)

Rahiplere günlük kurban sunularıyla ilgili talimatlar veren bir başka Uruk metni ilahlar Anu ve Antu'ya, "Jüpiter, Venüs, Merkür, Satürn ve Mars gezegenlerine; yükselen Güneş'e ve göründüğünde Ay'a boynuzları ve toynakları kesilmemiş, yağlı, temiz koçlar" kurban edilmesini istemekteydi. Metin daha sonra bu yedi gök cisminin her biri için "görünmek"ten ne kastetti-

ğini açıklamaya girişir; bu onların "*Bit Mahazzat*'ın ["İzleme Evi"nin] ortasındaki" enstrümanda durakladıkları andır. Sonraki talimatlar bu odanın "tanrı Anu'nun tapınak kulesinin en üst basamağında" olduğunu düşündürmektedir.

Bir tapınak girişinin iki yanında, üstüne halkaya benzer nesnelerin tutturulduğu direkleri tutan bazı ilahi varlıkları gösteren betimlemeler bulunmuştur. Bu sahnenin gökle ilgili yapısı Güneş ve Ay sembollerinin dahil edilmiş olmasından bellidir (Şekil 56). Bir örnekte, kadim ressam Uruk tören metninde tarif edilen sahneyi betimlemeye niyetlenmiş olabilir: Anu'nun etkileyici bir havayla içinden geçtiği bir giriş kapısının iki yanında duran Enlil ve Enki'yi görmekteyiz. Bu iki tanrı üstüne izleme aygıtlarının (ortalarında bir delik olan yuvarlak enstrümanlar) tutturulduğu direkler taşımaktadırlar; (çoğul Güneş disklerinden söz eden metinle uyumlu olan bir durumdur bu) ve geçidin üst kısmında Güneş ve Ay sembolleri gösterilmiştir (Şekil 57).

Halkaları olan direklerin diğer betimlemelerinde bunlar dik tutulmamakta, tapınak girişlerinde bir yere dayanmadan durmaktadırlar (Şekil 58), bu da akla bunların sonraki binyıllarda,

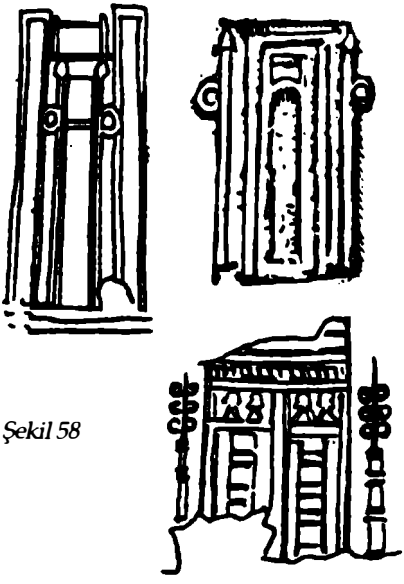
Şekil 56

Şekil 57

ister Süleyman Tapınağındaki iki sütun ister Mısır obeliskleri olsun, kadim Yakın Doğu'nun dört bir yanında tapınak girişlerinin her iki yanında duran dikmelerin ataları olduklarını getirmektedir. Bunların sembolik değil gerçek birer astronomik işlevi olduğu, Asur kralı I. Tiglatpileser'e ait olan (M.Ö. 1115-1077) bir yazıtta 641 yıl önce Anu ve Adad için inşa edilmiş ama altmış yıldan uzun bir süredir yıkıntı halinde olan bir tapınağın restorasyonuyla ilgili kayıttan da anlaşılabilir. Temele ulaşmak için molozları nasıl temizlediğini ve yeniden inşa sırasında orijinal plana nasıl sadık kaldığını anlatan Asur kralı şöyle demiştir:

İki büyük tanrıyı ayırt etmek için
Parlaklık Evi'nde
İki büyük kule inşa ettim;
Neşeleri için bir mekan,

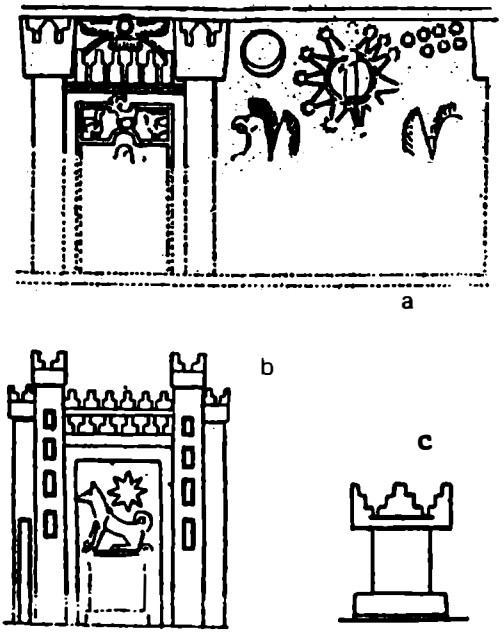
Şekil 58

Gurur duyacakları bir yer
Göğün yıldızlarının parlaklığı
Usta mimarın hüneriyle
Benim planlamam ve gayretimle
Tapınağın iç kısımlarını muhteşem yaptım.
Doğrudan gökten gelen ışınlar için
Tam ortasında bir yer yaptım
Duvarlarında yıldızların görünmesini sağladım.
Parlaklıklarını çoğalttım,
Kuleleri göklere yükselttim.

Bu anlatıya göre, tapınağın iki büyük kulesi yalnızca mimari özellikler olmakla kalmayıp astronomik amaçlara da hizmet etmekteydiler. Asur'da en yararlı kazı çalışmalarından bazılarını yönetmiş olan Walter Andrae, Asur başkenti Aşur'daki tapınakların girişlerinin iki yanındaki kulelerin en üst kısmındaki girintili çıkıntılı "taç"ların aslında böyle bir amaca hizmet ettiği görüşünü dile getirmiştir [*Die Jüngeren Isthar-Tempel* (Erken Dö-

nem İştar Tapınakları)] Andrae bu çıkarımının doğrulamasını Şekil 59a ve 59b'dekiler gibi Asur silindir mühürleri üstünde, kuleleri göksel sembollerle ilişkilendiren betimlemelerde bulmuştur. Andrae betimlenen (ve genelde bir tören yapmakta olan rahiple birlikte gösterilen) sunaklardan bazılarının da göksel (yani astronomi ile ilgili) bir amaca hizmet ettiğini varsaymaktaydı. Ziguratlar zamanla yerlerini daha kolay inşa edilen düz çatılı tapınaklara bıraktıkça, girintili çıkıntılı üst kısımlara sahip bu sunaklar tapınak kapılarının veya tapınak mahallesinin açık avlularının yüksek yerlerinde ziguratların yükselen basamaklarının yerine kullanılır olmuşlardı (Şekil 59c).

Bu Asur yazıtı, gök bilimci rahiplerin yalnızca şafak vakti Güneş'i ve buna eşlik eden yıldız ve gezegenlerin helyak doğuş-

Şekil 59

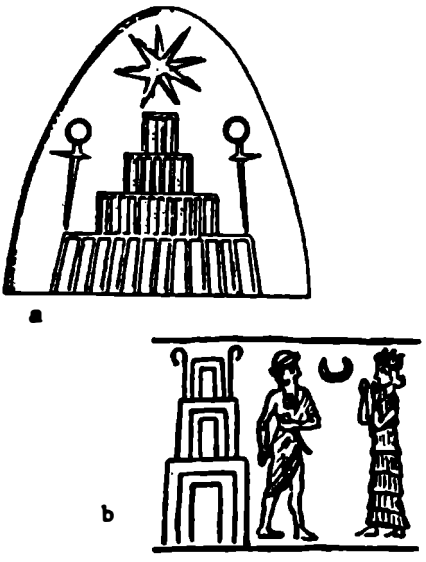
larını değil, ayrıca gece vakti Göksel Orduyu da gözlemlediklerine dair bir hatırlatıcı olarak iş görmektedir. Bu çifte gözlemlerin en iyi örneği, Güneş çevresindeki yörüngesi daha kısa olduğu için Dünya'dan bakan birine göründüğü zamanın yarısında bir akşam yıldızı, yarısında ise bir sabah yıldızı olarak görünen Venüs gezegeniyle ilgili olanıdır. Göksel karşılığı bizim Venüs dediğimiz gezegen olan İnanna/İştar'a adanmış bir Sümer ilahisi bu gezegene önce akşam yıldızı sonra da sabah yıldızı olarak hayranlığı dile getirmektedir:

Kutsal olan açık gökyüzünde apaçık durmaktadır,
Tanrıça göğün ortasından
Tüm topraklar ve tüm halklar üstüne tatlılıkla bakmaktadır...
Akşam vakti parlak bir yıldız
Göğü dolduran büyük ışık
Akşamın Hanımı, İnanna
Ufukta yücedir.

Akşam Yıldızının görünmesinden sonra hem insanların hem hayvanların "uyuma yerlerine" gidişlerini tarif eden ilahi İnanna/Venüs'e Sabah Yıldızı olarak hayranlıklarını sunmaya devam eder: "Sabahı, parlak gün ışığını ortaya çıkarandır o; ve yatak odalarında tatlı uyku sona ermiştir."

Bu gibi metinler ziguratların ve onların yükselen basamaklarının gece göğünün gözlemlenmesindeki rolüne ışık tutarken ayrıca merak uyandıran bir soruyu da doğurmaktadırlar: Gök bilimci rahipler göğü çıplak gözle mi izlemekteydiler yoksa görünümlerin tam anını belirleyen aygıtları mı vardı? En üst basamaklarında, üstlerine yuvarlak nesnelerin eklendiği direklerin durduğu ziguratların betimlemeleri bir cevap oluşturabilir; bunların göksel işlevi Venüs (Şekil 60a) veya Ay (Şekil 60b) imgeleriyle belirtilmiştir.

Şekil 60b'de görülen boynuz benzeri aygıtlar Mısırlıların tapınaklarla ilişkili astronomi gözlemleri için kullandıkları aygıt-

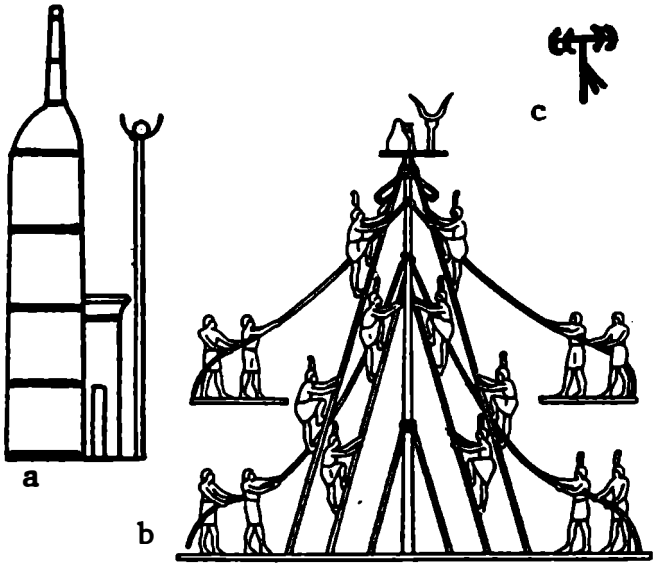

Şekil 60

ların betimlemelerine bir bağlantı hizmeti görebilir. Mısır'da yüksek bir direğin tepesindeki bir çift boynuzun tam ortasına yerleştirilmiş yuvarlak bir kısım içeren izleme aygıtları (Şekil 61a) Min denilen bir tanrının tapınaklarının hemen önüne dikilmiş olarak resmedilmiştir. Bu tanrının yılda bir kez yaz gün dönümünde kutlanan bayramında ipler çeken adamlar tarafından yüksek bir direğin kaldırılıp yerine dikilmesi töreni yapılmaktaydı; belki de bu Avrupa'daki Mayıs Direği* bayramının bir öncüsüydü. Direğin en üst kısmında Min'in, yani izleme yapılan hilal boynuzlarıyla tapınağın amblemleri yükselmekteydi (Şekil 61b).

Min'in kimliği bir bakıma gizemlidir. Kanıtlar, hanedanlık öncesi zamanlarda, hatta firavunlar saltanatının öncesindeki ar-

*Bahar bayramında halk çiçeklere süslü bir direk dikip etrafında dans ederken, direğin tepesine bağlı kurdeleleri en alt kısmına dek birbiri içine geçirerek direği kaplarlar. (Ç.N.)

Şekil 61

kaik dönemde bile ona çoktandır tapınıldığını göstermektedir. En eski Mısır *Neteru* ("Muhafızlar") tanrıları gibi o da Mısır'a başka bir yerden gelmişti. G. A. Wainwright [*Journal of Egyptian Archeology* (Mısır Arkeolojisi Dergisi), cilt 21'deki "Min'in Bazı Göksel İlişkileri" adlı makalesi] ve başkaları onun Asya'dan geldiğine inanmaktalarken, bir başka görüşe göre [Martin Isler, *Journal of the American Research Center in Egypt* (Mısır'daki Amerikan Araştırma Merkezi Dergisi), cilt 27] Min, Mısır'a deniz yoluyla gelmişti. Ayrıca Amsu veya Khem olarak da bilinen Min, E. A. Wallis Budge'a göre [*The Gods of the Egyptians* (Mısırlıların Tanrıları)] Ay'ı temsil etmekteydi ve "yenilenme" anlamına gelmekteydi: takvimle ilgili bir çağrışım.

Bazı Mısır betimlemelerinde Ay Tanrıçası Kueteş, Min'in hemen yanında dururken gösterilmiştir. Daha da açıklayıcı olan şey Min'in sembolüdür (Şekil 61c), bazıları buna onun "çift balta silahı" demektedir ama diğerleri bunun bir güneş saati mili

olduğunu düşünmektedir. Biz bunun, Ay'ın hilal evrelerini temsil eden ve elde taşınan bir izleme aygıtı olduğuna inanıyoruz.

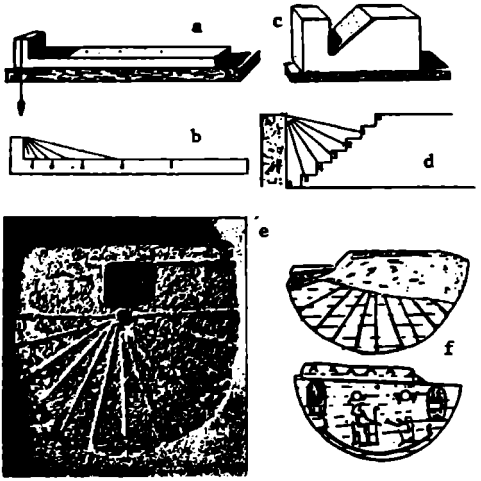
Acaba Min, Mısır'ın ay takvimi ile yakından bağlantılı olan Thoth'un bir başka enkarnasyonu muydu? Kesin olan şey Min'in göksel açıdan Göğün Boğasıyla, yani çağı M.Ö. 4400 ile M.Ö. 2100 civarı arasında süren Boğa burcuyla ilişkili addedilmesidir. Mezopotamya'daki ve de Mısır'da Min ile ilişkili betimlemelerde gördüğümüz izleme aygıtları bu durumda Yeryüzündeki en eski astronomi aygıtlarından bazılarını temsil etmektedir.

Uruk tören metinlerine göre, *İtz Paşşuri* denilen bir aygıt gezegenlerin gözlemlenmesi için kullanılmaktaydı. Thureau-Dangin bunu yalnızca "bir aparat" diye çevirmiştir ama bu terim harfiyen "çözen, sırları açan" bir aygıt anlamını taşımaktadır. Bu aygıt direklerin veya sırıkların tepesindeki yuvarlak nesnelerle bir ve aynı mıydı yoksa bu terim genelde "astronomi aygıtı" anlamında kullanılan bir terim miydi? Emin olamıyoruz çünkü Sümer dönemlerinden bu yana bulunan betimlemeler de, metinler de böylesi aygıtların çeşitliliğini kesinleştirmektedir.

En basit astronomi aygıtı olan güneş mili veya *gnomon* (Yunanca "bilen şey" anlamındadır) dik duran bir direğin gölgesinden Güneş'in hareketlerini izlemeye dayanır; gölgenin uzunluğu (Güneş gün ortasında yükseldikçe gölge kısalır) günün saatlerini belirtiyordu ve gölgenin yönü (Güneş'in ışıklarının ilk kez göründüğü ve en uzun gölgeyi yaptığı yer) mevsimleri gösterebilirdi. Arkeologlar zamanı göstermesi için önceden işaretlenmiş olan (Şekil 62b) bu gibi aygıtları (Şekil 62a) Mısır'da pek çok yerde bulmuşlardır. Gün dönümü zamanlarında gölgeler belirlenemeyecek kadar uzadığından yatay ölçeği eğimli hale getirip gölgenin uzunluğunu kısaltan düz aygıtlar geliştirilmişti (Şekil 62c). Bunlar zaman içinde gölgenin basamaklardan inmesi veya çıkmasıyla zamanı gösteren merdivenler şeklinde inşa edilen gerçek binalardan yapılma gölge saatlerinin inşa edilmesine yol açtı (Şekil 62d).

Gölge saatleri de dikmeye, üstünde derecelerle ayrılmış bir ölçek bulunan yarı dairesel bir tabanın eklenmesiyle güneş saat-

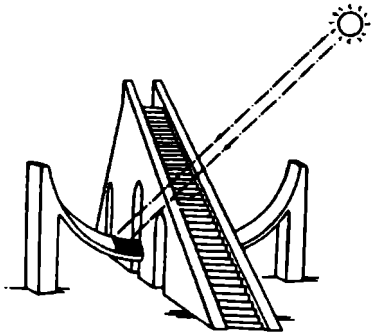
lerinin oluşmasına yol açtılar. Arkeologlar Mısır'daki alanlarda böyle aygıtlar bulmuşlardır (Şekil 62e), ama şu ana dek keşfedilen en eski aygıt İsrail'deki Kenan şehri Gezer'dekidir; ön yüzünde düzenli bir dereceli ölçek bulunan aygıtın arka yüzünde Mısır'ın tanrılarından Thoth tapıncına ilişkin bir sahne bulunmaktadır. (Şekil 62f). Fildişinden yapılma bu güneş saati M.Ö. on üçüncü yüzyılda tahtta bulunan Firavun Merenptah'ın kartuşunu taşımaktadır.

Şekil 62

Gölge saatlerinden Kitabı Mukaddes'te de söz edilmektedir. Eyüp Kitabında geçen (7:2) ve gündelikçiye günlük ücretini alma zamanının geldiğini gösteren "gölgenin özlenmesi" cümlesi tarlalarda zamanı ölçmek için kullanılan ve muhtemelen Şekil 62a'da gösterilen türden taşınabilir gnomonlara gönderme yapmaktadır. II. Krallar Kitabının 20. bölümünde ve Yeşeya Kitabının 38. bölümünde mucizevi bir olayda rol oynayan gölge saatinin yapısı ise pek net değildir. Yeşeya peygamber hastalığa yakalanan Kral Hızkiya'ya üç gün içinde tamamen iyileşeceğini söylediğinde kral buna inanmamıştı. Bunun üzerine peygamber ilahi bir işareti tahmin etti: Tapınağın güneş saatinin gölgesi ile-

ri gideceğine "on derece kısalacaktır*." İbranca metinde, Kral *Ahaz*'ın "basamakları" veya "dereceleri" anlamında *Ma'aloth* Ahaz terimi kullanılmıştır. Bazı bilginler bu beyanı açısal kadranı olan ("dereceler") bir güneş saatine, diğerleri ise (Şekil 62d'deki gibi) gerçek bir merdivene yapılan bir gönderme olarak düşünmektedirler. Belki de bu her ikisinin bir bileşimiydi; böyle bir güneş saatinin ilk versiyonlarından biri Hindistan'ın Jaipur kentinde hala durmaktadır (Şekil 63).

Şekil 63

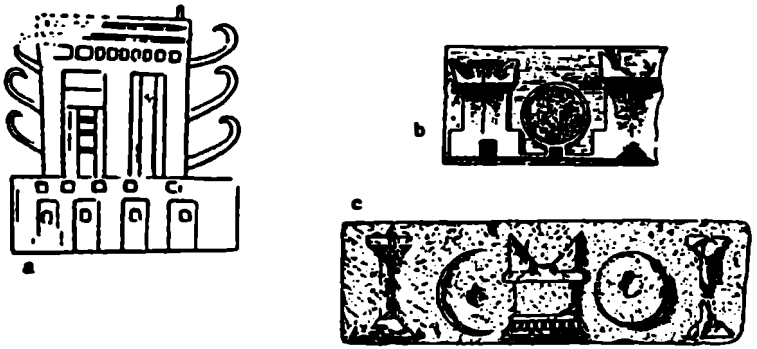
Öyle veya böyle, bilginler kralın mucizevi iyileşmesi için bir işaret göstermeye hizmet eden bu güneş saatinin büyük olasılıkla Asur kralı II. Tiglatpileser tarafından Yahuda kralı Ahaz'a verilen bir hediye olduğu konusunda fikir birliği içindedirler. Kullanımı Orta Çağın ortalarına dek devam eden aygıtın Yunanca adına (*gnomon*) rağmen bu bir Yunan icadı değildi, görünen o ki bir Mısır icadı da değildir. İlk Çağ alimi Yaşlı Pliny'ye göre gonomoni bilimi ilk olarak, "gölge avcısı" denilen bir aygıta sahip olan Milet'li Anaksimander tarafından tarif edilmişti. Ama Anaksimander'in kendisi *Doğa Üstüne* (M.Ö. 547) adlı eserinde gnomonu Babil'den aldığını yazmıştı.

Kitabı Mukaddes'in 2. Krallar Kitabının 20. bölümündeki metin bizce inşa edilmiş bir merdivenden çok bir güneş saatini

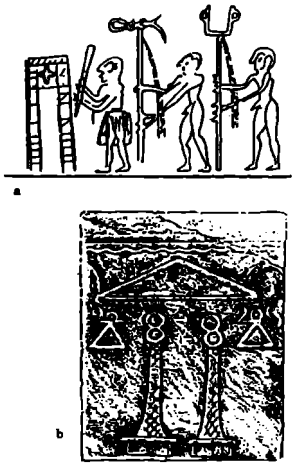
*Türkçe versiyonda "on basamaklı" olarak geçer. (Ç.N.)

düşündürtmektedir ve bu Tapınağın avlusuna yerleştirilmişti, Güneş'in gölge düşürebilmesi için açıkta olması gerekiyordu. Eğer Andrae sunakların astronomiye ilişkin işlevleri konusunda haklı idiyse, bu aygıtın Tapınağın ana sunağının üstüne konmuş olması büyük bir olasılıktı. Böyle sunakların dört "boynuzu" vardı; bu ayrıca "köşe" ve de "ışın, huzme" anlamına gelen İbranca bir terimdir: *Keren*. Tüm bu anlamlar ortak bir astronomi kökenine işaret etmektedir. Böyle bir olasılığı destekleyen resimli kanıtlar, yuvarlak nesnelerden önce "boynuz"ların gelmiş olduğu Sümer'deki ziguratlardan (Şekil 64a) başlayıp Yunan dönemlerine dek uzanmaktadır. Hızkiya'nın zamanından birkaç yüzyıl sonraki döneme ait sunakları betimleyen tabletlerde, iki sunak arasına yerleştirilen kısa bir desteğin üstündeki izleme halkasını görebiliriz (Şekil 64b), ikinci bir betimlemede ise (Şekil 64c) sunağın iki yanında Güneş izleme ve Ay izleme aygıtlarının durduğunu görmekteyiz.

Eski çağların astronomi aygıtlarını düşündüğümüzde, aslında binlerce yıl öncesine, kadim Sümer'e dek uzanan bilgi ve gelişmişlikle ilgilenmekte olduğumuzu hatırlamalıyız. Sümer'den kalan en eski betimlemelerden birinde ellerinde aygıtlar ve eşyalar tutan tapınak hizmetkarlarının geçidini göstermektedir; içlerinden biri üstüne astronomi aygıtı takılmış bir direk taşı-

Şekil 64

Şekil 65

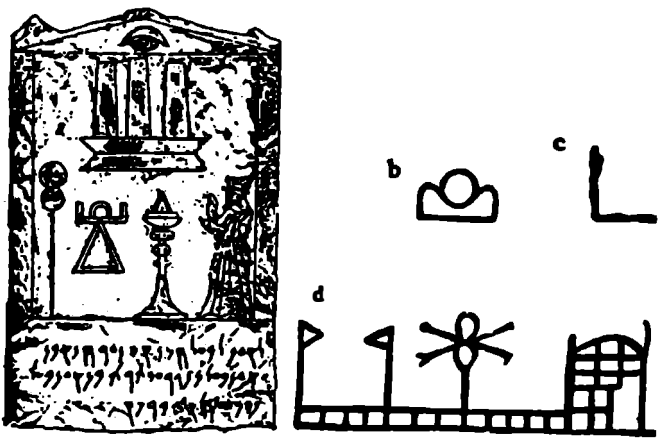
maktadır: üstlerinde izleme halkaları olan iki kısa direği birleştiren bir aygıt (Şekil 65a). Böyle bir düzenleme içindeki ikiz halkalar, derinlik ve uzaklık oluşturmak ve ölçmek üzere modern dürbünlerde ve teodolitlerde* bugün bile kullanılmaktadır. Hizmetkarın bunu taşıması, aygıtın taşınabilir ve çeşitli izleme konumlarında yerleştirilip kullanılabilir olduğunu açığa vurmaktadır.

Gök gözlemleme işlemi büyük ziguratlardan ve büyük taş çemberlerden başlayıp gözleme kulelerine ve özellikle tasarlanan sunaklara doğru ilerlemişse eğer, gök bilimci rahiplerin gece gökyüzünü taramak veya gündüz Güneş'i izlemek için kullanmış oldukları aygıtlar da buna uygun bir ilerleme geçirmiş olmalıdır. Böylesi aygıtların taşınabilir hale gelmesi, hele de bazıları yalnızca başlangıçtaki (bayram zamanlarının sabitlenmesi gibi) takvimsel amaçlar için değil ayrıca denizcilikte de kullanılmış ise çok mantıklıdır. M.Ö. ikinci binyılın sonlarında kuzey Kenan'ın Fenikelileri kadim dünyanın en iyi denizcileri haline

*Teodolit: yer ölçümü aleti. (Ç.N.)

gelmişlerdi, Biblos'un taş sütunları ile Britanya Adaları arasındaki ticaret yollarını işleten Fenikelilerin batıdaki en uzak ileri karakolları Kartaca idi (*Keret-Hadaş*, "Yeni Şehir"). Fenikeliler bu şehirde başlıca ilahi sembolleri olarak bir astronomi aygıtının betimlemesini seçmişlerdi, bu sembol stellerde ve hatta mezar taşlarında görünmeye başlamadan önce bir tapınağın girişinin iki yanında duran çift halkalı sütunlarla ilişkili gösterilmekteydi (Şekil 65b), tıpkı daha eski tarihlerde Mezopotamya'daki gibi. İki yanında ters yönlere bakan iki hilal bulunan halkalar Güneş'le ve Ay evreleriyle ilgili gözlemleri akla getirmektedir.

Sicilya'daki bir Fenike yerleşiminin kalıntıları arasında bulunan bir "adak tableti" (Şekil 66a) açık bir avludaki sahneyi betimlemekte ve astronomiyle ilgili amacın gece göğünden çok Güneş'in hareketleri olduğunu düşündürtmektedir. Üç kolonlu bir yapının önünde halkalı sütun ve bir sunak durmaktadır; burada da bir izleme aygıtı vardır: Yatay bir çubuğun üstündeki iki kısa dikey direk arasındaki halka üçgen bir taban üzerine oturtulmuştur. Güneş gözlemlerine özgü bu şekil akla "ufuk" için kullanılan Mısır hiyeroglifini getirmektedir: İki dağ arasından yükselen Güneş (Şekil 66b). Aslında bu Fenike aygıtı (bilginler

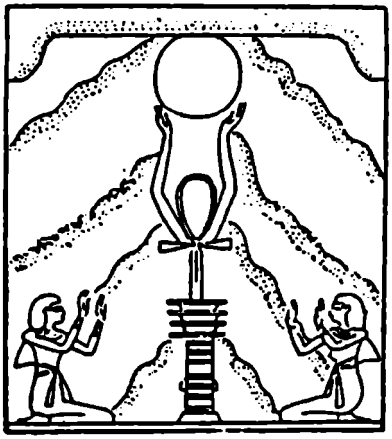

Şekil 66

buna bir "kült sembolü" demektedirler) *Ka* için kullanılan Mısır hiyeroglifini akla getirmektedir: (Şekil 66c): yukarı uzatılmış bir çift el ile gösterilen bu hiyeroglif "milyonlarca yıl gezegeni"ndeki tanrıların evine gitmek üzere firavunun ölüm sonrası yolculuğuna hazırlanan ruhunu veya şahsiyetini temsil etmektedir. Ka'nın kökeninin daha en başında bir astronomi aygıtı olduğunu düşündüren bir diğer şey ise bir tapınağın önündeki izleme aygıtını gösteren çok eski bir Mısır betimlemesidir (Şekil 66d).

Tüm bu benzerlikler ve onların astronomi ile ilgili kökeni, Ka'nın tanrıların gezegenine doğru bir Sümer aygıtını taklit eden yukarı açılmış ellerle yükselişiyle ilgili Mısır betimlemelerini anlayışımıza yeni içgörüler eklemiş olmalıdır (Şekil 67); Ka derecelendirme basamaklarıyla donatılmış bir sütunun tepesinden yükselmektedir.

Basamaklı sütunu gösteren Mısır hiyeroglifine *Ded* denmektedir, anlamı ise "Sonsuza Dek Dayanırlık"tır. Çoğunlukla çiftler halinde gösterilirler çünkü büyük Mısır tanrısı Osiris'in Abidos'taki asli tapınağının önünde böyle bir çift sütunun durduğu anlatılıyordu. Firavunların ölüm sonrası yolculukların tarif

Şekil 67

edildiği Piramit Metinlerinde "Gök Kapısı"nın iki yanında iki *Ded* sütunu gösterilmiştir. Kralın şahsiyeti gelip de büyülü formülü söyleyene dek çift kanatlı kapı kapalı kalmaktaydı: "Ey Yüce Olan... sen Gök Kapısı: kral sana geliyor; bu kapının onun için açılmasını sağla." Ve aniden "göğün çift kapısı açılır... göksel pencereler aygıtı açıktır." Ve büyük bir şahin gibi süzülen firavunun *Ka*'sı Sonsuza Dek Dayanırlıkta tanrılara katılmıştır.

"Kitap" denilebilecek bir derlemenin gerçekten var olduğunu varsayacak olursak Mısır'ın Ölüler Kitabı bizlere birbirini takip eden bölümler içeren bir kitap olarak ulaşmamıştır, daha çok kral mezarlarının duvarlarını kaplayan pek çok alıntıdan yapılan bir kolajdır. Ama kadim Mısır'dan bize bütünüyle gelen bir kitap vardır ve ölümsüzlük kazanmak için göklere yükselişin takvim ile ilişkili görüldüğünü göstermektedir.

Sözünü ettiğimiz kitap *Hanok Kitabı*'dır; biri bilginlerce "Hanok I" ve diğeri Slavca versiyonu *"Hanok II"* olarak tanımlanan ve *Hanok'un Sırları Kitabı* olarak da bilinen iki versiyondan tanınan bir kadim kompozisyondur. Çoğunlukla Yunanca ve Latince tercümelerinden kopyalanmış el yazmaları halinde bulunan her iki versiyon da Kitabı Mukaddes'te, Adem'den sonraki yedinci ata olup 365 yaşındayken ilahlara katılmak üzere göğe alındığı , yani "Allah'la yürüdüğü" için ölmeyen Hanok şeklinde çok kısaca söz edilen kişinin hikayesinin genişletilmiş halidir.

Kitabı Mukaddes'teki bu kısa beyanı (Yaratılış, 5. bölüm) genişleten kitapta Hanok'un iki göksel yolculuğu ayrıntısıyla anlatılmaktadır: Birincisinde göksel sırları öğrenip dönmüş ve bu bilgiyi oğullarına aktarmıştı ve ikincisi ise göksel evde oturup kalmıştı. Çeşitli versiyonlar Güneş ve Ay'ın hareketlerine, gün dönümlerine ve gün tün eşitliklerine, günlerin uzayıp kısalmasının sebeplerine, takvimin yapısına, güneş ve ay yıllarına ve de artık yıl hesabına ilişkin geniş astronomi bilgisini işaret etmektedir. Özetle Hanok'a ve onun tarafından da oğullarına aktarılan sırlar takvimle ilgili astronomi bilgileriydi.

Slavca versiyonuna verilen adıyla *Hanok'un Sırları Kitabı*'nın yazarının [R. H. Charles'a göre, *Apocrypha and Pseudepigrapha of*

the Old Testament (Eski Ahit'e Dahil Edilmeyen Metinler ve Sahte Kutsal Metinler)] Hristiyanlık çağının başladığı sıralarda "Mısır'da, muhtemelen İskenderiye'de yaşayan bir yahudi" olduğuna inanılmaktaydı. Kitap şöyle sona ermekteydi:

> Hanok Sivan ayının altıncı günü doğdu ve üç yüz altmış beş yıl yaşadı.
>
> Sivan ayının birinci günü göğe alındı ve altmış gün gökte kaldı. Rab'bin yarattığı tüm yaratıkların bu işaretlerini yazdı ve üç yüz altmış altı kitap yazıp bunları oğullarına teslim etti.
>
> Sivan ayının altıncı günü, tam doğduğu gün ve saatte [tekrar] göğe alındı.
>
> Metuşelah ve erkek kardeşleri, Hanok'un tüm oğulları acele edip Hanok'un göğe alındığı yer olan Ahuzan denilen yerde bir sunak diktiler.

Hanok'un Kitabı'nın takvime ilişkin astronomik içeriğinin yanı sıra Hanok'un yaşamı ve yükselişi de takvimsel özellikler içermektedir. Hanok'un yeryüzündeki günleri olan 365 elbette bir güneş yılındaki günlerin sayısıdır; onun yeryüzünde doğuşu ve buradan ayrılışı da belirli bir aya, hatta bu ayın belirli günlerine bağlıdır.

Bilginler Habeş dilinde yazılan versiyonun Slavca olanından birkaç asır daha eski olduğunu ve bu daha eski versiyonun da pek çok kısmının ise kayıp olan *Nuh Kitabı* gibi çok daha eski el yazmalarına dayandığını düşünmektedirler. Ölü Deniz Yazmaları arasında Hanok kitaplarının parçalarına da rastlanmıştır. Demek ki astronomi-takvim içerikli Hanok hikayesi çok eskilere, belki de Kitabı Mukaddes'in öne sürdüğü gibi tufan öncesi zamanlara dek gitmektedir.

Kitabı Mukaddes'te geçen Tufan ve *Nefilim* (yani Anunnakiler), Adem'in ve Dünya'nın kendisinin yaratılışı ve de tufan öncesinde yaşayan atalar ile ilgili hikayelerin tüm bunları kayda geçiren daha eski tarihli orijinal Sümer metinlerinin kısaltılmış versiyonları oldukları artık kesinleştiğine göre, Kitabı Mukaddes'te-

ki "Hanok"un da kendisinde Gök ve Yer'in, geleceği bildirmenin ve takvimin sırlarının öğretilmesi için Sippar şehrinden yukarı alınan kişi, ilk Sümer rahibi EN.ME.DUR.AN.Kİ'nin dengi olduğu neredeyse kesindir. Gök bilimci rahip nesilleri, Sırları Koruyanlar onunla başlamıştı.

Mısırlı gök bilimci rahiplere Min tarafından bir izleme aygıtının bahşedilmesi olağanüstü bir eylem değildi. Bir Sümer kabartması büyük bir tanrının bir rahip krala elde tutulan bir astronomi aygıtı vermesini göstermektedir (Şekil 68). Pek çok başka Sümer betimlemesi, Şekil 54'te gördüğümüz gibi, tapınakların astronomik yönlendirmelerini doğru yapsın, diye kendisine bir ölçü çubuğu ve yuvarlanmış bir ölçü ipi bahşedilen bir kralı göstermektedir. Bu gibi betimlemeler gök bilimci rahipler silsilesinin başlayış tarzına dair oldukça açık olan yazılı kanıtları güçlendirmektedirler, o kadar.

Peki ama insanoğlu tüm bunları unutacak, tüm bu bilgilere kendisinin sahip olduğunu sanacak kadar kibre kapılmış mıydı? Binlerce yıl önce, Gök ve Yer'in Sırlarının Koruyucusunun insanoğlu değil de El, yani "Yüce Olan" olduğunu kabul etmesi Eyüp'ten istendiğinde ele alınan mesele işte buydu:

Şekil 68

Anlıyorsan söyle;
Kim saptadı onun ölçülerini?
Kuşkusuz biliyorsun!
Kim çekti ipi üzerine?
Neyin üstüne yapıldı temelleri?
Kim koydu bu köşe taşını?

"Sen ömründe sabaha buyruk verdin mi, şafağa yerini gösterdin mi ki yeryüzünün uçlarını tutsun?" diye soruldu Eyüb'e. Gün ışığı ve karanlık nasıl yer değiştiriyorlar veya kar, dolu nasıl oluyor, ya yağmurlar ya çiğ? "Sen göksel yasaları veya onların Yeryüzünde olanları nasıl düzenlediğini biliyor musun?"

Metinler ve betimlemeler Sırları Koruyan insanların öğretmen değil de öğrenci olduklarını netleştirmek amaçlıydı. Sümer'in kayıtları öğretmenlerin, yani orijinal Sırları Koruyanların Anunnakiler olduklarına dair hiç şüphe bırakmaz.

Anunnakilerin yeryüzüne inen, Basra Körfezi'nin sularına iniş yapan ilk ekibinin lideri E.A idi, "evi su olan." Ea, Anunnakilerin baş bilim adamıydı ve görevi, körfezin sularından arıtma yoluyla çıkartacakları altını elde etmekti; yani fizik, kimya, metalürji konularında bilgi gerektiren bir görev. Madenciliğe geçiş yapmak gerekli hale gelip de operasyonlar güneydoğu Afrika'ya kaydırıldığında bu kez onun –bizim Arz Bilimleri dediğimiz– coğrafya, jeoloji ve geometri bilgisi etkili oldu; unvanının EN.Kİ, "Yer Efendisi" olarak değişmesine şaşmamalı çünkü Yer'in sırları onun yetki alanındaydı. Son olarak, Adem'in ortaya çıkmasına yol açan genetik mühendisliğini önerip Baş Tıp Subayı olan üvey kız kardeşi Ninharsag'ın da yardımıyla yürürlüğe koyarak Yaşam Bilimleri disiplinlerinde de becerisini kanıtladı: biyoloji, genetik, evrim. Bilgisayar disklerini andıran ve konulara göre düzenlenmiş bilgileri içeren bilmecemsi nesneler olan şu ME'lerden yüzlercesi Sümer'deki merkezi olan Eridu'da onun tarafından saklanıyordu; Afrika'nın güneyindeki uçta ise bir bilim istasyonu "bilgelik tableti"ni korumaktaydı.

Enki tüm bu bilgileri zamanla altı oğluyla paylaştı ve her biri bir veya daha çok bilimsel sırrın uzmanı haline geldi.

Daha sonra Enki'nin üvey kardeşi EN.LİL, yani "Emirler Efendisi" yeryüzüne indi. Onun önderliğinde yeryüzündeki Anunnakilerin sayısı alt yüze yükseldi, ek olarak üç yüz İGİ.Gİ ("Gözleyip görenler") Dünya yörüngesinde kalıp yörüngedeki istasyonlarda çalışmakta, uzay aracına gelip giden mekik uçuşlarını idare etmekteydiler. Enlil büyük bir uzay adamı, örgütleyici ve sert bir amirdi. Bizim Akkad dilindeki adıyla Nippur olarak bildiğimiz Nİ.İBRU'da ilk uçuş kontrol merkezini ve anayurtları olan gezegenle iletişim bağlantısı olan DUR.AN.Kİ'yi, yani "Gök-Yer Bağı"nı kurdu. Uzay haritalarını, göksel verileri, astronominin sırlarını bilen ve koruyan oydu. Sippar'daki ("Kuş Şehri") ilk uzay üssünü planladı ve kuruluşunu idare etti. Hava durumu, rüzgarlar ve yağmurlar onun işiydi, taşımacılığın ve tedarik akışının etkinliğini temin etmek de. Tarım ve çobanlık sanatları ve yörenin gıda tedariki de onun sorumluluğundaydı. Anunnakiler arasında disiplini sağlıyor, "yargılayan yediler" meclisine başkanlık ediyordu ve insanoğlu üreyip çoğalmaya başladığı sıralarda en üstün yasa ve düzen tanrısı olarak kaldı. Rahiplik işlevlerini düzenledi ve krallık kurumu başlatıldığında Sümerler buna "Enlillik" adını verdiler.

Nippur'daki E.DUB.BA, yani "Yazıcıların Metinleri Evi"nin kalıntıları arasında bulunan *Hep Lütufkar Enlil'e İlahi* adlı uzun ve iyi korunmuş bir metin yüz yetmiş dizesi boyunca Enlil'in bilimsel ve organizasyonel başarılarının birçoğunu anlatmaktadır. E.KUR ("Dağa benzeyen Ev") adlı ziguratında Enlil'in "tüm *toprakların kalbini arayan huzme*"si vardı. "Gök-Yer Bağı"nı, Duranki'yi kurmuştu. Nippur'da "evrenin kösemenini"* dikmişti. Dürüstlük ve adaleti emretmişti. "Hiç kimsenin göz değdiremediği" "Gök ME'leri" ile Ekur'un en iç kısmında "göksel, uzak denizler kadar gizemli bir başucu noktası" belirlemişti, bunlar "kusursuzlaştırılmış yıldızlı amblemler" taşımaktaydılar ve tö-

*Kösemen: Kılavuz, sürünün önünden giden ve boynunda kocaman bir çan asılı olan koç. (Ç.N.)

renler ile bayramların oluşturulmasını sağlıyorlardı. "İnşa edilen şehirler, kurulan yerleşimler, yapılan ahırlar ve ağıllar", aşırı dolup taşması kontrol edilen kanallar, inşa edilen su yolları, "zengin tahılla dolu" tarlalar ve çayırlar, meyve almak için kurulan bahçeler, dokumacılık ve ip eğirmenin öğretilmesi hep Enlil'in rehberliği altındaydı.

Bunlar Enlil'in kendi çocuklarına ve torunlarına, onlar aracılığıyla da insanoğluna öğrettiği bilgi ve uygarlığın özellikleriydiler.

Anunnakilerin bilim ve bilginin bu çok geniş unsurlarını insanoğluna aktarma süreci ihmal edilmiş bir inceleme alanıdır. Örneğin, gök bilimci rahiplerin nasıl ortaya çıktıkları gibi önemli bir konunun takibi için çok az şey yapılmıştır, halbuki bu olay olmasa bugün ne güneş sistemi hakkında bir şey bilecek ne de uzaya açılabilecek halde olurduk. Bu çok önemli olay, yani göksel sırların Enmeduranki'ye öğretilmesine dair neyse ki W. G. Lambert tarafından *Enmeduranki and Related Material* (Enmeduranki ve İlgili Malzeme) adlı çalışmasında gün ışığına çıkartılan ve çok az bilinen bir tablette şunları okumaktayız:

> Enmeduranki Sippar'da bir prens [idi]
> Anu'nun, Enlil ve Ea'nın sevgilisi.
> Şamaş onu Parlak Tapınakta [bir rahip olarak] atadı.
> Şamaş ve Adad onu [tanrıların] meclisine [götürdüler]...
> Ona su üstünde yağı nasıl gözleyeceğini gösterdiler,
> Anu'nun, Enlil ve Ea'nın bir sırrı.
> Ona İlahi Tableti verdiler,
> Gök ve Yer'in kibbu sırrını...
> Ona sayılarla nasıl hesap yapacağını öğrettiler.

Enmeduranki'nin Anunnakilerin gizli bilgisiyle eğitilmesi tamamlandığında, Sümer'e geri döndü. "Nippur, Sippar ve Babil'in halkı onun huzuruna çağırıldı." Onlara deneyimlerini ve rahiplik kurumunun kurulduğunu ve bunun babadan oğula geçmesinin tanrıların emri olduğunu anlattı:

Öğrenen alim
Tanrıların sırlarını koruyan kişi
En sevdiği oğlunu
Şamaş ve Adad önünde edilen bir yeminle bağlayacak
Ve ona tanrıların sırlarını öğretecek.

Tablette bir de sonnot vardı:

Rahipler nesli,
Şamaş ve Adad'a yaklaşmasına izin verilenler nesli işte böyle yaratıldı.

Sümer Kral Listelerine göre Enmedu'ranna krallığın tufandan önceki yedinci hükümdarıydı ve Baş Rahip olup Enmeduranki adını almadan önce Sippar'da Nibiru'nun yedi yörüngesi boyunca görev yapmıştı. *Hanok Kitabı*'nda, Güneş'in sırlarını (gün dönümleri ve ekinokslar, toplamı "altı kapı") ve (artık yıl hesabı da dahil) "Ay'ın yasalarını" ve de yıldızların on iki takımını, "göğün tüm işleyişini" Hanok'a öğreten baş melek Uriel ("Tanrı ışığımdır") idi. Ve eğitiminin sonunda Uriel, Hanok'a, tıpkı Şamaş ve Adad'ın Enmeduranki'ye verdikleri gibi, "göksel tabletler" verdi ve bunları dikkatle çalışması ve "her bir olguyu" oraya not etmesi talimatını vermişti. Yeryüzüne dönen Hanok bu bilgiyi en büyük oğlu Metuşelah'a öğretti. *Hanok'un Sırları Kitabı* ise Hanok'a bahşedilen bilgiye "göğün, yerin ve denizlerin tüm işleyişi; tüm elementlerin, onların gelişleri ve gidişleri; fırtınanın gök gürüldemeleri; Güneş ve Ay; yıldızların gelişleri ve değişimleri; mevsimler, yıllar, günler ve saatler" de dahildi, demektedir. Bu durum, göksel karşılığı Güneş olan ve uzay limanına komuta eden Şamaş'ın ve eski çağların "hava koşulları tanrısı", fırtınaların ve yağmurların tanrısı Adad'ın vasıflarıyla uyumlu olurdu. Şamaş (Sümerce Utu) genelde bir ölçme çubuğu ve ipi tutarken (bkz. Şekil 54) ve Adad (Sümerce İşkur) ise çatallı yıldırım tutarken betimlenmiştir. Bir Asur kralının (I. Tukulti-Ninurta) kraliyet mührü üstündeki betimleme kralın iki

büyük tanrıya, belki de bir zamanlar Enmeduranki'ye vermiş oldukları gibi ona da bilgi bahşetmek amacıyla takdim edilişini göstermektedir (Şekil 69).

Şekil 69

Sonraki kralların eski bilgelerin sahip oldukları kadar "bilgeliğin" ve bilimsel bilginin kendilerine de bahşedilmesi için yalvarıp yakarmaları veya onlar kadar bilmeleriyle övünmeleri hiç de az rastlanır bir şey değildir. Asur kraliyet yazışmalarında bir kral "Aşağı Dünya'nın tüm bilgelerinin bilgisini aşan" kişi olarak selamlanmaktadır çünkü o "bilge Adapa'nın" bir evladıdır. Bir başka örnekte bir Babil kralı "Adapa'nın derlediği yazıların içerdiğinden bile daha çok bilgeliğe" sahip olduğunu iddia etmektedir. Bunlar Enki tarafından kendisine "Yer'in desenlerine dair geniş anlayış" yani Arz Bilimleri öğretilen Adapa'ya, (Enki'nin Sümer'deki merkezi olan) Eridu'nun Bilgesine yapılan göndermelerdir.

Enmeduranki ve Hanok gibi Adapa'nın da Eridu Bilgelerinin, yani bilgeler silsilesindeki yedinci kişi ve dolayısıyla Kitabı Mukaddes'teki Hanok kaydında yankılanan Sümer hatıralarının bir başka versiyonu olduğu olasılığını bir kenara bırakamayız. Bu hikayeye göre, yedi Bilge Kişi Eridu'da, Enki'nin şehrinde eğitilmişlerdi; bunların unvanları ve kendilerine özgü bilgileri versiyondan versiyona değişmektedir. Bu hikayeyi Hanok gelenekleri ışığında inceleyen Rykle Borger [*Journal of Near Eas - tern Studies* (Yakın Doğu İncelemeleri Dergisi), cilt 33'te *"Die Beschworungsserie Bit Meshri und die Himmelfahrt Henochs"* (Bit

Meşri İlahileri ve Hanok'un Gök Yolculuğu)]Asur Yemin Büyüleri dizisinin üçüncü tabletindeki yazıttan bilhassa etkilenmişti. Bu tablette her bir bilgenin adı verilmekte ve başlıca ne ile ünlendiği açıklanmaktaydı; dolayısıyla yedinciden "Utu-abzu; göğe yükselmiş olan" diye söz ediliyordu. Böyle ikinci bir metinden söz eden R. Borger, ismi Utu/Şamaş ile Enki'nin Aşağı Dünya (*Abzu*) bölgesinin bir birleşimi olan bu yedinci bilgenin Asurlu "Hanok" olduğu sonucuna varmıştır.

Adapa'nın bilgeliğine ilişkin Asur referanslarına göre, Adapa U.SAR d ANUM d ENLİLA, yani "İlahi Anu'dan ve İlahi Enlil'den Zaman ile İlgili Yazılar" başlıklı bir bilim kitabı derlemişti. Dolayısıyla Adapa insanoğlunun ilk astronomi ve takvim kitabını yazma itibarına sahipti.

Enmeduranki çeşitli sırların kendisine öğretilmesi için göğe yükseldiğinde, onun hami tanrıları Enlil'in bir torunu ve bir oğlu olan Utu/Şamaş ve Adad/İşkur idi. Adapa söz konusu olduğunda, Enki onu Anu'nun evine doğru göğe gönderdiğinde ona eşlik eden tanrıların Ea/Enki'nin iki oğlu olan Dumuzi ve Gizzida olduğunu okumaktayız. Orada, "Adapa göğün ufkundan göğün başucu noktasına dek bir bakış attı ve onun huşu vericiliğini gördü"; Hanok'un Kitaplarında tekrarlanan sözler. Bu ziyaretin sonunda Anu ondan sonsuz yaşamı esirgedi, bunun yerine Adapa'nın "gelecekte yüceltmek üzere Ea'nın şehrinin rahipliğini" üstlenmesini emretti.

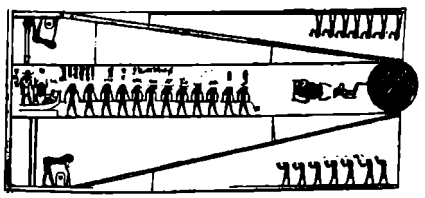
Bu hikayelerin ima ettiği şey biri Enlilci ve diğeri Enkici olan iki rahiplik silsilesinin olduğu ve biri Enlil'in Nippur'unda ve diğeri de Enki'nin Eridu'sunda başlıca iki büyük bilim akademisinin bulunduğudur. Hiç şüphesiz iki üvey kardeş gibi rekabet ve işbirliği içinde olan bu iki akademi kendi uzmanlıklarını edinmiş görünmektedirler. Daha sonraki yazılar ve olaylarla da desteklenen bu çıkarım, önde gelen Anunnakilerin her birinin kendine has becerileri, uzmanlıkları ve belirli görevleri olduğunu keşfettiğimiz olgusuna da yansımaktadır.

Bu uzmanlıkları ve görevleri incelemeye devam ederken, şu yakın tapınak-astronomi-takvim ilişkisinin Mısır'da olduğu gibi

Sümer'de de birkaç ilahın bu uzmanlıkları kendi vasıflarında birleştirmiş olduğu gerçeğinde de ifade edildiğini göreceğiz. Ziguratlar ve tapınaklar hem Dünya Zamanının hem de Göksel Zamanın geçişini belirlemek için gözlem evleri olarak hizmet verdiklerinden ötürü astronomi bilgisine sahip olan ilahlar ayrıca tapınakların yönlendirmesi, tasarımı ve yerleşimi bilgisine sahip olanlardı.

"Anlıyorsan söyle; kim saptadı onun ölçülerini? Kuşkusuz biliyorsun! Kim çekti *ipi* üzerine?" Nihai anlamda Sırları Koruyanların insanoğlu değil de Tanrı olduğunu kabul etmeye çağırıldığında Eyüp'e bunlar sorulmuştu. Kral rahibin Şamaş'a takdimi sahnesinde (Şekil 54) olayın amacı veya özü iki İlahi İp Tutucu tarafından işaret edilmektedir. Işınlar saçan bir gezegene dek gerdikleri iki ip uzaklıktan çok yönlendirmeyle ilgili bir ölçüm düşündüren bir açı oluşturmaktadır. Benzer bir konuyu işleyen bir Mısır betimlemesi, Kraliçe Nejmet Papirüsünde resmedilmiş bir sahne iki ip tutucunun "Horus'un Kırmızı Gözü" denilen bir gezegene dayalı bir açıyı nasıl ölçtüklerini göstermektedir (Şekil 70).

Bir tapınağın uygun astronomik yönlendirmesini belirlemek için ipler germek Mısır'da Seşeta adlı bir tanrıçanın göreviydi. Seşeta öte yandan bir Takvim Tanrıçasıydı, unvanları "büyük olan, harflerin hanımı, Kitaplar Evinin Hanımı" idi ve sembolü ise bir palmiye dalından yapılma yazı kalemiydi; bu sembol Mısır hiyerogliflerinde "yılları saymak" anlamına geliyordu. Tanrıça başındaki İlahi Yay'ın içindeki yedi ışınlı yıldızla betimlenmişti. Seşeta İnşaat Tanrıçasıydı ama [Sir Norman Lockyer'ın

Şekil 70

The Dawn of Astronomy (Astronominin Şafağı) adlı eserde belirttiği gibi] yalnızca tapınakların yönlendirmesinin belirlenmesi amacıyla. Böyle bir yönlendirme gelişigüzel olamazdı ya da tahminlere bırakılamazdı. Mısırlılar tapınaklarının yönlendirmesi ve ana ekseninin belirlenmesinde ilahi yol göstericiliğe güvenirlerdi; bu görev Seşeta'ya verilmişti. Auguste Mariette, Seşeta'ya ait betimlemelerin ve yazıtların keşfedildiği Dandera'daki bulgularını bildirirken "kutsal türbelerin inşaatının tam olarak İlahi Kitapların içerdiği yönlere göre inşa edilmesini kesinleştirenin" bu tanrıça olduğunu söylemişti.

Doğru yönlendirmeyi belirlemek, "ipleri germek" anlamına gelen *Put-ser* denilen ayrıntılı bir seremoninin yapılmasını gerektiriyordu. Tanrıça altın bir tokmakla yere bir direk çakıyor ve onun kılavuzluğunda kral da bir direk çakıyordu. Ardından bu iki direk arasından uygun yönlendirmeyi işaret eden bir ip gerilmekteydi, bu belirli bir yıldızın konumu tarafından belirleniyordu. Çekoslovak Bilimler Akademisi tarafından yayınlanan ve Z. Zaba tarafından yapılan bir çalışma (*Archiv Orientalni, Ek* 2, 1953) bu seremoninin presesyon fenomenine ve dolayısıyla gök çemberinin burçlara bölünmesine dair bilgiyi açığa çıkardığı sonucuna varmıştır. Seremoninin yıldızlara ilişkin özelliği, Edfu'daki Horus tapınağının duvarlarında bulunan gibi ilgili yazıtlarca da netleştirilmiştir. Yazıtta firavunun sözleri kaydedilmiştir:

Çivi direğini alırım
Tokmağı sapından kavrarım
Seşeta ile ipi gererim
Gözümü yıldızların hareketlerini izlemek için çeviririm
Bakışımı *Msihettu*'nun yıldızsılığına sabitlerim
Yıldız tanrı zamanı ilan eder
Merkhet'inin açısına ulaşır
Ben tanrının tapınağının
dört köşesini belirlerim

Abidos'ta Firavun I. Seti tarafından bir tapınağın yeniden inşa edilmesiyle ilgili bir başka örnekte, yazıt kralın sözlerini şöyle nakleder:

> Elimdeki dövme tokmağı altındandı.
> Onunla çiviye vurdum.
> Sen *Harpedonapt* gücünde benimleydin.
> Tapınağın dört köşesini
> Göğün dört desteğine doğrulukla sabitleyiş sırasında
> Senin elin kamayı tutuyordu.

Bu seremoni tapınağın duvarlarında resimlerle betimlenmişti (Şekil 71).

Şekil 71

Mısır teolojisine göre Seşeta; Mısır'ın bilim, matematik ve takvim tanrısı ve de tanrıların kayıtlarını tutan İlahi Yazıcı ve piramitlerin inşaatının Sırlarını Koruyan tanrı olan Thoth'un eşi ve baş yardımcısıydı.

Ve Thoth bu bakımdan en önde gelen İlahi Mimar'dı.

- 6 -

İLAHİ MİMARLAR

M.Ö. 2200 ile M.Ö. 2100 arasında, yani Stonehenge için anlamı büyük olan bir tarihte, Enlil'in baş varisi Ninurta büyük bir işe girişti: Lagaş'ta kendisi için yeni bir "Ev" inşa etmek.

Bu olay görevin verildiği kralın; yani Lagaş kralı Gudea'nın her şeyi ayrıntılı olarak iki büyük kil silindir üstüne yazmış olması sayesinde tanrılar ve insanlara dair pek çok konuya ışık tutmaktadır. Görevin muazzamlığına rağmen Gudea bunun büyük bir şeref, adının ve işlerinin sonsuza dek hatırlanması için eşsiz bir fırsat olduğunu fark etmişti çünkü pek az krala bu kadar güvenilmişti. Aslında kraliyet kayıtları (arkeologlar tarafından bulunduklarından beri), yeni bir tapınağın inşasına girişmek üzere izin almak isteyen bir kralın, (Naram-Sin) tanrıların gözdesi olmasına rağmen, tekrar tekrar reddedildiği en azından bir olaydan söz etmektedirler (böyle bir durum binlerce yıl sonra Kudüs'te Kral Davut ile tekrar ortaya çıkacaktır). Daha sonra yeni tapınağın içine yerleştirdiği kendi heykelleri üstüne (Şekil 72) övücü ibareler yazdırarak tanrısına olan şükran duygularını kurnazca ifade eden Gudea, Anunnakilerin tapınakları ve kutsal mahalleleriyle ilgili Nasıl ve Niçin sorularını açıklayan, kayda değer miktarda yazılı malumat bırakmayı başarmıştır.

Enlil'in üvey kız kardeşi Ninharsag'dan doğan yasal varisi olan Ninurta babasının rütbesi olan elli sayısını paylaşmaktaydı

Şekil 72

(Anu en yüksek rütbe sayısı olan altmışı ve Anu'nun diğer oğlu Enki de kırk sayısını taşıyordu), dolayısıyla Ninurta'nın ziguratına E.NİNNU, "Elli Evi" demek en kolay seçimdi.

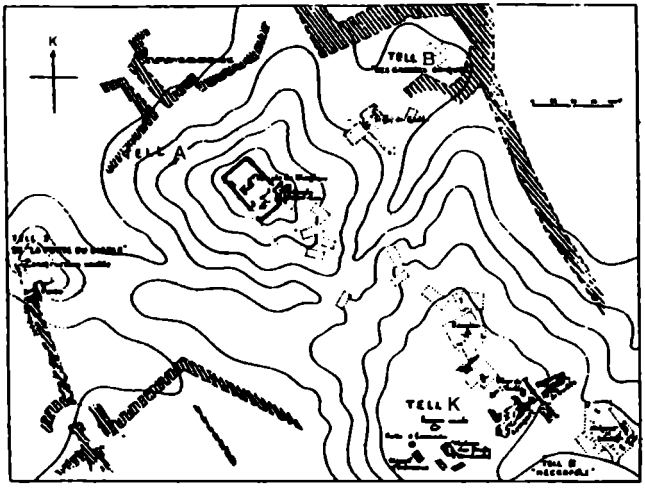
Ninurta binlerce yıldan beridir babasının sadık yardımcısı olmuş, ona verilen her görevi hürmetle yerine getirmişti. Zu adlı bir asi Nippur'daki Uçuş Kontrol Merkezinden Kaderler Tabletlerini çalıp Gök-Yer bağını bozduğunda, bu isyancıyı Yer'in ucuna dek takip edip yakalayarak bu hayati tabletleri olmaları gereken yere koyan kişi Ninurta'ydı. *Tanrıların ve İnsanların Savaşları** adlı kitabımızda Enlilciler ve Enkiciler arasında İkinci Piramit Savaşı adını verdiğimiz vahşi bir savaş patlak verdiğinde babasının yanında yer alıp zafere ulaşan yine Ninurta'ydı. Bu çatışma savaşan soylara Ninharsag tarafından dayatılan bir barış konferansıyla sona ermiş ve ardından Yeryüzü iki kardeş ve onların oğulları arasında paylaştırılmış ve insanoğullarına "Üç Bölge"de uygarlık bahşedilmişti: Mezopotamya, Mısır ve İndüs Vadisi.

**Tanrıların ve İnsanların Savaşları*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 2005.

Sonraki barış dönemi uzundu ama sonsuz değildi. Enki'nin ilk doğan oğlu Marduk bu düzenlemelerden dolayı en başından beri memnun değildi. Anunnakilerin karmaşık ardıllık kuralları yüzünden babası ve Enlil arasında var olan husumeti yeniden körükleyen Marduk Sümer ve Akkad'ın (bizim Mezopotamya dediğimiz) Enlil'in çocuklarına bahşedilmesine meydan okudu ve anlamı "Tanrıların Kapısı" olan *Bab-İli* (Babil) adlı Mezopotamya şehri üstünde hak iddia etti. Bunu izleyen çatışmaların sonucunda Marduk Gize'deki Büyük Piramit'in altına diri diri gömülme cezası aldı ama iş işten geçmeden affedilip sürgüne zorlandı. Ve çatışmaların çözülmesine yardım etmesi için Ninurta bir kez daha göreve çağrıldı.

Ancak Ninurta yalnızca bir savaşçı değildi. Tufan sonrasında Fırat ve Dicle arasındaki düzlüğün taşkınlardan daha fazla etkilenmemesi için dağ geçitlerine barajlar kuran ve düzlüğü yeniden yaşanabilir hale getirmek için geniş çaplı su boşaltma çalışmalarını düzenleyen oydu. Sonrasında bölgede örgütlü tarımın başlangıcını idare etti ve Sümerler ona *Uraş*, yani "Sabandan Olan" gibi sevecen bir lakap taktılar. Anunnakiler insanoğluna Krallığı vermeye karar verdiklerinde, bunu ilk olarak İnsanların Şehri Kiş'te organize etmekle görevlendirilen kişi Ninurta'ydı. Ve Marduk'un sebep olduğu kaosun sonrasında ülke M.Ö. 2250 civarında sakinleştiğinde düzeni ve krallığı kendi "kült şehri" Lagaş'ta eski haline getiren yine Ninurta idi.

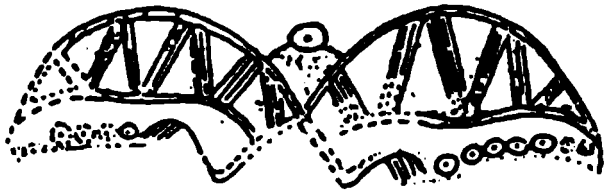
Ödülü ise Lagaş'ta yepyeni bir tapınak kurmak için Enlil'den aldığı izindi. Ninurta "evsiz barksız" değildi, zaten Kiş'te bir tapınağı ve Nippur'daki kutsal mahallenin içinde babasının zigguratının hemen yanında bir tapınağı vardı. Ayrıca onun "kült merkezi" olan Lagaş şehrindeki kutsal mahallede, *Girsu*'da kendi tapınağı vardı. Günümüzde, yörede Tello olarak bilinen bölgede kazı yapan Fransız arkeoloji ekipleri 1877 ve 1933 arasında yirmi "kampanya" yürüttüler ve kare biçimli bir zigurata ve köşeleri ana yönlere tam olarak oturan dikdörtgen tapınaklara ait çok eski kalıntıların pek çoğunu gün ışığına çıkardılar (Şekil 73). Arkeologlar İlk Hanedan zamanında, M.Ö. 2700'den önce kuru-

Şekil 73

lan en eski tapınağın temellerinin kazı haritalarında "K" ile gösterilen höyükte olduğunu tahmin ediyorlardı. Lagaş'ın daha önceki hükümdarlarının yazıtları Girsu'daki yeniden inşa ve iyileştirme çalışmalarından olduğu kadar, Gudea'nın döneminden altı veya yedi yüzyıl öncesindeki bir dönemde Entemena (Şekil 48) tarafından yaptırılan gümüş vazo gibi adak eşyalarının sunulmasından zaten söz etmişlerdi. Bazı yazıtlar ilk ama ilk Eninnu'nun temellerinin M.Ö. 2850 civarında hüküm süren bir Kiş kralı olan Mesilim tarafından atıldığı anlamına gelebilir.

Hatırlarsanız Kiş, Ninurta'nın Sümerler için Krallık kurumunu tesis ettiği yerdi. Lagaş'ın hükümdarları uzun bir süre boyunca, tam teşekküllü hükümdarlar olabilmek için "Kiş kralı" unvanını kazanmak zorunda olan birer validen ibaret gibi düşünülmekteydi. Belki de Ninurta'yı şehri için gerçekten sahici bir tapınak istemeye yönelten şey bu ikinci sınıflık lekesiydi; ama o Anu ve Enlil tarafından bahşedilen, aralarında yirmi üç metre kanat açıklığı olan ve İlahi Fırtına Kuşu (Şekil 74) adı takılan bir hava aracının da bulunduğu, özel olarak tasarlanmış koruma

Şekil 74

odası gerektiren olağanüstü silahların içinde durabileceği bir ta pınağa ihtiyaç duymuş da olabilirdi.

Ninurta Enkicileri yenip Büyük Piramit'e girdiğinde bu mekanın dış ihtişamına ek olarak iç mimarisinin karmaşıklığı ve şaşırtıcılığını ilk kez fark etmişti. Gudea yazıtları tarafından sağlanan bilgiler Ninurta'nın Mısır'daki görev gezisinden beri benzer büyüklükte ve karmaşıklıkta bir zigurata sahip olma arzusu beslediğini düşündürtmektedir. Artık Sümer'i yeniden sakinleştirmiş ve Lagaş için bir kraliyet başkenti statüsü elde etmiş olan Ninurta, Lagaş'ın Girsu mahallesinde yeni bir E.NİNNU, yeni bir "Elli Evi" inşa etme iznini almak için bir kez daha Enlil'e başvurdu. Bu kez dileği kabul edilmişti.

Dileğinin kabul edilmiş olması, sıradan bir şeymiş gibi hafife alınmamalı. Örneğin, Kenan "mitlerinde" tanrı Ba'al ("Efendi") El'in ("Yüce Olan", en üstün tanrının) düşmanlarını yenmesindeki rolüne karşılık Lübnan'daki Zafon Dağının zirvesinde bir Ev inşa etmek için El'in iznini ister. Ba'al bu izni daha önce de istemiş ama tekrar tekrar geri çevrilmiştir; "babası Boğa El'e" sürekli şikayette bulunur:

> Ba'al'ın tanrılarınki gibi evi yok
> Aşerah'ın çocuklarınınki gibi mahallesi yok
> El'in evi oğlunun sığınağıdır.

El'in eşi olan Aşerah'tan kendisi için aracı olmasını ister ve Aşerah sonunda El'i izin vermeye ikna eder. Daha önceki savlara bir yenisi eklenmiştir: Aşerah böylece Ba'al'in yeni Ev'inde "mevsimleri gözleyebileceği"ni, bir takvim için orada gök gözlemleri yapabileceğini söyler.

Ama bir tanrı olmasına rağmen Ba'al aklına estiği gibi gidip tapınak evini kuramaz. Planların çizilmesi ve inşaatın *Kothar-Hasis*, Tanrıların "Becerikli ve Bilgili" Zanaatkarı tarafından denetlenmesi gerekmektedir. Sadece modern bilginler değil, M.S. birinci asırdan Biblos'lu Philo da (daha eski Fenikeli tarihçilerden naklederek) *Kothar-Hasis*'i Yunanlıların ilahi zanaatkarı (Zeua'un tapınak evini kuran) Hephaestus veya Mısırlıların bilgi, zanaat ve büyü tanrısı Thoth ile kıyaslamışlardır. Kenan metinleri gerçekten de Ba'al'in Kothar-Hasis'i çağırtmak için Mısır'a elçiler yolladığını ama sonunda onu Girit'te bulduğunu belirtmektedirler.

Ancak Kothar-Hasis geldikten kısa süre sonra Ba'al tapınağın mimarisi konusunda onunla şiddetli tartışmalar yaşamaya başladı. Anlaşılan Ba'al alışageldik üç kısım yerine yalnızca iki kısımdan, bir *Hekhal* ve bir *Bamtim*'den (yükseltilmiş basamak) oluşan bir Ev istiyordu. En sert tartışmalar ise Kothar-Hasis'in ısrarla "Ev'de" konuşlanması gerektiğini iddia ettiği ama Ba'al'ın ısrarla başka bir yerde olması gerektiğini söylediği huni benzeri bir pencere veya çatı penceresi üstüne yaşanmıştı. Tartışmanın şiddeti ve önemini göstermek için metinde birkaç dizelik yer ayrılmıştı; bağırışlar ve tükürme de söz konusuydu...

Çatı penceresi ve onun yerine ilişkin tartışmanın sebepleri örtülü kalmıştır ama bunun tapınağın yönlendirmesiyle ilgili olduğunu tahmin ediyoruz. Tapınağın mevsimlerin gözlenmesini sağlayacağına ilişkin Aşerah'ın sözleri belirli astronomi gözlemlerini gerektiren bir yönlendirmeyi akla getirmektedir. Öte yandan Ba'al, Kenan metinlerinin daha sonra açığa vurduğu gibi, tapınağa gizli bir iletişim aygıtı yerleştirip diğer tanrılar üzerinde güç kazanmayı planlamaktadır. Ba'al bu amaçla Zafon ("Kuzey") zirvesinden güneydeki, Sina çölündeki Kadeş'e ("Kutsal Yer"e) "güçlü ve esnek bir ip gerdi."

Sonuçta yönlendirme ilahi mimar Kothar-Hasis'in istediği gibi kalır. Ba'al'e vurgularayak şunları söyler: "Sözlerime kulak ver, Ba'al'e gelince, onun evi işte böyle inşa edildi." Baalbek platformu üstündeki daha sonraki tapınakların bu eski plana

göre inşa edildiğini varsayacak olursak, Kothar-Hasis'in üstünde ısrar ettiği yönlendirmenin doğu-batı eksenine sahip bir tapınakla sonuçlandığını görürüz (bkz. Şekil 25).

Yeni Eninnu tapınağına dair Sümer hikayesi ilerledikçe, bu tapınağın nasıl yönlendirileceğinin belirlenmesi için göksel gözlemler yapılması ve ilahi mimarların hizmetlerinden yararlanması gerektiğini göreceğiz.

* * *

Kendisinden on üç asır kadar sonraki Kral Süleyman gibi Gudea da yazıtlarında projede yer alan işçilerin sayısı (216.000), Lübnan'dan taşıttığı sedir ağacı keresteleri, büyük kirişler için kullanılan diğer kereste tipleri, "bloklara bölünüp dağlardan getirilen büyük taşlar", kuyulardan ve "zift gölünden" zift, "bakır dağları"ndan bakır, "onun dağından" gümüş ve "onun dağlarından altın" ve tüm bronz eşyalar ve süslemeler, son rötuşlar, steller ve heykeller gibi pek çok ayrıntıyı aktarmıştı. Ayrıntılarıyla tarif edilen tüm bu şeyler o kadar muhteşem ve harikuladeydi ki tamamlandığında, "Anunnakilerin hepsi birden hayranlığa kapıldılar."

Gudea yazıtlarının en büyük ilgiyi uyandıran kısmı tapınağın inşasından önceki olayları, tapınağın yönlendirmesinin belirlenmesi, ekipmanı ve sembolizmi ile ilgili olanıdır; bunları esasen Silindir A olarak bilinen yazıtta verilen bilgilerden izliyoruz.

Gudea'nın kayıtları olaylar zincirinin çok büyük önem taşıyan belirli bir günde başladığını belirtir. Yazıtlarda Ninurta'ya resmi unvanı NİN.GİRSU, yani "Girsu'nun Efendisi" olarak hitap edilir, kayıt şöyle başlar:

> Gök-Yer kaderi buyrulduğu günde
> Büyük ME'ler ile uyumlu olarak
> Lagaş başını göğe doğru kaldırdığında
> Enlil, efendi Ningirsu'nun lehine bir bakış attı.

Ninurta'nın "ME'ler ile uyumlu olarak şehir için çok elzem olan" yeni tapınağın inşaatındaki gecikmeye ilişkin şikayetleri-

ni kaydettikten sonra satırlar, Enlil'in izni bahşettiği o elverişli günde ayrıca tapınağın adının ne olacağını açıkladığını aktarmaktadır: "Kralı bu tapınağı E.NİNNU olarak adlandıracak." Gudea'ya göre bu ferman "gökte ve yeryüzünde bir parlaklık oluşturdu."

Enlil'in iznini alan ve yeni ziguratın adını da elde eden Ninurta artık inşaata devam etmek için serbestti. Gudea bu görev için seçilmiş kişi olmayı niyaz etmek amacıyla zaman kaybetmeden tanrısına koşturdu. Öküzler ve oğlaklar kurban edip "ilahi muradı aradı... gündüz ve gecenin ortasında Gudea bakışlarını tapınağını kurma emrini gözleriyle belirlemesi için efendisi Ningirsu'ya çevirdi." Israrcı olan Gudea hep şöyle dua ediyordu: "Nitekim böyle diyeceğim; nitekim böyle diyeceğim; şu sözü ortaya koyacağım: Krallık için seçilen Çoban benim."

Sonunda mucize gerçekleşti. Gudea "gece yarısı bana bir şey geldi, anlamını anlamadım" diye yazmıştır. Asfaltla kaplanmış sandalını alıp bir kanalda yelken açarak "Kaderi Çözen Ev"indeki tanrıça Nanşi'den bu kehaneti açıklamasını istemek için yakındaki bir kasabaya gitti. Vizyonundaki bilmeceyi çözsün diye ona dualar ve adaklar adayan Gudea, emrini dinleyeceği tanrının görünüşünü ona anlatmaya koyuldu:

> [Gördüğüm] rüyada
> Parlak, Gök gibi ışıldayan bir adamdı
> Gökte büyük, Yer'de büyük
> Başlığına bakılırsa bir tanrıydı.
> Yanı başında İlahi Fırtına Kuşu vardı,
> Ayağının altında tüketici bir fırtına gibi
> İki aslan çömelmişti, sağında ve solunda.
> Bana onun tapınağını kurmamı emretti.

Derken bir göksel işaret peydah oldu; Gudea'nın kehanet tanrıçasına anlamadığını söylediği buydu işte: *Kişar*, yani Jüpiter üstündeki Güneş birdenbire ufukta görünmüştü. Sonra Gudea'ya başka göksel talimatlar veren bir kadın görünmüştü:

Bir kadın;
Kimdi o? Kim değildi o?
Başında bir tapınak yapısının
Bir ziguratın imgesini taşıyordu;
Elinde bir kutsal yazı kalemi tutuyordu,
Göğün elverişli yıldızının tabletini
Takmıştı,
Ona danışıyordu.

Ardından bir "kahraman"ın görünüşüne sahip olan üçüncü bir ilahi varlık ortaya çıktı:

Elinde laciverttaşından bir tablet tutmaktaydı,
Üstüne bir tapınağın planını çizmişti.

Ve oracıkta, gözlerinin önünde, inşaat işaretleri maddeleşmişti: "bir kutsal taşıma sepeti" ve içine "*tayin edilmiş tuğla*"nın yerleştirilmiş olduğu bir "kutsal tuğla kalıbı."

Rüyayı andıran bu vizyonun ayrıntılarını duyan kehanet tanrıçası Gudea'ya bunların ne anlama geldiğini anlatmaya başladı. Görünen ilk tanrı Ningirsu (Ninurta) idi; "sana onun tapınağını, Eninnu'yu inşa etmeni emretti." Helyak doğuşun tanrı Ningişzidda'yı işaret ettiğini, Güneş'in ufuktaki noktasını gösterdiğini açıkladı. Tanrıça ise Nisaba idi; "Evi onun sana gösterdiği Kutsal Gezegen ile uyumlu inşa etmen için." Ve üçüncü tanrı, diye Nanşe açıkladı, "Adı Nindub'dur; sana verdiği, Ev'in planıdır."

Nanşe bunun ardından kendi talimatlarını verip Gudea'ya yeni Eninnu'da Ninurta'nın silahları, onun büyük hava aracı ve hatta çok sevdiği liri için yer uygun yerler olması gerektiğini hatırlattı. Bu açıklamaları ve talimatları alan Gudea, Lagaş'a döndü ve kendisini eski tapınağa kapatıp tüm bu talimatların ne anlama geldiğini anlamaya çalıştı: "İki gün ve gece boyunca kendisini tapınağın kutsal odasına kapadı; Ev'in planı üstünde düşündü, vizyonu kendine tekrar anlattı."

Onun için en şaşırtıcı olan şey yeni tapınağın yönlendirilmesi meselesiydi. Eski tapınağın Şugalam denilen "menfez yeri, belirleme yeri, Ningirsu'nun toprakları boyunca tekerrürü görebildiği" yüksek veya yükseltilmiş kısmına tırmanan Gudea, görüntüyü engelleyen "tükürüğü" (yoksa harç veya çamuru mu?) silip tapınağın inşaatının sırlarını anlamaya çalıştı ama hala şaşkın ve aklı karışık haldeydi. "Ey efendim Ningirsu;" diye tanrısına seslendi, "Ey Enlil'in oğlu, kalbim hala bilmez halde, anlam benden okyanusun ortası kadar uzakta, benden göğün ortası kadar uzak... Ey Enlil'in oğlu efendim Ningirsu; ben, ben bilmiyorum."

İkinci bir işaret istedi ve uyuyorken Ningirsu/Ninurta ona göründü: "Ben uyurken o başımda durmaktaydı" diye yazmıştı Gudea. Tanrı, sürekli ilahi yardım alacağı teminatını verip Gudea'ya verilen talimatları netleştirdi:

> Emirlerim sana
> İlahi cennetsi gezegenin işaretini öğretecek.
> Kutsal ayinlerle uyumlu olan
> Evim, Eninnu
> Yer ile Göğü bağlayacak.

Sonra tanrı, Gudea için yeni tapınağın tüm iç gereksinimlerini sıraladı ve aynı zamanda büyük güçlerini, silahlarının ürkütü vericiliğini, (suların önüne set çekmek gibi) yaptığı unutulmaz işleri ve ona Anu tarafından verilen "efendiliğin mukadder kılınmış elli adı" statüsünü iyice açıklayıp anlattı. Gudea'ya, inşaatın "yeni Ay gününde" tanrı ona uygun işareti verdiğinde başlaması gerektiğini söyledi, bu işaret şöyleydi: Yeni Yılın akşamında tanrının eli "geceyi gündüz gibi aydınlık yapan" ışığı saçan bir alev tutar halde görünecekti.

Ninurta/Ningirsu ayrıca Gudea'ya yeni Eninnu'nun planlanmasının en başından itibaren ilahi yardım alacağı teminatını verdi: Eninnu ve onun yeni mahallesinin inşaatına "onu Yılanın Evi gibi inşa edecek, güçlü bir yer olarak inşa edecek" ve unva-

nı "Parlak Yılan" olan tanrı yardım etmek üzere gelecekti. Ninurta sonra tapınağın inşasının ülkeye bereket getireceği sözünü verdi: "Tapınak terasım tamamlandığında" demişti tanrı, yağmurlar zamanında yağacak, sulama kanalları suyla dolacak ve "suyun akmadığı" çöl bile yeşerecekti, ürün bol olacak ve yemek pişirmek için yeterince yağ bulunacak, "yün bol bol tartılacak"tı.

Artık, "Gudea elverişli planı, rüyasındaki vizyonun açık mesajı olan planı anlamıştı; efendi Ningirsu'nun sözlerini duyunca başını eğdi... Artık son derece bilgeydi ve çok şeyi anlamaktaydı."

Gudea zaman yitirmeksizin "şehri arındırmaya" ve genç yaşlı tüm Lagaş halkını iş ekipleri oluşturup kendilerini bu heybetli görev için yazdırmaları için örgütlemeye koyuldu. Hikayenin insanlarla ilgili yanına, yani dört bin yıl öncesinin yaşamına, adetlerine ve toplumsal sorunlarına ışık tutan satırlarda kendilerini bu eşsiz göreve vakfetmenin bir yolu olarak "Ustabaşının kırbacı yasaklandı, anne çocuğunu azarlamadı... Büyük kusur işleyen hizmetçiyi hanımı tokatlamadı." Ama insanlardan melek gibi davranmaları istenmekle kalmadı; projeye mali destek sağlamak üzere Gudea "ülkedeki vergileri artırdı; efendi Ningirsu'ya itaat için vergiler yükseldi..."

Burada bir mola verip daha ileride girişilen bir başka Tanrı Evi inşaatına, yani Sina çölünde Yahveh için inşa edilene bakabiliriz. Bu konu Kitabı Mukaddes'in Mısır'dan Çıkış kitabında 25. kısımda kaydedilmiştir: Yahveh, Musa'ya şöyle dedi, "İsrailliilere söyle, bana armağan getirsinler. Gönülden veren herkesin armağanını alın... aralarında yaşamam için bana kutsal bir yer yapsınlar. Konutu ve eşyalarını sana göstereceğim örneğe tıpatıp uygun yapın." Ardından en ayrıntılı mimari talimatlar gelmektedir; Konutun ve onun bileşenlerinin modern çağdaki bilginler tarafından yeniden inşa edilmesini mümkün kılan ayrıntılardır bunlar.

Musa'nın bu ayrıntılı planı yürürlüğe koymasına yardımcı olmak için Yahveh, Musa'nın yanına Yahveh'nin "beceri, anla-

yış, bilgi ve her türlü ustalık vermek için" "ilahi ruh" bahşettiği iki yardımcı katmaya karar verdi. Yahveh tarafından seçilen ve böyle eğitilen iki usta olan Besalel ve Oholiav, "Yahveh tarafından buyrulan işlerin hepsini yapacaklardı." Bu talimatlar Konutun yerleşim planıyla başladı ve bunun, uzun kenarları (yüz kübit) kesinkes güney ve kuzeye ve kısa kenarları (uzunluğu elli kübit*) kesinkes doğu ve batıya bakması gerektiğini belli etti; böylece bir doğu-batı eksenli yönlendirme oluşturmaktaydı (bkz. Şekil 44a).

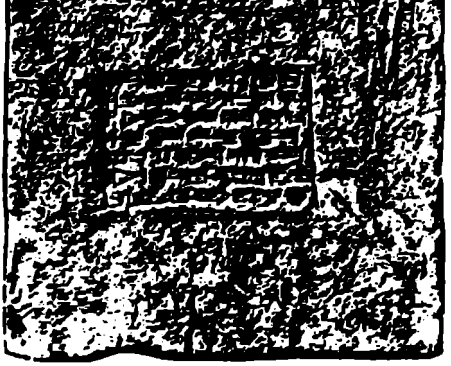
Mısır'dan Çıkışın yedi asır öncesinde Sümer'e geri dönecek olursak, artık "son derece bilge" ve "çok şeyi anlamakta" olan Gudea ilahi talimatları çok ihtişamlı bir tarzda yerine getirmeye koyuldu. Kanallar ve nehir yolundan sandallar, "üstünde Nanşe'nin ambleminin yükseldiği kutsal gemiler" yollayıp onun takipçilerini yardıma çağırdı; İnanna'nın topraklarına önlerinde "yıldız disk" amblemi taşıyan davar ve eşek kervanları yolladı; "sevdiği tanrının", yani Utu'nun adamlarını işe aldı. Bunun sonucunda "Elam'dan Elamlılar, Susa'dan Susalılar geldi; Magan (Mısır) ve Melukhah (Nübye) kendi dağlarından büyük bir hediye yolladılar." Lübnan'dan sedir ağaçları getirildi, bronz toplandı, gemiler dolusu taşlar geldi. Bakır, altın, gümüş ve mermer tedarik edildi.

Tüm bunlar hazır olduğunda, kilden tuğlalar yapma zamanı geldi. Bunun hiç de küçümsenmeyecek bir iş olmasının sebebi yalnızca on binlerce tuğlanın gerekiyor olması değildi. Taş bakımından yoksul bir ülkede yüksek katlı binalar yapılmasını sağlayan Sümer "ilkler"inden biri olan tuğlalar bugün bizim kullandığımız biçim ve boyutta değillerdi, genelde dört kenarı otuzar santim ve altı ile on santim kalınlığında kare şeklindeydiler. Her zaman her yerde aynı da değillerdi; bazen yalnızca güneşte kurutulmuş, bazen sağlam kalsınlar diye fırınlanmış olurlardı; her zaman düz de olmuyorlardı, yapının gerilimine dayanabilmeleri için işlevleri gereği bazen dışbükey bazen içbükeydiler.

*Kübit: Dirsekten orta parmağın ucuna kadar olan mesafeye eşit eski bir uzunluk ölçüsü. (Ç.N.)

Gudea'nın ve diğer kralların yazıtlarından açıkça anlaşılan şey söz konusu tapınaklar, hele de ziguratlar olduğunda tuğlaların boyutunu ve biçimini belirleyen kişi projeden sorumlu tanrıydı; bu, inşaatın öyle önemli bir adımıydı ve ilk tuğlayı kalıplamak kral için öyle büyük bir onurdu ki krallar ıslak tuğlalara mühürle basılmış adak içerikli bir yazıt bırakıyorlardı (Şekil 75). Neyse ki bu adet arkeologların tapınaklar inşa eden, yeniden inşa eden veya tamir eden pek çok kralı tanımlayabilmelerini sağlamıştır.

Gudea yazıtındaki pek çok dizeyi tuğlalar konusuna ayırmıştı. Birkaç tanrının katıldığı ve eski tapınağın arazisinde yapılan bir seremoniydi bu. Gudea geceyi tapınakta geçirmek için hazırlandı ve sabah tertemiz olana dek yıkandı ve özel giysilere büründü. Tüm ülkede o gün resmi dinlenme günüydü. Gudea kurbanlar sundu ve sonra eski Kutsallar Kutsalına girdi; burada tanrının ona vizyonda gösterdiği tuğla kalıbı ve bir "kutsal taşıma sepeti" vardı. Gudea sepeti başına yerleştirdi. Galalim adlı bir tanrı geçide yol gösterdi. Tanrı Ningişzidda tuğla kalıbını elinde tuttu ve iyi bir işaret olarak, Gudea'nın tapınağın bakır kupasıyla kalıba su dökmesine izin verdi. Ninurta'dan gelen

Şekil 75

işaret üzerine Gudea bir yandan dualar okurken kili kalıba döktü. Yazıt, onun kutsal ayinleri hürmetle yerine getirdiğini söylemektedir. Tüm Lagaş şehri "sinmiş" sonucu beklemekteydi: Tuğla kalıptan doğru mu çıkacaktı yoksa kusurlu mu?

Güneş kalıbın üstüne vurduktan sonra
Gudea kalıbı kırıp
Tuğlayı ayırdı
Damgalanmış kilin alt kısmını gördü
Sadık bir gözle bunu inceledi.

Tuğla kusursuzdu!

Tuğlayı tapınağa taşıdı,
Tuğla kalıptan kaldırıldı,
Parlak bir taçmışcasına onu göğe kaldırdı
Tuğlayı halka taşıdı ve havaya kaldırdı
Tuğlayı tapınakta yere koydu
Tuğla sağlam ve sertti.
Ve kralın kalbi
Gün kadar aydındı.

Tuğla seremonisiyle ilgili kadim, hatta daha da eski Sümer betimlemeleri bulunmuştur; bunlardan biri (Şekil 76) elinde Kutsal Kalıbı tutan oturmuş bir ilahı göstermektedir, buradan ziguratı inşa etmek için tuğlalar taşınmaktadır.

Şekil 76

Böylece tapınağı inşa etme zamanı gelmişti; ilk adım tapınağın yönlendirmesini işaretlemek ve temel taşını yerleştirmekti. Gudea, yeni Eninnu için yeni bir yerin seçildiğini yazmıştı ve arkeologlar (bkz. Şekil 73'teki harita) onun kalıntılarını eski tapınağın yaklaşık dört yüz eli metre uzağında, kazı haritalarında "A" olarak işaretlenen höyükte bulmuşlardır.

Bu kalıntılardan öğrendiğimize göre zigurat köşeleri ana yönlere denk gelecek şekilde inşa edilmişti; kesin yönlendirme ilk olarak gerçek doğunun belirlenmesiyle, ardından bir veya daha çok duvarı birbirine dik açıyla uzatarak elde edilmişti. Bu seremoni de "tam yılın" geçmiş olduğu hayırlı bir günde yapılmıştı. O gün, tanrıça Nanşi tarafından ilan edilmişti: (Enki'nin şehri) "Eridu'nun bir çocuğu olan Nanşe soruşturulmuş kehanetin tamama erişini emretti." Tahminimiz o ki bu, Ekinoks Günüydü.

"Güneş tam olarak ortaya çıkınca" gün ortasında "Gözlemcilerin Efendisi, Usta İnşaatçı tapınakta yerleşti, yön dikkatle planlandı." Anunnakiler yönlendirmenin belirlenmesi işlemini "hayranlıkla seyrederken" o "temel taşını yerleştirdi ve duvar yönünde toprağa işaret koydu." Yazıtın daha sonraki kısmında bu Gözlemciler Efendisinin, Usta İnşaatçının Ningişzidda olduğunu öğreniriz; ve pek çok betimlemeden biliyoruz ki (Şekil 77) o böyle durumlarda koni biçimli köşe taşını yerine yerleştiren (ve boynuzlu şapkasıyla ayırt edilebilen) bir ilahtı.

Boynuzlu başlığıyla koni biçimli bir "taş"ı yerine yerleştiren bir tanrıyı gösteren seremoni betimlemeleri bir yana, bu gibi temsillerin bronza dökülmüş olması bu "taş"ın aslında bronzdan yapılma olduğunu düşündürmektedir; "taş" teriminin kullanılmış olması da garip değildir çünkü taş ocaklarından veya madenlerden çıkartılan tüm metaller "taş" veya "madenden çıkmış" anlamına gelen NA önekiyle adlandırılırdı. Bu bakımdan, Kitabı Mukaddes'te köşe taşının veya İlk Taşın konulması da Rab'bin yeni bir evi kutsadığını işaret eden ilahi veya ilahi ilham eseri bir eylem olarak düşünülmektedir. Kudüs'teki tapınağın yeniden inşası hakkında Zekeriya'nın kehanetinde Yah-

Şekil 77

veh ona bir vizyonda "elinde ölçü ipi tutan bir adam" göstermiş ve ona, Rab onun için ilk taşı yerleştirdikten sonra taşları yedi kat yükselecek olan Tanrı'nın yeni Evi ile yeniden inşa edilmiş ve daha büyük olan Kudüs'ün dört kenarının bu ilahi elçi tarafından nasıl ölçüleceğini anlatmıştı. "Zerubbabil'in" (Yahveh tarafından Tapınağı yeniden inşa etmesi için seçilen kişi) elinde çekülü* görünce" tüm halklar bunun Tanrı'nın muradı olduğunu anlayacaklardı. Tapınağın yeniden inşa edilmesiyle görevlendirilen kişiler bu defa da Yahveh tarafından bildirilmişti.

Lagaş'ta köşe taşı tanrı Ningişzidda tarafından yerleştirildikten sonra artık "sayıların anlamlarını Nisaba gibi bilmekte olan" Gudea tapınağın temellerini atabilecekti.

*Orijinal metinde bronz taş olarak geçmektedir. (Ç.N)

Bilginler Gudea tarafından inşa edilen ziguratın yedi basamaklı olduğu sonucuna varmışlardır. Buna göre, temel taşının yerleştirilmesinden sonra yedi kutsama okunmuş, tapınağın yönlendirmesi hazırlanmış ve Gudea yerdeki işaretlere göre tuğlaları yerleştirmeye başlamıştı:

> Tuğlalar huzur içinde yata!
> Ev plana göre yüksele!
> İlahi Siyah Fırtına Kuşu genç bir kartal gibi uça!
> Genç bir aslan gibi ürkütücü ola!
> Ev, Göğün parlaklığını taşıya!
> Belirlenen kurbanların sunuluşunda neşe bol ola!
> Eninnu yeryüzüne bir ışık ola!

Ardından Gudea "efendisi Ningirsu için kurduğu konutu, Evi" inşa etmeye başladı, "gerçekten bir Gök-Yer dağı olan, başı göklere uzanan bir tapınak... Gudea Eninnu'yu Sümer'in sağlam tuğlalarıyla neşe içinde inşa etmeye başladı; büyük tapınağı böylece inşa etti."

Tufan sırasında çamur heyelanı ile kaplanan "nehirler arasındaki diyar" olan Mezopotamya'da ocaklardan çıkartılacak taş olmadığından, tek inşaat malzemesi çamur veya kil tuğlalardı; tüm tapınaklar ve ziguratlar böyle inşa ediliyordu. Dolayısıyla Eninnu'nun Gudea tarafından "Sümer'in sağlam tuğlalarıyla" inşa edildiği ibaresi gerçektir. Asıl şaşırtıcı olan şey Gudea'nın inşaatta kullanılan diğer malzemelere ilişkin listesidir. Burada tapınak inşaatlarında kullanımı yaygın olan çeşitli ağaç ve kerestelerden değil projede kullanılan ve hepsi de çok uzaklardan ithal edilmesi gereken malzemeler olan çeşitli metaller ve taşlardan söz etmekteyiz.

Yazıtlarda okuduğumuza göre kral, "Adil Çoban" uzak diyarlardan bakır, altın ve gümüş getirerek "tapınağı metalle parlak inşa etti." "Eninnu'yu taş ile inşa etti, mücevherlerle parlak kıldı, kalay ile karışmış bakır ile bunları tutturdu." Bu cümle bronzun sıralanan eşyalar için söz konusu olan çeşitli kullanım-

larının yanı sıra anlaşılan taş blokları ve metalleri biraraya tutturmak için de kullanıldığına dair hiç şüphe bırakmamaktadır. Bakır ve kalayı gerekli oranlarda çok yüksek ısıda karıştırmak gibi karmaşık bir işlemi içeren bronz yapımı tam bir sanattı ve Gudea'nın yazıtı, bu amaçla bir *Sangu Simug*, yani tanrı Ninurta için çalışan bir "rahip gibi kuyumcu"nun "eritme Diyarından" getirtildiğini netleştirmektedir. Yazıt, bu rahip gibi kuyumcu, "Tapınağın ön yüzü üstünde çalıştı. Kuyumcu tuğla sıralarını iki el genişliğinde parlak taşla kapladı, yeşil taşın el genişliğindeki parlak taşıyla..." (yazıtın bu kısmı okunamayacak kadar zedelenmiştir) demektedir.

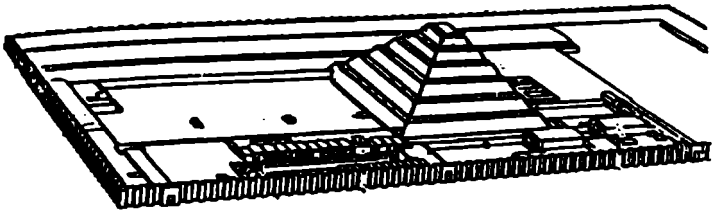
Eninnu'da kullanılan taşların miktarının yanı sıra, örülen tuğla cephenin –şu ana dek bilginlerin dikkatini çekmeyen bir beyan olan– belirli bir kalınlıkta parlak bir taşla kaplanmış olduğuna ilişkin cümle de az heyecan verici değildir. Tapınak inşaatına dair hiçbir Sümer kaydında taşlarla kaplama veya örme tuğlaları taşlarla "çerçeveleme" örneği görmedik. Bu türden yazıtlar örülmesi, ufalanışı, yerine yenisinin konulması gibi ayrıntılarla yalnızca tuğla örülmesinden söz etmekte ama *tuğladan örülen bir cepheye taş giydirilmesinden asla söz etmemektedir*.

İnanılmaz ama az sonra göstereceğimiz gibi hiç de açıklanamaz olmayan bir durum söz konusuydu; yeni Eninnu'nun Sümer'de hiç görülmemiş bir şey olan kaplaması *Mısır*'ın düzgün yan yüzler sağlamak amacıyla basamaklı piramitleri parlak taşlarla kaplanması yöntemini taklit etmekteydi.

Firavunlarca Mısır piramitlerinin inşası M.Ö. 2650 civarında Sakkara'da (Memfis'in güneyi) Kral Zoser tarafından inşa edilenle başlamıştı (Şekil 78). Dikdörtgen kutsal alan içinde altı basamakla yükselen piramit aslında açık renkli kireçtaşından kaplama taşlarıyla kaplıydı ama bunların artık ancak izlerini bulmak mümkün olmaktadır çünkü sonra gelen hükümdarlar kendi anıtlarını dikmek için bu taşları söküp kullanmışlardı.

*Gökyüzüne Merdiven** adlı kitabımızda gösterdiğimiz ve kanıtladığımız gibi Mısır piramitleri esasen bizzat Anunnakiler ta-

* Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 2002.

Şekil 78

rafından inşa edilenlerle başlamıştı, yani Gize'deki Büyük Piramit ve iki küçük eşlikçisi. İç kısımlarında basamaklı piramitler olan bu yapılara şu ünlü düz yan yüzeylerini veren parlak taşlarla kaplamayı icat edenler onlardı. Lagaş'taki yeni Eninnu'nun Ninurta tarafından Stonehenge'in gerçekten *bir taş çember* haline geldiği aynı tarihlerde sipariş edilmesi ve bu yapının Mısır piramitlerinin cephe kaplamasını taklit ediyor olması Stonehenge bilmecesinin çözümünde büyük bir ipucudur.

Kadim Mısır ile bu beklenmedik bağlantı, göstermekte olduğumuz gibi, pek çok şeyin arasında yalnızca biridir. Gudea, Eninnu'nun biçiminin ve parlak taşlarla kaplanmasının "tapınağın planını Enki'den" "Öğrenme Evi"nde öğrenen Nisaba tarafından sağlanan bilgilere dayandığını belirtirken bu bağlantıları ima etmektedir. Bu akademi hiç şüphesiz Enki'nin merkezlerinden biriydi ve hatırlayacağınız gibi Mısır, yeryüzü paylaşıldığında Enki ve onun soyuna düşen bölgeydi.

Eninnu projesi çok sayıda tanrının katkısını da içermekteydi: İlk vizyonda yıldız haritası ile Gudea'ya görünen Nisaba aralarındaki tek dişi değildi. Gelin önce listenin tamamına bakalım sonra da dişil tanrıların rollerini belirleyelim.

İlk olarak, yeni tapınağın inşası için Ninurta'ya izin vererek süreci başlatan Enlil vardı. Sonra Ninurta, Gudea'ya görünüp ona bu ilahi kararı ve inşaatçı olarak da Gudea'yı seçmiş olduğunu bildirdi. Gudea'nın vizyonunda Ningişzidda ona Güneş'in doğduğu göksel noktayı, Nisaba bir yazı kalemi ile elve-

rişli yıldızı işaret etti ve Nindub tapınağın planını bir tablete çizdi. Gudea tüm bunları anlayabilmek için kehanet tanrıçası Nanşe'ye başvurdu. İnanna/İştar ve Utu/Şamaş az bulunan inşaat malzemelerini tedarik etmeleri için takipçilerini görevlendirdiler. Ningişzidda, Gelalim adındaki tanrının da katkısıyla tuğlaları kalıplama işine dahil oldu. Nanşe inşaata başlanacak hayırlı günü seçti. Ardından Ningişzidda yönlendirmeyi belirledi ve köşe taşını yerleştirdi. Eninnu'nun amacına uygun olduğu ilan edilmeden önce Utu/Şamaş onun Güneş ile hizalanışını inceledi. Ziguratın hemen yanı başında inşa edilen tekil türbelerle Anu, Enlil ve Enki onurlandırıldı. Ve Ninurta/Ningirsu ile eşi Bau içine yerleşmeden önceki son arınma ve kutsama ayinlerinde Ninmada, Enki, Nindub ve Nanşe yer aldılar.

Eninnu projesinde astronominin en önemli rolü oynadığı açıktır; sürece dahil olan iki ilah, yani Nanşe ve Nisaba dişi astronom tanrılardı. Astronomi, matematik ve ölçü sistemlerine ilişkin uzmanlık bilgilerini (Gudea'nın vakasında olduğu gibi) yalnızca tapınak inşaatına uygulamakla kalmayıp ayinlerde aldıkları rollerin yanı sıra üretimle ilgili genel amaçlara da uygulamaktaydılar. Ancak biri Eridu'daki akademide eğitilmişken diğeri Nippur'dakinde eğitilmişti.

Gudea'nın vizyonunda yer alan her bir ilahın göksel rolünü ona anlatan ve tapınağın yönlendirileceği kesin takvim gününü (ekinoks) belirleyen Nanşe, Gudea yazıtlarında (Enki'nin Sümer'deki şehri olan) "Eridu'nun bir kızı" olarak tanımlanmaktadır. Aslında Mezopotamya'nın Tanrı Listelerinde adı NİN.A, "Suyun Hanımı" idi ve Ea/Enki'nin kız evlatlarından biri olarak gösteriliyordu. Su yollarının planlanması ve su pınarlarının yerinin tespiti onun uzmanlık alanıydı; göksel karşılığı ise Akrep takımyıldızıydı, yani Sümer dilinde *mul GİR.TAB*. Demek ki onun Lagaş'taki Eninnu'nun inşasına yaptığı katkı, Enki etkisindeki akademilerde öğrendiği bilgiye dayanıyordu.

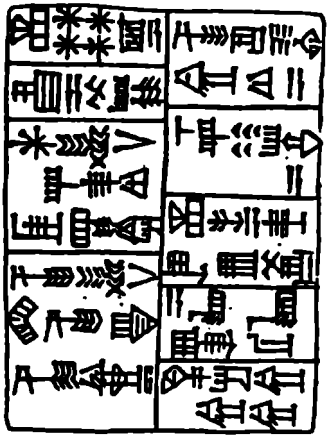
Nanşe'ye ithaf edilmiş bir ilahi onun Yeni Yıl Gününün belirlenişindeki ve o gün, "küçük dirhem yerine büyük dirhemi koyan, küçük ölçü yerine büyük ölçü kullanan" kişi gibilerin yar-

gılanması sırasında günahların çetelesini tutup ölçen İlahi Muhasebeci rolündeki Nisaba'nın eşliğinde Nanşe'nin insanoğlunun yargılanışındaki rolünü anlatmaktadır. Ama bu iki tanrıça sık sık birlikte anılmalarına rağmen Nisaba'nın (bazı bilginler onun adını Nidaba diye okumaktadır) Enlilciler arasında olduğu kesindir ve bazen Ninurta/Ningirsu'nun üvey kız kardeşi olarak tanımlanır. Daha sonraki dönemlerde –belki de takvim ve hava koşulları ile ilişkisi sebebiyle– ürünleri kutsayan bir tanrıça olarak anılmasına rağmen Sümer literatüründe o "insanların kulağını açan", yani onlara bilgelik öğreten şahsiyet olarak tarif edilmişti. Samuel N. Kramer tarafından [*The Sumerians* (Sümerler)] dağılmış tablet parçalarından biraraya getirilip derlenen birkaç Okul Denemesinden birinde *Uṣumia* ("Kelime bilici") Nisaba'yı Sümer'in başlıca yazıcılık sanatları akademisi olan E.DUB.BA'nın ("Yazılı Tabletler Evi") hami tanrıçası olarak adlandırmıştır. Kramer ise ona "Sümer Bilgelik Tanrıçası" demektedir.

D. O. Edzard'ın [*Götter und Mythen im Vorderen Orient* (Ortadoğu'da Tanrı ve Mitoloji)] sözleriyle Nisaba, Sümer'in "yazı sanatı, matematik, bilim, mimari ve astronomi" tanrıçasıydı. Gudea onu bilhassa "sayıları bilen tanrıça" olarak tarif etmişti; eski çağların "Einstein"ı olan bir kadın.

Nisaba'nın amblemi Kutsal Yazı Kalemi'ydi. Lagaş'ın kutsal mahallesindeki harabelerde gün ışığına çıkartılmış bir tablette (Şekil 79) yer alan ve Nisaba'ya adanmış kısa bir ilahi bu tanrıçayı "elli büyük ME'yi elde etmiş olan" ve "yedi sayının yazı kalemi"nin sahibi olarak tanımlamaktadır. Her iki sayı da Enlil ve Ninurta ile alakalıdır; her ikisinin rütbe sayısı elli idi ve (yedinci gezegen olan Dünya'nın komutanı olan) Enlil'in unvanlarından biri "Yedinin Efendisi"ydi.

Nisaba dizlerinin üstünde tuttuğu "yıldız tableti" üstündeki "elverişli yıldız"ı Kutsal Yazı Kalemi ile Gudea'ya işaret etmişti; yıldız tabletinin üstünde birden çok yıldızın çizili olduğu ima edilmektedir, böylece yönlendirme için doğru olanı birkaç yıldız arasından gösterilmek zorundaydı. Bu çıkarım *Nisaba'nın*

Şekil 79

Enki Tarafından Kutsanması başlıklı metinde Enki'nin ona eğitiminin bir parçası olarak "göksel yıldızların kutsal tableti"ni verdiğine ilişkin cümle ile güçlenmektedir; yine çoğul "yıldızlar"dan söz edilmektedir.

"Gök cismi" anlamına gelen Sümerce MUL terimi (Akkad dilinde *Kakkab*) hem gezegenler hem de yıldızlar için kullanılmaktaydı; Nisaba'nın elindeki yıldız haritasında hangi gök cisimlerinin gösterilmiş olduğunu merak ediyor insan; acaba yıldızlar mıydı yoksa gezegenler mi, belki de (muhtemelen) her ikisi birden gösteriliyordu. Şekil 79'da gösterilen metnin açılış dizesi Nisaba'nın büyük bir gökbilimci olduğuna gönderme yaparak ona NİN MUL.MUL.LA, "Birçok Yıldızın Hanımı" demektedir. İlginç olan şey bu formülasyonda "birçok yıldız" terminin "birçok" anlamına gelen işaretin yanına bir yıldız işareti konularak değil de dört yıldız işaretiyle gösterilmiş olmasıdır. Bu sıra dışı formülasyonun tek mantıklı açıklaması, Nisaba'nın kendi yıldız haritası üstünde ana yönleri belirlemek için bizlerin hala kullanmakta olduğumuz dört yıldızı gösterebiliyor oluşudur.

Onun büyük bilgeliği ve bilimsel bilgisi Sümer ilahilerinde onun, bilgisayar diskleri gibi elde taşınabilecek kadar küçük

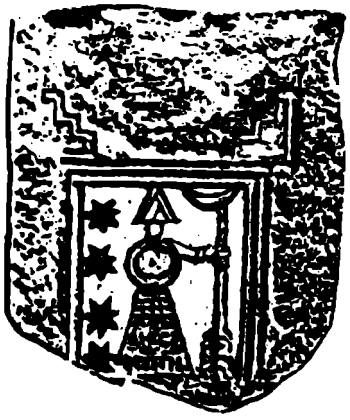
ama muazzam miktarda bilgi taşıyabilen şu bilmecemsi "ilahi formüller" olan "elli büyük ME'yle kusursuzlaştırıldı"ğına ilişkin beyanla ifade edilmektedir. Bir Sümer metninde aktarıldığına göre İnanna/İştar Eridu'ya gidip bunlardan yüz tanesini vermesi için Enki'yi oyuna getirmişti. Halbuki Nisaba bu elli ME'yi çalmak zorunda değildi. Parçalardan biraraya getirilen ve William W. Hallo tarafından ["Sümer Şiirinde Kült Koşulları" başlıklı bir dersinde] İngilizceye aktarılan ve *Nisaba'nın Enki Tarafından Kutsanması* başlığıyla bilinen bir şiir onun Enlilci eğitimine ek olarak Nisaba'nın Enki'nin Eridu'daki akademisinden mezun olduğunu da netleştirmektedir. Nisaba'yı "Göğün baş yazıcısı, Enlil'in kayıt tutucusu, tanrıların her şeyi bilen bilgesi" olarak öven ve "Eridu'nun zanaatkarı" olarak Enki'yi ve onun "Öğrenme Evi"ni yücelten ilahi Enki'den şöyle söz etmektedir:

> Öğrenme Evi'ni gerçekten Nisaba'ya açtı o.
> Onun dizine laciverttaşından tableti gerçekten koydu o
> Ki Nisaba göksel yıldızların kutsal tabletine
> danışabilsin.

Nisaba'nın "kült şehri" Ereş'ti, "En önde gelen konut" ama Mezopotamya'da ne yeri ne de kalıntıları bulunmuştur. Bu şiirin beşinci kıtası, söz konusu şehrin "Aşağı Dünya"da (Abzu), yani Enki'nin madencilik ve metalürji operasyonlarını denetlediği ve genetik deneylerini yürüttüğü Afrika'da olduğunu düşündürmektedir. Enki'nin himayesi altındaki Nisaba'nın eğitim gördüğü çeşitli uzak yerleri sıralayan şiir şöyle der:

> Onun için Ereş inşa edildi,
> Bol miktarda saf küçük tuğladan oluşturuldu.
> Ona en yüksek dereceden bilgelik bahşedildi
> Abzu'da, Eridu'nun tacının büyük mekanında.

Nisaba'nın bir kuzeni olan tanrıça EREŞ.Kİ.GAL ("Büyük Yerdeki En Önde Gelen Konut") güney Afrika'daki bilim istas-

Şekil 80

yonunun başındaydı ve orada, evlenirken aldığı çeyiz olan Bilgelik Tabletinin kontrolünü Enki'nin bir oğlu olan Nergal ile paylaşmaktaydı. Nisaba'nın ek olarak eğitim gördüğü yerlerden birinin burası olması büyük bir olasılıktır.

Nisaba'nın vasıflarının analizi, bir Asur tableti üstünde görünen ilaheyi (Şekil 80), biz ona Astronomların Tanrıçası diyelim, teşhis etmemize yardımcı olabilir. İlahe üstüne basamaklı izleme konumlarının konduğu bir giriş kapısının içinde gösterilmiştir. Bir direğe takılmış ve burada Ay'ın hareketlerini takvimle ilişkili amaçlarla izlemek için kullanılan bir hilal olarak belirlenen bir izleme aygıtı tutmaktadır. Ayrıca dört yıldızla da belirtilmiştir; biz bunun Nisaba'nın sembolü olduğunu düşünüyoruz.

Gudea tarafından kendisine görünen ilahlarla ilişkili olarak dile getirilen en garip cümlelerden biri Nisaba ile ilgiliydi: "Başında bir tapınak yapısının, bir ziguratın imgesini taşıyordu." Mezopotamya ilahlarının başlıkları bir çift boynuzla ayırt edilirdi; başlarına bir tapınağın veya bir nesnenin imgesini takan tanrılar ve tanrıçalar hiç duyulmuş şey değildi. Ne var ki Gudea yazıtında Nisaba'yı böyle tanımlıyordu.

Gudea hayaller uydurmuyordu. Şekil 80'i incelersek Nisaba'nın gerçekten de başında, tıpkı Gudea'nın belirttiği gibi bir tapınak ziguratın imgesini taşıdığını görürüz. Ama bu basamaklı bir yapı değil de düz yüzeyli bir piramidin, bir *Mısır* piramidinin imgesidir!

Dahası, yalnızca zigurat Mısırlılaştırılmış değildi, başa özellikle de Mısır tanrıçaları söz konusu ise böyle bir imgenin takılması adetinin ta kendisi Mısırlıydı. Bu tanrıçalar arasında en önde geleni Osiris'in kız kardeşi ve eşi olan İsis (Şekil 81a) ve onların kız kardeşi Neftis'tir (Şekil 81b).

Enki'nin akademisinde eğitim gören bir Enlilci tanrıça olan Nisaba bu tarz bir başlık takacak kadar Mısırlılaşmış mıydı? Araştırmaya devam ettikçe, Nisaba ve Seşeta, yani Mısır'daki Thoth'un kadın asistanı arasındaki pek çok benzerlik gün ışığına çıkmaktadır. Seşeta'nın önceden gördüğümüz vasıflarına ve işlevine ek olarak, Nisaba'nınkilere yakından benzeyen başka özellikleri de vardı. Bunlar arasında, Hermann Kees'in [*Der Götterglaube in Alten Aegypten* (Eski Mısırların Tanrı İnancı)] sözleriyle "yazı ve bilim sanatlarının tanrıçası" olma rolü de yer alır. Nisaba "yedi sayının yazı kalemine" sahipti ve Seşeta da yedi sayısıyla ilişkiliydi. Unvanlarından biri "Seşeta yedi demektir" idi ve adı genellikle bir yayın üstüne konulan yedi işareti ile hi-

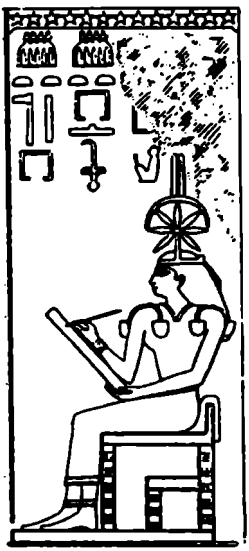

Şekil 81

yeroglif olarak yazılırdı. Gudea'ya başındaki tapınak yapısı imgesiyle görünen Nisaba gibi Seşeta da başında, onu tanımlayan yıldız ve yay sembolünün üstünde duran ikiz kuleli bir yapı imgesiyle betimlenmiştir (Şekil 82). Seşeta "göğün bir kızı"ydı, olayların tam oluş anını ölçüp kaydederdi ve Nisaba gibi o da kraliyetten tapınak inşa edicilere gereken astronomi verilerini belirlemekteydi.

Sümer metinlerine göre Nisaba'nın eşi *Haia* adlı bir tanrıydı. Nanşe'nin denetimindeki Yeni Yıl Günündeki yargılama işlemleri sırasında terazi kefelerini dengelemek için hazır bulunduğu dışında onun hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Mısır inançlarında firavun için Yargılama Günü onun ötealemdeki kaderini belirlemek için kalbinin tartıldığı zamandı. Mısır teolojisinde terazi kefelerini dengeleyen tanrı bilim, astronomi, takvim, yazı ve kayıt tutma tanrısı olan Thoth idi.

Eninnu için astronomi ve takvim ile ilişkili bilgi sağlayan ilahlar arasındaki bu kimlik örtüşmesi, Gudea zamanında Sü-

Şekil 82

mer'in ve Mısır'ın İlahi Mimarları arasında eşi benzeri görülmemiş bir işbirliği olduğunu açığa çıkartmaktadır.

Bu pek çok açıdan sıra dışı olan ve Eninnu'nun eşsiz biçimi ve görünümünde olduğu kadar kutsal mahallesinin içinde olağanüstü bir astronomi tesisinin kurulmasında da ifadesini bulan bir durumdu. Her şey takvimle, yani ilahi kökenli Sırları Koruyanların insanoğluna armağanı olan takvimle ilgiliydi ve onun etrafında dönmekteydi.

Eninnu adlı ziguratın inşaatı tamamlandıktan sonra yalnızca dışının değil içinin de süslenmesine çok çaba harcanmıştı; "içteki türbe"nin kısımlarının "göze hoş gelen sedir ağacından panellerle" kaplandığını öğreniriz. Dışarıda ise güzel bir bahçe yaratmak amacıyla az bulunur ağaçlar ve çalilar dikilmişti. Bir gölet yapıldı ve az bulunur balıklarla dolduruldu; bu da yine Sümer tapınak mahallelerinde sıra dışı olan ama kutsal göletin ortak bir özellik olduğu Mısır tapınaklarında görünen bir başka özelliktir.

Gudea "rüya gerçekleşti" diye yazmıştı. Eninnu tamamlanmıştı, "parlak bir kütle gibi duruyordu, kaplaması ışıltılı bir parlaklık olarak her şeyi kaplıyordu, parlayan bir dağ gibi coşkuyla yükseliyordu."

Gudea dikkatini ve gayretini artık Girsu'ya, bunun gibi bir kutsal mahalle yapmaya çevirmişti. Dar ve derin bir dere, "büyük bir çöplük" dolduruldu: "Enki tarafından bahşedilen bilgelikle Gudea meyil verdi, tapınak terasının alanını büyüttü." Yalnızca Silindir A'da ziguratın hemen yanında Anu, Enlil ve Enki'yi olduğu kadar projeye dahil olan çeşitli tanrıları da onurlandıran elli ayrı türbe ve tapınak inşa edildiği yazmaktadır. Odacıklar, hizmet binaları, avlular, sunaklar, kapılar, çeşitli rahipler için konutlar ve şüphesiz Ningirsu/Ninurta ile eşi Bau'nun yatak odaları ve özel konutları vardı.

Ayrıca Ninurta'nın hava aracı olan İlahi Kara Kuş ve diğer dehşetli silahları için ayrılmış özel kapalı mekanlar ve tesislerin yanı sıra yeni Eninnu'nun astronomi-takvim ile ilgili işlevlerinin yürütüleceği yerler de bulunmaktaydı. "Sırların Ustası" için

ve yeni *Şugalam*, yani menfez veya belirleme yeri, "kimin muhteşemliğinin büyük olduğunu belirleyen yer, Parlaklığın ilan edildiği yer" için özel bir mekan vardı. Ve sırasıyla "iplerin çözülmesi" ve "iplerle bağlama" ile ilişkili, amacı hakkında bilginlerin fikir yürütemedikleri ama "En Üst Oda" ve "yedi bölgenin odası" denilen yapıların hemen yanında veya onların birer parçası oldukları için göksel gözlem ile bağlantılı olması gereken iki bina inşa edilmişti.

Yeni Eninnu'ya ve onun kutsal mahallesine eklenen ve onu gerçekten de Gudea'nın övündüğü gibi eşsiz kılan belirli başka özellikler de vardı; bunları yeri geldikçe hakkıyla ele alacağız. Ayrıca metinde açıkça belirtildiği gibi, Ninurta ve eşi Bau'nun yeni Eninnu'ya gerçekten yerleşebilmelerinden ve burayı kendi yaşam mekanları kılabilmelerinden önce belirli bir günün, Yeni Yıl Gününün gelmesi beklenmeliydi.

Silindir A, Eninnu'nun inşaasına yol açan olayları ve inşaat sürecini aktarmaya hasredilmişken, Gudea'nın Silindir B üstündeki yazıtı yeni ziguratın ve onun kutsal mahallesinin kutsanmasıyla bağlantılı ayinlerle ve de Ninurta ile Bau'nun, "Girsu'nun Efendisi" anlamındaki unvanı NİN.GİRSU'yu doğrulayarak *Girsu*'ya gerçek gelişleriyle ilgili törenlere ayrılmıştır. Bu ayinlerin ve törenlerin astronomi ve takvimle ilişkili özellikleri Silindir A'yı dolduran yazıttaki verileri güçlendirmektedir.

Resmi açılış gününün gelişi, neredeyse yılın yarısı boyunca beklenirken Gudea günlük dualara, adak olsun diye içki dökmeye ve yeni tapınağın tahıl ambarlarını tarlalardan gelen besinlerle ve ağıllarını çayırlardan gelen koyunlarla doldurmaya başladı. Sonunda belirlenen gün gelip çattı:

> Yıl döndü,
> Aylar tamamlandı.
> Göklerde Yeni Yıl geldi;
> "Tapınak Ayı" başladı.

O gün, "yeni Ay doğmuşken" ithaf törenleri başladı. Arındır-

ma ve kutsama ayinlerini tanrılar bizzat idare ettiler: "Ninmada arındırmayı yönetti; Enki özel bir kehanet bahşetti; Nindub tütsü serdi, Kehanetlerin Hanımı Nanşe kutsal ilahiler söyledi; Eninnu'yu kutsadılar, onu mukaddes kıldılar."

Gudea üçüncü günün açık ve güneşli bir gün olduğunu kaydetmiş. "Parlak bir ışıltıyla parlayan" Ninurta'nın dışarı adım attığı gündü bu. Tanrı yeni kutsal mahalleye girdiğinde "tanrıça Bau'da onun sol yanında ilerliyordu." Gudea "yere bolca zeytinyağı döktü... bal, tereyağı, şarap, süt, tahıl, zeytin yağı çıkardı... hurmaları ve üzümleri yığdı; ateş değmemiş besinleri, tanrılara layık besinleri ortaya koydu."

İlahi çiftin ve diğer tanrıların meyveler ve pişmemiş diğer besinlerle eğlenmesi gün ortasına dek sürdü. "Güneş ülkenin üstünde iyice yükseldiğinde" Gudea "yağlı bir öküz ve yağlı bir koyun kesti" ve bolca şarap yanında kızarmış et şöleni başladı, "gün boyunca beyaz ekmek ve süt getirildi" ve yiyip içen "Enlil'in savaşçısı Ninurta doymuştu." Tüm bu süre boyunca Gudea "tüm şehrin dizüstü çökmesini, tüm ülkenin yerlere kapanmasını sağladı... Gündüz ricalar vardı, gece boyunca dualar."

"Sabah halesiyle" yani şafakla birlikte "Ningirsu, savaşçı Tapınağa girdi; efendisi tapınağa geldi; bir savaş çığlığı atar gibi bağıran Ningirsu tapınağa doğru ilerledi." Gudea bunun "Lagaş diyarı üstünde Güneş'in yükselişi" gibi olduğu gözlemini yapmıştır, "ve Lagaş ülkesi şenlendi." O gün ayrıca hasatın başladığı gündü:

> O gün
> Adil Tanrı içeri girdiğinde,
> Gudea o gün
> Tarlalarda hasada başladı.

Ninurta ve tanrıça Nanşe'nin emri üzerine ülkede yedi günlük bağışlanma ve af dönemi başladı. "Yedi gün boyunca hizmetçi ile hanımı eşitti, efendi ve köle yan yana yürüdüler... kötü sözler iyiye döndü... zengin adam yetime haksızlık etmedi, hiç-

bir erkek dula baskı yapmadı... şehir günahkarlığına hakim oldu." Yedi günün sonunda, ayın onuncu gününde Gudea yeni tapınağa girdi ve orada baş rahiplik ayinlerini ilk kez yerine getirip "ışıldayan göğün huzurunda, tapınak terasındaki ateşi yaktı."

M.Ö. ikinci binyıldan kalan ve Aşur'da bulunan bir silindir mühür üstündeki betimleme binlerce yıl ince Lagaş'ta yaşanan bir sahneyi bizim için korumuş gibidir: Betimleme (genelde Gudea gibi aynı zamanda kral olan) yüzünü tanrının ziguratına dönmüş olan bir Baş Rahibin "elverişli yıldız" gökte görünürken sunakta bir ateş yakmasını göstermektedir (Şekil 83).

Şekil 83

Sunakta, "ışıldayan göğün huzurunda, tapınak terasındaki ateş güçlendi." Gudea "çok sayıda öküz ve oğlak kurban etti." Kurşundan yapılma bir tastan adak içkisi döktü. "Tapınağın altındaki şehir için yalvardı." Ningirsu'ya sonsuza dek bağlı kalacağına pek sevdiği bir yemini tekrarlayıp "Eninnu'nun tuğlaları üzerine" yemin etti.

Lagaş'a ve halkına "toprak iyi olan her şeyi versin" diyerek bolluk ve bereket vadeden tanrı Ninurta, Gudea'ya şöyle dedi: "Senin ömrüne ömür katılacaktır."

Silindir B'deki yazıt buna uygun olarak şöyle sona ermektedir:

Büyük bir dağ gibi göğe doğru yükselen Ev
Güçlü ışıltısı ülkenin üstüne düşer
Anu ve Enlil Lagaş'ın kaderini belirlerken.

Eninnu, Gök-Yer inşa edildi
Ningirsu'nun efendiliği
Onu tüm ülkelerde bilinir kılarken.

Ey Ningirsu, sen şereflendirildin!
Ningirsu Evi inşa edildi!
Şan şöhret onun ola!

- 7 -

FIRAT KIYISINDAKİ STONEHENGE

Gudea'nın yazıtları bilgi bakımından çok zengindir; onları ve Eninnu'nun özgün özelliklerini inceledikçe daha çok şaşıracağız.

Metinleri dize dize dikkatle okuyarak, yeni büyük tapınak terasını ve onun ziguratını gözümüzde canlandırarak "Gök-Yer Bağı"nın göksel özelliklerinin şaşırtıcılığını keşfedeceğiz; bir tapınağın zodyak ile ilişkilendirildiği ilk örnek olmasa da ilk örneklerden biri olması, Sümer'de sfenkslerin hiç beklenmedik bir zamanda ortaya çıkışları, Mısır ve özellikle de Mısır tanrılarından biriyle bir dizi bağlantı ve de Nehirler Arasındaki Diyarda bir "mini-Stonehenge"...

Ziguratın inşaatı tamamlandıktan ve tapınak terası biçimlendirildikten sonra Gudea'nın üstlendiği ilk görevle başlayalım. Bu görev dikkatle seçilmiş yedi yere yedi dik taş sütunun dikilmesiydi. Yazıtta Gudea'nın bunların sağlamca dikilmesini sağladığı belirtilir, "onları bir temele oturttu, onları kaideler üstüne dikti."

Steller (bilginler dik duran taşlara bu adı vermekteler) çok önemli olmalıydılar çünkü Gudea dikmelerin yontulup biçimlendirildiği kaba taş blokları uzak bir yerden Lagaş'a getirmek için neredeyse bir yıl harcamıştı. Ama sonra, çalışmanın hiç durmaksızın, dinlenmeksizin tam yedi gün boyunca sürdürüldüğü

telaşlı bir gayretle yedi stel uygun yerlerine dikilmişti. Verilen bilginin düşündürttüğü gibi yedi stel bir tür astronomik hiza içinde yerleştirildilerse, o zaman bu hızın nedeni anlaşılabilir çünkü onları dikmek daha uzun zaman alsaydı gök cisimleri ile doğru hizalanmamış olacaklardı.

Stellerin ve konumlarının önemini belirleyen şey Gudea'nın bunların her birine stelin konumuyla ilişkili olduğu açık, uzun bir cümleden oluşan bir "ad" vermiş oluşudur (örneğin, "ulu terastaki", "nehir kenarındaki kapıya" bakan veya "Anu'nun türbesinin tam karşısında" olan bir diğeri). Yazıt "yedi stelin" şüphe götürmez bir şekilde o telaşlı yedi gün içinde "dikildiğini" belirtmekte olmasına rağmen (sütun 29, satır 1) yalnızca altı yerin adı verilmiştir. Biriyle, muhtemelen yedinci stelle ilgili olarak yazıt "doğan güneşe doğru dikildi" demektedir. O zamana dek ilahi talimatlardan başlayıp Ningişzidda tarafından köşe taşının konulmasına kadar Eninnu'nun gereken tüm yönlendirmeleri çoktan sabitlenmişti; tapınağın yönlendirilmesi için ne altı ayrı yere dikilen stel ne de "doğan güneşe doğru dikildi" denilen yedincisi gerekiyordu. Daha farklı başka bir amaç söz konusu olmalıydı; tek mantıklı sonuç bunların Ekinoks Gününü (yani Yeni Yıl) belirlemenin dışındaki gözlemlerle, stelleri tedarik edip biçimlendirmeye ve sonra da onları telaşla dikmeye harcanan büyük çabaları haklı çıkaran sıra dışı özellikte astronomi-takvim bağlantılı gözlemlerle ilgiliydiler.

Bu dikme taş sütunların muamması, diyelim ki "doğan Güneş'e doğru bir izleme çizgisi oluşturmak için iki tanesi yeterliyken niçin bu kadar çok sayıda sütun dikilmişti?" sorusuyla başlar. Yazıtta yerlerine birer ad verilen altı stelin Gudea tarafından "bir çember içinde" dikildiğini okuduğumuzda bulmaca iyice inanılmaz hale gelmektedir. Gudea kadim Sümer'de neredeyse beş bin yıl kadar önce bir taş *çember* oluşturmak üzere stelleri mi kullanmıştı?

A. Falkenstein'a göre [*Die Inschriften Gudeas von Lagash* (Gudea ve Lağaş'ın Yazıtları)] Gudea'nın yazıtı bir bulvar veya pa-

tikanın –tıpkı Stonehenge'teki gibi!– kesintisiz bir görüş çizgisi sağlayabileceğini belirtmektedir. Gudea "doğan Güneş'e bakan" stelin "yüksek konuma giden Yol" denilen patikanın veya bulvarın bir ucunda olduğunu yazmıştır. Bu yolun diğer ucunda ise *Şugalam*, yani "kimin muhteşemliğinin büyük olduğunu belirleyen yer, Parlaklığın ilan edildiği yer" vardı. Falkenstein'a göre ŞU.GALAM terimi "Elin kaldırıldığı yer", bir işaretin verildiği yüksek yer anlamına gelmektedir. Gerçekten de Silindir A'daki yazıt "Şugalam'ın parlak girişinde, Gudea elverişli bir imge yerleştirdi; doğan Güneş'e doğru, belirlenen yere, Güneş'in amblemini tespit etti" diye iddia etmektedir.

Gudea eski tapınaktaki *Şugalama* gidip de oradan izlenen manzarayı kapatan harcı veya çamuru temizlediğinde, Şugalam'ın işlevlerini ele almıştık. Onun "menfez yeri, belirleme yeri" olduğunu görmüştük. Yazıt orada "Ninurta toprakları boyunca tekerrürü" –yıllık göksel döngüyü– "görebilir" demekteydi. Bu tarif akla Lübnan'daki yeni tapınağı tasarlamak üzere Mısır'dan gelen ilahi mimari ile Ba'al arasında Zafon Dağı zirvesinde tartışma yaratan tavan menfezini getirmektedir.

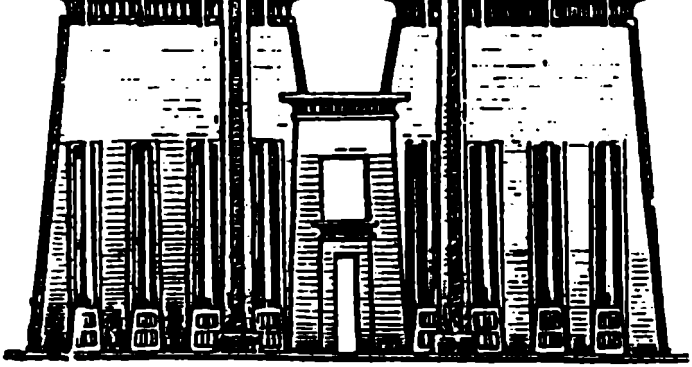
Böyle bir tertibat için kullanılan İbranca terim ve onun Akkad dilindeki kökünden elde edilebilecek bilgi böyle bir tavan penceresi veya menfez deliğinin muammalı amacına ışık tutabilir. *Terim Tzohar*'dır ve Kitabı Mukaddes'te bir kez, normalde su geçirmez olan Nuh'un Gemisinin tavanındaki tek menfez deliğini tarif etmek üzere kullanılmıştır. Herkes bu terimin anlamının "içeri bir ışık huzmesinin girebildiği tavan penceresi" olduğu konusunda hemfikirdir. Modern İbrancada bu terim ayrıca göğün tam tepe noktasını anlatmak için "başucu noktası" anlamında da kullanılmaktadır ve hem modern İbrancada hem de kutsal kitap metinlerinde geçen ve bundan türetilmiş olan *Tzohora*'im terimi "gün ortası" anlamına gelmekteydi ve hala aynı anlama gelmektedir: Güneş'in tam tepede olduğu zaman. Dolayısıyla *Tzohar* yalnızca bir menfez deliği değildi, günün belirli bir zamanında karanlık bir kapalı mekana bir Güneş ışığı huzmesinin girmesine izin verme amaçlıydı: Biraz farklı hecelendi-

ğinde, *Zohar* olan terim "parlaklık, ışıltı" anlamını kazanmıştır. Tüm bunlar, tüm Sami dillerinin anası olan Akkad dilinden türemiştir ve bu dilde *tzirru, tzurru* kelimeleri "aydınlatmak, parlamak" ve "yüksek olmak" anlamlarına gelmekteydi.

Gudea, *Şugalam*'da "Güneş'in imgesini sabitledim" diye yazmıştır. Tüm kanıtlar bunun, içinden bakıldığında ve tariflerdeki tüm verilere göre hiç şüphesiz Ekinoks Gününde yükselen Güneş'in gözlemlenip Yeni Yılın gelişinin ilan edildiği bir izleme aygıtı olduğunu düşündürmektedir.

Bu yapının düzenlenişinin altında yatan kavram, önceden belirlenen bir günde gün doğumu sırasında bir ışık huzmesinin önceden seçilmiş bir eksen boyunca yol aldıktan sonra Kutsallar Kutsalına yansıyıp parladığı Zafon Dağındaki (muhtemelen) ile Mısır tapınaklarındaki (kesinlikle) düzenleme ile aynı mıydı?

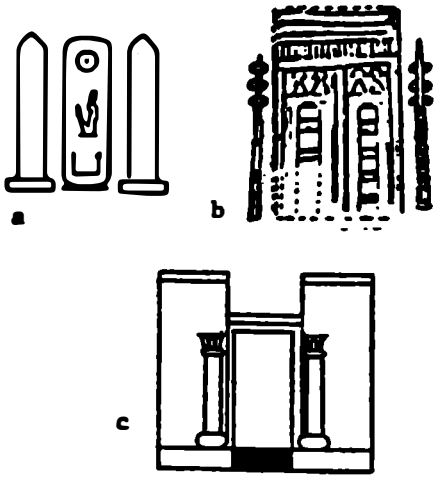
Mısır'da Güneş Tapınaklarının iki yanında firavunların kendilerine uzun bir ömür bahşedilsin, diye diktirdikleri iki obelisk yükselirdi (Şekil 84); işlevleri ise belirlenen günde Güneş'in bir huzmesine yol göstermekti. E. A. Wallis Budge [*The Egyptian Obelisk* (Mısır Obeliski)] II. Ramses ve Kraliçe Hatşepsut gibi firavunların bu obeliskleri hep çiftler halinde diktirdiklerine işa-

Şekil 84

ret etmiştir. Hatta Kraliçe Hatşepsut o önemli günde Ra'nın Kutsanmış Işınının onun üstünde parladığını ima etmek için iki obelisk arasına kraliyet adını bir kartuş içinde yazmıştı (Şekil 85a).

Bilginler Süleyman Tapınağının da girişinde iki sütunun dikilmiş olduğunu (Şekil 85c) ve Eninnu'da dikilen ve Gudea tarafından isimlendirilen dikmeler gibi bu iki sütunun da Süleyman tarafından adlandırılmış olduğuna dikkat çekerler:

Şekil 85

Ve sütunları tapınağın eyvanına dikip
Sağdakine *Yakin*, soldakine *Boaz* adını verdi.

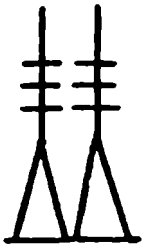
Bu iki ismin anlamına bilginler bir türlü vakıf olamasalar da (en iyi tahminler "Yahveh pekiştirir" ve "güç O'ndadır" olmuştur) bu sütunların biçimi, yüksekliği ve nasıl yapıldığı Kitabı Mukaddes'te (esasen I. Krallar, 7. kısımda) ayrıntısıyla anlatılmıştır. Bu iki sütun dökme bronzdan yapılmıştı ve on sekiz arşın (yaklaşık 8 metre) yüksekliğindeydiler. Her bir sütunun karmaşık bir "sütun başlığı" vardı; girintili çıkıntılı tepesi yedi çı-

kıntı oluşturan taç yapraklarından oluşan bir taçtı bu ve biri (veya dizenin okunuşuna göre her ikisi) "on iki arşın uzunluğunda bir iple çevrelendi." (On iki ve yedi, bu tapınaktaki baskın sayılardır.)

Kitabı Mukaddes bu sütunların amacını belirtmez ve bunların tamamen süs amaçlı veya Mısır'daki tapınakların girişlerinin iki yanında duran bir çift obelisk gibi sembolik bir işlevi olduğuna ilişkin pek çok teori vardır. Bu bakımdan, Mısır dilinde obelisk için kullanılan *Tekhen* sözü bir ipucu sağlayabilir. Budge'ın yazdığına göre bu terim "çok eski bir kelimeydi ve bunu VI. Hanedanın kapanışından önce oluşturulan Piramit Metinlerinde çift yazılmış halde buluruz." Kelimenin anlamına gelince, Budge bunu bilmemektedir ve şunları ekler: "*Tekhen*'in tam anlamı bizce bilinmemektedir ve muhtemelen Mısırlılar da bu anlamı çok erken bir dönemde unutmuşlardır." Bu ise sözcüğün yabancı dilden bir terim, bir başka ülke veya dilden "aynen alınmış" bir kelime olabileceğini akla getirmektedir; biz hem Kitabı Mukaddes'teki *Yakin* ve Mısır dilindeki *Tekhen* kelimelerinin kaynağının "doğru kurmak" ve de "bir ışık (ateş) yakmak" anlamına gelen Akkad dilindeki *Khunnu* kökü olduğuna inanıyoruz. Hatta bu Akkadca terimin izi "günışığı" ve "tüp, boru" anlamlarını birleştiren Sümerce GUNNU terimine dek sürülebilir.

Dilbilimsel bu ipuçları, daha önceki tarihlerden kalan ve tapınak girişlerinin iki yanında üstlerine yuvarlak aygıtların tutturulduğu sütunları gösteren (Şekil 85b) Sümer betimlemeleriyle de uyum içindedir. Bunlar başka yerlerde görülen diğer tüm dikme, sütun veya obelisk çiftlerinin atası olmalıdırlar çünkü Sümer betimlemelerinde diğerlerinden binlerce yıl önce görünmüşlerdir. Bu dikmelerin oluşturduğu bulmacaya cevap ararken, Gudea'nın yazıtlarında taş dikmeleri tarif etmek için kullandığı terimi incelemek de bize yardımcı olacaktır. Gudea bunların yedisini birden NE.RU diye adlandırmıştı; "kandil, mum" anlamına gelen İbranca *Ner* kelimesi bu sözcükten türemiştir. Sümer yazısı yazıcıların kaydedilmek istenen nesne veya eylemin orijinal çizimini bir yazı kalemi kullanarak kamayı andıran

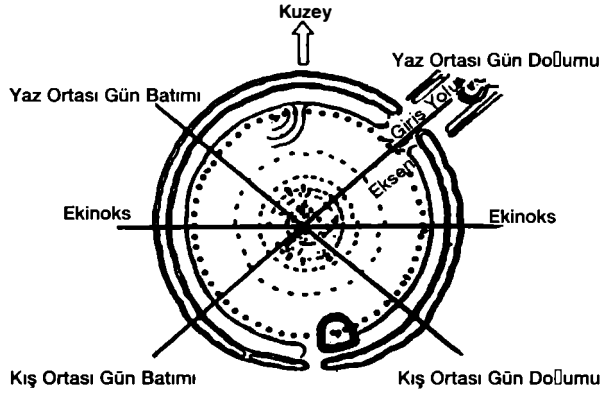
işaretlerle ıslak kil üzerine işaretlemesinden gelişmişti. *Neru* teriminin orijinal resim yazısının sağlam temeller üstüne kurulmuş, anten gibi çıkıntıları olan iki –bir değil iki– sütundan oluştuğunu görüyoruz (Şekil 86).

Şekil 86

Belirli bir günde Güneş huzmesine (gerçekten *veya* sembolik olarak) yol gösteren bu gibi çifte sütunlar, ekinoksal veya gün dönümsel tek bir güneş konumu söz konusu idiyse yeterlidir. Girsu'da böyle bir tek belirlemeye niyetlenilmiş olsa, Şugalam ile aynı hizada olan iki stel yeterli olurdu. Ama Gudea altısı bir çember oluşturacak ve yedincisi Güneş ile hizalanacak biçimde tam yedi tanesini dikmişti. Bir görüş çizgisi oluşturmak için bu tek kalan sütun çemberin tam merkezine veya çemberin dışında, bulvara yerleştirilebilirdi. Her iki durumda da sonuç Britanya Adalarındaki Stonehenge ile tekinsiz benzerlikleri işaret edecekti.

Altısı dışta veya daire çevresinde, biri de merkezde olan noktalar yalnızca ekinokslara değil dört gün dönümü noktasına (yaz ortası gün doğumu ve gün batımı, kış ortası gün doğumu ve gün batımı) da hizalanma sağlayan tıpkı aynı zaman dilimine ait olan Stonehenge II'deki gibi bir yerleşim planı oluştururdu (Şekil 87). Mezopotamya Yeni Yılı ekinokslara sımsıkı bağlı olup belirleyici köşeleri doğuya göre yönlendirilmiş ziguratlarla sonuçlandığından gün dönümlerinin sabitlenmiş noktalarını içeren taş sütunlarla ilgili bir düzenleme büyük bir yenilikti. Bu durum ayrıca kesin bir "Mısır" etkisini işaret etmekteydi çünkü

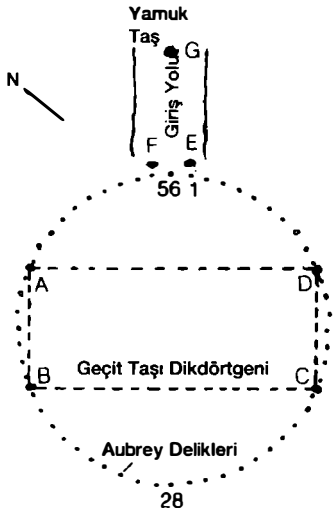

Şekil 87

gün dönümleriyle bağlantılı yönlendirme Mısır tapınaklarının baskın özelliğiydi; özellikle de Gudea'nın döneminde.

Eğer Falkenstein'ın çalışmasının düşündürdüğü gibi, yedinci sütun altı stelden oluşan çemberin içinde değil de dışında, yani Şugalam'a giden patika veya bulvar üzerinde idiyse çok daha şaşırtıcı, daha sonraki Stonehenge'e değil de en eskisine, hatırlayacak olursanız yalnızca yedi taş içeren Stonehenge I'le bir benzerlik ortaya çıkmaktaydı. Stonehenge I'de dört Durak Taşı bir dikdörtgen oluşturmakta, iki Geçit Taşı Bulvarın başlangıcının iki yanında yer almakta ve Yamuk Taşı da görüş çizgisini işaretlemekteydi. Bu yedi taş dikmenin düzeni Şekil 88'de gösterilmiştir. Stonehenge'de Aubrey Delikleri I. Aşamanın bir parçası olduklarından, görüş çizgisi 28. delikteki bir gözlemcinin bakışını 56. deliğe sokulmuş bir kazıkla hizalayıp o uygun günde Güneş'in Yamuk Taşı üzerinde ortaya çıkışını izlemesiyle kolayca belirlenebilirdi.

Planlarda böyle bir benzerliğin olması, ilk seçenekten çok daha önemli olurdu çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi Durak Taşlarının oluşturduğu dikdörtgen güneş ile ilgili gözlemlere ek olarak ay ile ilgili gözlemleri de ima etmektedir. Bu dik-

Şekil 88

dörtgen düzenlemeyi fark eden Newham ve Hawkins, Stonehenge I'i planlayanların gelişmişliğine ilişkin pek çok sonuç içeren çıkarımlarda bulunmuşlardı. Ama Stonehenge I Eninnu'dan yaklaşık yedi yüzyıl önceye ait olduğundan bu benzerlik, Eninnu'daki yedi dikmenin planını her kim tasarladıysa bunu Stonehenge I'i planlayan her kimse ondan kopyalamış olduğunu ima edecekti.

Dünyanın iki farklı yerindeki bu iki yapı arasındaki yakın benzerlik inanılmaz görünmektedir ancak biz Gudea'nın Eninnu'suna dair daha şaşırtıcı özelliklere ışık tuttukça inanılır hale gelecektir.

Az önce tarif edilen altı artı bir çemberi, yeni Eninnu'nun platformundaki tek taş çember değildi.

Sıra dışı "bilgelik" (bilimsel bilgi) gerektiren "büyük işler" başardığına dair övünen Gudea steller ile ilgili kısmın ardından "yeni Ay için taca benzeyen çember"i tarif etmeye koyulur; bu öylesine eşsiz bir taş yerleşimidir ki, "dünyanın ortasındaki adı-

nın Gudea ışıltıyla ortaya çıkmasına sebep olmuştu." Bu ikinci çember "yeni Ay için yuvarlak taç" şeklinde düzenlenmişti ve "bir şebekedeki kahramanlar gibi" dikilen on üç taşı içermekteydi; bizce bu *Stonehenge'deki Trilitonlara benzer bir "şebeke" oluşturmak üzere üst kısımları üst eşiklerle bağlantılı dikme taşlardan yapılma bir çemberi tarif etmenin en mecazi yoludur*!

Daha küçük ilk çemberin Güneş ile ilgili işlevler kadar Ay'la ilgili işlevlere de hizmet verdiği olasılığı ancak tahmin edilebilir, daha büyük olan ikinci çemberin Ay'ı gözlemlemek amacıyla yapıldığına hiç şüphe yoktur. Yazıtlarda tekrar tekrar Yeni Ay'a yapılan göndermelere bakacak olursak, Ay'la ilgili gözlemler Ay'ın aylık çevrimine, dört evre boyunca küçülüp büyümesine ayarlanmıştı. Tacı andıran çembere dair kendi yorumumuz, bu çemberin biri altı ve diğeri yedi megalit içeren ve ikincisi birincisinden daha uzun veya daha yüksekte olan iki gruptan oluşmasıyla daha da güçlenmektedir.

İlk bakışta bir "taç" oluşturacak biçimde tepelerinden üst eşik taşlarıyla bağlanan on üç (altı artı yedi) megalitten oluşan bir düzenleme bir hataymış gibi görünebilir çünkü düzenleme eğer ay evrelerinin on iki ayıyla ilişkili idiyse yalnızca (bir çember içinde on iki menfez oluşturan) on iki sütun bulmayı beklerdik. Ancak on üç sütunun varlığı artık yıl hesaplamaları için arada bir bir ay ekleme ihtiyacı düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır. Durum böyleyse Girsu'daki şaşırtıcı taş çemberler ayrıca güneş ve ay çevrimlerini bağlantılandırmak üzere çark gibi birbirine geçmiş, taştan yapılma takvimlerin ilk örneğiydi.

(Girsu'daki bu taş çemberlerin yedi günden oluşan haftanın kullanımının başlayacağını bir biçimde kehanet edip etmediğini merak ediyoruz; bilginler zamanın bu şekilde bölünmesinin kökenini henüz bulamamışlardır, Kitabı Mukaddes'te altı gün yaratılış ve bir gün dinlenmeye ayrılan toplam yedi günlük haftadan söz edilmektedir. Yedi sayısı sütunların ilk düzenlenişinde ve ikinci çemberin bir parçası olarak burada iki kez görünmektedir ve günlerin bunlardan önce biri sonra diğerine göre sayılıyor ve böylece yedi günlük dönemlerin tekrarlanıyor ol-

ması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca Ay'ın dört evresi on üç sütun ile çarpıldığında yılı, her biri yedi günden oluşan elli iki haftaya bölecekti.)

Bu iki çemberin yapısında var olan astronomi ve takvim ile ilişkili olasılıklar her ne idiyseler (muhtemelen biz burada ancak en temel olanlarına temas edebildik), *Lagaş'ın Girsu'sunda taştan yapılma bir güneş-ay bilgisayarının işletilmeye başlandığı açıktır.*

Tüm bunlar kulağa "*Fırat kıyısındaki Stonehenge*", yani Lagaş'taki Girsu'da bir Sümer kralı tarafından yaklaşık olarak Britanya Adalarındaki Stonehenge'in M.Ö. 2100 civarında gerçekten bir taş çember olduğu sıralarda inşa edilen bir mini Stonehenge gibi gelmeye başladıysa, hazırlanın daha fazlası geliyor. O sıralarda ikinci bir taş türü, yani göztaşları çok uzaklardan Salisbury düzlüğüne getirilmişti. Bu durum da benzerlikleri güçlendirmektedir: Gudea da çok uzak yerlerden, her ikisi de Afrika'da yer alan Magan (Mısır) ve Melukhah (Nübye)'ın "taş dağlarından" bir değil iki tip taş getirtmişti. Silindir A'daki yazıtta bu taş blokları "daha önce hiçbir [Sümer] kralın girmediği taş dağlardan" getirtmenin tam bir yıl sürdüğünü okuyoruz. Bunlara erişmek için Gudea "dağlara giden bir yol yaptı, ve onların büyük taşlarını bloklar halinde getirdi, gemiler dolusu *Hua* taşı ve *Lua* taşı."

Bu iki taş türünün isimlerinin anlamı çözülememiş olsa bile uzaktaki kaynakları açıkça belirtilmişti. Afrika'daki iki kaynaktan gelen bu taş bloklar ilk önce Gudea tarafından açılan yeni yol üzerinden karadan, sonradan da Lagaş'a giden (Fırat Nehrine deniz yolculuğuna uygun bir kanalla bağlanan) deniz yolları üstünden gemiyle taşınmışlardı.

Britanya Adalarındaki Salisbury düzlüğünde nasılsa Mezopotamya düzlüğünde de öyleydi: Özel olarak seçilen ve çok uzaklardan getirtilen taşlar iki çember oluşturacak şekilde dikilmişti. Stonehenge I'deki gibi yedi sütun baş rolü oynamaktaydı, tıpkı Lagaş'taki Stonehenge'in tüm aşamalarında olduğu gibi; başlıca güneş yönlendirmesi doğrultusunda istenen görüş çizgisini büyük bir megalit oluşturmaktaydı. Her iki mekanda da taş

"bilgisayar" bir güneş-ay gözlem evi olarak hizmet vermesi için oluşturulmuştu.

Peki her ikisi de aynı bilimsel deha, aynı İlahi Mimar tarafından mı yaratılmıştı yoksa her ikisi de benzer yapılarda ifadesini bulan bilimsel gelenek birikiminin bir sonucu muydular?

Astronomi ve takvime uygulanan genel bilimsel bilginin bir rol oynadığı kesin olsa da belirli bir İlahi Mimarın elinin işe karıştığı görmezden gelinemez. Daha önceki bölümlerde Stonehenge ile Eski Dünya'daki diğer tüm tapınaklar arasında tasarım açısından önemli bir fark olduğunu belirtmiştik: İlki gökleri gözlemlemek üzere yuvarlak bir formasyona dayanıyorken ikinci gruptakilerin hepsi (dikdörtgen veya kare) dik açılı inşa edilmişlerdi. Bu farklılık yalnızca diğer tapınakların yerleşim planlarında değil, astronomi-takvim işlevini akla getiren bir desen oluşturacak şekilde yerleştirilmiş taş dikmelerin birkaç örneğinde de açıkça görülmektedir. En çarpıcı örnek Biblos'ta, Akdeniz'e bakan bir kayalık burun üzerinde bulunmuştur. Bu tapınağın kare biçimli olan Kutsallar Kutsalının iki yanında taş monolitler dikilmişti. Bunlar ekinoksları ve gün dönümlerini gözleme amaçlı olduklarını düşündürecek bir düzendeydiler ama hiçbiri çember halinde dikilmemişti. Kudüs yakınlarındaki Kenan sit alanı Gezer'deki örnek de böyledir; burada keşfedilen ve üstünde aylar ve bunlarla ilgili tarım faaliyetleri listesi bulunan tabletteki yazıt, takvimin incelenmesi için bir merkezin var olduğunu akla getirmektedir. Buradaki bir dizi dikme monolit belki de çok eski zamanlarda Biblos'takine benzer bir yapının var olduğunu işaret etmektedir; düz bir çizgi üzerinde bazıları hala ayakta duran dikmeler herhangi bir yuvarlak düzenlemeyi göstermemektedir.

Monolitlerin bir çember içinde düzenlendiği ve belki de Girsu'daki sıra dışı yuvarlak düzenlemeyi taklit eden az sayıda bilinen örnek Kitabı Mukaddes'te yer almaktadır. Ancak bunların az bulunurluğu Gudea'nın zamanındaki Sümer ile doğrudan bir bağlantıya işaret etmektedir.

Ortasında bir dikme bulunan on üç taştan oluşan bir çembe-

re ilişkin bilgi, İbrahim'in büyük büyük torunu olan Yusuf'un hikayesinde ortaya çıkar: Yusuf on bir erkek kardeşini, kendisi en küçük olmasına rağmen hepsinin onun önünde eğildiğini gördüğü rüyasını anlatarak çileden çıkaran bir gençti. Mısır'da köle olarak satıp ondan kurtulmak istedikleri sırada Yusuf'un onları en çok rahatsız eden rüyası "Güneş, ay ve on bir yıldız önümde eğildiler" diye anlattığıydı, bunun anlamı babası, annesi ve on bir erkek kardeşiydi.

Birkaç yüzyıl sonra İsrailoğulları Kenan ilindeki vaat edilmiş topraklara gitmek üzere Mısır'ı terk ettiklerinde bu kez on iki taştan oluşan gerçek bir taş çember dikildi. Kitabı Mukaddes'teki Yeşu Kitabının 3. ve 4. kısımları İsrailoğullarının Yeşu'nun önderliğinde Erden (Şeria) ırmağını bir mucize sayesinde geçişlerini anlatmaktadır. Yahveh tarafından verilen talimata göre on iki oymağın başı nehrin ortasına on iki taş dikmişler ve Ahit Sandığını taşıyan rahipler sulara girip on iki taşın yerleştirildiği yerde durduklarında nehrin yukarıdan gelen suları "durdu" ve kuru nehir yatağı göründü, İsrailoğullarının yürüyerek Şeria'ya geçmelerini sağladı. Ahit Sandığını taşıyan rahipler taşlardan inip karşı kıyıya geçer geçmez "ırmağın suları eskisi gibi akmaya ve kıyıları basmaya başladı."

Bunun ardından Yahveh, Yeşu'ya bu on iki taşı alıp nehrin batı yakasında, Eriha'nın doğusunda Yahveh'nin gerçekleştirdiği mucizenin sonsuza dek kalacak bir anısı olsun, diye bir çember oluşturacak biçimde dikmeleri talimatını verdi. On iki taşın dikildiği yer o günden beri *Gilgal*, yani "Çemberin Yeri" olarak bilinmektedir.

Konumuzla ilgili olan şey yalnızca bu on iki taşlı çemberin bir mucize aygıtı olarak kurulması değildir, olayın tarihi de konuyla yakından ilgilidir. Yeşu Kitabının 3. kısmında "Şeria ırmağı ekin biçme zamanında kabarır, kıyılarını basar," derken tarih bildirilmektedir. Ardından 4. kısımda daha ayrıntılı verilir: Birinci ayın, takvimin ilk ayının, Yeni Yıl ayının onuncu günüdür, yani resmi açılış törenlerinin Lagaş'ta doruk noktasına vardığı aynı gün "halk Şeria Irmağını birinci ayın onuncu günü geçip

Gilgal'de, Eriha'nın doğu sınırında konakladı."

Bu takvim göstergeleri, Eninnu tamamlandıktan sonra Gudea'nın Girsu'nun platformundaki taş çemberleri diktiği benzer tarihle fazlasıyla ilginç bir benzerlik taşımaktadır. Gudea yazıtlarında Ninurta ve eşinin yeni konutlarına girdikleri günün ülkede hasatın başladığı gün olduğu belirtilir; Gilgal'deki "ekin biçme zamanı"na denk düşmektedir bu. Her ikisi de yuvarlak yapılarla ilgili olan bu iki hikayede astronomi ve takvim kavuşmaktadır.

Taş çemberlere ilişkin geleneklerin İbrahim'in torunları arasında ortaya çıkışının izi, bizce İbrahim'in ta kendisine ve babası Terah'ın kimliğine dek sürülebilir. Konuyu *Tanrıların ve İnsanların Savaşları* adlı kitabımızda ayrıntısıyla ele aldığımızda Terah'ın kraliyet soyundan gelen, Nippur'da yetiştirilip eğitilen bir kehanet rahibi olduğu sonucuna varmıştık. Kitabı Mukaddes'te verilen tarihlere dayanarak onun M.Ö. 2193'te doğduğunu hesaplamıştık ve bu da Enlil, oğlu Ninurta'ya yeni Eninnu'nun Gudea tarafından inşa edilmesi iznini verdiği sırada Terah'ın Nippur'da bir gök bilimci rahip olduğu anlamına gelmekteydi.

Terah'ın oğlu Avram (sonraları İbrahim adını alacaktı) hesaplarımıza göre M.Ö. 2123'te doğdu ve aile, Terah'ın bir irtibat görevi yapacağı Ur'a taşındığında İbrahim on yaşlarındaydı. Aile orada M.Ö. 2096'ya dek kaldı ve sonra Yukarı Fırat bölgesine yerleşmek üzere Sümer'den ayrıldı (bu göç daha sonra İbrahim'in Kenan'da yerleşmesine yol açtı). O sıralarda İbrahim kraliyet ve astronomi de dahil rahiplikle ilgili konularda hayli iyi eğitilmiş durumdaydı. Eğitimini yeni Eninnu'nun ihtişamından söz edilen Nippur ve Ur'un kutsal mahallelerinde aldığından, Girsu'daki harikulade taş çemberleri öğrenme fırsatını kaçırmamış olmalıydı ve bu da onun soyunun bu bilgiye sahip olmasını açıklayabilir.

Astronomi gözlemlerine uygun bir şekil olarak *daire*, Stonehenge'in en belirgin özelliği olan çember fikri nereden çıkmıştı?

Bizim vardığımız sonuca göre bunun çıkış yeri gezegenlerin Güneş çevresindeki yörüngelerinin düzleminde (Ekliptik) gruplanan on iki takımyıldızın döngüsü olan zodyak veya burçlar kuşağıydı.

Yirminci yüzyılın başlarında arkeologlar İsrail'in kuzeyindeki Galile'de Kudüs'teki İkinci Tapınağın Romalılar tarafından (M.S. 70'te) yıkılışının hemen ardından gelen on yıllara ve yüzyıllara tarihlendirilen sinagogların kalıntılarını gün ışığına çıkardılar. Arkeologlar bu sinagogların ortak özelliğinin zemin süslemelerinde zodyak burçlarını da içeren çok karmaşık mozaik desenler olduğunu gördüklerinde hayli şaşırdılar. Bet-Alfa denilen yerdeki örnekten görülebileceği gibi (Şekil 89) sayıları, yani on iki tıpkı bugünkü gibiydi, semboller aynen şimdi kullanıldığı gibiydi, isimleri de öyle; modern İbrancadan hiç de farklı olmayan bir yazıyla şöyle yazılmışlardı: (doğuda) koç için *Taleh* ve onun iki yanında Boğa için *Şor* ve Balık için *Dagim* ile başlamakta ve binlerce yıl sonra kullanmaya devam ettiğimiz aynı sırada devam etmekteydi.

Şekil 89

Akkadların *Manzallu* (Güneş'in "durakları") dedikleri bu burçlar kuşağı "talih" anlamına gelen İbranca *Mazalot* teriminin kaynağıdır. Bu dönüşümde burçlar kuşağının astronomi ve takvim ile ilgili temel yapısından onun astroloji ile ilgili çağrışımlarına doğru bir geçiş yer almıştır; burçlar kuşağının ilk baştaki anlamını ve onun tanrıların ve insanların olaylarında oynadığı rolü zaman içinde örtüp gölgeleyen bir geçişti bu. Son olarak ama aynı derecede önemli olanı da burçlar kuşağının Gudea'nın inşa ettiği Eninnu'daki harikulade ifade edilişiydi.

Zodyak kelimesi "hayvan çemberi" anlamına gelen Yunanca kökenli bir kelime olduğundan burçlar kuşağı kavramının, adlarının ve sembollerinin Yunanlılarca icat edildiği fikri, gerçeklere rağmen, hala yaygın kabul görmektedir. Yunanlıların bu ilhamı, değiştirilmemiş sembolleri, düzeni ve isimleriyle burçlar kuşağının kesinlikle biliniyor olduğu Mısır'dan (Şekil 90) almış

Şekil 90

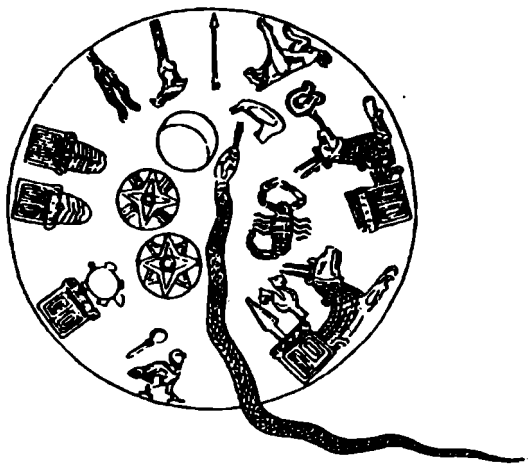
oldukları sonucuna varılmıştır. Bazı Mısır betimlemelerinin, özellikle birazdan daha ayrıntılı ele alacağımız Dandera'daki tapınakta bulunan muhteşem bir örneğin eskiliğine rağmen burçlar kuşağı fikri orada başlamamıştı. Biri de E. C. Krupp [*In Search of Ancient Astronomies* (Eski Astronomi Araştırmaları)] tarafından yapılan çalışmalar üstüne basa basa "eldeki tüm kanıtlar burçlar kuşağı kavramının Mısır'a özgü olmadığını göstermektedir, bunun yerinde burçlar kuşağının Mısır'a Mezopotamya'dan, [bilinmeyen bir tarihte], ithal edildiğine inanılmaktadır," demektedir. Mısır sanatına ve geleneklerine erişimi olan Yunanlı alimler de yazılarında astronomi söz konusu olduğu kadarıyla bu bilginin kendilerine "Kaldeliler"den, Babil'in gök bilimci rahiplerinden geldiğini kesinleştirmişlerdir.

Arkeologlar her biri ilgili zodyak işaretini taşıyan on iki parçaya bölündüğü açıkça işaretlenmiş Babil astronomi tabletleri bulmuşlardır (Şekil 91). Bunlar pekala Yunanlı alimlerin incele-

Şekil 91

dikleri türden kaynaklar olabilirler. Ancak resim yazısıyla gösterildiklerinde, taşlara oyulan göksel semboller bir gök çemberi içindeydiler. Bet-Alfa'nın yuvarlak zodyağından neredeyse iki bin yıl kadar önce Yakın Doğu'nun hükümdarları, özellikle de Babil'dekiler anlaşma belgeleri üstünde tanrılarını anarlardı, sınır taşlarına (*Kudurru*) bu tanrıların göksel sembollerini, yani gezegenleri ve burçları Samanyolu'nu temsil eden kıvrımlı bir yılan tarafından kucaklanan bir gök çemberi içinde işlerlerdi (Şekil 92).

Şekil 92

Bununla birlikte burçlar kuşağı, *insanoğlu söz konusu olduğu kadarıyla,* Sümer'de başladı. *12. Gezegen* adlı kitabımızda aksi kanıtlanmaz biçimde göstermiş olduğumuz gibi Sümerler burçlar kuşağını altı bin yıl sonra hala yaptığımız gibi bilmekte, resmetmekte ve adlandırmaktaydılar (Şekil 93a):

GU.AN.NA ("göksel boğa"), Boğa
MAŞ.TAB.BA ("ikizler"), İkizler
DUB ("cımbız", "kıskaç"), Yengeç

UR.GULA ("aslan"), Aslan
AB.SİN ("babası Sin idi"), Bakire, Başak
Zİ.BA.AN.NA ("göksel kader"), Terazi
GİR.TAB ("deşen ve kesen"), Akrep
PA.BİL ("savunmacı"), Okçu, Yay
SUHUR.MAŞ ("keçi balığı"), Oğlak
GU ("suların tanrısı"), Su Taşıyıcısı, Kova
SİM.MAH ("balıklar"), Balık
KU.MAL ("tarlada yaşayan"), Koç

M.Ö. 3800 civarında, Boğa Çağında, Nippur şehrinde takvimin başladığı tarihlerde Sümerlerin yalnızca burçların isimlerinden ve imgelerinden değil, onların presesyonel döngüsü olan zodyak çağlarından haberdar olduklarını gösteren çok miktarda

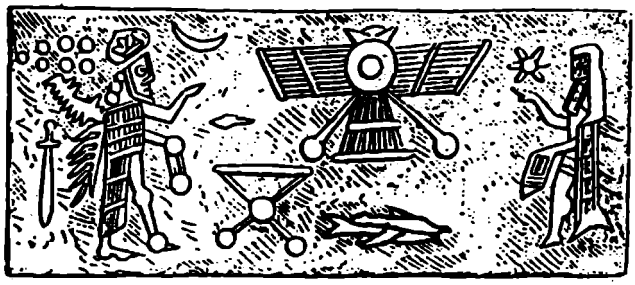

Şekil 93

kanıt mevcuttur. Willy Hartner "Takımyıldızların Yakın Doğu'daki En Eski tarihi" başlıklı incelemesinde [*Journal of Near Eastern Studies* (Yakın Doğu İncelemeleri Dergisi)] Sümerlerden kalan resimsel kanıtları analiz ettikten sonra bir boğanın bir aslanı dürttüğü (Şekil 93b, M.Ö. dördüncü bin yıl civarından) veya bir aslanın boğaları ittiği (Şekil 93c, M.Ö. 3000 civarından) pek çok betimlemenin takvimsel yeni yılın başladığı ilkbahar ekinoksunun Boğa takımyıldızında olduğu ve yaz gün dönümünün Aslan burcunda meydana geldiği zodyak zamanının temsilleri olduğu sonucuna varmıştır.

Alfred. Jeremias [*The Old Testament in the Light of the Ancient Near East* (Kadim Yakın Doğunun Işığında Eski Ahit)] Sümer'in zodyak-takvim "sıfır noktası"nın tam olarak Boğa ve İkizler arasında durduğuna dair metinlere dayalı kanıtlar bulmuş ve bundan yola çıkarak göğün burçlar kuşağı halinde bölünmesinin Sümer uygarlığı bile başlamadan önce, İkizler Çağında icat edildiği sonucuna varmıştır, yazar bunun açıklamasını yapamamaktadır. Bilginler için daha da şaşırtıcı olan bir şey de zodyak takımyıldızlarının listesine Aslan ile başlayıp bizi M.Ö. 11.000'lere, Tufan'dan hemen öncesine götüren (Berlin Müzesindeki VAT.7847 no'lu) bir Sümer astronomi tabletidir.

Anunnakiler tarafından (Nibiru'nun 3.600 yıllık yörüngesine dayanan bir döngü olan) İlahi Zaman ile (Dünya'nın bir yörünge dönemi olan) Dünya Zamanı arasında bir bağlantı olarak icat edilen Göksel Zaman (bir zodyak burcundan diğerine her 2.160 yılda bir oluşan presesyona bağlı kayma), nasıl arkeoastronomi tarihsel zamanları belirlemekteyse, Dünya'nın tarih öncesindeki önemli olayları tarihlendirmeye hizmet ediyordu. Demek ki astronot Anunnakileri ve (altı uçlu yıldız) Mars ile (yedi nokta ve buna eşlik eden hilal şeklindeki Ay ile tanımlanan) Dünya arasında gidip gelen bir uzay aracını gösteren betimleme, resme iki balıktan oluşan burç işaretinin de eklenmesiyle bu olayı zaman açısından Balık Çağına yerleştirmektedir (Şekil 94). Yazılı metinler de zodyakla ilgili tarihler içermektedirler, Tufanı Aslan Çağına yerleştiren metin buna bir örnektir.

Şekil 94

İnsanoğlunun burçlar kuşağından ne zaman haberdar olduğundan tam olarak emin olamasak da bunun Gudea'nın döneminden çok uzun zaman öncesi olduğu açıktır. Dolayısıyla Lagaş'taki yeni tapınakta Bet-Alfa'daki gibi zemin süslemesi veya sınır taşlarına oyulmuş semboller olarak olmasa da zodyakla ilgili betimlemelerin gerçekten yer alıyor olduğunu keşfetmek bizi şaşırtmamalı. Bunlar, *ilk ve en eski planetoryum tanımını hak* eden muhteşem bir yapının içindeydiler!

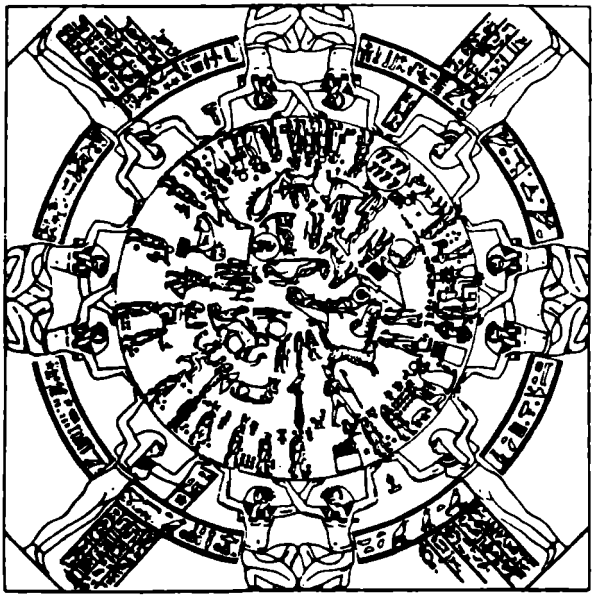
Gudea'nın yazıtlarında, onun "takımyıldızların imgelerini saf ve korunaklı bir yere, bir iç mabedin içine" yerleştirdiğini okuruz. Orada özel olarak tasarlanan ve "saçaklık*" olarak tercüme edilen bir "gök kubbe" ya da gök çemberinin bir taklidi, bir tür kadim planetoryum inşa edilmişti. Bu "gök kubbe"de Gudea zodyaktaki imgelerin "mesken edinmesini sağlamıştı." "Göksel İkizler", "Kutsal Oğlak", "Kahraman" (Yay), Aslan, Boğa ve Koç'un "Göksel Yaratıkları" açıkça sıralanmıştı.

Gudea'nın övündüğü gibi zodyak imgeleriyle süslü bu "gök kubbe" gerçekten görülecek bir şey olmalıydı. Binlerce yıl sonra bu iç mabede artık giremiyor ve ışıldayan takımyıldızlarıyla göğü izleme illüzyonunu Gudea ile paylaşamıyoruz ama Yukarı Mısır'daki Dandera'ya gidebilir ve başlıca tapınağının iç mabedine girerek başımızı kaldırıp tavana bakabilirdik. Orada yıldızlı semaların, Horus'un Oğulları tarafından dört ana yönden ve dört bakire tarafından gün dönümsel gün doğumu ve gün batı-

* Saçaklık: Direk üstü tabanı, tütün pervası.(Ç.N.)

mı noktalarından tutulan gök çemberinin renkli bir resmini görürdük (Şekil 95). On iki zodyak burcunun Sümer'de başlamış ve halen kullandığımız aynı semboller (boğa, koç, aslan, ikizler vs.) ve aynı sırayla betimlendiği merkezi "gök kubbe"yi otuz altı "onlu"yu (Mısır takviminde ay başına üç adet düşen onar günlük dönemleri) betimleyen bir çember çevrelemektedir. Tapınağın hiyeroglif ile yazılan ve anlamı "tanrıçanın sütunlarının yeri" olan adı *Ta ynt neterti,* tıpkı Girsu'da olduğu gibi, Dandera'da da taş dikmelerin bir yandan burçlar kuşağıyla ve öte yandan (otuz altı onlunun kesinleştirdiği gibi) takvimle bağlantılı olan gök gözlemlerine hizmet ettiğini düşündürmektedir.

Bilginler Dandera zodyağında temsil edilen zamanı belirleme konusunda fikir birliğine varamamışlardır. Napolyon'un Mısır'ı ziyareti sırasında keşfedilen şu an bildiğimiz betimleme çoktan Paris'teki Louvre Müzesine taşınmıştır ve Mısır'ın Yunan tesiri altında kalmış Roma sanatının hakimiyeti altına girdiği

Şekil 95

dönemden kaldığına inanılmaktadır. Bununla birlikte bilginler betimlemenin çok daha eski ve tanrıça Hathor'a adanmış bir tapınaktaki benzer bir çizimin kopyası olduğu konusundan emindirler. Sir Norman Lockyer *The Dawn of Astronomy* (Astronominin Şafağı) adlı kitabında bu daha eski tapınaktaki göksel hizalanışları tarif eden bir metni yorumlamıştır ve bu metin Dandera "gök kubbesi"ni Stonehenge I'in tamamlanışı ile Lagaş'ta Eninnu'nun Gudea tarafından inşa edilişi arasındaki bir tarihe yerleştirmektedir. Başkalarınca kabul edildiği gibi eğer Dandera'da gösterilen gökyüzü sağdaki Boğa ile soldaki Yengeç arasındaki İkizlerin ayağına dokunan bir şahinin üstünde durduğu sopa imgesi ile gösterilmekteyse, bu durumda Dandera betimlemesi gökyüzünü (bizim şimdilerde planetoryumlarda gökyüzündeki yıldızların İsa'nın doğduğu sırada nasıl göründüklerine bakabilmemiz gibi) M.Ö. 6540 ile M.Ö. 4380 arasında bir tarihteki haline döndürmektedir. Rahipler tarafından aktarılan ve Manetho tarafından kaydedilen Mısır tarihine göre bu dönem Mısır'da yarı tanrıların hüküm sürdüğü zamandı; Dandera göğünün (tapınağın inşa edildiği tarihten farklı olan) bu şekilde tarihlendirilişi, Alfred Jeremias'ın Sümer burçlar kuşağı takviminin "sıfır noktası"na ilişkin yukarıda söz edilen bulguları doğrulamaktadır. Hem Mısır hem de Sümer burçlar kuşağının bu şekilde tarihlendirmeleri bu uygarlıkların başlangıcından önceye dayanan bir kavramı ve bunların betimlenmesinden ve tarihlendirilişinden insanların değil, "tanrılar"ın sorumlu olduğunu doğrulamaktadır.

Göstermiş olduğumuz gibi burçlar kuşağı ve buna eşlik eden Göksel Zaman yeryüzüne inişlerinden kısa süre sonra Anunnakiler tarafından icat edildiğinden silindir mühürler üstünde resmedilen bazı zodyak tarihlendirme işaretlemeleri insan uygarlığının ortaya çıkışının öncesindeki çağları göstermektedir. Örneğin Şekil 94'teki iki balık tarafından gösterilen Balık Çağı M.Ö. 25980 ile M.Ö. 23820 arasından daha yeni değildir (veya söz konusu olay 25.920 yıllık Büyük Devredeki daha eski Balık Çağlarından birinde gerçekleşmişse elbette daha eskidir).

Bilginler tarafından *Hep Lütufkar Enlil'e İlahi* adıyla bilinen bir Sümer metninde burçlar kuşağındaki takımyıldızları ile gök çemberini betimleyen bir "yıldızlı gök"ün çok eski zamanlarda mevcut olduğuna dair bir önerinin yer alıyor olması inanılmazdır ama yine de şaşırtıcı değildir. Enlil'in Nippur'daki Uçuş Kontrol Merkezinin en iç kısmını, E.KUR ziguratının içini tarif eden metin Dirga denilen karartılmış bir odada "göksel, uzak denizler kadar gizemli bir başucu noktası" kurulduğunu, bunun içinde "kusursuzlaştırılmış yıldızlı amblemler" olduğunu anlatmaktadır.

DİR.GA terimi "karanlık, taca benzer" çağrışımlarına sahiptir; metin orada yerleştirilmiş olan "yıldızlı amblemler"in bayramların belirlenmesini sağladığını anlatmaktadır ve bu takvimle ilişkili bir işlev anlamına gelir. Tüm bunlar kulağa Gudea'nın planetoryumunun bir atası gibi gelmektedir, elbette Ekur'dakini insanların görmesi yasaktı, yalnızca Anunnakiler tarafından görülebiliyordu.

Gudea'nın bir planetoryum olarak inşa edilen "gök kubbesi" yalnızca bir tavan resmi olan Dandera'daki betimlemeden çok Dirga'dakine daha çok benzemekteydi. Gerçi Girsu'dakinin Mısır'dakine benzerlikleri düşünüldüğünde ilhamın Mısır'dakinden geldiği olasılığını dışlayamayız. Benzerlikler listesi hala bitmedi.

Şimdilerde büyük müzelerdeki Asur ve Babil koleksiyonlarını süsleyen en etkileyici buluntulardan bazıları, gövdeleri boğa veya aslan ve başları boynuzlu başlıklar takan tanrılar olup tapınak girişlerinde muhafız olarak duran devasa taş yontulardır (Şekil 96). Bilginlerin adlandırmasıyla bu "mitsel yaratıklar"ın daha önce ele aldığımız Boğa-Aslan motifinin taş heykellere aktarılışı olduklarını ve tapınakların çok daha eski bir Göksel Zamanı ve bu geçmiş zodyak çağları ile ilişkili tanrıları anmakta olduklarını rahatça varsayabiliriz.

Arkeologlar bu heykellerin Mısır'daki sfenkslerden, esasen Asurların ve Babillilerin hem ticaret hem de savaşlar nedeniyle

Şekil 96

aşina oldukları Gize'deki Büyük Sfenks'ten ilham aldığına inanmaktadırlar. Ama Gudea yazıtları böyle burçlar kuşağı/ilahi yaratıklarının Asur tapınaklarına yerleştirilmesinden yaklaşık bin beş yüz yıl öncesinde Gudea'nın Eninnu tapınağında sfenksler konuşlandırdığını açığa çıkarmaktadır; yazıtlarda özellikle "korku aşılayan bir aslan" ve "aslan gibi çömelmiş kocaman bir vahşi öküz"den söz edilmektedir. Arkeologlar tamamen inançsız olsalar da sfenksler kadim Sümer'de bilinmiş olabilirlerdi: Bizzat Ninurta/Ningirsu'yu çömelmiş bir sfenks olarak betimleyen bir heykel Lagaş'taki Girsu harabeleri arasında bulunmuştur (Şekil 97).

Beklenebilecek her şeyin ipuçları Gudea'ya ve dolayısıyla da bize ikinci gecenin vizyonunda Ninurta'nın Gudea'ya yaptığı konuşmada verilmişti: Ninurta güçlerini beyan etti ve Anunnakiler arasındaki konumunu yeniden öne sürdü ("efendiliğim elli emirle mukadder kılındı"), dünyanın diğer kısımlarına sıra

Şekil 97

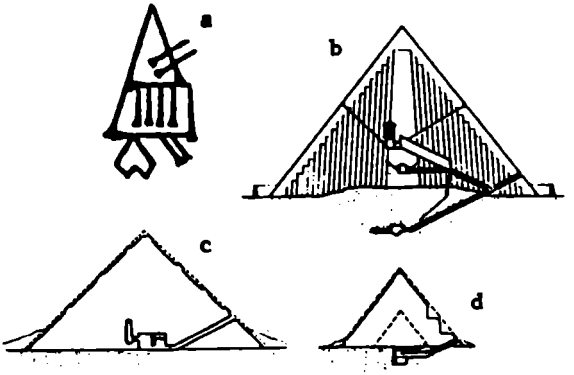
dışı bir aşinalığı olduğunu belirtti (İlahi Kara Kuş'uyla dolaşmalarının bir sonucu olarak, "gözleri uzaklara çevrili bir efendi") ve Gudea'ya Magan ve Melukhah (Mısır ve Nübye) ile işbirliği konusunda teminat verip "Parlak Yılan" adlı tanrının yeni Eninnu'nun inşası sırasında şahsen gelip ona yardım edeceği vaadinde bulundu: "Güçlü bir yer olarak inşa edecek, kutsal mekanım E.HUŞ gibi olacak."

Bu son cümle ima ettikleri bakımından gerçekten heyecan yaratmaktadır.

"E" artık bildiğiniz gibi bir tanrının "ev"i, yani tapınak, Eninnu söz konusu olduğunda ise basamaklı piramit anlamına gelmektedir. HUŞ ise Sümer dilinde "kırmızımsı tonda, kırmızı renkte" anlamına geliyordu. Öyleyse Ninurta/Ningirsu'nun belirttiği şey şuydu: Yeni Eninnu "Kırmızı tonlu İlahi Ev" gibi olacaktı. Bu beyan yeni Eninnu'nun kırmızımsı tonuyla bilinen mevcut bir yapıyı taklit edecek olduğu anlamına geliyordu...

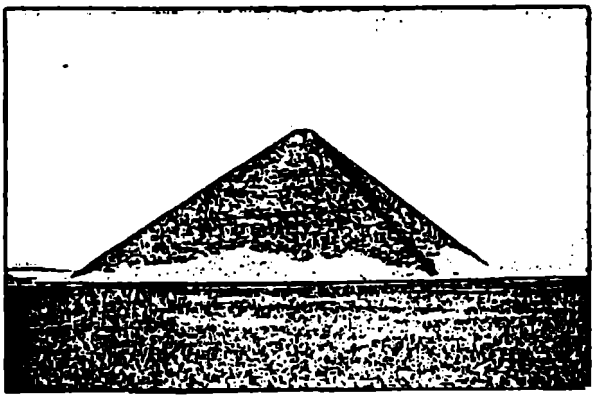
Böyle bir yapıyı arayışımızı *Huş* işareti için kullanılan resim yazısını bularak kolaylaştırabiliriz. Bulduğumuz şey ise gerçekten şaşırtıcıdır çünkü bu işaret (Şekil 98a) şaftları, iç geçitleri ve yeraltı odalarıyla birlikte bir *Mısır piramidinin* çizimini göstermektedir. Özellikle de Gize'deki Büyük Piramidin (Şekil 98b) ve

onun deneme amaçlı küçük ölçekli modeli olan Gize'nin küçük piramidinin (Şekil 98c) ve de başarıyla inşa edilen ilk firavun piramidi olan (Şekil 98d) ve ilginçtir, *Huş* kelimesinin tam karşılığı olan tonu taşıyan *Kızıl Piramit* olarak adlandırılan yapının kesit çizimi gibi görünmektedir.

Şekil 98

Lagaş'taki Eninnu inşa edildiğinde Kızıl Piramit taklit edilebilirdi çünkü mevcuttu. Bu dördüncü hanedanın ilk firavunu ve M.Ö. 2600 civarında hüküm sürmüş olan Sneferu'ya atfedilen üç piramitten biriydi. Mimarları ilk önce firavun için Maidum'da, Anunnakiler tarafından binlerce yıl önce Gize'de inşa edilmiş 52 derece eğimli Gize piramitlerinin taklidi bir piramit inşa etmeye kalkıştılar ama eğim çok dikti ve piramit yıkıldı. Bu çökme Dahşur'daki ikinci bir piramidin eğiminin telaşla daha az dik olan 43 dereceye değiştirilmesine yol açtı, böylece oluşan piramit *Yamuk Piramit* adını aldı. Ardından yine Dahşur'da üçüncü Sneferu piramidi inşa edildi. Bir firavun tarafından yaptırılan "ilk klasik piramit" olarak kabul edilen bu piramidin yan yüzleri 43½ derecelik güvenli bir açıyla yükselir (Şekil 99). Piramit yöredeki pembe kireçtaşından yapılmış ve bu yüzden *Kızıl Piramit* adını almıştı. Kenarlarındaki çıkıntılar beyaz kireçtaşından bir kaplamayı tutmak amaçlıydı ama bu kaplama yerinde uzun

Şekil 99

süre kalamadı ve bugün piramit orijinal-kırmızımsı tonuyla görülmektedir.

Mısır'daki İkinci Piramit Savaşına giren ve kazanan Ninurta, onun ardından gelen piramitlere yabancı değildi. Krallık Mısır'a geldiğinde yalnızca Gize'deki Büyük Piramidi ve ona eşlik eden diğer piramitleri değil, ayrıca Firavun Zoser'in M.Ö. 2650 civarında inşa edilen ve muhteşem bir kutsal mahalle ile çevrelenmiş (bkz. Şekil 78) olan Sakkara'daki basamaklı piramidini de görmüş müydü acaba? Bir firavunun ve mimarlarının Büyük Piramit'in sonunda başarıyla taklit ettikleri yapıyı, yani Snefe-ru'nun M.Ö. 2600 civarında inşa edilen Kızıl Piramidini görmüş müydü? Ve sonra da İlahi Mimara, "işte benim için inşa etmeni istediğim, bu üçünün özelliklerini birleştiren eşsiz bir zigurat bu" demiş miydi?

Aksi takdirde M.Ö. 2200 ile M.Ö. 2100 arasında inşa edilen Eninnu'yu Mısır'a ve Mısır tanrılarına bağlayan güçlü kanıtlar nasıl açıklanabilir?

Ve Britanya Adalarındaki Stonehenge ile "Fırat Kıyısındaki Stonehenge" arasındaki benzerlikleri başka türlü nasıl açıklayabiliriz?

Açıklayabilmek için dikkatimizi İlahi Mimara, Piramitlerin

Sırlarını Koruyana, Gudea tarafından Ningişzidda olarak adlandırılan tanrıya yöneltmeliyiz çünkü o bizim THOTH olarak bildiğimiz Mısır tanrısı *Tehuti*'den başkası değildi.

Piramit Metinlerinde Tot için "Gökleri hesap eden, yıldızları sayan ve Yer'i ölçen" denilmektedir; o sanat ve bilimlerin mucidi, tanrıların yazıcısı, "göklerle, yıldızlarla ve Yer ile ilgili hesapları yapan"dır. Tot "Zamanların ve mevsimlerin hesaplayıcısı" olarak başının üstünde Güneş'in diskini ve Ay'ın hilalini birleştirerek resmedilmişti. Kitabı Mukaddes'in Göksel Efendi'yi öven sözlerini hatırlatan bir tarzda, Mısır yazıtları ve efsaneleri de Tot'un "gökleri ölçen ve Yer'i planlayan" bilgisi ve hesaplama güçlerini anlatmaktaydı. Hiyeroglif ile yazılan adı olan *Tehuti* ise "Dengeleyen" anlamındadır. Heinrich Brugsch [*Religion und Mythologie* (Din ve Mitoloji)] ve E. A. Wallis Budge [*The Gods of Egyptians* (Mısırlıların Tanrıları)] bunu Tot'un "eşitlik halinin tanrısı" anlamına geldiği şeklinde yorumlayıp onun "Dengenin Ustası" olarak betimlenmiş oluşunun ise ekinokslarla, yani gün ve gecenin eşit olduğu tarihlerle ilişkisini gösterdiği sonucuna varmışlardı. Yunanlılar ise Tot'u astronomi ve astrolojinin, sayılar biliminin ve geometrinin, tıbbın ve botaniğin mucidi olduğunu düşündükleri kendi tanrıları Hermes ile özdeşleştirdiler.

Tot'un izlerini takip ederken tanrıların ve insanların maceraları ve de Stonehenge gibi bulmacaları örten perdeyi kaldıran takvim hikayelerine uğrayacağız.

- 8 -

TAKVİM HİKAYELERİ

Takvimin hikayesi bir ustalık, astronomi ve matematiğin incelikli birleşiminin hikayesidir. Ayrıca bir çatışma, dinsel şevk ve üstünlük sağlama mücadelesi hikayesidir.

Takvimin, ne zaman ekip ne zaman biçeceklerini bilebilsinler, diye çiftçiler tarafından ve çiftçiler için icat edilmiş olduğu fikri gereğinden uzun bir zamandır kanıksanagelmiştir; bu fikir hem mantık hem de olgular bakımından geçersizdir. Mevsimleri bilmek için çiftçiler resmi bir takvime ihtiyaç duymazlar ve ilkel toplumlar nesillerden beri karınlarını bir takvim olmaksızın doyurmaktadırlar. Tarihsel gerçek, takvimi tanrıları onurlandıran bayramların kesin zamanını önceden belirlemek amacıyla icat edilmiş olmasıdır. Başka bir deyişle takvim, dinsel bir tertiptir. Sümer'de aylara verilen ilk isimler hep EZEN önekine sahipti. Bu kelime "ay" anlamına değil "bayram" anlamına gelmektedir. Aylar kutlanacak olan Enlil Bayramını veya Ninurta Bayramını veya önde gelen başka bir tanrının bayramının zamanını göstermekteydi.

Takvimin amacının dinsel kutlamaların yapılmasını sağlamak olması kimseyi şaşırtmamalı. Şu an ortaklaşa kullandığımız ama aslında Hristiyan kökenli olan takvim halen yaşamlarımızı düzenlemektedir. Bu takvimin başlıca bayramı ve yıllık takvimin geri kalanını belirleyen odak noktası Paskalya Yortusudur, yani Yeni Ahit'e göre İsa'nın çarmıha gerilişinden sonra-

ki üçüncü günde dirilişinin kutlandığı gündür. Batılı Hristiyanlar Paskalya Yortusunu ilkbahar ekinoksunda veya hemen sonrasında meydana gelen dolunaydan sonraki ilk Pazar günü kutlarlar. Ancak bu durum baskın takvim özelliği 365 günlük güneş yılı olan, ayları düzensiz uzunluklarda ve Ay'ın evreleriyle tam olarak ilişkili olmayan Roma'daki ilk Hristiyanlar için bir sorun oluşturmuştu. Dolayısıyla Paskalya Yortusu gününü belirlemek Yahudi takvimine güvenmeyi gerektirmişti çünkü Paskalya Yortusu ile ilişkili günlerin sayılmasına başlangıç oluşturan Son Yemek aslında Nissan ayının on dördüncü gününün arifesinde, dolunay zamanı başlayan Yahudi geleneğindeki Fısıh Bayramının kutlama yemeği olan *Seder* idi. Bunun sonucunda Hristiyanlığın ilk yüzyılları boyunca Paskalya Yortusu Yahudi takvimine göre kutlanmıştı. Ne zaman ki Roma imparatoru Konstantin Hristiyanlığı benimsedi, 325 yılında kilise meclisini, yani İznik Konseyini topladı ve sürmekte olan Yahudi takvimine bağımlılığı kesip attı ve Musevi olmayanlar tarafından o ana dek bir başka Yahudi tarikatı olarak görülmekte olan Hristiyanlık başlı başına bir din haline geldi.

Demek ki Hristiyan takvimi, bu değişimde ve kökeninde dinsel inançların bir ifadesi ve ibadet tarihlerinin belirlenmesi için kullanılan bir aygıttı. Daha sonraları, Müslümanlar Arap yarımadasından taşıp doğunun ve batının topraklarını ve halklarını fethetmeye başladıklarında, onların tamamen aya dayalı olan takvimlerini dayatmaları yaptıkları ilk işlerden biri oldu çünkü bu takvim derin bir dinsel çağrışıma sahipti: *Hicret*'ten, yani İslam'ın kurucusu Muhammed'in 622'de Mekke'den Medine'ye göçünden itibaren zamanı saymaktaydı.

Çok ilginç olan Roma-Hristiyan takviminin hikayesi, güneş ve ay çevrimlerinin birer çark gibi ama kusurlu bir tarzda birbirlerine oturuşlarında var olan bazı sorunları ve bunun sonucunda binyıllar içinde takvimde ve hep yenilenmekte olan Çağlar fikrinde reform yapma ihtiyacını çok iyi anlatmaktadır.

Şu an kullanılan Hristiyan takvimi 1582'de papa 13. Gregor tarafından başlatılmıştır ve bu yüzden Gregoryen Takvim ola-

rak bilinir. Bu takvim, Roma imparatoru Julius Sezar tarafından başlatılmış olup Jülyen Takvim olarak bilinen önceki takvimde yapılan bir yenileştirmeyi yürürlüğe koymuştu.

Karmakarışık Roma takviminden sıkılan bu ünlü Roma imparatoru M.Ö. birinci yüzyılda İskenderiyeli gök bilimci Sosijen'i takvimde bir reform yapılmasını önermesi için Mısır'dan getirtmişti. Sosijen'in tavsiyesi zamanı hesaplarken ay döngülerini bırakıp "Mısırlılarınki gibi" bir güneş takvimini benimsemeleri oldu. Sonuç 365 günden oluşan bir yıl ve dört yılda bir 366 günden oluşan bir artık yıldı. Ama bu takvim her yıl 365 günü aşan 11¼ dakikayı hesaba katmakta başarısızdı. Bu can sıkmaya değmezmiş görünen birkaç dakikanın sonucunda 1582'de İznik Konseyi tarafından 21 Mart'a denk düşecek şekilde sabitlenen ilkbaharın ilk günü on gün kadar gerileyip 11 Mart'a denk gelmişti. Papa Gregor bu eksikliği 4 Ekim 1582 tarihli fermanla giderdi: Ertesi gün 15 Ekim olacaktı. Bu reform ile şu an kullanılmakta olan ve bir diğer yeniliğiyle de yılın her Ocak ayının ilk günü başlamasını emreden Gregoryen takvimi oluşturuldu.

Gök bilimcinin Roma'da "Mısırlılarınki gibi" bir takvimin benimsenmesine ilişkin tavsiyesinin hiç güçlük çekilmeden kabul edildiğini varsayabilirsiniz, ne de olsa o sıralarda Roma, özellikle de Julius Sezar Mısır'a, dinsel geleneklerine ve dolayısıyla da takvimine aşinaydı. Mısır takvimi o dönemde her biri otuz güne bölünmüş on iki aydan oluşan 360 günlük tamamen güneş esaslı bir takvimdi. Bu 360 güne yıl sonunda Osiris, Horus, Seth, İsis ve Neftis adlı tanrılara adanmış beş bayram günü ekleniyordu.

Mısırlılar güneş yılının 365 günden biraz daha uzun olduğunun farkındaydılar; Julius Sezar'ın da kullandığı gibi, her dört yılda bir tam bir gün eklemekle kalmayıp takvimi her 120 yılda bir, bir ayla ve her 1460 yılda bir, bir yılla desteklemekteydiler. Mısır takviminin belirleyici veya kutsal devresi işte bu 1460 yıllık dönemdi çünkü *Sirius* (Mısır'da *Sept*, Yunancada *Sothis*) yıldızının Nil Nehrinin yıllık kabarmaları sırasında meydana gelen ve de (kuzey yarımküredeki) yaz gün dönümü civarına rast-

layan helyak doğuş döngüsüyle aynı zamanda meydana gelmekteydi.

Edward Meyer [*Agyptische Chronologie* (Mısır Kronolojisi)] bu Mısır takvimi kullanıma girdiği dönemde Sirius'un helyak doğuşu ile Nil Nehrinin kabarmasının bu şekilde rastlaşmasının 19 Haziran'da meydana geliyor olduğu sonucuna varmıştır. Bundan yola çıkan Kurt Sethe [*Urgeschichte und alteste Religion der Agypter* (Mısır'ın Kadim Dinleri ve Tarihi)] ise Heliopolis veya Memfis üstündeki gökyüzünü gözlemleyerek bunun ya M.Ö. 4240'ta veya M.Ö. 2780'de meydana gelmiş olabileceğini hesapladı.

Kadim Mısır takvimini araştıranlar artık bu 360+5 günlük güneş takviminin o toprakların ilk tarih öncesi takvimi olmadığı konusunda aynı fikri paylaşıyorlar. Bu "sivil" veya laik takvim, Richard A. Parker'a göre [*The Calendars of the Ancient Egyptians* (Kadim Mısırlıların Takvimleri)] ancak Mısır'da hanedanların M.Ö. 3100'de başa geçmesinden sonra "muhtemelen idari ve mali amaçlar nedeniyle" M.Ö. 2800 civarında başlatılmıştı. Bu sivil takvim eskilerin "kutsal" takvimine muhtemelen önce ekleme yapmış sonra da onun yerine geçmişti. *Britannica Ansiklopedisine* göre "kadim Mısırlılar başlangıçta Ay'ı temel alan bir takvim kullanmaktaydılar." R. A. Parker'a göre ise [*Ancient Egyptian Astronomy* (Kadim Mısır Astronomisi)] bu daha eski takvim "diğer tüm kadim halklarda olduğu gibi" mevsimleri yerinde tutmak amacıyla bir on üçüncü artık ayın eklendiği on iki aysal aydan oluşan bir takvimdi.

Bu daha eski takvim, Lockyer'in görüşüne göre, ekinokslara bağlıydı ve Heliopolis'teki yönlendirmesi ekinoksal olan en eski tapınakla gerçekten bağlantılıydı. Tüm bunlar ve ayların dinsel bayramlarla ilişkisi bakımından en eski Mısır takvimi Sümerlerin takvimine çok benziyordu.

Mısır takviminin kökeninin hanedanlık öncesi, yani Mısır'da uygarlığın ortaya çıkmasından önceki dönemlere uzandığına ilişkin çıkarım ancak bu takvimi icat edenlerin Mısırlılar olmadıkları anlamına gelebilir. Bu çıkarım Mısır'daki zodyak ve de

Sümer'deki zodyak ve takvim ile ilişkili çıkarımlarla da uyum içindedir: Bunların hepsi de "tanrılar"ın ustalıklı icatlarıydılar.

Mısır'da din ve tanrılara ibadet Gize piramitlerine yakın olan Heliopolis'te başlamıştır; bu şehrin Mısır dilindeki adı (Nibiru'nun hükümdarının adı gibi) *Annu* idi ve Kitabı Mukaddes'te *On* olarak geçmekteydi: Yusuf tüm Mısır'ın yönetimiyle görevlendirildiğinde (Yaratılış, 41. kısım) firavun "On Kentinin [baş] kahini Potifera'nın kızı Asenat'ı ona eş olarak verdi." Şehrin en eski türbesi *Ptah*'a ("Geliştirici"), Mısır geleneğine göre Mısır'ı Büyük Tufanın sularının altından çıkartan ve geniş su tasfiye şebekeleri ve toprak setler oluşturmak yoluyla yaşanır hale getiren tanrıya adanmıştı. Mısır üstündeki ilahi hükümranlık Ptah tarafından ayrıca *Tem* ("Saf Olan") şeklinde de adlandırılan oğlu *Ra*'ya ("Parlayan") aktarıldı ve yine Heliopolis'te olan özel bir türbede Ra'nın Gök Sandalı olan koni biçimli *Ben-Ben* yılda bir kez hacılar tarafından görülebilmekteydi.

M.Ö. üçüncü yüzyılda Mısır'ın hanedan listelerini derleyen Mısırlı rahip Manetho'ya göre (hiyeroglifle yazılan adı "Tot'un Armağanı" anlamındaydı) Ra ilk ilahi hanedanın başıydı. Ra'nın ve onun ardılları olan Şu, Geb, Oisiris, Seth ve Horus adlı tanrıların saltanatı üç bin yıldan fazla sürdü. Ardından Ptah'ın başka bir oğlu lan Tot tarafından başlatılan ikinci ilahi hanedan ilk ilahi hanedanın yarısı kadar sürdü. Bunun ardından ise otuz adet yarı tanrının hanedanlığı 3.650 yıl boyunca Mısır'da hüküm sürdü. Manetho'ya göre bunların hepsi, yani Ptah, Ra ve Tot'un ilahi hanedanları ve yarı tanrıların hanedanı 17.520 yıl sürmüştü. Karl R. Lepsius [*Königsbuch der alten Agypter* (Eski Mısır'ın Kral Kitabı)] bu zaman süresinin her biri 1.460 yıl olan tam on iki Sothis devresine karşılık geldiğine dikkati çekmiş ve böylece Mısır'da takvim-astronomi bilgisinin tarih öncesi dönemdeki kökenine ilişkin fikrimizi güçlendirmiştir.

Bu güçlü kanıtlara dayanarak, *Tanrıların ve İnsanların Savaşları* adlı kitabımızda ve *Dünya Tarihçesi* dizisinin diğer kitaplarında Ptah'ın ve Ra'nın Mezopotamya panteonundaki Enki ve Marduk'tan başkası olmadıkları sonucuna varmıştık. Tufan son-

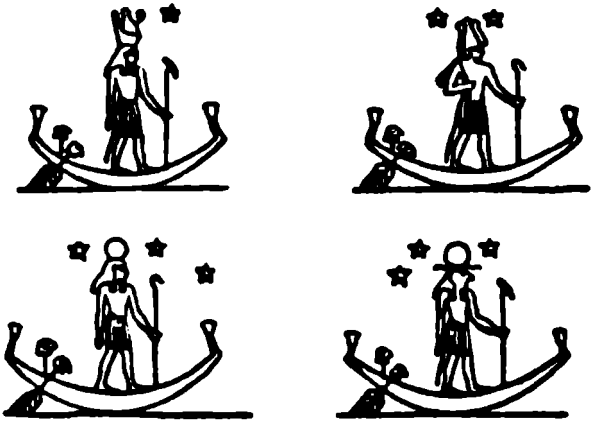
rasında yeryüzü Anunnakiler arasında bölündüğünde Afrika toprakları Enki ve onun torunlarına bahşedilmiş, E.DİN (kutsal kitaplardaki Aden toprağı) ve Mezopotamya'daki güç alanı Enlil ve torunlarının ellerine bırakılmıştı. Ra/Marduk'un erkek kardeşi olan Tot, Sümerlerin Ningişzidda dedikleri tanrıydı.

Yeryüzünün paylaşımını izleyen tarihin ve şiddetli çatışmaların büyük kısmı Ra/Marduk'un bu paylaşıma razı olmayı reddetmesinden kaynaklanmıştı. Ra/Marduk, Yer'in efendiliği unvanının ("Yer Efendisi" anlamına gelen EN.Kİ adı da bunu çağrıştırmaktadır) babasının elinden haksız yere alındığına emindi ve dolayısıyla da adı "Tanrıların Kapısı" anlamına gelen Mezopotamya şehri Babil'den yeryüzünü yönetmesi gereken kişinin Enlil'in yasal varisi Ninurta değil de kendisi olması gerektiğine ikna olmuştu. Bu hırsı gözlerini kör eden Ra/Marduk yalnızca Enlilciler ile çatışmaların yaşanmasına sebep olmakla kalmadı, onları da bu çatışmaların içine çekerek önce Mısır'ı terk edip sonra da saltanatını ilan etmek için geri dönerek kendi kardeşlerinden bazıları arasında husumet doğmasına yol açtı.

Ra/Marduk tüm bu gidiş gelişleri, iniş çıkışları arasında küçük kardeşlerinden biri olan Dumuzi'nin ölümüne sebep oldu, kardeşi Tot'u tahta çıkardı ve sonra onu sürgüne yolladı, bir nükleer felaketle sonuçlanan Tanrılar Savaşında erkek kardeşi Nergal'in taraf değiştirmesine yol açtı. Takvim Hikayelerine esas oluşturan noktanın Tot ile sürdürülen bu bir başlayıp bir kesilen ilişki olduğuna inanmaktayız.

Hatırlayacağınız gibi Mısırlılar bir değil iki takvime sahiptiler. Kökleri tarih öncesi dönemlere uzanan birincisi "Ay'ı temel alıyordu." Firavunlar döneminin başlamasından sonra kullanıma giren daha sonraki takvim ise 365 günlük güneş yılını temel alıyordu. İkinci "sivil takvimin" bir firavunun idari amaçlı icadı olduğuna ilişkin fikrin aksine biz bunun da tıpkı birincisi gibi tanrıların ustalıklı bir icadı olduğuna inanıyoruz; şu farkla ki, birincisi Tot'un eseriyken ikincisi Ra tarafından oluşturulmuştu.

Sivil takvimin ona özel ve orijinal olduğu düşünülen özellik-

Şekil 100

lerinden biri otuz günlük ayların her biri belirli bir yıldızın helyak doğuşuyla bildirilen on günlük dönemlere, yani "onlular"a bölünmesiydi. (Şekil 100'de görüldüğü gibi göklerde yelken açmış göksel tanrılar olarak betimlenen) her bir yıldızın gecenin son saatini işaret ettiğine inanılıyordu ve on günün sonunda yeni bir onlu yıldızı gözlemlenecekti.

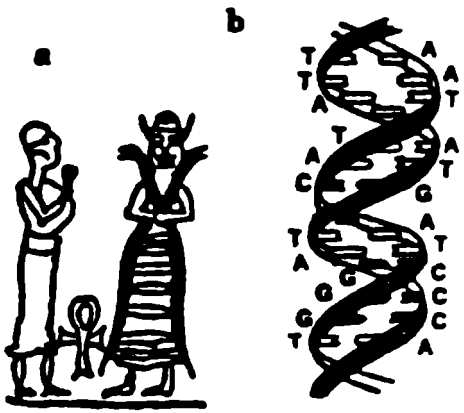
On günlük evreleri temel alan bu takvimin, erkek kardeşi Tot ile çatışmak üzere Ra'nın giriştiği maksatlı bir eylem olduğunu önermekteyiz.

Her ikisi de Anunnakilerin büyük bilim adamı Enki'nin oğullarıydı ve bilgilerinin büyük kısmını babalarından almış olduklarını rahatlıkla varsayabiliriz. Bu Ra/Marduk açısından kesindir çünkü bulunmuş olan bir Mezopotamya metni durumun böyle olduğunu açıkça belirtmektedir. Bu metnin başlangıç kısmında Marduk'un belirli bir şifa gücünden yoksun olduğu için babasına şikayet ettiği kaydedilmiştir. Enki'nin cevabı şu şekilde çevrilebilir:

> Evladım, bilmediğin nedir?
> Sana daha ne verebilirim ki?

Marduk, bilmediğin nedir?
Sana ek olarak ne verebilirim ki?
Ben ne biliyorsam, sen de biliyorsun!

Acaba iki kardeş arasında bu bakımdan bir kıskançlık mı vardı? Matematik ve astronomi, kutsal yapıları yönlendirme bilgisi her ikisinde de vardı; Marduk'un bu bilimlerdeki başarılarının şahidi, *Enuma eliş*'e göre Marduk'un bizzat tasarladığı Babil'deki muhteşem zigurattı (bkz. Şekil 33). Ama yukarıda geçen metne bakılacak olursa sıra tıbba ve şifaya geldiğinde bu konudaki bilgisi erkek kardeşinin bilgisinden eksikti: Marduk ölüleri diriltemiyorken Tot bunu yapabilmekteydi. Onun bu konudaki güçlerini hem Mezopotamya hem de Mısır kaynaklarından öğreniyoruz. Sümer'deki betimlemeleri onu birbirine dolanmış yılanlar amblemi ile göstermektedir (Şekil 101a), bu amblem başlangıçta genetik mühendisliğe girişebilen tanrı olan babası Enki'ye aitti ve biz bu amblemin bir DNA çift sarmalı olduğunu (Şekil 101b) önermiştik. Sümer dilinde anlamı "Yaşam Eserinin Efendisi" olan NİN.GİŞ.ZİD.DA adı onun ölülere yeniden yaşam verip onları hayata döndürme becerisini anlatmaktadır. Bir Sümer ayin metninde ona "şifacı Efendi, eli kavrayan Efendi, Yaşam Eserinin Efendisi" denilmektedir. Bu tanrı büyü marife-

Şekil 101

tiyle iyileşme ve şeytan çıkartma metinlerinde baskın biçimde ön plandadır; büyü ve dua içeren bir *Maqlu* ("yakılan adaklar") serisinde tüm bir tablet, yani yedinci tablet ona hasredilmiştir. Boğulan denizcilere adanan ("tamamen huzur içinde olan denize açılmışlar halkı") bir büyüde rahipler "mucize oluşturanlar, büyü ile bağlayanlar olan Siris ve Ningişzidda"nın formüllerinin himayesini dilemektedirler.

Siris normalde Sümer panteonunda bilinmeyen bir tanrıçanın adıdır ve büyük bir olasılıkla bunun Sirius yıldızının adının Mezopotamya dillerine aktarılmış hali olduğu akla gelmektedir çünkü Mısır panteonunda Sirius tanrıça İsis ile ilişkilendirilen yıldızdı. Osiris'in kopartılan organından aldığı spermle Osiris'in karısı İsis'in gebe kalıp Horus'u doğurmasına yardımcı olan Tot idi. Bu kadarla da kalmadı. *Metternich Steli* olarak bilinen bir eserin üstündeki Mısır yazıtında tanrıça İsis, zehirli bir akrep tarafından sokulan oğlu Horus'un Tot tarafından nasıl ölümden döndürüldüğünü tarif etmektedir. Onun çığlıklarına cevap veren Tot göklerden yere inmişti ve "o büyülü güçlerle donatılmıştı ve kelimeyi gerçek kılan büyük güce sahipti." Ve Tot büyü yapmış, büyü gece zehri uzaklaştırmış ve Horus hayata dönmüştü.

Mısırlılar, firavun mezarlarının duvarlarına içinden dizelerin yazıldığı ve böylece ölen firavunun ötealeme geçişini sağlayabilecek olan *Ölüler Kitabı*'nın tamamının Tot tarafından "onun kendi parmaklarıyla" yazıldığına inanırlardı. Mısırlılar tarafından *Soluklar Kitabı* adıyla bilinen daha kısa bir versiyonda "Tot, en kudretli tanrı, Khemennu'nun efendisi sana geldi; Soluklar Kitabını senin için kendi parmaklarıyla yazdı ki senin *Ka*'n sonsuza dek soluyabilsin ve senin biçimin yeryüzünde yaşamla donatılsın," yazmaktadır.

Sümer kaynaklarından biliyoruz ki, firavunlar inancında çok elzem olan ölüleri diriltme bilgisine ilk başta Enki sahipti. İnanna/İştar'ın Aşağı Dünya'ya (güney Afrika'ya), yani Enki'nin bir başka oğluyla evlenmiş olan kız kardeşinin nüfuz bölgesine yaptığı yolculuğu ele alan uzun bir metinde bu davetsiz tanrıça

öldürülmektedir. Yardım dualarına cevap veren Enki ilaçlar yapıp cesedin ses ve ışın atımlarıyla tedavi edilmesini denetleyince "İnanna ayağa kalktı."

Anlaşılan bu sır Marduk'a verilmemişti ve bundan şikayet edince babası ona kaçamak bir yanıt vermişti. Yalnızca bu bile hırslı ve iktidar düşkünü Marduk'un Tot'u kıskanmasına yeterdi. Hakarete uğramış, hatta belki de tehdit edilmiş olma hissi muhtemelen daha büyüktü. Birincisi; Osiris'in (Ra'nın erkek torunu idi) kopartılan organını bulup onun spermini saklamasında İsis'e yardım eden ve sonra zehirlenen Horus'u (Ra'nın büyük torunu idi) hayata döndüren Tot idi. İkincisi, tüm bunlar Sümer metinlerinin de açıkça belirttiği gibi Tot ile Mısır takvimini kontrol edip Nil Nehrinin yaşam veren kabarmalarını müjdeleyen Sirius yıldızı arasında bir yakınlığa yol açmıştı.

Kıskançlığının tek sebebi bunlar mıydı yoksa Ra/Marduk'un Tot'u bir rakip, kendi saltanatı için bir tehdit olarak görmesi için başka güçlü nedenler de var mıydı? Manetho'ya göre Ra tarafından başlatılan ilk ilahi hanedanın uzun süren saltanatı, bizim Birinci Piramit Savaşı dediğimiz çatışma sonrasında Horus'un yalnızca üç yüz yıl süren kısa saltanatının ardından aniden bitmişti. Ardından, Ra'nın bir başka torunu yerine Mısır'ın idaresi Tot'a verilmiş ve onun hanedanı (Manetho'ya göre) 1.570 yıl sürmüştü. Bir huzur ve gelişme çağı olan onun saltanatı Yakın Doğu'daki Cilalı Taş Devriyle veya Anunnakilerin insanoğluna uygarlığı bahşetmelerinin ilk aşaması olan Yeni Taş Çağıyla eş zamanlıydı.

Ptah/Enki'nin diğer tüm oğulları dururken Mısır'daki Ra hanedanlığının yerine geçmek için niçin Tot seçilmişti? W. Osborn Jr. tarafından yapılan *Religion of the Ancient Egyptians* (Kadim Mısırlıların Dini) başlıklı bir inceleme bir ipucu verebilir; yazar Tot ile ilgili olarak şöyle demektedir: "Mitolojide ikincil rütbeden ilahlar arasında yer almasına karşın, o hep Ptah'tan çıkan doğrudan bir akış veya onun bir parçası, bu ilksel ilahın *ilk doğan* evladı olarak kalmıştır." (İtalik vurgulama bize aittir.) Bir üvey kız kardeşten doğan oğlun (bir üvey kız kardeşten doğma-

dıysa) ilk oğlu aşıp yasal varis haline geldiği Anunnakilerin karmaşık ardıllık kuralları Enki (Anu'nun ilk oğlu) ile Enlil (Anu'nun bir üvey kız kardeşinden doğan oğlu) arasındaki sonu gelmez sürtüşme ve rekabetin bir sebebiydi; acaba Tot'un doğumunu hazırlayan şartlar da bir biçimde Ra/Marduk'un üstünlük iddiasına bir tehdit mi oluşturmaktaydı?

İlk başlarda baskın "tanrılar meclisi" veya ilahi hanedanın Heliopolis'inki olduğu bilinmektedir; sonraları bunun yerine (Memfis birleşen Mısır'ın başkenti olunca) Memfis'in ilahi üçlüsü geçmişti. Ama bu ikisi arasında, bir *Paut* veya Tot'un önderliğinde bir tanrılar "ilahi grubu" yer almaktaydı. Tot'un "kült merkezi" (Yunanca "Hermes'in şehri" anlamına gelen) Hermopolis'teydi; Mısır dilindeki adı ise *Khemennu*, yani "sekiz" idi. Tot'un unvanlarından biri olan "Sekizin Efendisi", Heinrich Brugsch'a göre [*Religion und Mythologie der alten Aegypter* (Eski Mısır'da Din ve Mitoloji)] dört ana yön de dahil olmak üzere sekiz göksel yönlendirmeye yapılan bir göndermeydi. Ayrıca Tot'un Ay'ın, yani Tot ile ilişkilendirilen gök cisminin sekiz evresindeki duraklama noktalarını belirleyip işaretleme becerisine de bir gönderme olabilirdi.

Öte yandan, bir "Güneş tanrı" olan Marduk on sayısı ile ilişkilendirilmekteydi. Anunnakilerin, en yüksek sayı olan altmışın Anu'ya, ellinin Enlil'e ve kırkın Enki'ye (böylece aşağıya inmektedir) ait olduğu sayısal hiyerarşisinde Marduk'un rütbesi ondu ve on günlük bölümlemelerin kökeni pekala bu da olabilirdi. Aslında Yaratılış Destanının Babil versiyonu her biri üç "göksel yıldızsal"a bölünen on iki aydan oluşan takvimin icadını Marduk'a atfetmektedir:

> O, yılı belirledi
> Bölgeleri tayin etti.
> On iki ayın her biri için
> Üç göksel yıldızsal kurdu,
> [böylece] yılın günlerini tanımladı.

"Yılın günlerinin tanımlanması" amacıyla göğün otuz altı kısma bölünmesi bir takvime, otuz altı "onlu"dan oluşan bir takvime yapılabilecek en açık göndermedir. Ve burada, *Enuma eliş*'te bu bölümleme Marduk'a, diğer adıyla Ra'ya atfedilmektedir.

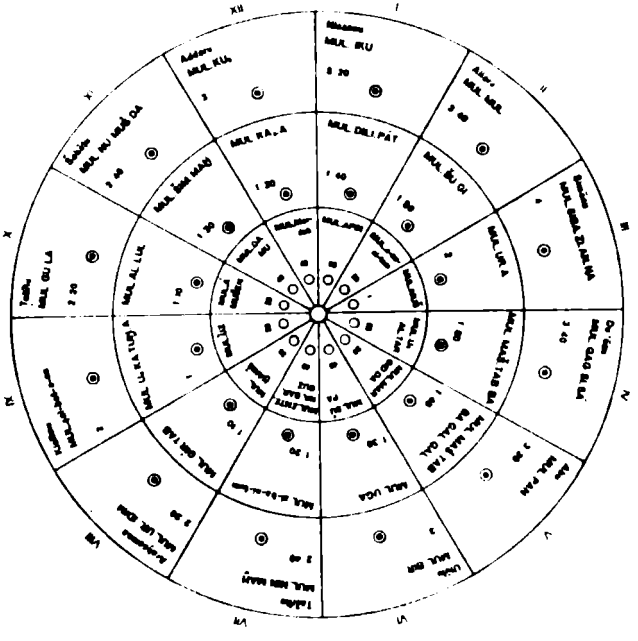
Hiç şüphesiz Sümer kökenli olan Yaratılış Destanı günümüzde genellikle Babil dilindeki çevirisiyle (yedi tabletten oluşan *Enuma eliş*) tanınmaktadır. Tüm bilginler bunun Babil'in ulusal tanrısı Marduk'u ululamak amacı taşıyan bir çeviri olduğu konusunda anlaşmaktadırlar. Dolayısıyla, Sümer dilindeki orijinal metinde dış uzaydan gelen istilacı gezegen Nibiru'nun Göksel Efendi olarak geçtiği her yere "Marduk" adı eklenmiş ve yine orijinal metinde Dünya üstünde Enlil'in yaptığı işler anlatılırken kullanılan Üstün Tanrı terimi yerine Babil versiyonunda yine Marduk adı kullanılmıştı. Dolayısıyla Marduk hem gökte hem de yerde üstün kılınmıştı.

Yaratılış Destanının orijinal Sümer dilinde yazılmış tam veya bölünmüş parçaları keşfedilmedikçe, otuz altı onlunun gerçekten bir Marduk icadı olup olmadığını veya onun bunu Sümer'den ödünç alıp almadığını söylemek imkansızdır. Sümer astronomisinin temel doktrini, Yeryüzünü saran gök küreyi üç "yol" halinde bölmekti: Anu Yolu merkezden geçen göksel bant, Enlil Yolu kuzey semaları ve Ea (yani Enki) Yolu da güney semalarıydı. Bu üç yolun ortada ekvator kuşağı ile kuzeyde ve güneyde iki dönence ile sınırlanan bantlar oldukları düşünülmektedir ama biz *12. Gezegen* adlı kitabımızda Anu Yolu'nun ekvatorun kuşağının kuzeyine ve güneyine doğru 30'ar derece uzanarak 60 derecelik bir genişliğe sahip olduğunu ve Enlil Yolu ile Enki Yolu'nun da benzer şekilde 60 dereceden oluştuğunu, böylece üçünün kuzeyden güneye 180 derecelik bir göksel alanı kapladığını göstermiştik.

Göklerin bu üçlü bölünmesi takvimde yılın on iki aya bölünmesine uygulanacak olursa sonuç otuz altı kısım olurdu. Onlularla sonuçlanan böyle bir bölümleme Babil'de gerçekten yapılmıştı.

Londra'daki Kraliyet Astronomi Derneğinde 1900 yılında bir konuşma yapan doğu bilimci T. G. Pinches bir Mezopotamya usturlabını (harfiyen: "Yıldızları Alan") biraraya getirip yeniden kurduğunu anlattı. Bu bir pasta gibi on iki dilimle ve merkezi bir olan üç daireyle, sonuçta otuz altı kısma ayrılmış yuvarlak bir diskti (Şekil 102). Yazılmış isimlerin yanı başındaki yuvarlak semboller gök cisimlerine gönderme yapıldığını işaret ediyordu; (burada Latin alfabesiyle yazılmış olan) isimler burçlar kuşağındaki takımyıldızların ve gezegenlerin adlarıydı; hepsi otuz altı adetti. Bu bölümlemenin takvimle bağlantılı olduğu, (Pinches bunları Babil takviminin ilk ayı olan Nisannu ile başlayarak I ile XII arasında numaralandırmıştı) her bir kısmın tepesinde bir ay adının yazılı olmasından da açıkça anlaşılmaktaydı.

Bu Babil düzlemküresi *Enuma eliş*'teki ilgili dizelerin kökeni sorusunu yanıtlamasa da eşsiz ve orijinal bir Mısır icadı olduğu

Şekil 102

düşünülen şeyin aslında Babil'de, yani Marduk'un üstünlüğünü ilan ettiği yerde (bir atası değilse) bir dengi olduğunu kesinleştirmektedir.

Çok daha kesin olan bir şey ise otuz altı onlunun ilk Mısır takviminde yer almıyor olduğu gerçeğidir. İlk takvim Ay ile bağlantılıydı, sonraki ise Güneş ile. Mısır teolojisinde Tot bir Ay tanrısıydı, Ra ise Güneş tanrısı. Bu veriyi iki takvime doğru genişlettiğimizde ilk ve daha eski Mısır takviminin Tot tarafından ve daha yeni tarihli olan ikincisinin ise Ra/Marduk tarafından formüle edildiği sonucu çıkmaktadır.

Gerçek şu ki M.Ö. 3100 civarında Sümer düzeyindeki uygarlığı (insanların Krallığını) Mısırlılara doğru genişletme zamanı geldiğinde, Babil'de üstünlüğü ele geçirme çabalarında hüsrana uğrayan Ra/Marduk Mısır'a dönmüş ve Tot'u tahttan alıp sürmüştü.

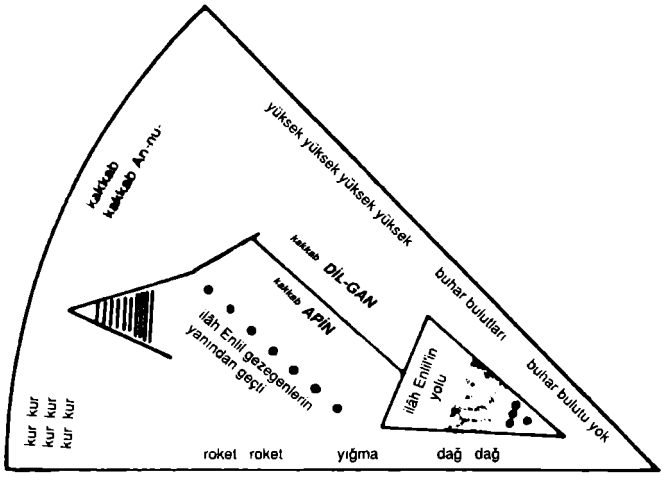
Ra/Marduk'un işte o sırada takvimde idari kolaylık sağlamak amacıyla değil, Tot'un üstünlüğüne dair tüm izleri ortadan kaldırmak üzere atılmış maksatlı bir adım olarak reform yaptığına inanıyoruz. *Ölüler Kitabı*'ndaki bir pasaj Tot'un "savaşan, çekişme içinde olan, husumet yaratan, bela çıkaran ilahi çocukların başlarına gelenden dolayı üzüldüğünü" aktarmaktadır. Bunun sonucunda Tot "onlar [rakipleri] yılları karıştırıp ayları yerinden etmek üzere yığılıp itiştiklerinde çok öfkelendi." Metin tüm bu kötülükler "sana ne yaptılarsa bu adaletsizliği gizlice hazırladılar," diye açıklıyordu.

Bu dizeler pekala takvimin (daha önce açıkladığımız nedenlerle) yeniden ayarlanması gerektiği sırada Mısır'da patlak veren ve Tot'un takviminin yerine Ra/Marduk'un takviminin konulmasına yol açan çekişmeyi işaret ediyor olabilirler. Yukarıda belirttiğimiz gibi R. A. Parker bu değişimin M.Ö. 2800 civarında yapıldığına inanmaktadır. Adolf Erman [*Aegypten und Aegyptisches Leben im Altertum* (Eski Zamanda ve Mısır'da Yaşam)] çok daha ayrıntıcıdır. Erman bu fırsatın 1.460 yıllık döngüden sonra Sirius'un M.Ö. 19 Temmuz 2776'da başlangıç konumuna dönüşüyle doğduğunu yazmıştır.

M.Ö. 2800 tarihinin İngiliz yetkililerce Stonehenge I için benimsenmiş resmi tarih olduğuna dikkatinizi çekmek isteriz.

Ra/Marduk tarafından on günlük dönemlere bölünmüş veya bunlara dayanan bir takvimin kullanıma sokulması, Mezopotamya'daki takipçileri kadar Mısır'daki takipçileri için de kendisi ve "yedi" olan, yani Enlilcilerin başı, Enlil'in ta kendisi arasına net bir ayrım çizgisini çizme arzusuyla da harekete geçmiş olabilirdi. Aslına bakarsanız böyle bir ayrım ay ve güneş takvimleri arasında gidip gelişlerin altındaki neden olabilirdi çünkü bizim göstermiş ve kadim kayıtların da kesinleştirmiş oldukları gibi Anunnaki "tanrılar" tarafından takipçileri için ibadet devrelerini belirlemek üzere icat edilmişti ve üstünlük mücadelesi son tahlilde kime tapılacağı anlamına geliyordu.

Bilginler haftanın kökenini, yedi günlük bir ölçüyle ölçülen yılın bu kısmının kaynağının ne olduğunu uzun süredir tartışmaktadır ama henüz bir noktaya varamamışlardır. *Dünya Tarihçesi* dizisinin ilk kitaplarında yedi sayısının gezegenimizi, Dünya'yı temsil eden sayı olduğunu göstermiştik. Dünya Sümer metinlerinde "yedinci" olarak geçmektedir ve gök cisimlerinin betimlemelerinde yedi noktalı sembolle (Şekil 94'teki gibi) gösterilmekteydi çünkü kendi gezegenleri üstünde güneş sisteminin iç kısımlarına yaklaşan Anunnakiler ilk olarak Plüton'u görüp Neptün ve Uranüs'ün (ikinci ve üçüncü) yanından geçerek Satürn ve Jüpiter'e (dördüncü ve beşinci) yaklaşmışlardı. Mars'ı altıncı olarak sayıp (bu nedenle o altı uçlu bir yıldızla gösterilmiştir) Dünya'ya yedinci dediler. Böyle bir yolculuk ve böyle bir sayış Ninova'nın kraliyet kütüphanesinin yıkıntılarında keşfedilen bir düzlemküre üstünde gerçekten betimlenmiştir; bu düzlemkürenin sekiz bölgesinden birinde Nibiru'dan yeryüzüne uçuş yolu gösterilmekte (Şekil 103) ve (Türkçe çevirisiyle) "ilah Enlil'in gezegenlerin yanından" geçişi belirtilmektedir. Noktalarla gösterilen gezegenlerin sayısı yedidir. Ve Sümerler için bu Enlil'di, "Yediler Efendisi"nden başkası değildi. Kişilerin (*Bet-Şeba*, "Yedinin Kızı") veya mekanların (*Ber-Şeba*, "Yedinin Kuyusu") Mezopotamya dillerindeki isimleri de kutsal metin-

Şekil 103

lerde geçen isimler de bu unvanla anılan tanrıyı onurlandırmaktadır.

Yedi sayısının bir hafta oluşturan yedi günlük bir ölçü olarak takvime dahil edilen önemi ve kutsallığı Kitabı Mukaddes'e ve diğer kadim kutsal metinlere de nüfuz etmiştir. İbrahim, Avimelek'le antlaşırken yedi dişi kuzuyu kenara ayırmıştı; Yakup kızlarından biriyle evlenebilmek için Laban'a yedi yıl hizmet etmiş ve kıskanç kardeşi Eşu'ya yaklaşırken yedi kez eğilmişti. Baş Rahibin çeşitli ayinleri yedi kez tekrarlaması gerekliydi; Eriha'nın duvarları yıkılabilsin diye çevresinde yedi kez dolaşılmalıydı; yedinci gün mutlaka Şabat günü olarak ayrılmalı ve o çok önemli Haftalar Bayramı Fısıh Bayramından yedi hafta sayıldıktan sonra kutlanmalıydı.

Yedi günlük haftayı "kim"in icat ettiğini kimse bilmiyorsa da Kitabı Mukaddes'te daha en baştan itibaren, doğrusu Zamanın kendisinin başlangıcından itibaren yer aldığı açıktır: Yaratılış Kitabının yedi gün süren yaratılış hikayesiyle açılışına bakın. Yedi günle sınırlı bir sayılı zaman dönemi, bir İnsan Zamanı kutsal metinlerde olduğu kadar çok daha eski tarihli olan Mezo-

potamya'nın Tufan hikayesinde de bulunmaktadır, bu durum onun ne kadar eski olduğunu kesinleştirir. Mezopotamya metinlerinde "su saatini açıp onu dolduran" Enki tarafından yedi gün önceden tufanın kahramanına uyarıda bulunulur, Enki sadık takipçisinin son tarihi kaçırmasını istememektedir. Bu versiyonlarda Tufanın "ülkeyi yedi gün yedi gece silip süpüren" bir fırtına ile başladığı anlatılır. Tufanın Kitabı Mukaddes'teki versiyonu da Nuh'a yedi gün önceden verilen bir ikazla başlamaktadır.

Kutsal kitaptaki Tufan ve bu afetin süresine ilişkin pasaj bu çok eski çağlarda takvime dair çok gelişmiş bir anlayışın mevcut olduğunu açığa vurmaktadır. Ayrıca, yedi gün birimine ve yılı, her biri yedi günlük elli iki haftaya bölen ölçüye aşinalığı da yansıtır. Dahası, ay-güneş takviminin karmaşıklığına ilişkin bir anlayışın varlığını da işaret etmektedir.

Kitabı Mukaddes'in Yaratılış bölümüne göre Tufan "ikinci ayının on yedinci günü" başlamış ve ertesi yılın "ikinci ayının yirmi yedinci günü" sona ermişti. Ama aradan geçen süre ilk bakışta 365 gün artı on günmüş gibi görünmesine rağmen aslında öyle değildir. Kitabı Mukaddes'teki hikaye Tufanı 150 gün su baskını ve 150 gün suyun çekilmesi ve Nuh, geminin kapağını açacak kadar güvende olduğunu bilene dek geçen kırk gün şeklinde bölmektedir. Ardından yedi günlük iki aralıkla Nuh karayı tarasınlar diye önce bir kuzgun sonra bir kumru yollamış ve ancak kumru geri dönmeyince dışarı çıkacak kadar güvende olduklarına karar vermişti.

Bu bölümlere göre hepsinin toplamı 354 gündür (150 + 150 + 40 + 7 + 7). Ama bu bir güneş yılı değildir, her biri ortalama 29,5 günlük (29,5 x 12 = 354) on iki aydan oluşan ve 29 ile 30 günlük aylarıyla Yahudilerin hala kullanmakta oldukları bir takvim tarafından teslim edilen tam bir ay yılıdır.

Ama 354 gün güneş açısından tam bir yıl değildi. Bunun farkında olan Yaratılış anlatıcısı veya editörü, ikinci ayın on yedinci günü başlayan Tufanın (bir yıl sonra) ikinci ayın yirmi yedinci gün sona erdiğini bildirirken artık yıl hesaplamaya başvur-

maktadır. Bilginler 354 günlük ay yılına bu şekilde eklenen günlerin sayısı bakımından ikiye bölünmüş durumdadır. Bazıları [örneğin, S. Gandz, *Studies in Hebrew Mathematics and Astronomy* (İbran Matematiği ve Astronomisi Üzerine İncelemeler)] on bir gün eklemek gerektiğini düşünmektedirler; doğru artık gün eklemesiyle on bir gün eklenen 354 günlük ay yılı böylece 365 günlük güneş yılına genişleyebilecektir.

Aralarında kadim *Jübileler Kitabı*'nın yazarı da olan diğerleri ise eklenmesi gereken gün sayısının yalnızca on olduğunu düşünmektedir. Böylece söz konusu yıl yalnızca 364 güne çıkacaktır. Bunun anlamı ve önemi ise her biri yedi günden oluşan elli iki haftaya bölünmüş bir takvimi ima ediyor oluşudur (52 x 7 = 364).

Bunun yalnızca 354 + 10 gibi bir gün sayısı hesabı olmayıp yılı maksatlı bir biçimde her biri yedi günlük elli iki haftaya bölmenin sonucu olduğu *Jübileler Kitabı*nda da açıkça belirtilmiştir. Metinde (bölüm 6) Tufan sona erdiğinde Nuh'a üstünde şunları emreden "göksel tabletler" verildiği belirtilir:

> Emirlerin tüm günleri
> Elli iki hafta olacak
> Ve bunlar yılı tamamlayacak.
> Göksel tabletlere işte böyle
> Kazınmış ve mukadder kılındı;
> Tek bir yıl için veya yıldan yıla
> Hiçbir atlama olmayacaktır.
> İsrailoğullarına verilen emir şudur ki
> Yılları bu hesaba göre
> İzlesinler:
> Üç yüz altmış dört gün,
> Bunlar tam bir yılı oluşturacaklar.

Yedi günlük elli iki haftadan oluşan ve 364 günden oluşan bir yıl üstündeki ısrar bir güneş yılının aslında 365 gün olan gerçek süresine ilişkin bir cehaletin sonucu değildir. Bu gerçek

uzunluğa dair farkındalık Kitabı Mukaddes'te Rab tarafından yukarı alınana dek Hanok'un yaşadığı süreden söz edildiğinde açıkça belirtilmiştir ("üç yüz altmış *beş* yıl"). Kitabı Mukaddes'e dahil edilmeyen *Hanok Kitabı*nda ise "Güneş'in fazlalığı", yani 365 günü tamamlamak üzere diğer takvimlerin 360 gününe (12 x 30) eklenmesi gereken beş artık günden özellikle söz edilmiştir. Yine de Güneş ve Ay'ın hareketlerini, on iki zodyak "kapı"sını, gün tün eşitliklerini ve gün dönümlerini tarif eden bölümlerinde *Hanok Kitabı* takvim yılının "tam günleri kadar, üç yüz altmış dört" olacağını su götürmez bir şekilde belirtmektedir. Bu beyan "tam bir yıl, kusursuz bir adaletle" 364 gündür, diyen bir cümlede tekrarlanmaktadır: her biri yedi günden oluşan elli iki hafta.

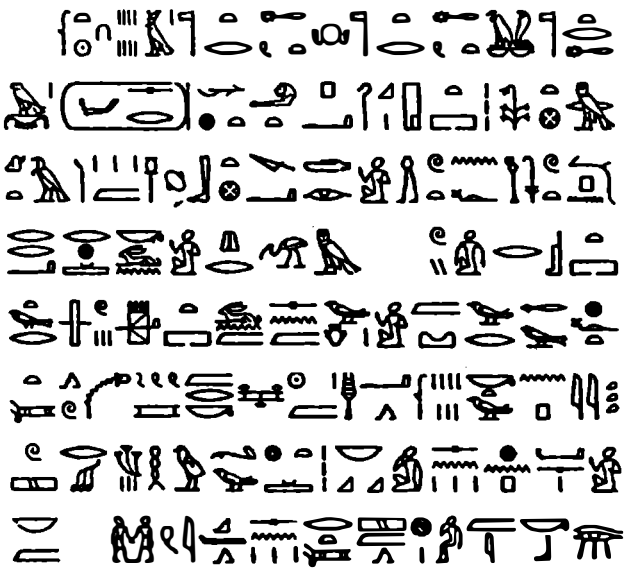
*Hanok Kitabı*nın, özellikle de Hanok II diye bilinen versiyonunun o sıralarda Mısır'da, İskenderiye kentinde odaklanmış olan bilimsel bilginin özelliklerini sergilediğine inanılmaktadır. Bunun ne kadarının Tot'un öğretilerine dayandığını kesin olarak söylenemez ama kutsal kitaplardakiler kadar Mısır hikayeleri de yedinin ve elli iki kere yedinin rolünün çok daha eski zamanlarda başladığını düşündürtmektedir.

Kitabı Mukaddes'in iyi bilinen hikayelerinden biri de Yusuf'un firavunun rüyalarını doğru yorumlamasından sonra Mısır'ın idareciliğine dek yükselişiyle ilgilidir; ilk rüyada ilk olarak güzel ve semiz yedi inek çirkin ve cılız yedi inek tarafından yeniliyor, ikincisinde ise yedi güzel ve dolgun başak yedi cılız başak tarafından yutuluyordu. Ancak bu hikayenin –bazıları için "efsane" ya da "mit"tir– kökünün güçlü bir biçimde Mısır'a uzandığından ve de Mısır inancında daha eski tarihli bir denginin olduğundan çok az kişinin haberi vardır. Yunanistan'daki Sibil kehanet tanrıçalarının Mısırlı ataları olan Yedi Hathor'dan söz edilebilir; Hathor Sina Yarımadasının tanrıçasıdır ve bir inek olarak betimlenmekteydi. Başka bir deyişle Hathorlar geleceği tahmin edebilen yedi inekle sembolize edilmekteydiler.

Yedi yıllık bolluğun ardından gelen yedi yıllık kıtlık hikayesinin daha eski tarihli bir karşılığı, E. A. Wallis Budge tarafından

[*Legends of the Gods* (Tanrıların Efsaneleri)] "Tanrı Khnemu ve yedi yıllık kıtlık efsanesi" adı verilen bir hiyeroglif metinde yer almaktadır (Şekil 104). Khnemu insanoğlunun oluşturucusu rolüyle Ptah/Enki'ye verilen bir başka isimdi. Mısırlılar Mısır'ın hükümdarlığını oğlu Ra'ya devrettikten sonra onun (biçimi yüzünden Yunan döneminden beri Fil Adası olarak bilinen) Abu adasında dinlenmeye çekilip orada Nil'in sularının akışını düzenlemek üzere kilitleri veya savakları kontrol edilebilen iki mağara, yani bağlantılı iki su haznesi oluşturdu. (Modern Assuan Barajı da benzer şekilde Nil'in ilk şelalesinin hemen üzerine yapılmıştır.)

Bu metne göre Firavun Zoser (Sakkara'daki basamaklı piramidin kurucusu) güneyde yaşayan halkların valisinden "Nil *yedi yıldır* uygun yüksekliğe erişmediğinden" halkın çektiği ıstırabı anlatan bir kraliyet yazışması almıştı. Bunun sonucunda "tahıllar az, sebzeler hiç boy atmamış, insanların yiyecek olarak ye-

Şekil 104

diği her türden şey yetişmez olmuştur ve herkes artık komşusunu yağmalamaktadır."

Kıtlığın ve kaosun yayılmasının doğrudan tanrıya niyaz ederek önlenebileceği umuduyla kral güneye, Abu adasına yola koyulmuştu. Ona, tanrının orada "kapısı kamışlardan yapılma ahşap bir binada" yaşadığı, "Nil'in savaklarının çifte kapısını açma"sını sağlayan "ip ve tableti" yanında sakladığı söylenmişti. Kralın ricalarına cevap veren Khnemu "Nil'in düzeyini yükseltmeye, ürünleri büyütecek suyu vermeye" söz verdi.

Nil'in yıllık kabarmaları Sirius yıldızının helyak doğuşuna bağlandığını içindir ki hikayedeki göksel veya astronomi ile ilgili özelliklerin yalnızca (bugün bile dönemsel olarak oluşan) gerçek su açığını değil, Sirius'un katı bir takvim altında görünmesiyle ilgili (yukarıda tartışılan) değişimi anmak amaçlı olup olmadığını merak ediyor insan. Metinde Khnemu'nun Abu'daki evinin astronomik açıdan yönlendirilmiş olduğunu belirten cümle Tüm hikayenin takvimle ilgili çağrışımlara sahip olduğunu düşündürmektedir: "Tanrının evinde güneydoğu yönünde bir açıklık vardı ve Güneş her gün oranın hemen karşısında durmaktaydı." Bu ancak Güneş'i kış gün dönümü yolu boyunca izlemeye yarayan bir tesis anlamına gelebilirdi.

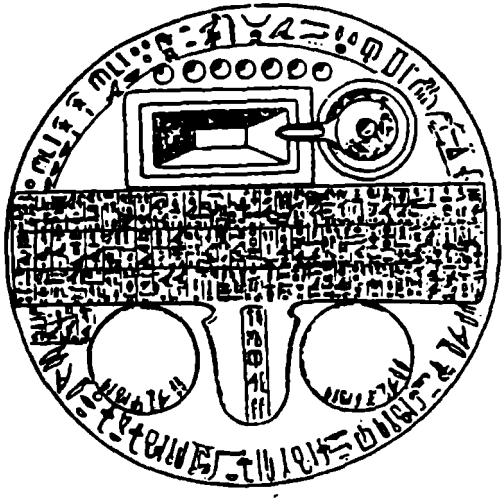
Yedi sayısının tanrıların ve insanların yaşadıklarındaki kullanımına ve önemine ilişkin şu kısacık gözden geçirme onun göksel kökenini (Plüton'dan Dünya'ya yedi gezegen) ve takvim açısından önemini (haftanın yedi günü, böyle elli iki haftadan oluşan bir yıl) göstermeye yeterlidir. Ama Anunnakiler arasındaki rekabet bakımından bunların hepsi başka bir anlam kazanmaktaydı: Yedinin Tanrısının (İbranca *Eli-Şeva*, Elizabeth adı buradan gelmektedir) kim olacağının ve böylece Dünya'nın Hükümdarının belirlenmesi.

Ve Babil'deki başarısız darbe girişiminden sonra Mısır'a döndüğünde Ra/Marduk'a tehlikeyi bildiren şeyin işte bu olduğuna inanıyoruz: yedi günlük haftanın Mısır'da kullanıma sokulması aracılığıyla yayılan ve hala Enlil'in unvanı olan yediye gösterilen hürmet.

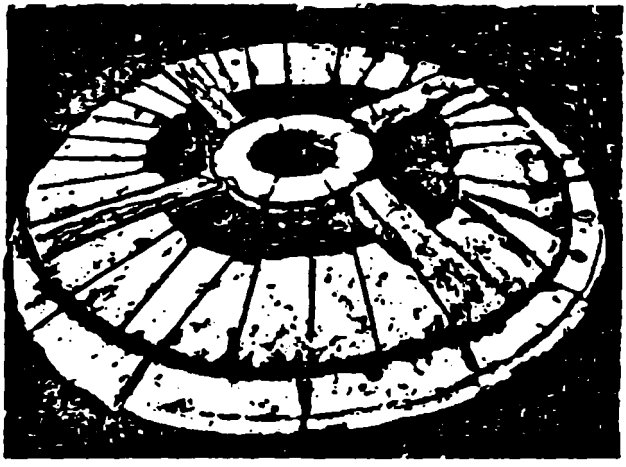
Bu koşullar altında örneğin, Yedi Hathor'a hürmet edilmesi Ra/Marduk için yalnızca sayıları, yani Enlil'e hürmeti ima eden yedi sayısı değil, ayrıca Mısır panteonunda önemli ama Ra/Marduk'un özellikle haz etmediği bir ilahe olan Hathor ile ilişkileri nedeniyle de kabul edilemez bir şey olmuş olmalıydı.

Dünya Tarihçesi dizisinin daha önceki kitaplarında Hathor'un Sümer panteonundaki Ninharsag'a verilen Mısır adı olduğunu göstermiştik; o hem Enki'nin hem de Enlil'in üvey kız kardeşiydi ve her iki erkek kardeşin cinsel dikkat odağıydı. Her ikisinin de resmi eşleri (Enki'ninki Ninki idi, Enlil'inki ise Ninlil) üvey kız kardeşleri olmadığından, Ninharsag'dan bir erkek evlat edinmek onlar için çok önemliydi; böyle bir oğul Anunnakilerin ardıllık kuralları gereği Dünya tahtının tartışmasız Yasal Varisi olurdu. Enki'nin tekrar tekrar çabalamasına rağmen Ninharsag ona hep kız çocukları doğurmuştu ama Enlil daha başarılıydı, Ninharsag ile birleşmesinden onun önde gelen oğlu doğmuştu. Bu ise Ninurta'ya (Gudea'ya göre "Girsu'nun Efendisi" olan Ningirsu) babasının rütbesi olan elliyi taşıma hakkı vermiş ve aynı zamanda Enki'nin ilk doğan oğlu olan Marduk'u Dünya hükümdarlığından etmişti.

Yedi tapıncının ve onun takvimle ilgili öneminin yaygınlaşmasının başka tezahürleri de vardı. Yedi yıllık kıtlık hikayesi Sakkara piramidinin kurucusu olan Zoser zamanında geçmektedir. Arkeologlar Sakkara bölgesinde, biçimi yedi günlük bir dönem içinde yakılacak bir kutsal lamba olarak hizmet verme amaçlı olduğunu düşündüren (Şekil 105) kaymak taşından yuvarlak bir "sunak kapağı" keşfettiler. Bir diğer buluntu ise her biri yedi göstergeli olan dört kısma ayrılmış (Şekil 106) bir taş "tekerlek"tir (bazıları bunun bir omfalosun, yani kehanetle ilgili "göbek taşı"nın tabanı olduğunu düşünmektedir), bu özellikler bunun aslında yedi günlük hafta kavramını içeren ve (bölen dört kısmın yardımıyla) yirmi sekiz ile otuz iki gün arasında değişen aysal ayları saymayı sağlayan bir taş takvim, doğrusu bir ay takvimi olduğunu akla getirmektedir.

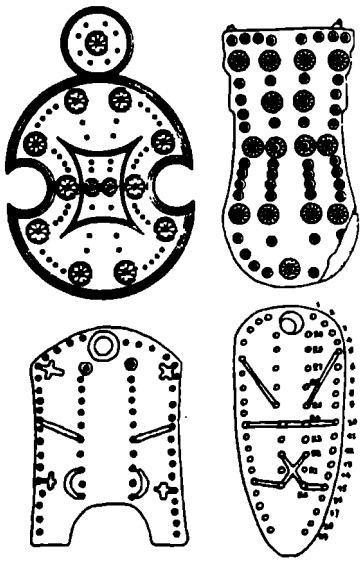
Şekil 105

Şekil 106

Taştan yapılan takvimler İngiltere'deki Stonehenge ve Meksika'daki Aztek takviminde kanıtları görüldüğü gibi eski çağlarda mevcuttular. Mısır'da da bir tane daha bulunmuş olması en az şaşılacak şeydir çünkü bizim inancımız coğrafi açıdan dört bir yana dağılmış olan bu taş takvimlerin ardındaki dehanın tek ve aynı tanrı, yani Tot olduğudur. Şaşırtıcı olabilecek şey ise bu takvimin yedi günü benimsemiş olmasıdır ama bu bile bir başka Mısır efsanesinin gösterdiği gibi beklenmedik bir şey olmamalıdır.

Arkeologların oyun tahtaları olarak tanımladıkları şeyler Mezopotamya, Kenan ve Mısır'dan buluntulardan birkaç çizimin de gösterdiği gibi (Şekil 107) kadim Yakın Doğu'nun her yanında bulunmuştur. İki oyuncu atılan zarın gösterdiği sayıya göre çubukları bir delikten diğerine hareket ettirmekteydiler. Arkeologlar bunda zaman geçirmek için oynanan bir oyundan fazlasını görmediler ama deliklerin olağan sayısı olan elli sekiz, her bir oyuncuya açıkça yirmi dokuz delik düştüğünü göster-

Şekil 107

mektedir. Ayrıca deliklerin daha küçük gruplar halinde alt bölümlemeleri ve bazı delikleri diğerlerine bağlayan (belki de oyuncunun oraya sıçrayabildiği) oyuklar da açıkça görülebilmektedir. Örneğin biz 15. deliğin 22. deliğe ve 10. deliğin 24. deliğe bağlantılı olduğunu fark ettik ve bu bize yedi günlük bir haftalık ve on dört günlük bir iki haftalık "sıçrama"yı düşündürdü.

Günümüzde bizler çocuklara modern takvimi öğretmek için hala kısa şarkıları ve oyunları kullandığımıza göre eski çağlarda da aynı şeyin yapıldığı olasılığını bir kenara koyabilir miyiz?

Bunların takvim oyunları oldukları ve en azından bir tanesinin, Tot'un en sevdiğinin yılın elli iki haftaya bölünüşünü öğretiyor olduğu "Satni-Khamois'in Mumyalarla Maceraları" diye bilinen bir kadim Mısır hikayesinden de bellidir.

Bu bir büyü, gizem ve macera hikayesidir ve büyülü sayı elli iki, Tot ve takvimin sırları arasında ilişki kurmaktadır. Teb'de M.Ö. üçüncü yüzyıla tarihlenen bir mezarda keşfedilmiş bir papirüs (Kahire 30646) üstüne yazılmıştır. Aynı hikayeyi içeren başka papirüslerin parçaları da bulunmuştur, bu da hikayenin kadim Mısır literatürünün tanrılar ve insanlarla ilgili hikayeler devrine ait yerleşik bir eser olduğunu işaret etmektedir.

Hikayenin kahramanı bir firavunun oğludur ve "her şey konusunda çok iyi eğitilmiştir." Genç adam Memfis (o sıralar başkentti) nekropolünde dolanmayı adet edinmişti, tapınak duvarları ve steller üstündeki kutsal yazıları okumakta ve eski büyü kitaplarını araştırmaktaydı. Zamanla "Mısır ülkesinde hiçbir eşi olmayan bir büyücü" oldu. Bir gün gizemli bir adam ona "tanrı Tot'un kendi eliyle yazdığı bir kitabın içinde saklı olduğu" bir mezardan söz eder; bu kitapta Yer'in gizemleri ve Gök'ün sırları yer almaktadır. Ayrıca "Güneşin doğuşları, Ay'ın görünüşleri ve Güneş'in çevresinde dolanan tanrıların [gezegenlerin] hareketleri"ni ilgilendiren ilahi bilgiler de bu kitaptaydı.

Söz konusu mezar daha eski bir firavunun oğlu olan Nenoferkeptah'a aitti. Satni mezarın yerini sorduğunda yaşlı adam

onu, Nenoferkeptah'in mumyalanmış olmasına rağmen ölü olmadığı ve ayağının altına sokulmuş olan Tot Kitabını almaya cesaret edeni alaşağı edebileceği söyleyerek uyardı. Bundan hiç yılmayan Satni mezarı aramaya koyuldu ve doğru yere ulaştığında, "üstünde bir formül okudu ve yerde bir boşluk açıldı, Satni kitabın bulunduğu yere gitmek üzere aşağı indi."

Mezarın içine inen Satni Nenoferkeptah'ın, kızkardeşi-karısının ve onların oğlunun mumyalarını gördü. Kitap gerçekten de Nenoferkeptah'ın ayağının dibindeydi ve "sanki güneş orada parlıyormuşçasına bir ışık yayıyordu." Satni ona doğru bir adım attığında kadının mumyası konuştu ve onu daha fazla ilerlememesi için uyardı. Satni'ye o kitabı ele geçirmek için Nenoferkeptah'ın yaşadığı maceraları anlattı; Tot kitabı en dıştakiler bronz ve demirden yapılma bir dizi başka kutunun içinde olan bir gümüş kutu içindeki bir altın kutuya koymuştu. Yapılan uyarılara kulak asmayıp tüm engellerin üstesinden gelen Nenoferkeptah kitabı bulup ele geçirmiş ve Tot tarafından oracıkta geçici olarak canlılığını kaybetmekle lanetlenmişlerdi. Canlı olmalarına rağmen mumyalanmışlardı ve mumyalanmış olmalarına rağmen görebiliyor, duyabiliyor ve konuşabiliyorlardı. Kadın Satni'yi kitaba dokunursa Tot'un lanetine uğrayacağını söyleyerek uyardı.

Uyarılar ve daha önceki kralın başına gelenler Satni'nin gözünü korkutmadı. Buraya kadar gelmişti, kitabı ele geçirmeye kararlıydı. Ona doğru bir adım daha attığında bu kez Nenoferkeptah'ın mumyası konuştu. Tot'un gazabına uğramadan kitabı ele geçirmenin bir yolu olduğunu anlattı: Bu, "Tot'un büyülü sayısı" olan Elli İki Oyununu oynayıp kazanmaktı.

Kadere meydan okuyan Satni bunu kabul etti. İlk eli kaybetti ve kendisini yarı yarıya toprağa gömülmüş buldu. Sonraki ve sonraki eli kaybettikçe giderek daha çok gömülüyordu. Kitapla birlikte kaçmayı nasıl başardığı, bunun sonucunda ne belalarla karşılaştığı ve sonunda kitabı saklandığı yere nasıl geri götürdüğüne ilişkin ayrıntılar heyecanla okunmaktadır ama şu an incelediğimiz konuyla ilgisi yoktur. Şu an bizim için önemli olan

Tot'un astronomi ve takvimle ilgili "sırları"nın Elli İki Oyununu içeriyor olduğu gerçeğidir: Yılın yedi günlük elli iki kısma bölünmesi *Jübileler* ve *Hanok* kitaplarındaki yalnızca 364 günden oluşan garip bir yılla sonuçlanmıştı.

Bizi okyanusun ötesine, ta Amerika kıtasına dek sıçratan ve Stonehenge'in bilmecesine geri döndüren ve insanoğlu tarafından kaydedilmiş ilk Yeni Çağa yol açan ve bunun sonucunda ortaya çıkan olayların üstündeki perdeyi aralayan büyülü bir sayıdır bu.

- 9 -

GÜNEŞİN DE DOĞDUĞU YER

Hiçbir manzara Stonehenge'i yazın en uzun gününde, kuzeye doğru yaptığı göç sırasında Güneş'in duraklar gibi göründüğü, durduğu ve geri dönmeye başladığı günde gün doğarken Sarsen Çemberinin hala ayakta duran megalitleri arasından ışıldayan güneş ışığının görüntüsü kadar iyi anlatamaz. Kader öyle uygun görmüş olmalı ki bu büyük taş sütunlardan yalnızca dördü üst kısımlarından eğimli bir üst eşik taşıyla bağlantılı halde dimdik ayakta kalarak sanki Stonehenge'in çok uzun zaman önce ortadan yok olmuş devasa inşaatçılarıymışız gibi bizim de yeni yıllık devrenin başlangıcını izleyip belirleyebileceğimiz uzunlamasına üç pencere oluşturmuştur (Şekil 108).

Ve yine kader öyle uygun görmüş olmalı ki dünyanın diğer yanında bir yerlerde kiklopyen taşlardan yapılma ve yöresel inançlara göre devler tarafından inşa edilmiş olan kocaman bir yapıdaki bir başka üç pencere dizisi de beyaz ve sisli bulutlar arasından çıkıp ışınlarını kesin bir hizalanış içinde yönelten Güneş'in nefes kesen manzarasını sunmaktadır. Güneşin yine önemli bir takvim gününde doğduğu Üç Pencereli bu diğer yer Güney Amerika'da, Peru'dadır (Şekil 109).

Bu benzerlik yalnızca görsel bir numara, yalnızca bir rastlantı mıdır? Öyle düşünmüyoruz.

Günümüzde burası Machu Picchu olarak, yani üstünde bu

Şekil 108

Şekil 109

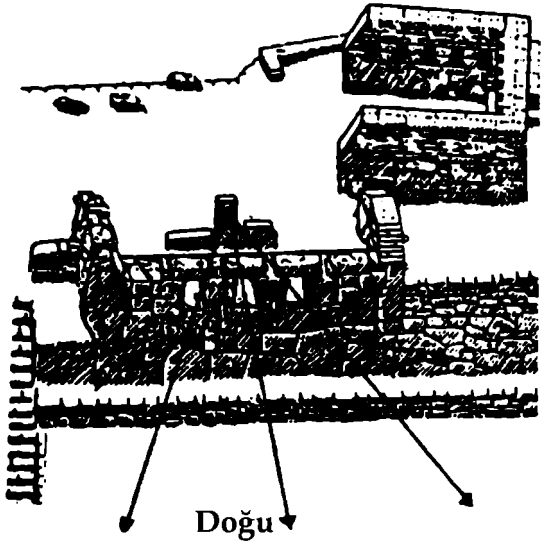
kadim şehrin konuşlandığı ve Urubamba Nehrinden üç bin metre yükseklikte olan dik zirvenin adıyla bilinmektedir. Vahşi orman tarafından iyi saklandığı ve And Dağlarının sayısız zirvesi arasında yer aldığı için İspanyol *Fatihlerin* elinden kurtuldu ve 1911'de Hiram Bingham tarafından keşfedilene dek "İnkaların kayıp şehri" olarak kaldı. Bugün artık burasının İnkalardan çok daha uzun bir zaman önce inşa edildiğini ve eski adının *Tampu-Tocco,* "Üç Pencere Sığınağı" olduğunu biliyoruz. Yöresel inançlarda bu mekan ve onun eşsiz üç penceresi And uygarlığının kökenleri bakımından büyük yaratıcı Viracocha'nın öndeliğindeki tanrıların dört Ayar kardeşi ve onların dört kız kardeş/eşlerini Tampu-Tocco'ya yerleştirdiği zamanda anlatılmaktadır. Bu üç pencereden And Dağlarında yerleşmek ve bu toprakları uygarlaştırmak üzere üç erkek kardeş çıkıp görünmüştü ve bunlardan biri İnkalardan binlerce yıl öncesinde Kadim İmparatorluğu kurmuştu.

Bu üç pencere tıpkı Stonehenge'deki gibi yörede bulunmayan ve çok uzaklardan yüksek dağları ve dik vadileri aşarak getirilen çok büyük granit taşlardan inşa edilmiş masif bir duvarın bir kısmını oluşturmaktadır. Dikkatle düzleştirilmiş ve ön yüzeyleri yuvarlatılmış olan devasa taşlar sanki yumuşak hamurdan yapılmışlarcasına çok sayıda köşe ve açıyla kesilmişlerdir. Her bir taşın kenarları ve açıları bitişiğindeki tüm taşların kenarlarına ve açılarına uymaktadır; tüm bu çok kenarlı taşlar birbirlerine parçalı bulmaca parçaları gibi sıkıca, aralarında harç veya beton olmaksızın oturmuşlardır; bölgede sık görülen depremlere ve insan ya da doğa nedeniyle oluşan yıpranmalara dayanmaktadırlar.

Bingham'ın verdiği isimle Üç Pencere Tapınağının yalnızca üç duvarı vardır; birinde doğu yönüne bakan pencereler bulunmakta ve diğer iki yan duvar koruyucu kanatlar olarak iş görmektedir. Batı yanı tamamen açıktır, yaklaşık iki metre yüksekliğinde bir taş sütuna alan sağlamaktadır; her biri birer yanında yatay yerleştirilmiş ve dikkatle biçimlendirilmiş taşlarla desteklenmiş olan bu taş sütun tam olarak ortadaki pencereye bak-

maktadır. Sütunun tam tepesine kesilmiş niş nedeniyle Bingham bunun sazdan yapılma bir çatıyı destekleyen bir kirişi tutmuş olabileceğini varsaymıştır ama böyle bir çatı Machu Picchu'da pek eşsiz bir özellik olurdu doğrusu. Biz bu sütunun burada tıpkı Stonehenge'deki (ilk başta) Yamuk Taş veya (daha sonraları) Sunak Taşı ile aynı amaca hizmet ettiğini, yani Gudea'nın Yedinci Sütunu gibi yaz dönümü, ekinoks günü ve kış dönümü günlerinde gün doğumu için bir görüş çizgisi sağlama amaçlı olduğuna inanıyoruz (Şekil 110).

Üç pencereli ve onlara bakan sütunlu yapı Bingham'ın Kutsal Meydan diye adlandırdığı ve bilginlerin de hala öyle andıkları şeyin doğu kısmını oluşturmaktadır. Buradaki diğer başlıca yapı da yine üç kenarlıdır ve en uzun duvarı, Meydanın kuzey ucunu oluşturur, güneye bakan yüzünde ise duvar yoktur. Bu da çok köşeli kenarlarıyla biraradə duran, dışarıdan getirtilmiş devasa granit bloklarından yapılmadır. Merkezi kuzey duvarı

Şekil 110

yedi sahte pencere oluşturmak üzere kesilip çıkartılmıştır; bunlar üç pencereyi taklit eden ama aslında taş duvara oyularak kesilmiş ikizkenar yamuklardır. Bu sahte pencerelerin hemen altında, yapının zemininde 4 x 1,5 x 1 m ölçülerinde dikdörtgen bir monolit uzanmaktadır. Bu yapının amacı henüz anlaşılamamış olmasına rağmen Bingham'ın verdiği adla, Baş Tapınak olarak anılmaktadır.

Yerde duran bu taşın bir buçuk metrelik boyu üstüne oturmaya elverişli olmadığından, Bingham bunun bir sunak masası olabileceğini varsaymıştı. "Bir tür sunak; muhtemelen üstüne adak olarak sunulan yiyecekler konulmaktaydı veya bayram günlerinde buraya çıkartılıp tapınılan muhterem ölülerin mumyalarının konulması için yapılmıştı." Böylesi adetler tamamen hayal ürünü olmalarına rağmen bu yapının bayram günleriyle, yani takvimle ilişkili olduğu fikri ilginçtir. Yedi sahte pencerenin tam üstlerinde hayli belirgin altı çıkıntılı taş kanca vardır, dolayısıyla altı ve yedi sayılarını içeren –Lagaş'taki Girsu'da olduğu gibi– bir tür saymanın söz konusu olabileceği olasılığı dışlanamaz. Biri doğu biri batı tarafında olup her birinde beşer sahte pencere bulunan iki yan duvar ortadaki (kuzey) duvarı ile birlikte on ikiye kadar saymayı sağlamaktadır. Bu da takvimle ilgili bir işlevi ima etmektedir.

Aynı Megalitik döneme ait daha küçük bir kapalı mekan Baş Tapınağa ek olarak, onun kuzeybatı duvarının arkasına inşa edilmiştir. En iyi şekilde bir taş bankı olan çatısız bir oda olarak tarif edilebilir; Bingham bunun rahibin evi olduğunu varsaymıştı ama orada bu amaca hizmet ettiğini gösterir bir işaret yoktur. Ancak bariz olan şey bunun aynı çok köşeli, kusursuzca biçimlenip cilalanmış granit kayalardan büyük bir özenle inşa edilmiş olmasıdır. Aslında en çok kenarı ve açısı olan (otuz iki!) taş burada bulunmuştur; bu şaşırtıcı megalitin nasıl ve kimler tarafından oyulup yerleştirildiği ziyaretçileri afallatan bir gizemdir.

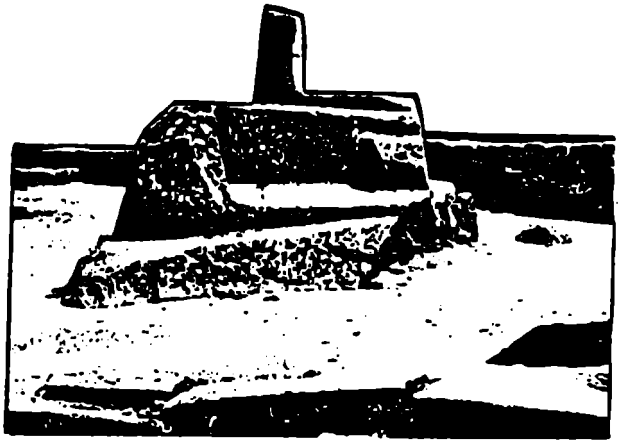
Bu odanın hemen arkasında dikdörtgen biçimlendirilmiş ama işlenmemiş taşların basamak hizmeti verdiği bir merdiven

başlar. Kutsal Meydandan yukarıya, tüm şehri gören bir tepeye dek kıvrılarak ilerler. Tepenin üst kısmı kapalı bir mekanın inşa edilebilmesi amacıyla düzleştirilmiştir. Bu da yine güzelce biçimlendirilmiş ve cilalanmış taşlardan yapılmıştır ama bunlar megalitik boyutta ve göze çarpacak kadar çok köşeli değildirler, aksine tepenin üst kısmına bir giriş kapısı oluşturan yüksek giriş duvarı ve mekanı çevreleyen daha alçak duvarlar kesme taşlardan, yani tuğlalar gibi dikdörtgen biçimlendirilmiş taşlardan duvar örerek yapılmıştır. Bu inşaat yöntemi ne Megalitik Çağın kocaman boyutlu taşlarıyla ne de Machu Picchu'daki diğer pek çok yapıda kullanılan düzensiz biçimleri harçla birarada tutulan yontulmamış taşlarla aynı türdendir. Yontulmamış taşlarla yapılan binaların İnka dönemine ait olduğu kesindir ve tepenin üstündeki gibi kesme taşlardan inşa edilen yapılar da *Kayıp Diyarlar** adlı kitabımızda Kadim İmparatorluk çağı olarak tanımladığımız daha erken bir döneme aitlerdir.

Tepenin üstündeki kesme taşlardan yapılan yapının, tepenin başlıca özelliğini koruyan süsleme amaçlı bir kapalı mekan olduğu açıktır. Bu kapalı mekanın tam ortasında, tepenin bir platform oluşturmak üzere düzleştirildiği yerde bir doğal kaya çıkıntısı bırakılmış ve sonra ortasından kısa bir sütunun yukarı doğru fırladığı çok köşeli bir taban oluşturmak üzere biçimlenip oyulmuştur. Kaide üstündeki taşın astronomi-takvim ile ilişkili amaçlara hizmet ettiği adından da bellidir: *Inti-huatana*; yöre halkının dilinde anlamı "Güneşi Rapt Eden"dir. İnkalar ve onların torunları bunun, gün dönümlerini gözlemek ve belirlemek ve Güneş uzaklaşıp tamamen gözden kaybolmasın, diye onu rapt etmek için kullanılan bir taş aygıt olduğunu açıklamışlardı (Şekil 111).

Machu Picchu'nun keşfi ile bu mekanın astronomik çağrışımlarının ciddi biçimde incelenmesi arasında neredeyse çeyrek yüzyıl geçti. Almanya'daki Potsdam Üniversitesinde astronomi profesörü olan Rolf Müller Peru ve Bolivya'daki birkaç önemli alanda bir dizi inceleme başlattığında yıl 1930'du. Neyse ki

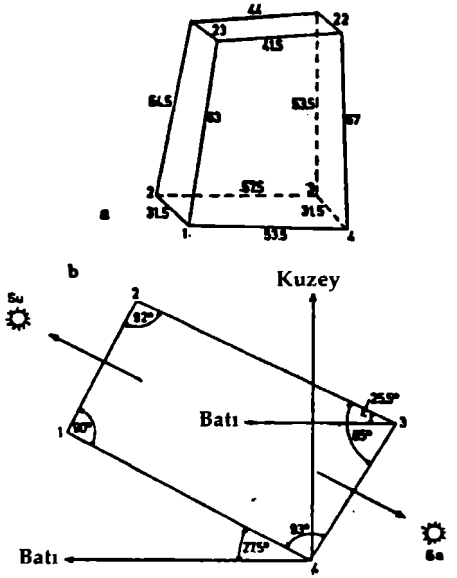
*Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 2005.

Şekil 111

Müller bulgularını ilk olarak Lockyer tarafından yorumlanan arkeoastronominin ilkelerine uyguladı ve Machu Picchu, Cuzco ve (Titicaca Gölünün güney kıyılarında yer alan) Tiahuanacu'nun astronomi ile ilgili özelliklerine dair şaşırtıcı çıkarımlarının yanı sıra onların inşa edildikleri tarihleri de belirleyebildi.

Müller [*Die Intiwatana–Sonnenwarten–im Alten Peru* (Eski Peru Intiwana–Güneş Gözlem Yerleri) ve diğer eserleri] kaidenin üstündeki kısa sütunun tepesinin ve kaidenin kendisinin özellikle bu belirli coğrafi konum ve yükseklikte kesin astronomi ölçümleri yapılabilmesini sağlamak üzere kesilip biçimlendirildiği sonucuna vardı. Bu sütun (Şekil 112a) güneş saati mili olarak ve kaidesi de gölgeyi kaydedici olarak iş görmekteydi. Bununla birlikte kaidenin kendisi oyuklarına yakın noktalardan yapılan gözlemlerle önemli günlerde gün doğumu ve gün batımını kesin olarak saptamak üzere biçimlendirilip yönlendirilmişti (Şekil 112b). Müller bu önceden tasarlanan günlerin kış gün dönümündeki (güney yarımkürede 21 Haziran) gün batımı (*Su*) ve yaz gün dönümündeki (orada 23 Aralık) gün doğumu (*Sa*) olduğu sonucuna vardı. Dahası, dikdörtgen kaidenin açılarının 3 ve 1 ile işaretli çıkıntıları bağlayan köşegen görüş çizgisi boyunca

Şekil 112

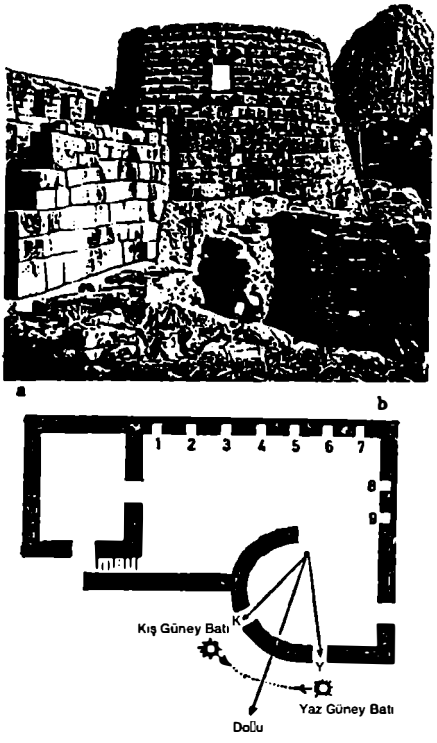
ufku gözleyen birisinin Intihuatana'nın yontulduğu tarihte tam ekinoks günlerinde gün batımını gözlemleyeceğini belirledi.

O zamanlar Dünya'nın eğiminin daha fazla olduğuna dayanarak hesapladığı bu tarih dört bin yıl kadar öncesiydi, yani M.Ö. 2100 ile M.Ö. 2300 arasında bir tarih. Bu durumda Machu Picchu'daki Intihuatana Lagaş'taki Eninnu ve Stonehenge II'den biraz eski değil ise onlarla neredeyse çağdaş olmaktaydı. Belki de daha dikkate değer olanı Intihuatana'nın kaidesinin astronomi amaçlı dikdörtgen yerleşimiydi çünkü bu kaide Stonehenge I'in dört Durak Taşının istisnai (ancak anlaşılan onun ayla ilgili gözlem amaçları olmaksızın) dikdörtgen yerleşimini taklit etmekteydi.

Ayar kardeşler efsanesi And Dağları krallığının kökünün dayandığı üç erkek kardeşin (bu Kitabı Mukaddes'teki Ham, Şem ve Yafet hikayesinin Güney Amerika versiyonu gibidir) dördüncü erkek kardeşlerini büyük bir kayanın içindeki bir mağaraya

hapsettiklerinde adamın bir taşa dönüşmesiyle ondan kurtulduklarını nakleder. Çatlamış büyük bir kayanın içinde böyle bir mağara ve mağaranın da içinde beyaz dik bir sap veya kısa sütun gerçekten de Machu Picchu'da yer almaktadır. Hemen yukarısında ise tüm Güney Amerika'nın en kayda değer yapılarından biri hala durmaktadır. Intihuatana'nın platformundaki aynı türden kesme taşlarla inşa edilmiş ve açıkça onunla aynı tarihli olan bu çevresi kapatılmış mekan ikisi birbirine dik açılı ve diğer ikisi ise kusursuz bir yarım daire oluşturan dört duvara sahiptir (Şekil 113a). Bu yapı *Torreon* (Kule) olarak bilinir.

Yedi taş basamaktan çıkıldığında ulaşılan bu kapalı mekan

Şekil 113

tıpkı Intihuatana'daki gibi, üstüne inşa edildiği büyük kayanın çıkıntılı zirvesini çevrelemektedir. Ve yine Intihuatana'daki gibi çıkıntı yapan kaya burada da oyulup maksatlı bir biçim verilmiştir; ancak burada güneş saati mili olarak iş görecek kısa çıkma yoktur. Onun yerine bu "kutsal kaya"nın oyukları ve çok köşeli yüzeyleri boyunca uzanan astronomik görüş çizgileri yuvarlak duvardaki iki pencereyi işaret etmektedir. Müller ve onun ardından gelen diğer astronomlar [örneğin D. S. Dearborn ve R. E. White, *Archeoastronomy at Machu Picchu* (Machu Picchu'da Arkeoastronomi)] bu görüş çizgilerinin dört bin yıl öncesindeki kış ve yaz gün dönümlerindeki gün doğumlarına göre yönlendirilmiş olduğu sonucuna varmışlardır (Şekil 113b).

Bu iki pencere ikizkenar yamuk biçimleriyle (tabanı geniş, tepesi daha dar) Kutsal Meydan'daki efsanevi Üç Pencereye benzemektedirler ve biçim ve amaç bakımından Megalitik Çağdan kalan pencerelerin kopyasıdırlar. Kusursuz kesme taşlardan inşa edilen bu yapıdaki benzerlik yarım dairenin bittiği ve kuzeye bakan düz duvarın başladığı yerde üçüncü bir pencerenin varlığıyla devam etmektedir; buna menfez denebilir. Bu diğer iki pencereden daha geniştir ama eşiği düz olmayıp içe bakan bir merdiven gibi biçimlendirilmiştir ve en üst kısmı düz bir üst eşik olarak değil de ters bir V harfini andıran keski gibi bir kesikle biçimlendirilmiştir (Şekil 114).

Bu açıklıktan (Torreon'un içinden dışarıya bakıldığında) görülen manzara İnka döneminde yontulmamış taşlardan yapılma binalar tarafından kapatılmıştır ve Torreon'u inceleyen astronomlar bu Üçüncü Pencereye astronomik bir önem atfetmemişlerdir. Bingham bu pencerenin bulunduğu duvarın ateş yakıldığına dair açık kanıtlar gösterdiğine işaret etmiş ve bunun, belirli bayram günlerinde adakların yakılmasının kanıtı olduğunu varsaymıştı. Kendi incelemelerimiz ise İnka binaları buralara inşa edilmeden önceki zamanlarda, yani Kadim İmparatorluk döneminde Kutsal Kayadan başlayıp bu penceredeki yarıktan geçerek kuzeye doğru tepenin üstünde yer alan Intihuatana'ya uzanan bir görüş çizgisi muhtemelen Torreon inşa edildiği za-

Şekil 114

manlarda kış gün dönümü gün batımını göstermekteydi.

Çatlamış kayanın üstündeki bu yapı başka özellikleriyle de Kutsal Meydan'dakileri taklit etmekteydi. Üç menfez deliğine ek olarak, mekanı kapatan duvarların düz kısımlarında dokuz sahte ikizkenar yamuk pencere vardı (bkz. Şekil 113). Bu sahte pencereler arasında duvarlardan çıkıntı yapan taş kancalar veya Bingham'ın verdiği adla "makaralar" bulunmaktaydı (Şekil 115). Yedi sahte pencerenin yer aldığı daha uzun duvarda böyle altı kanca vardı; Baş Tapınaktaki uzun duvarın kanca düzenlemesini tekrarlıyordu.

Sahte olanları da eklersek pencerelerin toplam sayısı olan on iki örneğin bir yıldaki on iki ayı saymak gibi takvimle ilgili işlevleri çağrıştırmaktadır hiç şüphesiz. Uzun duvardaki, Baş Tapınaktakilerle aynı olan sahte pencerelerin (yedi) ve kancaların (altı) sayısı birkaç yılda bir, bir on üçüncü ay ekleyerek ay dön-

Şekil 115

güsünün güneş döngüsüne dönemsel olarak uyumlandırılması gibi artık yıl hesaplamaya dair takvimle ilgili bir ihtiyacı işaret ediyor olabilir. Gün dönümlerini ve ekinoksları gözlemleyip belirlemek için kullanılan hizalanış ve menfezlerle birlikte kancalı sahte pencereler bizi, Machu Picchu'da birisinin takvim hizmeti vermesi için taştan karmaşık bir güneş-ay bilgisayarı oluşturduğu sonucuna götürmektedir.

Eninnu ve Stonehenge II ile çağdaş sayılabilecek olan Torreon'un Intihuatana'daki dikdörtgen formattan çok daha ilginç olan bir özelliği vardır çünkü bir taş yapıda son derece nadir görülen, yani Güney Amerika'da son derece nadir olan ama Lagaş ve Stonehenge'deki taş çemberlerle bariz akrabalığı olan *yuvarlak* biçimi temsil etmektedir.

İspanyol Fernando Montesinos tarafından on yedinci yüzyıl başlarında derlenen efsanelere ve verilere göre İnka İmparatorluğu Peru'daki başkenti Cuzco olan tek imparatorluk değildi. İspanyolların karşılaştıkları ve sonra zaptettikleri efsanevi İnkaların Cuzco'da ancak M.S. 1021'de başa geçtiklerini araştırmacılar artık bilmekteler. Onlardan çok uzun zaman önce Ayar kar-

deşlerden biri olan Manco Capac tanrı Viracocha'nın ona verdiği altın çubuk doğru yeri göstermek üzere toprağa battığında bu şehri kurmuştu. Bu olay Montesinos'un hesaplarına göre M.Ö. 2400 civarında, İnkalardan neredeyse 3.500 yıl önce meydana gelmişti. Bu Kadim İmparatorluk neredeyse 2.500 yıl sürmüş ve sonra art arda yaşanan salgınlar, depremler ve diğer felaketler halkın Cuzco'yu terk etmesine yol açmıştı. Bir avuç seçilmiş insanın eşliğindeki kral Tampu-Tocco'ya sığınmış ve orada yaklaşık bin yıl süren hükümetsiz dönemin ardından halkı Cuzco'ya geri götürmek ve Yeni Krallığı, yani İnka hanedanının krallığını kurmak için asil kandan bir genç seçilmişti.

İspanyol fatihler 1533'te İnka başkenti Cuzco'ya geldiklerinde muhteşem saraylar, tapınaklar, meydanlar, bahçeler, pazar yerleri ve resmi geçit alanlarına sahip bir kraliyet-dinsel merkezin etrafını saran yaklaşık 100.000 konuttan oluşan bir metropol keşfettiklerinde şaşkına dönmüşlerdi. Oval biçimli bu şehrin on iki kısma bölündüğünü, sınırlarının ise şehri çevreleyen zirvelerden (Şekil 116) uzanan görüş çizgileri boyunca uzandığını duyduklarında şaşkınlıkları iyice arttı. Ve şehrin ve imparatorluğun en kutsal tapınağı gördüklerinde, binanın muhteşemli-

Şekil 116

ğinden değil kelimenin tam anlamıyla altınla kaplanmış olduğu için iyice afalladılar. Altın Odacık anlamına gelen adını hak eden *Cori-cancha* denilen tapınağın duvarları altın levhalarla kaplıydı; içinde altın, gümüş ve değerli taşlardan yapılma harikulade eşyalar, kuş ve hayvan heykelleri vardı ve tapınağın ana avlusunda içindeki mısırlardan tutun da diğer her ürüne kadar her şeyin altın ve gümüşten yapıldığı bir bahçe bulunmaktaydı. İspanyolların yalnızca ilk keşif ekibi bile buradan (pek çok değerli eşyanın yanı sıra) yedi yüz altın levha söküp götürmüştü.

Katolik rahipler tarafından yağmalanıp tahrip edilerek üstüne bir kilise inşa edilmesinden önce Coricancha'yı görmüş olan tarihçiler etrafı kapalı bu tesisin içinde tanrı Viracocha'ya adanmış bir baş tapınak olduğunu ve ayrıca Ay, Venüs, *Coyllor* ("Gökkuşağı") denilen gizemli bir yıldız ve de Fırtına ve Şimşek tanrısına ibadet amaçlı türbeler veya şapeller bulunduğunu bildirmişlerdir. Gerçi İspanyollar İnkaların taptığı en büyük tanrının Güneş olduğunu düşündüklerinden buraya Güneş Tapınağı adını vermişlerdi.

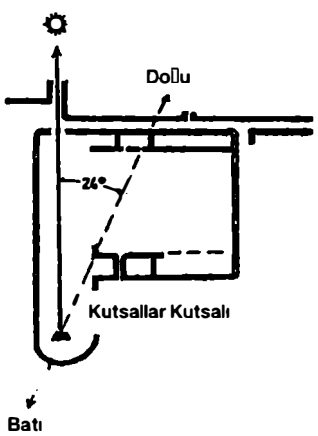
İspanyolların aklına bu fikri düşüren şeyin Coricancha'nın yarım daire şekilli bir oda olan Kutsallar Kutsalındaki büyük sunağın arkasındaki duvarda bir "Güneş imgesi"nin asılı oluşu olduğu varsayılmıştır. Bu İspanyolların Güneş'i temsil ettiğini sandıkları büyük bir altın diskti. Aslında yılda bir kez, kış gün dönümü günü gün doğumu anında karanlık odaya giren güneş ışınların üzerine düşüp yansımasına hizmet ediyordu.

Bu düzenlemenin Mısır'da bulunan Karnak şehrindeki Amon'un Büyük Tapınağındakine benzemesi anlamlıdır. Kutsallar Kutsalının, tıpkı Machu Picchu'daki Torreon'da gördüğümüz gibi, o çok nadir görülen yarım daire biçiminde oluşu anlamlıdır. Kutsallar Kutsalını da içeren tapınağın en eski kısmının Torreon'daki ve Intihuatana'yı çevreleyen duvarlardaki –Kadim İmparatorluğun bir nişanesi olan– aynı kusursuz kesme taşlardan inşa edilmiş olması anlamlıdır. Ve Müller tarafından dikkatle yürütülen inceleme ve ölçümlerin gün ışığının koridor boyunca yol alıp "Güneş imgesi"nden yansımasına izin

veren tasarımın yönlendirmesinin Dünya'nın eğiminin 24 derece (Şekil 117) iken tasarlanmış olduğunu göstermesine şaşmamalı; Müller bunun kronolojik açıdan dört bin yıldan daha da eski bir tarihi gösterdiğini yazmıştı. Bu tarih Kadim İmparatorluğun M.Ö. 2500-M.Ö. 2400 arasında başladığını nakleden Montesinos'un zaman tablosuna ve Cuzco'daki tapınağın bundan hemen sonra inşa edildiğine ilişkin iddiasına uymaktadır.

Kadim İmparatorluğun yapıları şaşırtıcı biçimde erken tarihli olsalar da en eskileri değillerdir çünkü Ayar efsanelerine göre Kadim İmparatorluğun kurucusu olan Manco Capac'ın ve erkek kardeşlerinin And Dağlarındaki krallıkları kurmak üzere Tampu-Tocco'dan yola koyulmalarından önce megalitik Üç Pencere zaten mevcuttu.

Devasa yapılarının yalnızca muazzam boyutlarıyla değil taş bloklarının şaşırtıcı çok köşeliliği ve pürüzsüz, biraz yuvarlatılmış ön yüzleriyle de tanımlanan Megalitik Çağın Kadim İmparatorluktan önce geldiği açıktır. Ama Machu Picchu'daki yapıların yaşları ne kadar şaşırtıcı olursa olsun bunlar da ne en büyük ne de en muammalı yapılardır. Bu alandaki ödül hiç kuşkusuz Cuzco'ya tepeden bakan kayalık burundaki Sacsahuaman kalıntılarına aittir.

Şekil 117

Tabanı dağ sırasına bakan bir üçgen şeklinde olan bu dağlık burunun iki yanında derin koyaklar yer almaktadır ve uç noktası, eteklerindeki şehrin yaklaşık iki yüz kırk metre üzerindedir. Burun üç kısma bölünebilir. Üçgenin geniş tabanını oluşturan en geniş kısmına birisi –yöresel inanışlara göre "devler"– tarafından inanılmaz bir kolaylıkla ve kaba el araçlarıyla biçimlendirilmesi imkansız görünen açılar içeren dev basamaklar veya platformlar oluşturacak şekilde kesilmiş ve tüneller, nişler ve oluklarla delinmiş çok büyük kaya çıkıntıları hakimdir. Burnun orta kısmını yüz metrelerce genişlik ve uzunlukta düzleştirilmiş bir alan kaplamaktadır. Bu düzleşmiş alan, dağlık burnun üçgenimsi ve daha yüksekte kalan zirvesinden çok şaşırtıcı ve kesinlikle eşsiz bir taş yapıyla net biçimde ayrılmıştır. Bu yapı dağlık burnun bir ucundan diğerine dek birbirlerine zikzak çizerek uzanan üç büyük duvarı içermektedir (Şekil 118). Duvarlar birbiri ardınca yükselip toplam yirmi metre yüksekliğe ulaşacak biçimde inşa edilmiştir. Duvarlar, Megalitik Çağın başlıca özelliği olan çok köşeli devasa taş bloklardan yapılmıştır; en ön sırada bulunan ve ikinci ile üçüncü katların yükseltilmiş teraslarını oluşturan toprak tabyaları destekleyen taşlar en büyük olanlarıdır. En küçük taşları bile on ile yirmi ton arasında değişmekte-

Şekil 118

dir, çoğu 4,5 metre yüksekliğinde ve üç ila dört metre genişliğinde ve kalınlığındadır. Birkaçı ise çok daha büyüktür, ön sıradaki kayalardan biri sekiz metre yüksekliğinde ve 300 tonu aşkın ağırlıktadır (Şekil 119). Machu Picchu'daki diğer megalitlerde olduğu gibi Sacsahuaman'dakiler de çok uzaklardan getirtilmiş, ön yüzeyleri işlenip düzleştirilmiş ve çok köşeli olacak şekilde biçimlendirilmiştir ve bunlar harç olmaksızın birarada durmaktadırlar.

Yer yüzeyinden yüksekte doğal kayalara tüneller, kanallar, oluklar, açılmış delikler ve diğer garip şekiller oyularak oluşturulup biçimlendirilmiş bu yapılar kimler tarafından, ne zaman ve niçin inşa edilmişlerdi? Yöresel inançlarda bu "devler"e atfedilmektedir. Tarihçi Garcilaso de la Vega'nın yazdığı gibi İspanyollar bunların "insanlar tarafından değil de iblislerce büyü marifetiyle dikilmiş olduklarına" inanmaktaydılar. Squier ise zikzak çizen duvarların "hiç şüphesiz Kiklopyen denilen tarzın Amerika'da hala var olan en büyük örneğini" temsil ettiklerini yazmış ama hiçbir açıklama veya teori önermemişti.

Yakın tarihli kazılar düz orta kısmı kuzeybatıya uzanan kayalık kısımdan ayıran büyük kaya çıkıntılarının ardında, tünel

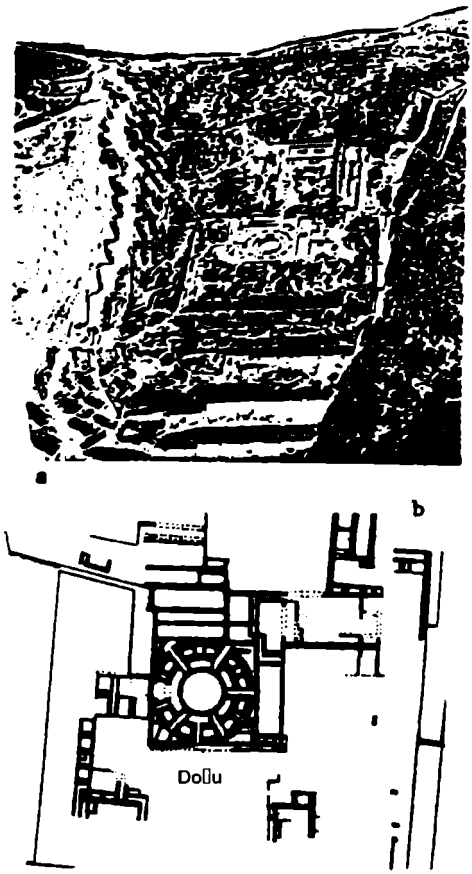
Şekil 119

ve kanalların en çok sayıda olduğu yerde, Güney Amerika'daki en sıra dışı yapı biçimlerinden birini gün ışığına çıkardı: k u s u r-suz bir çember. Dikkatle şekil verilmiş taşlar zeminden daha alçak olan ve mükemmel bir daire oluşturan bir alanın hemen çevresine yerleştirilmişti. *Kayıp Diyarlar* adlı kitabımızda bunun maden cevherlerinin, daha doğrusu altın cevherlerinin toplandığı bir hazne ve orada işlendiği büyük bir tava gibi hizmeti gördüğüne ilişkin çıkarımımıza bizi götüren sebepleri sıralamıştık.

Ancak dağlık burundaki tek yuvarlak yapı bu değildi. Üç katlı muazzam duvarların bir kalenin surları olduğunu düşünen İspanyollar dağlık burunun en yüksek ve en dar kısmında, duvarların arkasında ve yukarısında kalan tüm yapı kalıntılarının bir İnka kalesine ait olduğuna kesin gözüyle bakmışlardı. Bir defasında bir çocuğun oradaki bir delikten düşüp iki yüz kırk metre aşağıdaki Cuzco'da burnu bile kanamadan ortaya çıktığına dair yörede anlatılan efsanelerin harekete geçirdiği arkeologlar orayla sınırlı kazılara giriştiler. Bu üç duvarın ardında ve yukarısındaki bölgenin yer altı tünelleri ve odalarıyla bal peteği gibi işlenmiş olduğunu keşfettiler. Daha da önemlisi orada bir dizi bağlantılı kare ve dikdörtgen binanın temellerini keşfetmiş olmalarıydı (Şekil 120a), bunların tam ortasında mükemmel yuvarlaklıktaki yapının kalıntıları durmaktaydı. Yerliler bu yapıya *Muyocmarca*, "Yuvarlak Bina" demektedirler, arkeologlar ise ona Machu Picchu'daki yarı yuvarlak yapıya verilen isimle *Torreon* ("Kule") dediler ve bunun Sacsahuaman "kale"sinin bir parçası olan bir savunma kulesi olduğunu varsaydılar.

Ancak arkeoastronomlar bu yapıda astronomi ile ilgili işlevlerin açık kanıtlarını görmüşlerdir. R. T. Zuidema [*Inca Observations of the Solar and Lunar Passages* (Güneş ve Ay Geçişlerine Dair İnka Gözlemleri)] yuvarlak yapıya bitişik olan düz duvarların hizalanışının kuzey ve güneş başucu ve ayakucu noktalarının oradan belirlenmesine olanak sağlayacak şekilde olduğunu belirtmişti. İçine yuvarlak yapının yerleştirilmiş olduğu kare şekilli kapalı mekanı oluşturan duvarlar gerçekten de dört ana yöne göre hizalanmıştı (Şekil 120b) ama bunlar dıştaki iki yuvarlak

duvarı taş örerek yapılmış ara çubuklarla bölümlere ayrılmış olan üç adet eş merkezli duvardan oluşan bu yuvarlak yapı için yalnızca bir çerçeve oluşturmaktaydılar. Kuleyi oluşturan yüksek katlar zemin planına uygun idiyse bir menfez deliği olabilecek böyle bir açıklık güneyi işaret etmektedir, dolayısıyla ayak ucu noktası gününde gün batımını belirlemeye hizmet etmiş olabilirdi. Ama diğer dört açıklığın kuzeydoğu, güneydoğu, gü-

Şekil 120

neybatı ve kuzeybatıya yönlendirilmiş oldukları açıktır; bunlar (güney yarımkürede) kış ve yaz gün dönümlerindeki gün batımı ve gün doğumunun hataya yer bırakmayan noktalarıdır.

Eğer bunlar, göründüğü gibi, tam yetkili bir astronomik gözlem evinin kalıntılarıysa burasının *Güney Amerika'daki, belki de tüm Amerika kıtasındaki en eski yuvarlak gözlem* evi olması kuvvetle muhtemeldir.

Bu yuvarlak gözlem evinin gün dönümlerine göre hizalanışı onu, Stonehenge'deki ile ve yönlendirme bakımından da Mısır tapınaklarınınki ile aynı kategoriye koymaktadır. Halbuki kanıtlar Megalitik Çağdan sonra ve Viracocha himayesinde başlayan Kadim İmparatorluk döneminde And Dağları takviminde ekinoksların ve ay evrelerinin önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Tarihçi Garcilaso de la Vega Cuzco çevresindeki kuleye benzeyen (bkz. Şekil 116) yapıları tarif ederken bunların gün dönümlerini belirlemek için kullanıldıklarını belirtmişti. Ama ayrıca günümüze kalmayan ve akla Lagaş'taki platform üzerine duran taş çemberi getiren bir başka "taş takvim"i tarif etmişti. Garcilaso'ya göre Cuzco'da dikilen sütunlar gün dönümlerini değil ekinoksları belirlemek içindi. İşte onun sözleri: "Ekinoksalın kesin gününü ilan etmek üzere Coricancha'nın önündeki açık alana en iyi mermerden sütunlar dikildi, böylece Güneş o zamana yaklaştığında rahipler her gün sütunların gölgesini izlediler ve daha da kesin hale getirmek için onlara güneş saati mili gibi birer gösterge iğnesi taktılar. Ve böylece kısa süre sonra, doğan güneş doğrudan onun gölgesini düşürünce ve en yüksekte olduğu gün ortasında hiç gölge düşürmeyince güneşin ekinoksala girdiği sonucuna vardılar."

L. E. Valcarcel [*The Andean Calendar* (And Dağları Takvimi)] tarafından yapılan yetkin bir incelemeye göre ekinokslara gösterilen bu hürmet ve odaklanış, gerçi İnkalar daha eski tarihli ekinoksal bir takvimden gün dönümsel bir takvime dönüş yapmışlardı ama İnka zamanına dek taşınmıştı. Valcarcel'in çalışması sayesinde, İnkaların bizim Mart ve Eylül aylarımıza denk

düşen ekinoksal aylarına özel bir önem atfettikleri ortaya çıkmıştır. Yazar, "İnkalar iki ekinoks gününde Güneş Babanın insanlar arasında yaşamak için aşağıya indiğine inanmaktaydılar," diye yazmaktadır.

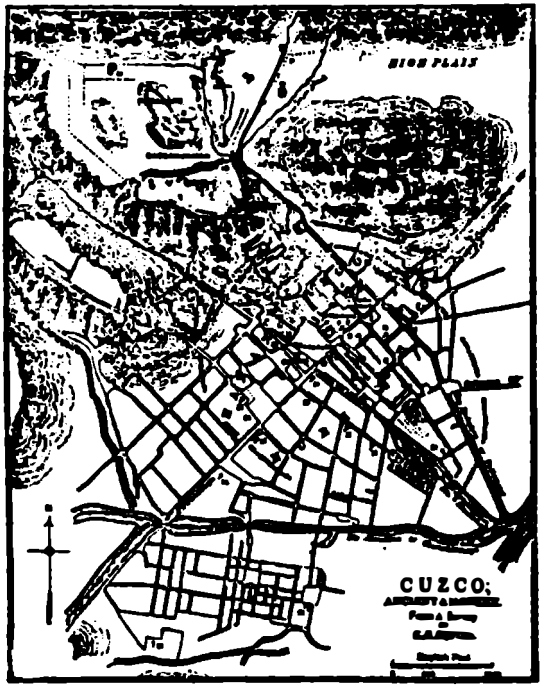
Güneş takviminin presesyon fenomeni ve belki de gün dönümsel Yeni Yıl ile ekinoksal Yeni Yıl arasındaki dalgalanma nedeniyle yaklaşık bin yılda bir düzeltilmesi ihtiyacı Kadim İmparatorluk günlerinde bile takvimde reformlar yapılmasına yol açmıştı. Montesinos'a göre Kadim İmparatorluğun 5., 22., 33., 39. ve 50. hükümdarları "karmaşaya düşmüş zaman hesabını yenilediler." Böyle takvim reformlarının gün dönümleri ve ekinokslar arasındaki dalgalanma nedeniyle yapıldığı IV. Manco Capac'ın bir *Amauta*, yani "astronomi bilici" olması sayesinde mümkün olan bir becerinin sonucunda "yılın ilkbahar ekinoksunda başlamasını emretti" ibaresinden de bellidir. Ama anlaşılan bunu yaptığında daha eskilerde bir zamanlar kullanılmış olan bir takvimi kullanıma sokmuştu çünkü Montesinos'a göre IV. Manco Capac'tan bin yıl kadar önce hüküm süren kırkıncı hükümdar "astronomi ve astrolojinin incelenmesi ve Kızılderililerin *Illa-Ri* dedikleri gün tün eşitliklerinin [ekinoksların] belirlenebilmesi amacıyla bir akademi kurdu."

Sürekli reform yapmayı gerektiren tüm bunlar yetmiyormuş gibi ay takviminin kullanıma sokulmasına veya en azından bu takvime aşina olunduğunu işaret eden başka kanıtlar da vardır. And Dağlarının arkeoastronomisi ile ilgili çalışmalarında Rolf Müller Sacsahuaman'ın on altı km kadar batısında kalan Pampa de Anta denilen bir yerde çok büyük bir kaya parçasının kocaman bir hilal oluşturmak üzere bir dizi basamak halinde oyulmuş olduğunu bildirir. Buradan bakıldığında doğudaki Sacsahuaman dağlık burunu dışında hiçbir yer görünmediğinden, Müller bunun ana merkezi Sacsahuaman'daki dağlık burun olan bir görüş çizgisi boyunca astronomi gözlemleri yapmaya hizmet ettiği sonucuna varmıştı ama anlaşılan burası Ay'ın görünüşleriyle de bağlantılıydı. Yerlilerin kayaya verdiği ad *Quillarumi*, yani "Ay Taşı" böyle bir amacı akla getirmektedir.

İnkaların Güneş'e taptıkları inancıyla elleri kolları bağlanmış olan modern bilginler İnkaların yaptığı gözlemlerin Ay'ı da içeriyor olması fikrini kabul etmede ilk başta zorlandılar. Aslında ilk İspanyol tarihçiler İnkaların hem güneş hem de ay özelliklerini kullanan ayrıntılı ve kesin bir takvime sahip olduklarını tekrar tekrar belirtmişlerdi. Tarihçi Avila'lı Felipe Guaman Poma İnkaların "Güneş ve Ay döngülerini... ve yılın ayını ve dünyanın dört rüzgarını bildiklerini" belirtmişti. İnkaların hem güneş hem de ay döngülerini gözlemledikleri iddiası Coricancha'daki Güneş türbesinin yanı başında Ay'a adanmış bir türbenin olduğu gerçeğiyle doğrulanmaktadır. Kutsallar Kutsalındaki merkezi şekilde solunda Güneş, sağında Ay olan bir oval şekli yer alıyordu; ancak İspanyollar geldikleri sırada tahta çıkmak için savaşan iki üvey kardeşten biri olan kral Huascar bu ovalin üstüne Güneş'i temsil eden bir altın disk yerleştirmişti.

Bunlar Mezopotamya'ya ait takvimsel özelliklerdi, bunları çok uzaklardaki And Dağlarında bulmuş olmak bilginleri çok şaşırtmıştı. Daha da şaşırtıcı olan şey Güneş çevresindeki yörünge çemberini on iki parçaya bölmeye yarayan tamamıyla keyfi bir araç, yani her bakımdan bir Sümer "ilk"i olan zodyağa İnkaların aşina olmasıydı.

E. G. Squier Cuzco ve bu şehrin adının ("Dünyanın Göbeği") anlamı hakkındaki raporunda şehrin bir çekirdek veya "göbek" çevresinde ve gerçek yörünge dairesi olan elips biçiminde düzenlenmiş on iki semte bölünmüş (Şekil 121) olduğunu anlatmıştı. Sir Clemens Markham [*Cuzco and Lima: The Incas of Peru* (Cuzco ve Lima: Peru'nun İnkaları)] tarihçi Garcilaso de la Vega'nın beyanını, yani on iki semtin zodyağın on iki burcunu temsil ettiğini nakleder. Stansbury Hagar [*Cuzco, the Celestial City* (Cuzco, Göksel Şehir)] ise İnka inançlarına göre Cuzco'nun gökleri taklit eden kutsal veya ilahi plana uygun olarak yerleştiğini aktarır ve "Diz Çökme Terası" olarak adlandırılan ilk semtin Koç takımyıldızını temsil ettiği sonucuna varır. Hagar tıpkı Mezopotamya'daki gibi İnkaların da her bir zodyak burcunu takvimdeki bir ayla ilişkilendirdiklerini göstermişti. Bu zodyak

Şekil 121

ayları kökeni Sümer'de olan Yakın Doğu adlarına fazlasıyla benzemekteydi. Dolayısıyla takvim Sümer'de kullanılmaya başlandığında ilkbahar ekinoksuna ve Boğa takımyıldızına denk gelen sonbahar ekinoksu ayı *Tupa Taruca*, yani "Otlayan Erkek Geyik" olarak adlandırılmıştı. Başak takımyıldızı ise *Sara Mama*, "Mısır Ana" adını almıştı. Böyle benzerliklerin yaygınlığını tam olarak kavrayabilmek için Mezopotamya'da bu takımyıldızın (bkz. Şekil 91) bir sap tahıl tutan bir genç kız olarak betimlendiğini hatırlamalıyız; Mezopotamya'da buğday veya arpa olan şeyin yerini And Dağlarında *mısır* almıştır. Hagar'ın Cuzco'nun zodyaka göre yerleştiğine dair çıkarımında ilk semti Sümer'deki gibi Boğa ile ilişkilendirmek yerine Koç ile ilişkilendirmiş ol-

ması akla şehrin planının Boğa Çağı (presesyon sebebiyle) M.Ö. 2150 civarında sona ermesinin ardından tasarlanmış olabileceğini getirmektedir. Montesinos'a göre Coricancha'yı tamamlayan ve M.Ö. 1900 civarında yeni bir takvimini kullanıma sokan kişinin Kadim İmparatorluğun beşinci hükümdarıydı. Bu *Capac* (hükümdar,) *Pachacuti* ("Islahatçı") diye bir unvan da almıştı; dolayısıyla onun zamanında takvimde yapılan bu değişimin zodyakta Boğa'dan Koç'a doğru oluşan kaymadan dolayı olduğunu varsayabiliriz ve bu da And Dağlarında İnka öncesi zamanlarda bile zodyak ve onun takvimle ilgili özelliklerinin biliniyor olduğunun bir başka kanıtıdır.

İnkaların Kadim İmparatorluk günlerinden beri korudukları takvimde kadim Yakın Doğu takvimlerinin başka özellikleri, daha doğrusu karmaşık özellikleri de vardır. İlkbahar bayramının (Fısıh Bayramı ve Paskalya Yortusu) Güneş'in ilgili burçta ve o ayın ilk dolunayında veya hemen sonrasında kutlanması gerekliliği (Yahudi ve Hristiyan takvimlerinde hala mevcut bir zorunluluktur) kadim gök bilimci rahipleri güneş ve ay döngülerini birbirlerine uyan çarklar gibi ele almaya zorlamıştı. R. T. Zuidema ve diğerleri tarafından yapılan incelemeler And Dağlarında böyle bir artık yıl hesaplamanın yapılmakla kalmayıp, ek olarak ay döngüsünün diğer iki fenomenle de bağlantılı olduğu sonucuna varmıştır: Bu haziran gün dönümünden sonraki ilk dolunay olmalı ve belirli bir yıldızın ilk helyak doğuşuyla da denk düşmeliydi. Bu çifte bağlantı ilginçtir çünkü akla Mısırlıların kendi takvim döngülerini hem bir güneş tarihine (Nil'in kabarması) hem de bir yıldızın (Sirius) helyak doğuşuna bağlayışlarını getirmektedir.

Cuzco'nun otuz iki km kuzeydoğusunda Pisac adlı bir yerde muhtemelen erken İnka dönemlerinden kalan ve Machu Picchu'daki bazı kutsal yapıları taklit etme veya birleştirme girişimiymiş gibi görünen, kenarları yarı yuvarlak, ortasında kaba bir *Intihuatana* bulunan bir yapının kalıntıları vardır. Sacsahuaman'dan çok uzak olmayan Kenko adlı yerde dikkatle biçim verilmiş kesme taşlardan oluşan büyük bir yarım yuvarlak bir

hayvan şekline (yüzü seçilemeyecek kadar aşınmış) sahip olmuş olabilecek büyük bir taş monolitin önünde durmaktadır; bu yapının astronomi ve takvim ile ilişkili işlevleri olup olmadığı bilinmiyor. Bu yerler Machu Picchu, Sacsahuaman ve Cuzco'dakilere eklendiğinde dinin, takvimin ve astronominin *yuvarlak veya yarı yuvarlak* gözlem evlerinin inşasına Kutsal Vadi olarak anılmakta olan yerde *ve yalnızca orada* yol açtığı gerçeğini göstermektedirler, Güney Amerika'nın başka hiçbir yerinde böyle yapılar bulamıyoruz.

Hemen hemen *aynı zaman dilimi içinde* İngiltere'de, Sümer'deki Lagaş'ta ve Güney Amerika'nın Kadim İmparatorluğundaki göksel gözlemler için aynı astronomi ilkelerini belirleyen ve yuvarlak biçimi benimseyen kimdi kim?

Coğrafi kanıtlar ve arkeolojik buluntular tarafından desteklenen tüm efsaneler yalnızca insan uygarlığı için değil tanrıların kendileri için de Güney Amerika Başlangıcının yeri olarak Titicaca Gölünün güney kıyılarını işaret etmektedir. Efsanelere göre And Dağlarının Tufandan sonra yeniden meskun oluşu burada başlamıştı; Viracocha önderliğindeki tanrıların evi buradaydı; Kadim İmparatorluğu başlatmak kaderleri olan çiftlere bilgi, yol talimatları ve Dünyanın Göbeğinin yerini saptamak, yani *Cuzco'yu* kurmak için kullanacakları Altın Asa burada verilmişti.

And Dağlarında insanların başlangıcıyla ilgili hikayeler onları Titicaca Gölünün güney kıyısının açığındaki iki ayrı adaya bağlamaktadırlar. Bunlara Güneş Adası ve Ay Adası denilmekteydi, bu iki ışıklı gök cisminin Viracocha'nın iki baş yardımcısı olduğu düşünülmekteydi; bu hikayelerin yapısındaki takvimsel sembolizm pek çok bilginin dikkatini çekmiştir. Ancak Viracocha'nın evi gölün güney kıyısında, karanın iç kısımlarında Tanrıların Şehri denilen bir yerdeydi. Tiahuanacu denilen bu yerde (yöresel inançlara göre) hatırlanamayacak kadar uzun zamanlar öncesinde tanrılar oturmuştu; efsaneler bunun ancak devlerin inşa edebileceği devasa yapıların mekanı olduğunu nakletmektedirler.

İspanyolların fethinden hemen sonra, günümüzde Peru ve Bolivya olarak bilinen toprakların her yanına seyahat eden tarihçi Pedro Cieza de Leon Tiahuanacu'daki harabelerin And Dağları ülkelerindeki tüm eski eserler arasında "şu ana dek tarif ettiğim en kadim yer" olduğunu kesin bir dille bildirmişti. Onu şaşkınlığa uğratan binalar arasında "büyük bir taş temelin üstüne insan eliyle yapılma bir tepe" vardı; tabanı 270 çarpı 120 metre kadardı ve 36 metre yüksekliğindeydi. Hemen yakınlarında yere düşmüş devasa taş bloklar gördü, aralarında "hepsi tek taştan kesilmiş dik ve yatay pervazları ve eşikleriyle pek çok kapılar" vardı ve bunların da "bazısı on metre genişliğinde, dört buçuk metreden fazla uzunlukta ve iki metre kalınlığında olan" daha büyük taşların parçalarıydılar. Pedro Cieza de Leon "bu kadar büyüklerken bunları gördüğümüz yere taşımaya yetecek insan gücü" ne olurdu diye merak etmişti. Ama bu taş blokların yalnızca boyutları değildi onu şaşırtan, "ihtişamı ve muhteşemliği" de şaşırtıcıydı. "Bu eser öyle ihtişamlı ve azametli ki şahsen ben bunun hangi araçla veya aygıtlarla yapılabildiğini anlamakta aciz kaldım çünkü bu büyük taşlar bu mükemmelliğe getirilip gördüğümüz halleriyle bırakılmalarından önce kullanılan araç gereç şimdi Kızılderililer tarafından kullanılanlardan çok daha iyi olmuş olmalıdır" diye yazmıştı. "İnsan biçimli ve şekilli, yüz hatları ustalıkla yontulmuş... küçük devler gibi görünen... iki taş idol"ün bu harikulade yapıların inşasından sorumlu olduğuna emindi.

Yüzyıllar içinde daha küçük taş bloklar Bolivya'nın başkenti La Paz'da, oraya giden demiryollarında ve çevredeki kırsal alanda kullanılmak üzere alınıp götürülmüştür. Böyleyken bile gezginler inanılmaz anıtsal kalıntıları bildirmeye devam etmişlerdir; on dokuzuncu yüzyılın sonlarında bu raporlar Ephraim George Squier [Peru: *Incidents of Travel and Explorations in the Land of the Incas* (Peru: İnkalar Ülkesinde Yolculuk ve Keşif)], A. Stübel ve Max Uhle [*Die Ruinenstaette von Tiahuanaco im Hoch - land des Alten Peru* (Eski Peru'nun Yükseklerindeki Tiahuanaco Harabeleri)] gibi araştırmacıların ziyaretleri ve araştırmalarıyla

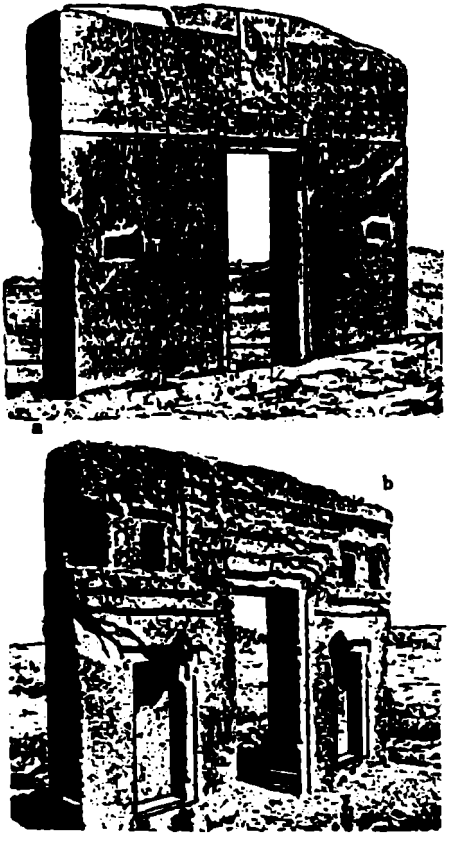
daha bilimsel bir doğruluk kazanmaya başladı. Yirminci yüzyılın başlarında onların ardından Tiahuanacu'nun en ünlü ve titiz araştırmacısı olan Arthur Posnansky [*Tiahuanacu–The Cradle of American Man* (Tiahuanacu–Amerikalının Beşiği)] geldi. Onların eserleri ve *Kayıp Diyarlar* adlı kitabımızda uzun uzadıya ele alınmış olan daha yakın tarihli kazılar ve incelemeler Tiahuanacu'nun kadim dünyanın kalay başkenti, şehrin geniş ölçekli yer altı ve yer üstü yapılarının metalürji tesisleri, tek parçadan oluşan çok duvarlı taş blokları kadim göl kıyısındaki liman tesislerinin bir kısmı olduğu ve Tiahuanacu'nun insanoğlu eliyle değil de insanoğlunun kalayın kullanımını öğrenmesinden çok zaman önce altın arayan Anunnaki "tanrılar"ı tarafından kurulduğu sonucuna varmamıza yol açmıştır.

Bir zamanlar muhteşem olan Tiahuanacu ve limanının (şimdilerde Puma-Punku adıyla anılmaktadır) bulunduğu yerde, Titicaca Gölünün güney kıyısından başlayarak açılan dar ve az bulunur düzlüğün manzarasına geçmişe ait yalnızca üç büyük anıt hakimdir. Kalıntıların güneydoğusunda kalan tepenin adı *Akapana*'dır; (Cieza de Leon'un da gözlemlediği gibi) bir kale olarak iş gördüğü varsayılan yapay bir tepedir bu; artık burasının daha ziyade içindeki hazneler, borular, kanallar ve savaklarla gerçek amacını, yani maden cevherlerinin ayrıştırılması ve işlenmesi için bir tesis olarak inşa edilmiş bir basamaklı piramide benzediği bilinmektedir.

Bazılarının başlangıçta bir Mezopotamya ziguratı gibi basamaklı piramit şekline sahip olduğuna inandıkları bu yapay tepe düzlüğün manzarasında baskındır. Çevreye bakınırken bir başka yapı göze çarpar. Akapana'nın kuzeybatısına doğru konuşlanmış olan bu yapı uzaktan bakıldığında Paris'teki *Zafer Kapısı*'nın getirilip buraya dikildiği hissini verir. Bu gerçekten de bir geçit kapısıdır, tek bir devasa taş bloktan incelikle oyulup kesilmiş olan bu eser bir zaferi anmak amacıyla değil harikulade bir takvimi taşa işleyip kutsallaştırmak için dikilmiştir.

"Güneş Kapısı" olarak bilinen bu kesilip dikkatle oyulmuş taş blok üç metreye altı metredir ve yüz tondan fazla ağırlıkta-

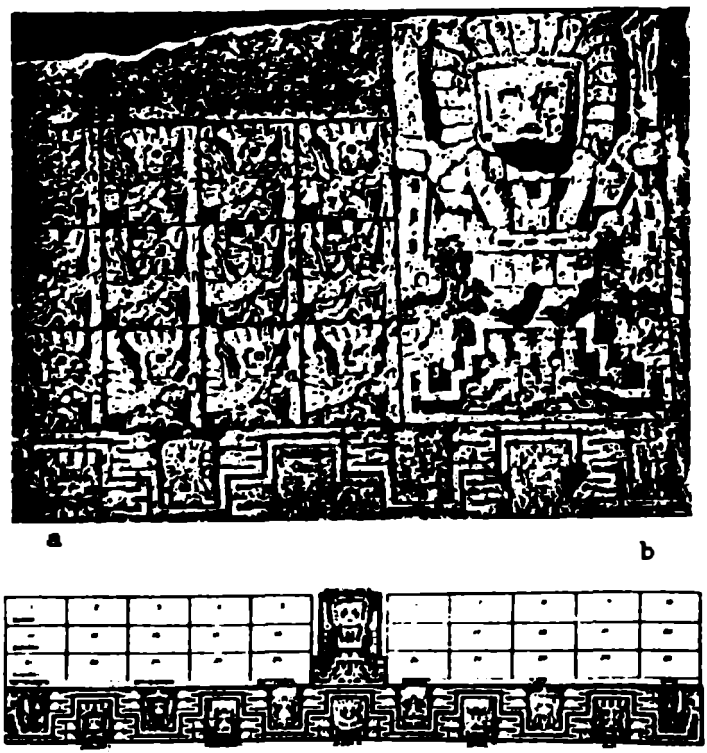
dır. Kapının alt kısmında, özellikle de arkası olduğu düşünülen yüzünde (Şekil 122b) nişler ve geometrik oyulmuş açıklıklar ve yüzeyler vardır. En karmaşık ve bilmecemsi oymalar doğuya bakan ön yüzünün üst kısmındakilerdir (Şekil 122a). Kapının bu yüzünün üst kısmındaki kabartmaların tam ortasındaki figürün –muhtemelen Viracocha– iki yanında üçer sıra oluşturan kanatlı hizmetkarlar görülmektedir (Şekil 123a), merkezdeki figür ve bu üç sıra, Viracocha'nın daha küçük suretlerinin altında ve üs-

Şekil 122

tünde menderesler oluşturan bir çizgiyle belirlenen çerçevenin hemen üstünde yer almaktadırlar (Şekil 123b).

Posnansky'nin yazıları bu kapıdaki oymaların güney yarımküredeki ilkbahar ekinoksunda (Eylül) başlayan ama bir güneş yılının başlıca noktalarının, yani sonbahar ekinoksu ve iki gün dönümünün de daha küçük suretlerinin konumları ve biçimleriyle işaret edildiği bir yılın on iki ayını gösteren takvimi temsil ettiğini kesinleştirmiştir. Posnansky bunun her biri otuz günlük on bir ay ve ek olarak otuz beş günlük bir "büyük ay" ile birlikte on iki aydan oluşan, bir güneş yılının 365 gününe denk gelen bir takvim olduğu sonucuna varmıştı.

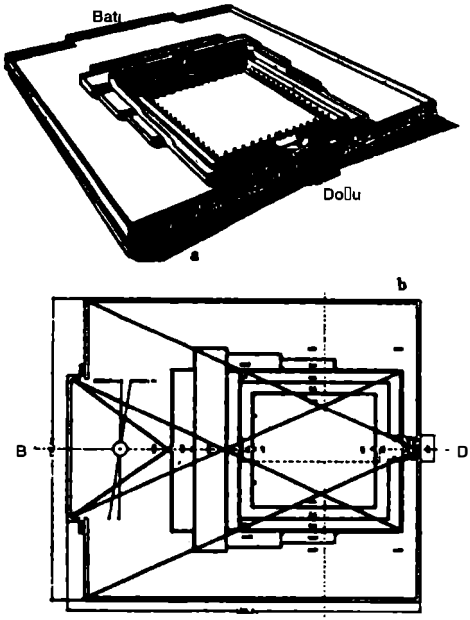

Şekil 123

Bildiğiniz gibi ilkbahar gün tün eşitliği gününde başlayan on iki aylık bir takvim M.Ö. 3800 civarında Nippur'da kullanılmaya başlanmıştı.

Arkeologlar bu "Güneş Kapısı"nın, bu yerin en belirgin üçüncü yapısını çevreleyen dikdörtgen şekilli alanı oluşturan dikme taş sütunlarla inşa edilmiş bir duvarın kuzeybatı köşesinde durduğunu keşfettiler. Bazıları bu etrafı çevrili alanın batı duvarının tam ortasında dikilmiş on üç monolitten oluşan sıranın simetrik olarak iki yanında olacakları şekilde güneybatı köşesinde de bir zamanlar benzer bir kapının bulunduğuna inanmaktadırlar. Özel bir platformun bir bölümünü oluşturan monolit sırası etrafı çevrili alanın karşı kenarında, doğu duvarının tam ortasına inşa edilmiş anıtsal merdivene bakmaktadır. Toprak altından çıkartılıp restore edilen anıtsal merdiven zeminden alçak olan bir avluyu çevreleyen bir dizi yükseltilmiş dikdörtgen platforma çıkmaktadır (Şekil 124a).

Kalasasaya ("Ayakta Duran Sütunlar") denilen bu yapı böylece Yakın Doğu tapınakları tarzında kesin bir doğu-batı ekseni üstünde yönlendirilmiştir. Burasının astronomi ile ilişkili amaçlara hizmet ettiğinin ilk ipucu buydu. Sonradan yapılan araştırmalar burasının gün dönümlerinde olduğu kadar ekinokslarda da etrafı çevrili alanın köşeleri ve de batı ve doğu duvarlarında dikilmiş sütunları boyunca uzanan görüş çizgileri üstündeki belirli toplanma noktalarından gün doğumları ve gün batımlarının gözlemlenebildiği gerçekten de gelişkin bir gözlem evi olduğunu kesinleştirmiştir (Şekil 124b). Posnansky, Güneş Kapısının arka yüzünün bronz menteşeler üstünde açılabilen iki altın levhayı tutacak şekilde oyulmuş olduğunun kanıtlarını bulmuştu; bu gök bilimci rahiplerin bu levhaların açısını güneş ışınlarını Kalasasaya'daki istenen herhangi bir gözlem noktasına yansıtabilecekleri şekilde ayarlamalarını sağlıyor olabilirdi. Birden fazla görüş çizgisi gerektiren gün dönümü veya ekinoks günleri gözlemleri, Viracocha'ya hem Güneş'in hem de Ay'ın yardım etmiş olması ve batı duvarının tam ortasında on iki değil de on üç sütunun yer aldığı gerçeği Kalasasaya'nın yalnızca bir güneş

Şekil 124

gözlem evi olmadığını, bir güneş-ay takvimine hizmet eden bir gözlem evi olduğunu düşündürmektedir.

And Dağlarında, altı bin metrelik yükseklikteki karlı dağlar arasındaki bu ıssız ve daracık düzlükte yer alan bu kadim yapının gelişmiş bir takvimsel gözlem evi olduğunun anlaşılması yaşına dair keşiflerle birlikte daha da güçlendi. Görüş çizgilerinin oluşturduğu açıların şu anki 23,5 derecelik eğimden daha büyük bir meyli akla getirdiği sonucuna varan ilk kişi Posnansky idi; Posnansky de buna çok şaşırmıştı ama bu, Kalasasaya'nın günümüzden binlerce yıl önce tasarlanıp inşa edildiği anlamına geliyordu.

O sıralarda bu harabelerin İnka zamanından değilse bile en fazla M.Ö. birkaç yüzyıl öncesinden kalmış olması gerektiği düşünülen bilimsel çevrelerde oluşan anlaşılabilir inanmazlık Peru

ve Bolivya'ya bir Alman astronomi komisyonunun gönderilmesine yol açtı. Bu mekanla ilgili geniş çalışmalarından daha önce söz ettiğimiz Dr. Rolf Müller bu görev için seçilen üç astronomdan biriydi. İncelemeler ve dikkatli ölçümler inşası sırasındaki baskın yerküre meylinin Kalasasaya'nın M.Ö. 4050 veya (Dünya bir o yana bir bu yana yalpaladığından dolayı) M.Ö. 10.050 inşa edilmiş olabileceğine dair tüm şüpheleri bertaraf etti. Machu Picchu'daki megalitik kalıntıların tarihi için M.Ö. 4000'den biraz daha eski bir tarihte karar kılmış olan Müller Kalasasaya'yı da buna yakın bir tarihe yerleştirmeye eğilimliydi, sonunda Posnansky de bu çıkarımı kabul etti.

Böyle gelişmiş bir bilgiyle böylesi takvimsel gözlem evlerini kadim Yakın Doğu'da icat edilen takvim düzenlemelerine ve astronomi ilkelerine uyacak şekilde planlayan, yönlendiren ve dikenler kimlerdi? *Kayıp Diyarlar* adlı kitabımızda kanıtları sunduk ve bunların altın bulma ihtiyacı ile Nibiru'dan yeryüzüne inmiş olan aynı Anunnakiler olduğu sonucuna vardık. Ve binlerce yıl sonra altın El Dorado'yu arayacak olan insanlar gibi onlar da Yeni Dünya'ya altın bulmaya gelmişlerdi. Güneydoğu Afrika'daki altın madenleri Tufan nedeniyle suyla dolmuştu ama aynı felaket And Dağlarındaki inanılmaz zenginlikteki altın damarlarını ortaya çıkarmıştı.

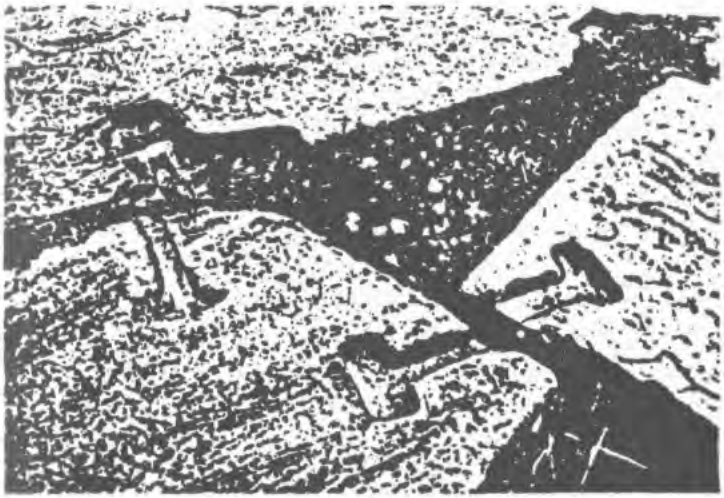
M.Ö. 3800 civarında Nibiru'dan gelip yeryüzüne resmi bir ziyarette bulunan Anu ve eşi Antu'nun Titicaca Gölünün güney kıyılarındaki yeni metalürji merkezini görmeye gittiklerine inanıyoruz. O zamanlar masif iskelelerin yanı başında yükselen ve tek parça taş bloklardan oyulup biçimlendirilmiş devasa odaların bulunduğu Puma Punku'daki liman tesislerinden göle açılacak bir gemiye binerek oradan ayrılmışlardı.

Puma Punku'daki kalıntılar, Titicaca Gölündeki yapılar ile Gudea'nın Ninurta'ya inşa ettiği sıra dışı tapınak arasındaki şaşırtıcı bağlantıya dair bir başka muammalı ipucu sunmaktadır. Burada kazı yapanlar inanamasalar da megalitik dönem yapılarını inşa edenlerin büyük taş blokları birarada tutmak üzere bitişik duran taşlara T şeklinde açılmış oyuklara uyacak *bronz ke-*

kepçeler kullanmış olduklarını buldular (Şekil 125). Yalnızca Puma Punku'da ve de Kutsal Vadi'deki Cuzco'nun yaklaşık yetmiş iki km kuzeybatısındaki bir diğer kiklopyen megalitler mekanı olan Ollantaytambu'da bulunan böyle bir kelepçeleme yöntemi ve bronzun bu şekilde kullanımı Megalitik Çağda eşsizdi.

Ancak binlerce kilometre ötede, dünyanın diğer ucundaki Sümer'in Lagaş şehrinde Gudea, Eninnu'nun inşaatında kullanılmak üzere çok uzaklardan getirtilen taşları birarada tutmak için aynı eşsiz yöntemi ve aynı eşsiz bronz kelepçeleri kullanmıştı. Taşların ve metallerin bu sıra dışı kullanımını yazıtlarına kaydederken Gudea başarılarını şöyle övmekteydi:

> Eninnu'yu taş ile inşa etti,
> Mücevherlerle parlak kıldı,
> Kalay ile karışmış bakır [bronz] ile
> Bunları tutturdu.

Şekil 125

Bu beceriyi sergilemesi için "Eritme Diyarı"ndan bir *Sangu Simug*, yani "rahip gibi kuyumcu" getirtilmişti. Bu diyarın And Dağlarındaki Tiahuanacu olduğuna inanıyoruz.

- 10 -

TANRILARIN İZİNDEN

Gize'deki Büyük Sfenks, Güneşin 30. paralel boyunca yükselişini selamlamak üzere tam olarak doğuya bakmaktadır. Kadim çağlarda sfenksin bakışı Sina yarımadasındaki uzay limanlarına indiklerine Anunnaki "tanrılar"ı selamlıyordu ve daha sonraları, öldükten sonra göğe yükselişleri sırasında *Ka*'ları tanrılarla birleşen firavunlara kılavuzluk etmişti. Ve bu iki dönem arasında bir noktada Sfenks büyük bir tanrının, yani Thoth'un takipçileriyle birlikte İlk Amerikalılar arasında sayılmak üzere oradan ayrılışına da tanıklık etti.

Kolomb'un 1492'deki çağ açan yolculuğunun (kitabın yayınlandığı sırada Ç.N.) 500. yıldönümü artık bir keşif değil de yeniden keşif kategorisine sokulmakta olup "İlk Amerikalılar"ın gerçek kimliğine ilişkin sorgulayışı şiddetlendirmiştir. Amerika kıtasındaki yerleşimin buzul çağı aniden sona ermeden hemen önce donmuş bir kara köprüsünden yürüyerek Asya'dan Alaska'ya geçen aile gruplarıyla başladığı fikri, insanların Amerika kıtasına binlerce yıl önce geldiklerine ve Yeni Dünya'da insanların ilk ortaya çıktığı sahnenin Kuzey Amerika'da değil Güney Amerika'da yer aldığına dair dağlar gibi yığılmakta olan arkeolojik kanıtların karşısında istemeye istemeye terk edilmektedir.

Science (Bilim) dergisinin 21 Şubat 1992 tarihli sayısında bilim adamları arasındaki tartışmayı ele alan bir güncelleme makalesinde şöyle yazmaktadır: "Son 50 yıl içinde kabul gören bil-

gi New Mexico/Clovis'teki 11.500 yıllık eserlerin ilk Amerikalıların Bering boğazının karşı kıyısına geçmelerinden hemen sonra yapıldığı şeklindeydi. Bu fikir birliğini sorgulamaya cüret edenler sert eleştirilere maruz kalmaktaydı." Daha erken bir tarihi ve farklı bir varış rotasını kabullenmedeki bu tereddüt esasen tarih öncesinin bu kadar erken dönemlerinde denizcilik mevcut olmadığı için insanoğlunun Eski ve Yeni Dünyaları ayıran okyanusları geçmiş olamayacağı gibi basit bir varsayımdan kaynaklanmaktaydı. Tam aksine kanıtlara rağmen "insanoğlu bunu yapamadıysa olmamıştır" tarzındaki temel mantık hala sürmektedir.

Yakın zamanlarda Sfenks'in yaşı da benzer bir mesele olarak ortaya çıktı, bilim adamları yeni kanıtları kabul etmeyi reddediyorlar çünkü bunlar insanoğlunun, insanoğlunun bunları başarmış olamayacağı bir zamandaki başarılarını ima etmektedir; hele "tanrılar"dan, yani Dünya Dışı Varlıklardan rehberlik ve yardım almış olmaları düşünülemez bile.

Dünya Tarihçesi'nin ilk kitaplarında Gize'deki büyük piramitlerin M.Ö. 2600 civarında Dördüncü Hanedanlık firavunlarınca değil, Sina yarımadasındaki uzay limanının iniş koridorunun bir parçası olarak binlerce yıl öncesinde Anunnaki "tanrılar" tarafından inşa edildiğine dair kapsamlı (şu ana dek tersi kanıtlanmayan) kanıtlar sunmuştuk. Bu piramitler için M.Ö. 10.000 civarında, yani yaklaşık 12.000 yıl önceye ait bir zaman çerçevesi belirledik ve bunlardan kısa süre sonra inşa edilen Sfenks'in, firavunların saltanatı Dördüncü Hanedanlıktan birkaç yüzyıl önce başladığında zaten Gize platosunda mevcut olduğunu gösterdik. Sunduğumuz kanıtlar Sümer ve Mısır betimlemeleri, yazıtları ve metinlerine dayanıyordu.

Ekim 1991'de, *12. Gezegen* adlı kitabımızda bu kanıtları ilk kez sunuşumuzdan yaklaşık on beş yıl sonra Boston Üniversitesinden bir jeolog, Dr. Robert M. Schoch Amerika Coğrafya Derneğinin yıllık toplantısında Sfenks ve katmanları üstünde yapılan meteorolojik incelemenin bu heykelin "firavun hanedanlarından çok uzun zaman önce" orada bulunan doğal bir kayadan

oyulmuş olduğunu gösterdiğini bildirdi. Araştırma yöntemleri Houston'lı bir jeofizikçi olan Dr. Thomas L. Dobecki tarafından toprak yüzeyi altındaki kayaların sismik taramasını; New York'lu Mısır bilimci Anthony West'in çalışmalarını; Sfenks üzerinde ve çevresinde aşınma ve su yüksekliğini gösteren işaretlerin incelenmesini içermekteydi.* Yağış miktarına bağlı aşınma, Dr. Schoch'un sözleriyle "Sfenks üstündeki çalışmanın Mısır'ın ikliminin daha nemli olduğu M.Ö. 10.000 ve M.Ö. 5000 arasındaki bir dönemi işaret etmekteydi."

Los Angeles Times gazetesi bu açıklamayı konu alan haberinde "kadim Mısır hakkında bildiğimiz her şeye meydan okuyor" çıkarımını eklemişti. "Dr. Schoch'un çalışmasına bakan diğer Mısır bilimciler bu jeolojik kanıtları açıklayamıyorlar ama Sfenks'in binlerce yıl yaşında olduğu fikrinin şu ana dek bilinenlerle 'uyuşmadığı' konusunda ısrar ediyorlar." Haberde Berkeley'deki California Üniversitesinden arkeolog Carol Redmount'un sözleri de yer alıyordu: "Bunun doğru olması mümkün değil... Sfenks bilinen tarihli diğer Mısır anıtlarından çok daha ileri bir teknolojiyle oluşturulmuştu ve o bölgenin insanları böyle bir yapıyı binlerce yıl daha öncesinde inşa etmek için ne yeterli teknolojiye, ne idareci kurumlara ne de iradeye sahiptiler."

Şubat 1992'de Amerikan Bilimde İlerleme Birliği (AAAS) Chicago'daki toplantısının bir oturumunu "Sfenks kaç yaşında?" sorusunun tartışıldığı bir münazaraya ayırdı; Robert Schoch ve Thomas Dobecki kendi bulgularını onların maskesini indirmeye çalışan Chicago Üniversitesinden Mark Lehner ve Louisville Üniversitesinden K. L. Gauri ile tartışacaklardı. Associated Press'in geçtiği habere göre, salon dışına taşan bu ateşli tartışma meteorolojik bulguların bilimsel değerleri üstünde değil de Mark Lehner'in ifadesiyle "Mısır tarihini aşınma grafikleri gibi tek bir fenomene dayanarak yıkmaya" izin verilip verilemeyeceği üstüneydi. Kanıtların geçersizliğini savunan ekibin son savı Mısır'da M.Ö. 7000 ile M.Ö. 5000 arasında Büyük

*Ayrıntılı bir özet için, bkz. *Kayıp Miras Atlantis*, Colin Wilson, Ruh ve Madde Yayınları, 2001.

Sfenks'i yontacak kadar gelişmiş bir uygarlığa dair kanıtların olmamasıydı. Dr. Lehner, "O çağda insanlar avcı ve toplayıcıydı, şehriler inşa etmediler," dedi ve münazara bununla sona erdi.

Şüphesiz bu mantıklı sava verilecek tek cevap o çağın "avcı ve toplayıcılar"ı dışında birilerini göstermektir, yani Anunnakileri. Ama başka bir gezegenden gelen daha ileri varlıklara işaret eden tüm bu kanıtları kabul etmek Sfenks'in 9.000 yaşında olduğunu bulmuş olanlar da dahil herkesin henüz geçmeye hazır olmadığı bir eşiktir.

Bir terim icat etmek gerekirse aynı "Geçiş Korkusu"* Amerika kıtasındaki insanoğlunun ve kurduğu uygarlıkların eskiliğine ilişkin kanıtları pek çoklarının yalnızca kabul etmesini değil, yıllar boyunca bu kanıtları yaymasını da engellemiştir.

New Mexico/Clovis yakınlarında 1932'de ve sonraları diğer Kuzey Amerika sitlerinde keşfedilen, mızrakların ve sopaların uçlarına takılabilecek yaprak şeklinde sivri uçlu taş uçlardan oluşan hazineler yaklaşık 12.000 yıl önce, Sibirya ve Alaska buzdan oluşan bir kara köprüsü ile birbirlerine bağlandıklarında büyük hayvan avcılarının Asya'dan Pasifik Okyanusunun kuzeybatı kıyılarına göç etmiş olduğu teorisine yol açtı. Bu teoriye göre "Clovis halkı" ve akrabaları olan halklar zamanla Kuzey Amerika'ya yayılmış ve sonunda Orta Amerika aracılığıyla Güney Amerika'ya dek inmişlerdi.

Daha sonraları yapılan keşiflerde ve hatta ABD'nin güneybatısında bile Clovis'ten 20.000 yıl kadar öncesine tarihlenen ve de insan mevcudiyetinin göstergesi olduğu tartışılabilecek ezilmiş kemik veya çentilmiş çakıl taşlarının bulunmasına rağmen İlk Amerikalılara ilişkin bu hoş tablo aynen korundu. Pennsylvania'daki Meadowcroft kayalık sığınakta daha az tartışmalı bir buluntu vardı; burada taş araçlar, hayvan kemikleri ve daha da önemlisi karbon tarihlendirme ile 15.000 ile 19.000 yıl öncesine tarihlenen, yani Clovis'ten binlerce yıl öncesine ait ve de bu yetmiyormuş gibi ABD'nin doğu kısımlarında olan kömür bulunmuştu.

*Yazar, "Geçiş Gezegeni" adıyla bilinen Nibiru'ya atıfta bulunuyor. (Ç.N.)

Dilbilimsel incelemeler ve genetik izleme araştırma araçları olarak biraraya getirildiğinde, insanların Yeni Dünya'ya 30.000 yıl kadar önce, muhtemelen birden çok göçle ve illa ki bir buz köprüsü üzerinden değil kıyıları izleyen sallar veya kanolarla geldiklerine ilişkin kanıtlar 1980'lerde hızla artmaya başladı. Ancak Güney Amerika'da bulunan rahat bozucu kanıtlara rağmen kuzeydoğu Asya'dan kuzeybatı Amerika'ya geçildiğine ilişkin temel kabul inatla korundu. Keşfedildiğinde yalnızca göz ardı edilmekle kalmayıp başlangıçta hasır altı bile edilen bu kanıt esasen Taş Devri araçlarının, hayvanların ezilmiş kemiklerinin ve hatta kayalara çizilmiş resimlerin bulunduğu iki yerle ilgilidir.

Bu rahat bozucu yerleşim yerlerinden ilki kıtanın Pasifik kıyısında, Şili'deki Monte Verde'dedir. Arkeologlar burada kille kaplanmış ocakların, taştan araç gereçlerin, kemikten parçaların kalıntılarını ve ahşap barınakların temellerini bulmuşlardı: yaklaşık 13.000 yıl önce yerleşilmiş bir kamp yeri. Clovis halkının Kuzey Amerika'dan güneye doğru yaptığı yavaş göçle açıklanamayacak kadar erken bir tarihtir bu. Dahası, bu kamp yerinin daha alt tabakalarında buradaki insan yerleşiminin 20.000 yıl kadar önce başladığını düşündüren taştan araç gereç kalıntıları bulunmuştu. İkinci yer ise Güney Amerika'nın diğer yakasında, Brezilya'nın kuzeydoğusundadır. Pedra Furada denilen yerdeki bir kayalık barınak içinde çakmaktaşıyla çevrili kömürle doldurulmuş yuvarlak ocaklar vardı; en yakın çakmaktaşı kaynağı bir buçuk kilometre kadar uzaktaydı ve bu sivri taşların buraya maksatlı getirildiğini göstermekteydi. Radyokarbon ve daha yeni yöntemler 14.300 ile 47.000 arasındaki bir döneme dair ölçümler verdi. Yerleşik kabulü benimsemiş arkeologların çoğu bu daha erken tarihleri "düşünülemez" şeklinde ele almaya devam ederlerken, M.Ö. 10.000'e denk gelen tabakada yaşı tartışılmaz olan kaya resimleri çıktı. Bunlardan birinde –Amerika kıtasında bulunmayan– bir zürafayı andıran bir hayvan resmedilmiş görünmekteydi.

Varış zamanı bakımından Clovis teorisine karşı süregelen bu

meydan okumaya tek geliş yolu olarak Bering Boğazı rotasını gösteren fikre karşı verilen mücadele de eklendi. Başkent Washington'daki Smithsonian Enstitüsünün Arktik Araştırma Merkezindeki antropologlar İlk Amerikalıları düşünürken hayvan postlarına bürünmüş ve ellerinde mızraklar taşıyarak (peşlerinde kadınlar ve çocuklarla) donmuş bir tundradan geçen avcılar imgesinin tamamen yanlış olduğu sonucuna vardılar. Bunlar daha çok denizciliği bilen, sallar veya hayvan derisinden yapılma sandallarla Amerika kıtasının daha yaşanabilir olan güney kıyılarına varmış kişilerdi. Oregon Eyalet Üniversitesindeki İlk Amerikanlar İnceleme Merkezindeki diğerleri ise adalar ve (40.000 yıl kadar önce yerleşimin görüldüğü) Avustralya aracılığıyla Pasifik üzerinden gelinmiş olma ihtimalini de dışlamıyorlardı.

Ancak geri kalanların büyük çoğunluğu "ilkel insan" tarafından bu kadar erken tarihte yapılmış geçişleri hala bir fantezi olarak görmekteydi; bu erken tarihler aygıtlardaki hatalara bağlanıp önemsenmedi, taştan "araç gereçler" düşen kayalardan kopmuş parçalardı, kırılmış hayvan kemikleri ise avcılar tarafından değil, yine düşen kayalar tarafından ezilmişti. Sfenks'in Yaşı tartışmasını çıkmaz yola sokan aynı soru İlk Amerikalılar için de soruldu: On binlerce yıl önce orada olan kimdi? Engin okyanusları sandalla geçmek için gereken teknolojiye kim sahipti? Ve bu tarih öncesi denizciler diğer tarafta kara, üstünde yaşanabilir bir kara olduğunu nasıl bilebilmişlerdi?

Bu sorunun (Sfenks'in Yaşı meselesine uygulandığında da) tek cevabı vardı: İnsanoğluna okyanusları nasıl geçeceğini gösteren, niçin ve nereye gideceğini söyleyen ve belki de Kitabı Mukaddes'in tarif ettiği gibi onu Vaat Edilmiş Ülkeye "kartalların kanatları üzerinde" taşıyan Anunnakilerdi.

Kitabı Mukaddes'te planlı göçlere ilişkin iki olay anlatılır ve her ikisinde de yolu gösteren bir ilahtı. İlki 4.000 yıl kadar önce Avram'a (İbrahim) "ülkeni, akrabalarını, baba evini bırak" emriyle başladı. Avram, Yahveh'nin "sana göstereceğim ülkeye git" sözüne göre gitti. İkincisi ise yaklaşık 3.400 yıl kadar önce İsra-

iloğullarının Mısır'dan Çıkışıdır. İsrailoğullarına Vaat Edilmiş Ülkeye giden yolu gösterirken;

> Gece gündüz ilerlemeleri için
> Yahveh gündüzün bir bulut sütunu içinde
> Yol göstererek,
> Geceleyin bir ateş sütunu içinde
> Işık vererek onlara
> Öncülük ediyordu.

Yardım alan ve yol gösterilen insanlar kadim Yakın Doğu'da da okyanusların öte yanındaki yeni topraklarda da tanrıların izinden gitmişlerdi.

En son arkeolojik keşifler daha erken tarihli olayların "mit" veya "efsaneler" olarak adlandırılan anılarına itibar kazandırmıştır. Bunlar hiç değişmez bir şekilde hep denizlerin öte yakasından yapılan çoğul göçlerden söz etmektedirler. Bunların sıklıkla yedi ve on iki sayısını içermeleri anlamlıdır; bunlar insan anatomisinin veya parmakla saymanın bir yansıması olmayıp astronomi ve takvim bilgisine ve de Eski Dünya'ya dair ipucu içeren sayılardır.

En iyi korunmuş efsanelerden biri orta Meksika'nın Nahuatl kabilesine aittir, bunların bir kolu olan ve İspanyolların karşılaştıkları Aztekler son kalıntılarıydılar. Bu halkın göç hikayeleri birincisi Tufan ile sona ermiş olan dört çağı veya "Güneş"i kapsamaktadır; versiyonlardan birinde bu çağlar uzunluklarıyla belirtilmiştir: birinci "Güneş" hikaye İspanyollara nakledilmeden 17.141 yıl önce, yani M.Ö. 15600'de ve dolayısıyla da Tufandan binlerce yıl önce başlamıştı. Sözle aktarılan efsanelerin ve hikayelerin kodeks denilen resimli kitaplara aktarılmış hallerine göre en eski kabileler *Azt-lan*'dan, yedi sayısı ile ilişkili olan "Beyaz Yer"den gelmişti. Burası bazen içinden ataların çıktığı yedi mağaralı bir yer veya yedi tapınaklı, daha küçük altı türbenin çevrelediği merkezi ve büyük bir basamaklı piramidi (zigurat)

olan bir yer olarak resmedilmiştir. *Boturini Kodeksi* dört kabile tarafından girişilen ve yedi tapınaklı yerden başlayan bu en eski göçte sandallarla deniz aşıldığını ve barınılacak mağaraları olan bir yerde karaya çıkıldığını çizgi romanı andıran bir dizi renkli resimle göstermektedir; bilinmeyene doğru yapılan bu yolculukta göçerlere sembolü eliptik bir çubuğa iliştirilmiş bir tür Gören Göz olan bir tanrı yol göstermişti (Şekil 126a). Sonra bu dört boy karanın iç kısımlarına doğru yürüyerek yol almış (Şekil 126b) ve çeşitli yüzey şekillerinin yanından geçmiş veya bunları izlemişledir. Birkaç kabileye bölündüklerinde içlerinden biri olan *Mexica* halkı sonunda kaktüs çalısına tünemiş bir kartalın olduğu vadiye varmıştı; onların son menzilinin ve de Nahuatlan başkentinin inşa edileceği yeri gösteren işaretti bu. Daha sonraları Aztek başkentine dönüşen şehrin sembolü kaktüs

Şekil 126

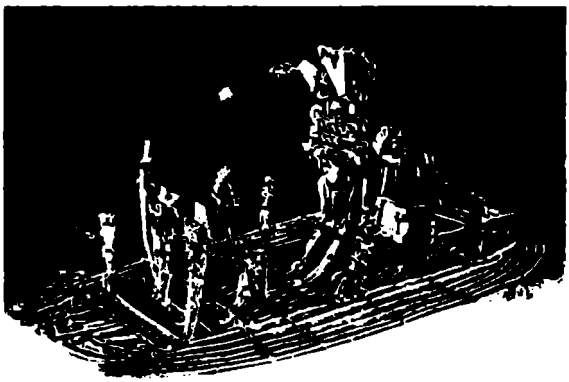
çalısına tünemiş kartal olarak kaldı. Buraya *Tenochtitlan*, Tenoch Şehri denildi. Bu en eski göçerlere Tenochlular, Tenoch Halkı deniliyordu. *Kayıp Diyarlar*'da bunların Kayin'in oğlu olan ve hala atasının kardeşini katletmiş oluşunun yedi kez alınacak öcünden mustarip olan Hanok'un torunları olabileceğinin sebeplerini inceledik. Kitabı Mukaddes'e göre, uzaktaki bir "Gezinme Diyarı"na sürülen Kayin bir şehir kurmuş ve buraya oğlu Hanok'un adını vermişti; Hanok'tan doğanların dört kolu ise dört kabile oluşturmuştu.

Kaynakları arasında sözlü olanlar kadar fetihten sonra yazıya geçiren Nahuatlan hikayeleri de bulunan İspanyol tarihçi Peder Sahagun'lu Bernardino [*Historia de las cosas de la Nueva Espa - na* (New Spain Olaylarının Tarihi)] bu deniz yolculuğunu ve karaya çıkılan yerin adını kayda geçirmiştir: *Panotlan*. "Denizden Varılan Yer" anlamına gelen bu ismin günümüzde Guetamala olan bölgede olduğu sonucuna varmıştır. Verdiği bilgilere eklediği ilginç ayrıntıya göre göçerlere "yanlarında ayin elyazmaları taşıyan ve takvimin sırlarını bilen" dört Bilge önderlik etmişti. Artık bu ikisinin, ayin ve takvimin aynı madalyonun, yani tanrılara ibadetin ayrılmaz iki yüzü gibi olduğunu biliyoruz. Nahuatlan takviminin on iki aylık düzenlemeyi, hatta on iki burçluk bölünmeyi izlediğini güvenle tahmin edebiliriz çünkü (Sahagun'lunun tarihçelerinde) Nahuatl kabilesinden önce gelen ve Azteklere öğreten Tolteklerin "göklerin çok olduğunu bildiklerini, onların üst üste binmiş on iki bölünme olduğunu söylediklerini" okuruz.

Pasifik Okyanusunun Güney Amerika sahillerine kavuştuğu güneyde And Dağları "mitleri" Tufan öncesindeki göçleri hatırlamıyorlardı ama Tufan'ı bilmekte, hatta o topraklarda çoktandır var olan tanrıların hayatta kalan bir avuç insanı yüksek zirvelere götürerek kıtanın tekrar meskun hale gelmesine yardım ettiklerini öne sürmekteydiler. Efsaneler Tufan sonrasında deniz yoluyla yeni gelişlerin yaşandığını ve bunların ilki veya en unutulmazının Naymlap adlı bir önderin başkanlığındaki yolculuk olduğunu anlatılar. Naymlap halkını hafif balsa ağacından ya-

pılma sandallardan oluşan bir filoyla, sayesinde Büyük Tanrı'nın kılavuzluk ve başka bilgiler sağladığı yeşil bir taş olan bir "idol" tarafından sağlanan rehberlikle Pasifik Okyanusunun karşı kıyısına geçirmişti. Karaya çıkılan nokta Güney Amerika kıtasının Pasifik Okyanusuna doğru batı yönünde en çok çıkıntı yaptığı, günümüzde Ekvador'da Santa Helena Burnu olarak bilinen yerdi. Karaya çıkmalarından sonra (hala yeşil taş aracılığıyla konuşmakta olan) Büyük Tanrı insanları tarım, inşaat ve el sanatlarında eğitti.

Şimdilerde Kolombiya'nın Bogota kentinde Altın Müzesinde saklanan saf altından yapılma kadim bir eser (Şekil 127) maiyetindekilerle balsa tahtasından yapılma bir salın üstünde uzun boylu bir önderi göstermektedir. Bu sanat eseri pekala Naymlap ve benzerlerinin denizi aşmalarını temsil ediyor olabilir. Naymlap efsanesine göre bunlar takvimi çok iyi bilmekte ve on iki tanrıdan oluşan bir panteona ibadet etmekteydiler. Günümüzde Ekvador'un başkenti Quito'nun olduğu yerde yerleşmek üzere karanın iç kısımlarına ilerlerken biri Güneş'e diğeri Ay'a adanmış ve birbirlerine bakan iki tapınak inşa ettiler. Güneş Tapınağının giriş kapısının önünde iki taş sütun ve ön avlusunda on iki taş sütundan oluşan bir çember vardı.

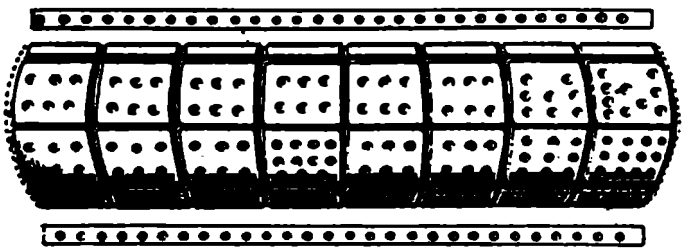

Şekil 127

Mezopotamya panteonunun ve takviminin alameti farikası olan kutsal on iki sayısına aşinalık Sümer'de ortaya çıkandan pek de farklı olmayan bir takvimi işaret eder. Hem Güneş'e hem de Ay'a gösterilen hürmet yine Sümer'de başlayan gibi bir güneş-ay takvimini ima etmektedir. Önünde iki taş sütun olan bir giriş kapısı akla Mezopotamya'dan batı Asya ve Mısır'a kadar kadim Yakın Doğu'nun dört bir yanındaki tapınakların girişlerine dikilen iki sütunu getirmektedir. Ve sanki Eski Dünya ile tüm bu bağlantılar yetmezmiş gibi *on iki taş sütundan oluşan bir çember* buluyoruz. Pasifik Okyanusunun karşı kıyısından buraya gelenler her kim idiyse Lagaş'taki veya Stonehenge'deki ya da her ikisindeki astronomi amaçlı taş çemberleri biliyor olmalıydılar.

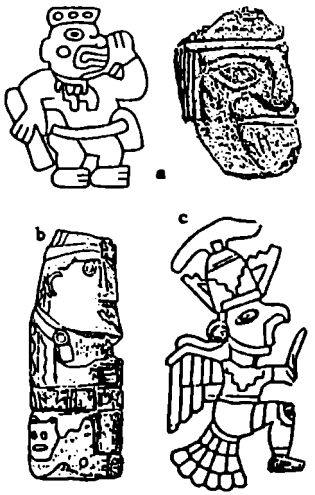
Şimdilerde Peru'nun Lima kentindeki Ulusal Müzede saklanan birkaç taş nesnenin kıyılardaki yaşayan halklar için takvimsel bilgisayarlar olarak iş gördüğüne inanılmaktadır. Örneğin katalogda 15-278 sayısıyla gösterilen (Şekil 128) biri altı ile on iki arasında değişen delikler içeren on altı kareye bölünmüştür, üst ve alt paneller sırasıyla bir yirmi sekiz bir yirmi dokuz delikle delinmiştir; aysal aylık evrelerin sayılmasını düşündüren bir düzenlemedir bu.

Bu konuyu uzmanlık alanı haline getiren Fritz Buck [*Inscrip - tiones Calendarias del Peru Preincaico* (İnka Öncesi Peru'nun Takvim Yazıtları)] on altı karedeki 116 deliğin veya çentiklerin Meksika ve Guetamala Mayalarının takvimiyle bir bağlantıyı işaret

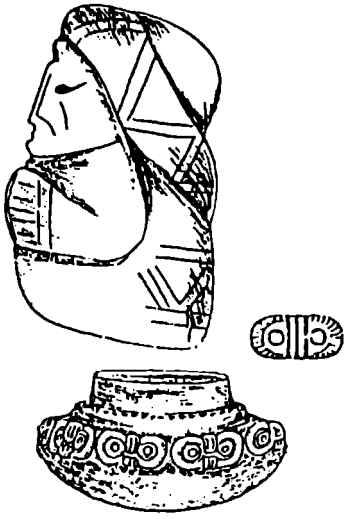

Şekil 128

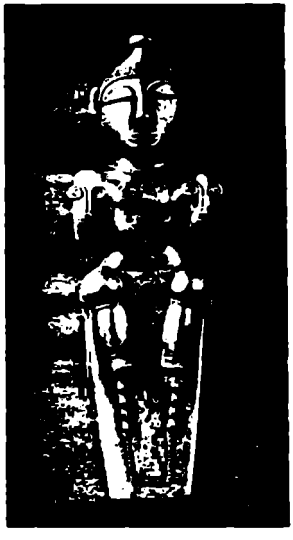
ettiği görüşündedir. Yakın zamanlara dek en baştan reddedilen bir olasılık olan And Dağlarının kuzey kısmındaki toprakların Orta Amerika'nın halkları ve kültürleriyle yakın temasta oldukları gerçeğinin tartışılması artık çok güçtür. Orta Amerika'dan gelenler arasında hiç kuşkusuz Afrikalı ve Sami ırkından insanların bulunduğu çok sayıda taş oyması ve heykeli ile kanıtlanmıştır (Şekil 129a). Onlardan önce deniz yoluyla gelen halk ise Hint-Avrupalılar olarak betimlenmişti (Şekil 129b); ve bunların ikisi arasında da metal silahlarla donanmış olan miğferli "Kuş halkı" (Şekil 129c) karaya çıkmıştı. Bir başka grup da Amazon ve dallarının havzasını kullanarak kara üzerinden gelmiş olabilirdi, onlarla ilişkilendirilen sembol (Şekil 130) Hitit hiyerogliflerinde "tanrı" için kullanılana özdeştir. Hitit panteonu Sümer panteonunun bir uyarlaması olduğu için bu durum, elleri arasında göbek bağı kesicisi amblemini, yani Sümerlerin Ana tanrıçası Ninharsag'ın amblemini tutan bir tanrıçayı gösteren bir altın heykelciğin Kolombiya'da normalde olağanüstü sayılabilecek olan keşfini açıklayabilir belki (Şekil 131).

Şekil 129

Şekil 130

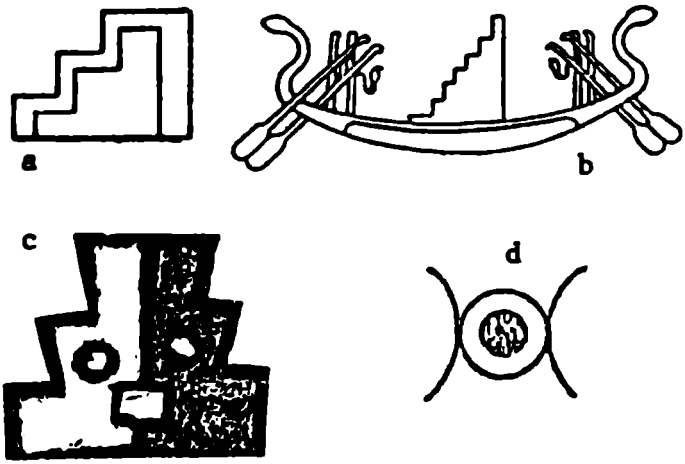

Şekil 131

Güney Amerika'nın kuzey-orta kıyıları ve sıra dağlarında, daha iyi bir kaynak bulunamayınca yerlilerin çevresinde yerleştiği ana nehirlerin adı verilen, Kişe dili konuşan halklar yaşamaktadır. Sonradan anlaşılmıştı ki İnkalar kendi imparatorluklarını ve o ünlü yollarını bu daha önceki yerleşimcilerin kalıntıları üstüne kurup biçimlendirmişlerdi. Güneyde, Peru'nun başkenti Lima'dan başlayıp kıyı boyunca inip Titicaca Gölüne bakan dağlara dek ve güneyden Şili'ye dek baskın kabile dili Aymaralılar'ınkidir. Onlar da kendi efsanelerinde denizden Pasifik kıyısına ve karadan ise Titicaca Gölünün doğusundaki bölgeden gelen ilk varışları hatırlamaktaydılar. Aymaralar ilk gelenleri dostane olmayan istilacılar olarak düşünmekte ve sonrakileri *Uru* diye adlandırmaktaydılar. "Eski olanlar" anlamındaki bu ismi taşıyan ve tamamen ayrı olan bu halktan kalanlar Kutsal Vadide kendi adetleri ve geleneklerıyle hala yaşamaktadırlar. Bunların, Ur şehri Sümer'in başkenti iken (son kez M.Ö. 2200 ve M.Ö. 2000 arasında idi) Titicaca Gölüne gelen Sümerler olabilecekleri ciddiye alınması gereken bir düşüncedir. Kutsal Vadiyi Titicaca Gölünün doğu kıyılarına ve batı Brezilya'ya bağlayan eyaletin adı hala *Madre del Dios*, "Tanrıların Anası" olarak anılmaktadır ki Ninharsag da öyleydi. Basit bir tesadüf mü acaba?

Bilginler tüm bu halklar üstündeki baskın kültürel etkinin binlerce yıl boyunca Tiahuanacu kültürü olduğunu buldular; bu durumun en bariz ifadesi Viracocha'nın Güneş Kapısı üstündeki suretini taşıyan binlerce kil ve metal eşyada, Kapıdaki sembollerin (mumyaların sarıldıkları harikulade dokunmuş kumaşlardakiler de dahil) süslemelerde ve takvimlerde taklit edilmesinde bulunmaktadır.

Posnansky ve diğerlerinin hiyeroglif dedikleri bu semboller arasında en baskın olanı Mısır'da (Şekil 132b) da kullanılmış olan ve And Dağları bölgesindeki eserlerde "Gören göz" kulesi anlamında kullanılan (Şekil 132c) merdivendi (Şekil 132a). Kalasasaya'daki astronomik görüş çizgilerine ve Tiahuanacu ile ilişkili göksel sembollere bakıldığında bu gibi gözlemler (sembolü hilaller arasındaki bir çember olan, Şekil 132d) Ay'ı da içermekteydi.

Şekil 132

Anlaşılan o ki Güney Amerika'nın Pasifik kıyısında takvim ve göksel bilgi de Yakın Doğu'da aktif olan aynı öğretmenlerin izinden gitmişti.

Pedra Furada keşiflerinde Brezilyalı arkeologlarla işbirliği yapan Fransız İleri Sosyal Bilimler Enstitüsünden Dr. Niede Guidon, daha önce tartıştığımız Amerika kıtasındaki insan mevcudiyetinin çok daha eski olduğuna ve varış rotalarına ilişkin kanıtları yorumlarken "Afrika'dan çıkıp Atlantik aşan bir rota da göz ardı edilmemeli" demişti.

Chicago'daki Field Doğa Tarihi Müzesindeki arkeoloji ekibi tarafından *Science* dergisinin 13 Aralık 1991 tarihli sayısında açıklanan "Amerika kıtasındaki en eski çömlek"in keşfi Amerika kıtasında insanların yerleşmesine ve özellikle de keşfin yapıldığı Amazon havzasının "karmaşık, tarih öncesi bir kültürü destekleyecek kaynaklar açısından çok yetersiz" olduğuna dair "standart varsayımları tepetaklak etmiştir." Uzun zamandır kabul gören fikirlerin aksine, ekibin lideri olan Dr. Anne C. Roosevelt "Amazon havzası da Nil, Ganj ve dünyanın diğer büyük

nehir havzalarının alüvyonlu düzlükleri gibi bereketli bir toprağa sahip olmuştu" diyordu. Bazıları boyalı desenlerle süslenmiş olan kızıl kahve rengi çömlek parçaları en son teknoloji sayesinde kesin olarak en az yedi bin yıl öncesine tarihlenmişti. Parçalar Sabtarem denilen bölgenin kadim sakinleri olan ve balıkçılıkla geçinen halk tarafından atılan deniz kabukları ve diğer çöplerin oluşturduğu höyükte bulunmuşlardı.

Bu tarih ve çömleğin doğrusal desenlerle boyanmış olduğu gerçeği bunu kadim Yakın Doğu'da, Sümer uygarlığının ortaya çıktığı düzlüğü sınırlayan dağlarda ortaya çıkmış benzer çömleklerle aynı gruba sokmaktadır. *Kayıp Diyarlar* adlı kitabımızda Amazon havzasında ve Peru'nun altın ve kalay üretilen yerlerinde Sümer izlerinin kanıtlarını sunmuştuk. Çömleğin tarihini sorgulanamaz biçimde sabitleyen ve daha erken tarihli gelişlerin daha kabul edilebilir olduğu bir zamanda gelen bu keşif daha önceleri adetlere aykırı görülen çıkarımları desteklemeye yaramıştır: Eski çağlarda Yakın Doğu'dan yola çıkan insanlar Atlantik Okyanusunu geçerek de Amerika kıtasına varmışlardı.

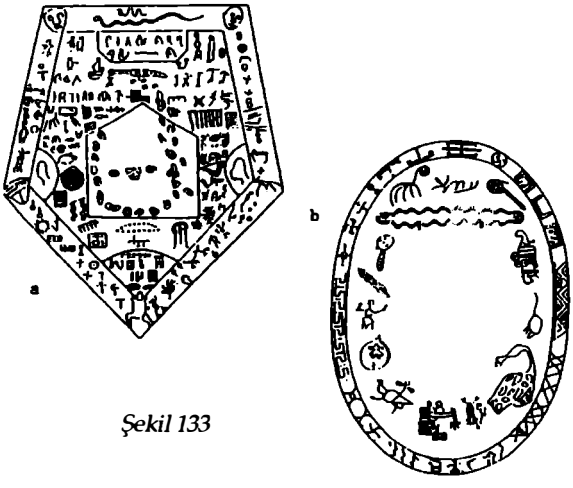
Böyle bir rota üzerinden gelişlerin mutlaka takvimsel izleri olmalıdır. Bunlar arasında en dramatik ve bilmecemsi olanı Amazon havzasında, Brezilya-Guyana sınırı yakınlarında keşfedilmiştir. Büyük ovada 30 x 90 x 75 metre ölçülerinde yumurta biçimli bir kaya yükselmektedir. Kayanın üst kısmındaki doğal bir yarık oyularak suların içinde toplanıp bu devasa kayanın içine oyulan kanallar ve oluklardan akabileceği bir gölet oluşturulmuştur. Büyük bir kaya barınağı elde etmek üzere mağarayı andıran bir oyuk genişletilmiş ve ardından çeşitli düzeylerde mağaralar ve platformlar oluşturmak için biraz daha oyulmuştur. Kayanın iç kısımlarına giden yolun girişi üstüne altı buçuk metre uzunluğunda bir yılan resmi yapılmıştır; yılanın ağzı kayadaki üç delikten oluşmaktadır ve bunlar muammalı ve deşifre edilememiş yazıtlarla çevrilidir; kayanın içi de dışı da yüzlerce işaret ve sembol resmiyle doludur.

Daha önceki kaşiflerin raporları ve bu mağaralarda "simala-

rı Avrupalılara benzeyen devlerin" iskeletlerinin bulunduğunu aktaran yöresel inanışlar profesör Marcel F. Homet'i [*Die Söhne der Sonne* (Güneşin Oğulları)] meraklandırmıştı, 1950'lerde bu kayayı inceledi ve daha önce bilinenlerden daha doğru veriler elde etti. Homet, Pedra Pintada'nın üç yüzünün üç yöne baktığını bulmuştu; büyük yüzü doğu-batı çizgisi üstündeydi ve daha küçük diğer iki yüzü güney-güneydoğu ve güney-güneybatı yönlendirmesine sahiptiler. Homet'in gözlemi şuydu: "Dışsal açıdan bu anıt yapısal yönlendirmesiyle kadim Avrupa ve Akdeniz kültürlerinin özdeş kurallarına harfiyen uymaktadır." Kayanın özenle cilalanmış yüzlerine boyanmış pek çok işaret ve sembolün "onluk sisteme dayanmayan kusursuzca düzenli sayılar" olup ama "bilinen en eski doğu Akdeniz kültürüne ait olduğunu" düşünmekteydi. Kaya yüzeylerinin 9 çarpı 7 veya 5 çarpı 7 veya 7 çarpı 7 ve de 12 çarpı 12 gibi çarpım tablolarını temsil eden noktalarla dolu olduğu sonucuna varmıştı.

Bu kayanın daha önceki bazı kaşiflerin buraya Taş Kitaplar Yeri demesine neden olan kadim eserlerinin en ilgi çekici olanları her biri on beş ile yirmi ton ağırlığında olan ve destekleyici taşların hemen karşısına serilmiş olan büyük düz taşlar, yani dolmenlerdi. Bunların yüzleri ayrıntılı resimlerle doluydu ve daha büyük olan iki tanesi belirli şekillerde kesilmişti; biri beşgendi (Şekil 133a) ve diğeri ise ovaldi (Şekil 133b). Girişte olduğu gibi bunlar üstündeki baskın sembol de yılandı; bu ve diğer işaretler Homet'in aklına kadim Mısır ve doğu Akdeniz'i getirmişti. Dolmenlerin birkaçı kayanın derinliklerindeki gömüt mağaralarının girişlerine ve mağara içindeki diğer seviyelerde yerleştirilmiş olduğundan Homet burasının, Kızılderili efsanelerinin de anlattıkları gibi, "çok ama çok uzun zaman önce, belki de İsa'nın doğumundan binlerce yıl önce And Dağlarındaki büyük şehir Tiahuanacu'da oldukları gibi, burada da bulunan uygarlaşmış halk tarafından" liderlerin veya diğer önde gele kişilerin gömülmesi için yapılmış kutsal bir yer olduğu sonucuna vardı.

Homet'in yüzeylerdeki işaretlerin matematiksel sistemle ilgili olup "ondalık sisteme dayanmayan" ama "bilinen en eski

Şekil 133

doğu Akdeniz kültürü"ne ait olduğuna ilişkin gözlemi tüm kadim Yakın Doğu'da yaygın olarak kullanılan Sümer altmışlık sistemini tarif etmenin dolambaçlı bir yoludur. Homet'in bir yandan "doğu Akdeniz" öte yandan Tiahuanacu'nun "İsa'nın doğumundan binlerce yıl öncesi"ne ait olduğuna ilişkin bağlantılar dile getirmesi gerçekten kayda değerdir.

Özellikle bu iki dolmen üstündeki çizimler henüz deşifre edilememiş olmasına rağmen bizce bunlar birçok önemli ipucuna sahiptirler. Beşgen dolmenin tutarlı bir hikaye anlattığına, belki de daha sonraki Orta Amerika resimli kitaplarında olduğu gibi bir göç ve izlenen rotanın hikayesini içerdiğine hiç kuşku yoktur. Levhanın dört köşesinde dört bir insan vardır ve bu pekala, *Fejervary Kodeksi* denilen eserin kapağında yer alan ve Dünya'nın dört köşesini ve (farklı renklerle) insanların çeşitli ırklarını gösteren ünlü Maya resminin bir atası olabilirdi. Beşgen dolmende olduğu gibi Maya resminde de geometrik bir orta panel yer almaktadır.

Brezilya'daki beşgen olan ortadaki panel dışında dolmenin yüzeyi bilinmeyen bir yazıyla kaplanmıştır. Bununla doğu Akdeniz'de Lineer A olarak bilinen bir yazı arasında benzerlikler

bulmaktayız; bu yazı Girit Adasındaki ve de Anadolu'da (günümüzde Türkiye'de) Hititlerin kullandıkları yazının bir öncüsüydü.

Beşgen dolmendeki baskın sembol olan yılan Helen öncesi Girit kültüründe ve kadim Mısır'da çok bilinen bir semboldü. Kadim Yakın Doğu panteonu açısından ise yılan, Enki ve soyunun sembolüydü. Oval dolmenin üstünde göksel bir bulut olarak betimlenen yılan aklımıza, yılanın Samanyolu'nu temsil ettiği Mezopotamya'daki *kudurru*'yu (bkz. Şekil 92) getirmektedir.

Bu dolmende ortadaki paneli çevreleyen sembollerin çoğu tanıdık Sümer ve Elam desenleri, amblemleridir (svastika gibi). Oval çerçevenin içindeki daha büyük imgeler çok daha fazla şeyi açığa vurmaktadır. Ortada, en yukarıda duran sembolü bir yazı öğesi olarak düşünürsek, elimizde tam olarak on iki sembol kalmaktadır. Bizce bunlar *zodyağın on iki burcunu* temsil etmektedir.

Bu sembollerin hepsinin de kökeni Sümer'de olanlarla aynı olmaması hiç de sıra dışı değildir çünkü (Çin gibi) çeşitli ülkelerde ("hayvan çemberi" anlamına gelen) zodyak yörede yaşayan hayvanlardan oluşturulmuştur. Ama bu oval dolmenin üstündeki iki balık (Balık burcu), iki insan sureti (İkizler burcu) ve bir tahıl sapı tutan kadın (Başak burcu) gibi bazı semboller Sümer kökenli olup tüm Eski Dünya'da yaygın olarak benimsenen zodyak sembolleri (ve isimleriyle) özdeştir.

Dolayısıyla bu Amazon bölgesi betimlemesinin önemini ne kadar abartsak azdır. Belirtmiş olduğumuz gibi, zodyak gök çemberini tamamen keyfi bir kararla on iki grup yıldıza bölmekle oluşturulmuştu; gün-gece döngüsü, Ay'ın büyüyüp küçülmesi veya Güneş'in mevsimsel değişimleri gibi doğal bir fenomenin basitçe gözlemlemesinin sonucu değildi. Zodyak kavramı ve bilgisini, dahası bunların Mezopotamya sembolleri ile temsil edildiğini görmek Yakın Doğu bilgisine sahip birisinin Amazon havzasında bulunduğunun kanıtı olarak kabul edilmelidir.

Şaşırtıcılıkta oval şekilli dolmenin etrafındaki zodyak işaretlerinden ve süsleme amaçlı sembollerden aşağı kalmayan bir di-

ğer şey ise beşgen dolmenin ortasındaki betimlemedir. Bu çizim iki monoliti çevreleyen bir *taş çemberi* göstermektedir; iki monolitin arasında kısmen silinmiş bir insan başı çizimi vardır ve başın gözü monolitlerden birine odaklanmıştır. Böyle bir "gözleyen gözüyle baş" çizimi Mayaların astronomi kodekslerinden de bulunabilir, bu çizim gök bilimci rahipleri betimlemektedir.

Tüm bunlar ve söz konusu kayanın üç yüzeyinin astronomik yönlendirilişi gök gözlemlerine aşina olan birinin mevcudiyetini anlatmaktadır.

Bu "birisi" kimdi? Bu kadar erken bir tarihte okyanusu kim geçmiş olabilirdi? Bu geçişin yardım almaksızın meydana gelemeyeceğini kabul edelim. Güney Amerika kıyılarına yönlendirilmiş veya getirilmiş olanlar takvim-astronomi bilgisine ister önceden sahip olmuş ister bunu yeni topraklarda öğrenmiş olsunlar bunların hiçbiri "tanrılar" olmaksızın ortaya çıkamazdı.

Yazılı kayıtların yokluğunda Güney Amerika'da bulunmuş olan kaya resimleri oranın kadim sakinlerinin bildiklerine ve gördüklerine ilişkin değerli ipuçları içermektedir. Bunların pek çoğu kıtanın kuzeydoğu kısmından Amazon havzasına ve de bu muazzam nehrin ve uzaktaki And Dağlarında başlayan sayısız kolunun üst kısımlarına doğru uzanan bölgede bulunmuştur. Kutsal Vadideki başlıca nehir olan Urubamba, Amazon'un bir kolundan ibarettir, akıllara durgunluk verecek kalıntıları metalürji işleme merkezleri olduklarını düşündürten alanların yanı başından doğuya doğru akan diğer Peru nehirleri de öyledirler. Düzenli arkeolojik çalışmalar yürütülmüş olsa bile orada keşfedilmesi gerekenlerin ancak bir kısmının gün ışığına çıkartılabileceği bilinen yerler Atlantik Okyanusunun karşı kıyısından gelip bu kıyılara çıkarak altın, kalay ve And Dağlarının diğer hazinelerini elde etmek üzere Amazon havzası üzerinden yolculuk yapan insanlara ilişkin yöresel geleneklerin doğruluğunu desteklemektedir.

Bir zamanlar İngiliz Guyanası denilen yerde bile bir düzineyi aşkın mekanda bulunan kayaların oyma resimlerle kaplı ol-

dukları keşfedilmiştir. Pacaraima Dağlarındaki Karakananc yakınındaki yerde kaya resimleri (Şekil 134a) farklı sayıda ışınları veya uçlarıyla yıldızları (bu da bir Sümer "ilk"iydi), hilal biçimli Ay'ı ve güneş sembollerini ve bir merdivenin yanında duran gözleme aygıtı olabilecek bir şeyi betimlemektedir. Marlissa adlı yerde bir nehir kıyısındaki granit kayalardan oluşan uzun zincir çeşitli kaya resimleriyle kaplıydı; bunlardan bazıları İngiliz Guyanası Kraliyet Tarım ve Ticaret Birliği Dergisinin kapağını süslüyordu (*Timehri*, 1919 yılının 6. sayısı, Şekil 134b). Yine bir kayanın üstünde yukarı dönük elleri ve üstünde büyük ve tek "göz"üyle miğfere benzeyen başıyla garip bir kişi büyük bir gemiye benzeyen şeyin yanında durmaktadır (Şekil 134c). Pek çok

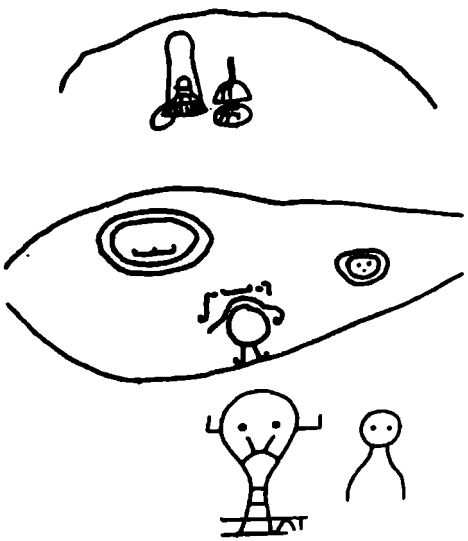

Şekil 134

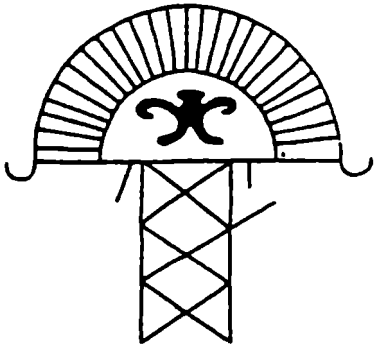
kez betimlenen sımsıkı giysili ve başlarında hale olan varlıklar (Şekil 134d) dev gibi oranlara sahiptirler; biri dört metre kadar iken bir diğeri ise iki buçuk metre boyunda çizilmiştir.

Eskiden Hollanda Guyanası olarak bilinen komşu ülke Surinam'ın IV. Frederik Willem Şelaleri bölgesinde kaya resimleri o kadar çok sayıdadır ki araştırmacılar alanlara, her bir alandaki her bir kaya resmi grubuna ve her bir gruptaki tekil sembollere numara vermeyi zorunlu görmüşlerdir. Günümüzde, bunlardan bazılarının (Şekil 135) UFO'ları ve onları kullananları temsil ettiğine inanılmaktadır; tıpkı Wonotobo Şelalerindeki 13 no'lu alandaki bir kaya resmi gibi (Şekil 136): Uzun boylu ve başlarında hale olan varlıklar bu kez kubbeli bir tertibata dönüşmüştür ve ortasındaki açıklıktan bir merdiven çıkmaktadır, açıklığın önünde kudretli bir kişi durmaktadır.

Bu tür kaya resimleri ile aktarılan mesaj, bazı insanların sandallarla geldikleri görülmüşken tanrıya benzeyen diğerlerinin "uçan daireler" ile geldikleridir.

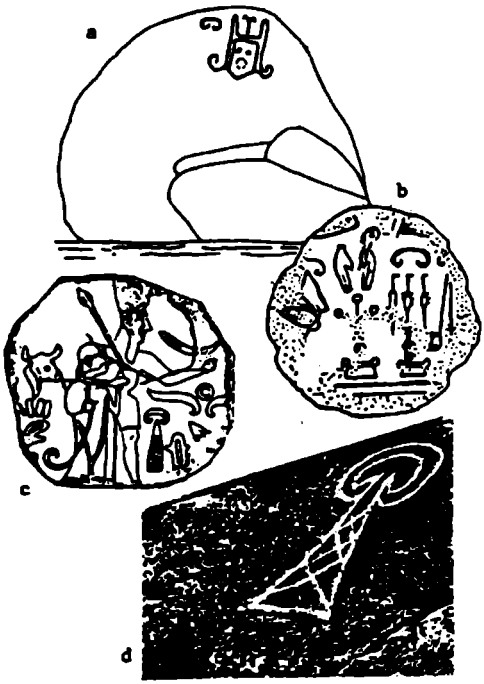
Şekil 135

Şekil 136

Bu kaya resimleri arasındaki sembollerin en azından ikisi Yakın Doğu yazı işaretleri olarak ve özellikle de Anadolu'daki Hitit yazıtlarından tanımlanabilir. Miğferli ve boynuzlu bir yüzün hemen yanındaki tayin edici işareti andıranı (Şekil 137a) "büyük" anlamına gelen Hitit hiyeroglifine benzemektedir (Şekil 137b). Bu hiyeroglif işareti Hitit yazıtlarında en çok "büyük kral" anlamına gelecek şekilde "kral, hükümdar" işareti ile birlikte kullanılmıştır (Şekil 137c) ve tam olarak böyle birleşik bir hiyeroglif Surinam'daki Wonotobo Şelalerindeki kaya resimleri arasında birkaç kez bulunmuştur (Şekil 137d).

Aslında kaya resimleri Güney Amerika'nın her bir yanındaki irili ufaklı kayaları kaplamaktadır; bunların yaygınlığı ve imgeleri insanoğlunun dünyanın bu kısmındaki hikayesini anlatmaktadır, bu henüz tam olarak deşifre edilip anlaşılamamış bir hikayedir. Güney Amerika kıtasının yürüyerek, at sırtında, kanolar ve sallarla geçilebileceğini kaşifler yüz yıldan uzun bir zamandır göstermişlerdir. Ana rotalardan biri kuzeydoğu Brezilya/Guyana/Venezuela'da başlar ve Peru'nun kuzeyine ve orta kısımlarına girmek için esasen Amazon nehir sistemini kullanır; diğer rotalar Brezilya'da Sao Paulo yakınlarında bir yerlerde başlar ve batıya doğru kıvrılarak Mato Grosso bölgesinden geçip Bolivya ve Titicaca Gölüne ulaşır, oradan da ya Peru'nun or-

Şekil 137

ta kısımlarına (Kutsal Vadi'ye) ya da kıyı bölgelerine uzanır; buraları iki rotanın buluştuğu iki yerdir.

Bu bölümün başında ele aldığımız keşiflerin gösterdiği gibi insanoğlu Amerika kıtasına, özellikle de Güney Amerika'ya on binlerce yıl önce gelmişti. Kaya resimlerinin sağladığı kanıtlara bakacak olursak göçler üç belirli aşamada gerçekleşmişti. Brezilya'nın kuzeydoğusundaki Pedra Furada'daki kapsamlı çalışmalar kıtanın Atlantik Okyanusu kıyısı söz konusu olduğu kadarıyla bu aşamaların iyi bir örneğini sunmaktadır.

Pedra Furada başlıca köyünün adı olan Sao Raimundo Nonato diye bilinen bölgedeki en çok incelenmiş yerdir; burada daha önceki tarihli yerleşimlere ait 260 arkeolojik alan vardır ve bunların 240'ı kaya sanatı içermektedir. Tarih öncesi ocaklarda

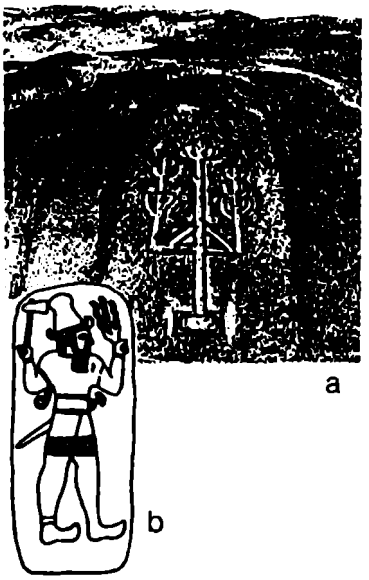
bulunan kömür örneklerinin karbon tarihlendirmesinin gösterdiği gibi insanoğlu buralarda 32.000 yıl öncesinden itibaren yaşamıştı. Bölgenin dört bir yanında 12.000 yıl kadar önce bu gibi yerleşimlerin iklimde belirgin bir değişiklikle eş zamanlı olarak aniden sona erdikleri anlaşılmaktadır. Bizim fikrimiz bu değişimin Tufanla birlikte son buzul çağının aniden sona erişiyle eşzamanlı olduğudur. Bu uzun dönemin kaya sanatı natüralistti, o dönemin ressamları çevrelerinde ne gördülerse betimlemişlerdi: yöredeki hayvanlar, ağaçlar ve diğer bitkiler, insanlar.

Yeni gruplar bu bölgeye gelip de burada insan yerleşimi tekrar başlayana dek iki bin yıllık bir ara dönem geçti. Onların kaya resimleri uzak bir ülkeden geldiklerini düşündürmektedir çünkü resimlere o bölgeye özgü olmayan hayvanlar da eklenmişti: dev tembel hayvanlar, atlar, lamaların ilk tiplerinden biri ve (kazıcıların raporlarına göre) develer (gerçi bize daha çok zürafa gibi göründü). Bu ve son ikinci aşama yaklaşık 5.000 yıl öncesine dek sürdü ve son dönemlerine süslenmiş çömlek yapımı da dahildi. Ayrıca bu dönemin sanatında, kazıları yöneten Niede Guidon'un sözleriyle "seremoniler veya mitsel konularla ilgiliymiş görünen soyut işaretler" de yer alıyordu, burada adeta bir din, "tanrılar"a dair bir farkındalık söz konusuydu. Yakın Doğu işaretlerine, sembollerine ve yazısına benzeyen taş yazılarına geçiş bu aşamanın sonuna denk geldi ve kayalar üstündeki işaretlerin astronomi ve takvim ile ilgili öğeler kazanmasıyla üçüncü aşamaya geçildi.

Bu kaya yazıları hem karaya çıkılan bölgelerde, hem de kıtanın iki ucuna ulaşan ana rotalar boyunca bulunabilmektedir. Üçüncü aşamaya ne kadar aitlerse göksel sembolleri ve çağrışımları o kadar güçlüdür. İster Brezilya, Bolivya ister Peru'da olsun kıtanın ne kadar güneyinde bulundularsa Sümer, Mezopotamya ve Anadolu'yu o kadar hatırlatmaktadırlar. Bazı bilginler, özellikle de Güney Amerika'dakiler bu çeşitli işaretlerin bir tür Sümer çivi yazısı olduğu yorumunu yapmaktadırlar. Bu bölgedeki en büyük kaya yazısı Güney Amerika'nın Pasifik kıyısına Paracas Körfezinden ulaşan herkese bakan şamdan veya üç ça-

tallı zıpkındır (Şekil 138a). Yöresel inançlara göre bu Tiahuanacu'daki Güneş Kapısının üstünde görüldüğü gibi Viracocha'nın şimşek çubuğudur; biz ise bunu "Fırtına Tanrısı"nı (Şekil 138b), Enlil'in Sümerlerin *İşkur*, Babilliler ve Asurların *Adad*, Hititlerin ise *Teşub* ("Rüzgar Üfleyen") olarak bildikleri küçük oğlunun Yakın Doğu'da kullanılan amblemi olarak belirledik.

Sümer mevcudiyeti ve en azından tesiri bizim *Kayıp Diyarlar* adlı kitabımızda yaptığımız gibi küçük de olsa pek çok biçimde belgelenebilecek olmasına rağmen şu ana dek Güney Amerika'da Hitit mevcudiyetine ilişkin kapsamlı bir tablo elde etmek için hiçbir girişimde bulunulmamıştır. Bazı Hitit işaretlerinin Brezilya'da bulunabileceğini göstermiştik ama muhtemelen çok daha fazlası gün ışığına çıkarılmayı beklemektedir. Eski Dünya'ya demiri ilk kez tanıtanların Anadolu'nun höyük halkı olması gerçeği ile bu ülkenin adı olan *Brezilya*'nın demir için kullanılan Akkad kelimesi *Barzel* ile özdeşliği gibi koşutlukların ar-

Şekil 138

dında daha nicesi incelenmeyi beklemektedir. Cyrus H. Gordon [*Before Colombus* (Kolomb'tan Önce) ve *Riddles in History* (Tarih Bilmeceleri)] bu benzerliği ilk Amerikanların gerçek kimliğine ilişkin anlamlı bir ipucu olarak görmektedir. Diğer ipuçları ise Ekvador'da ve kuzey Peru'da bulunan büstlerde betimlenen Hint-Avrupalı simalar ve Pasifik Okyanusunda Şili'nin karşısına düşen Paskalya Adasında bulunan bilmecemsi yazıtların Hitit yazıtlarında yaygın olan "tarla sürmek gibi" sistemidir: İlk satırdaki yazı soldan başlar ve sağda biter, ikinci satırda sağda başlar ve solda biter, sonra üçüncü satır soldan başlar ve böylece gider.

İnşaat malzemesi olarak iş görecek hiçbir taşın bulunmadığı bir alüvyon düzlüğünde yerleşik olan Sümer'in aksine Enlilcilerin Anadolu'daki hakimiyet bölgesi hepten KUR.Kİ idi, yani İşkur/Adad/Teşub'un başına getirildiği bir "dağ diyarı"ydı. En eski kiklopyen taş işçiliğinden tutun da Kadim İmparatorluğun o güzel kesme taşlarına, İnkaların yontulmamış taşlardan yapılma binaların günümüzdeki yapılarına kadar And Dağlarındaki yapılar ve binalar da taştan yapılmaydı. Topraklar insanlarla dolmadan, And Dağları uygarlıkları başlamadan önce, İnkalardan önce And Dağlarında olup inşaat için taş kullanmayı bilenler kimlerdi? Bunların Anadolu'dan gelen ve aynı zamanda uzman madenciler olan duvar ustaları olduklarını öneriyoruz çünkü Anadolu eski çağlarda önemli bir maden cevheri kaynağı ve de bronz yapmak üzere bakır ile kalayın karıştırılmaya başlandığı ilk yerlerden biriydi.

Günümüzde Türkiye'nin başkenti Ankara'nın yaklaşık 240 km kuzeydoğusunda yer alan Hititlerin kadim başkenti Hattuşaş'ın ve yakınlardaki kalelerinin harabelerini gören kişi bunların bir biçimde And Dağlarında görülen taş işçiliğinin örneklerini, hatta "merdiven motifi"ni (Şekil 139) oluşturabilmek amacıyla sert taşta özgün ve karmaşık kesikleri içeren kaba taklitlerini temsil ettiklerini fark etmeye başlar.

Anadolu ve And Dağları çömleklerinin bazılarını, özellikle de tunç devrinden kalma cilalanıp parlatılmış koyu toprak kır-

Şekil 139

mızısı renkli olanlarını birbirinden ayırt edebilmek için kişinin kadim çini sanatında uzman olması gerekir. Ancak kıyı bölgelerinde bulunan Peru eserlerinde betimlenen garip savaşçılar (Şekil 140a) ile doğu Akdeniz'de bulunan eserlerde betimlenen Helen dönemi öncesi savaşçılar (Şekil 140b) arasındaki benzerliği fark etmek için kişinin uzman olması gerekmez.

Bu ikinci benzerlikle ilgili olarak ilk Yunanlıların ana yurdu olan İyonya'nın Yunanistan'da değil Anadolu'nun (Küçük Asya'nın) batı kısımlarında olduğunu akıldan çıkartmamalı. Homer'in *İlyada* destanı gibi eserlerde kayda geçirilen eski çağların

Şekil 140

mitleri ve efsaneleri aslında Anadolu'daki yerlerle alakalıdır. Truva oradadır, Yunanistan'da değil. Altın hazineleriyle ünlü Lidya kralı Karun'un başkenti Sardis de öyle. Belki de bazılarının inandığı gibi Odise'nin seyahatleri ve zorluklarının onu, günümüzde Amerika dediğimiz yere getirmiş olması o kadar da uzak bir ihtimal değildir.

* * *

İlk Amerikanlarla ilgili giderek ateşlenen tartışmada kadim halkların ne kadar denizcilik bilgisine sahip oldukları sorusuna neredeyse hiç ilgi gösterilmemesi çok gariptir. Bu bilginin hayli yaygın ve ileri olduğuna ilişkin pek çok gösterge vardır ve bir kez daha, ancak Anunnakiler tarafından verilen öğretiler hesaba katılırsa imkansız olan mümkün olarak kabul edilebilir.

Sümer Kral Listesinde Gılgamış'ın atalarından biri, Erek'in ilk hükümdarlarından birinden şöyle söz edilir: "Meskiaggaşer, ilahi Utu'nun oğlu, Eanna'nın hem baş rahibi hem de kral oldu... Meskiaggaşer Batı Denizine gitti ve Dağlar tarafından çıkıp geldi." Denizcilik henüz mevcut değil idiyse seyrüsefer ile ilgili yardım almaksızın böyle bir okyanus aşırı yolculuğun nasıl başarılmış olduğu bilginlerce açıklanamadan kalmıştır.

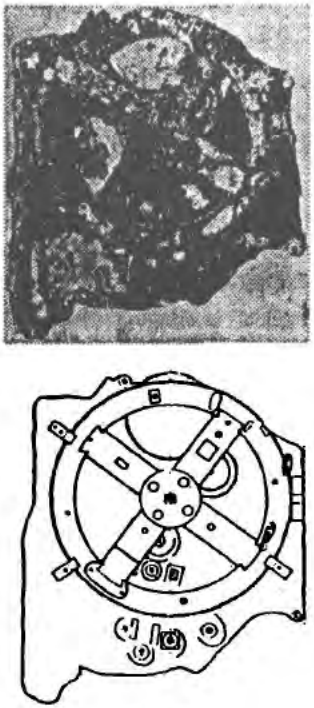
Yüzyıllar sonra, bir tanrıça tarafından doğurulmuş olan Gılgamış ölümsüzlüğü aramaya çıkacaktı. Onun maceraları hem zaman hem de drama bakımından Odise'ninkilerin fersah fersah önündedir. Gılgamış son yolculuğunda Ölüm Denizini veya Sularını geçmek zorundaydı ve bu ancak sandalcı Urşanabi'nin yardımıyla mümkün olmuştu. İkisi karşıya geçmeye daha yeni başlamışlardı ki Urşanabi, Gılgamış'ı "taş şeyleri" kırmakla suçladı; bunlar olmadan sandalcı yol alamıyordu. Bu kadim metin Urşanabi'nin "kırılan taş şeyler" ile ilgili ağıtına üç dize ayırmıştır ama ne yazık ki kil tablette ancak bir kısmı okunabilmektedir; üç dize de "Bakıyorum ama ...miyorum" diye başlar ve bir yön bulma aletiyle ilgili olduğunu düşündürmektedir. Sorunu çözmek için Urşanabi Gılgamış'a kıyıya dönüp 120 adet uzun tahta direk kesmesi talimatını verir. Yol aldıkça, Urşanabi Gılgamış'a on ikilik gruplar halinde birer birer direkleri atmasını söyler. 120 direk de bitene dek bu işlem on kez tekrarlanır: "İki kere altmışda Gılgamış direkleri tüketti" ve denizin karşı kıyısındaki menzile vardılar. Demek ki talimatlara göre gruplanan belirli sayıda direk artık bakmak için kullanılamayan "taş şeyler"in yerine geçmişti.

Gılgamış kadim Sümer'de bilinen tarihi bir hükümdardır, Erek'te (Uruk) M.Ö. 2900 civarında hüküm sürmüştür. Yüzyıllar sonra Sümerli tacirler denizden uzak ülkelere ulaşıp tahılları, yün ve Sümer'i ünlü yapan giysileri ihraç edip –Gudea'nın da kesinleştirdiği gibi– metaller, kereste, inşaat malzemeleri ve değerli taşlar ithal etmeye başladılar. Bu iki yönlü tekrarlanan yolculuklar seyrüsefer aygıtları olmaksızın yapılamazdı.

Eski çağlarda bu tarz aygıtların var olduğu doğu Akdeniz açıklarındaki Ege adası Antikitera'da yirminci yüzyılın başlarında bulunan bir nesneden de anlaşılabilir. Girit ve Kitera Adaları arasındaki kadim doğu-batı Akdeniz deniz yolunu kullanan iki gemi dolusu sünger avcısı denizin dibine çok eski bir geminin enkazını keşfettiler. Enkazdan aralarında M.Ö. dördüncü yüzyıla tarihlenen mermer ve bronzdan heykeller de olan pek çok eser çıktı. Geminin kendisi ise M.Ö. 200 civarından kalmay-

dı; amforalar, şarap, zeytinyağı ve diğer gıda maddelerini içeren kaplar ise M.Ö. 75 yılına aitti. Geminin ve yükünün Hristiyanlık döneminden önceki tarihlere ait olduğu ve Küçük Asya kıyısında veya yakınında yüklendiği böylece kesinleşti.

Enkazdan çıkartılan nesneler ve malzemeler incelenmek üzere Atina'ya götürüldü. Bunlar arasında bir bronz yumru ve bundan kopmuş parçalar vardı ama temizlenip biraraya getirildiklerinde müze yetkililerini şaşkınlığa uğrattılar. "Nesne" (Şekil 141) kare şeklinde bir zemine tutturulmuş yuvarlak bir çerçeve içinde çeşitli düzlemlerde birbirine kenetlenen pek çok dişlisi olan kusursuz bir mekanizma gibi görünmekteydi; "küresel projeksiyonları ve bir halka takımı" olan bir usturlaptı bu. Rönt-

Şekil 141

gen ışınlarıyla ve metalürji çözümlemesiyle incelenmesi de dahil onlarca yıllık araştırmadan sonra bu eser Yunanistan'ın başkenti Atina'daki Ulusal Arkeoloji Müzesinde sergilenmeye başlandı (katalog numarası X. 15087). Nesnenin sergilendiği kutunun üstündeki plakada şunlar yazmaktadır:

> Bu mekanizma Antikitera Adasının sularında sünger avcıları tarafından 1900'de bulunmuştur. M.Ö. birinci yüzyılda meydana gelen bir gemi kazasının enkazının bir parçasıdır.
>
> Mekanizmanın son kanıtlara göre M.Ö. 80 civarına ait takvimsel amaçlı bir Güneş-Ay hesaplama makinesi olduğu düşünülmektedir.

Bu nesneyle ilgili en ayrıntılı çalışmalardan biri Yale Üniversitesinden profesör Derek de Sola Price tarafınan yazılan *Gears from the Greeks* (Greklerden Kalan Dişliler) adlı eserdir. Price kırılıp ayrılmış üç parçanın da yine on ayrı parçanın biraraya getirilmesiyle oluşan dişliler, göstergeler ve kadranlar içerdiğini bulmuştu. Dişililer birbirlerine Güneş döngüsü ve Ay'ın Metonik (on dokuz yıllık) döngüsünü içine alan ve günümüzde ancak otomatik vitesli otomobillerde gördüğümüz bir gelişmişlikle birkaç diferansiyel temelinde bağlıydılar. Dişlilere küçücük dişler açılmıştı ve bunlar çeşitli eksenlerde hareket ediyordu; yuvarlak ve açılı kısımlardaki işaretlere Yunanca yazılmış zodyak takımyıldızlardan bir sayı eşlik ediyordu.

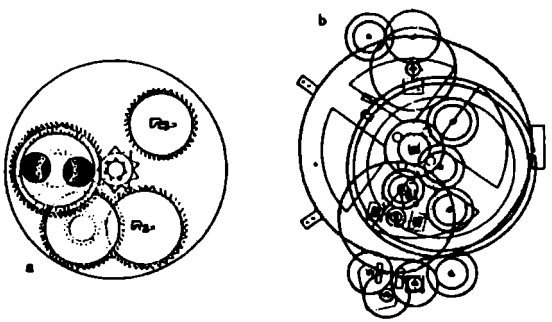
Bu aygıtın yüksek bir teknolojinin ve gelişmiş bilimsel bilginin bir ürünü olduğuna hiç şüphe yoktur. Her ne kadar Price bunun belki de Rodos Adasındaki Posidonios Okulunda Arşimet tarafından kullanılan planetorum aygıtlarını model alarak yapılmış –muhtemelen tamir edilmiş– olabileceğini önermişse de ne ondan önceki ne de sonraki zamanlardan kalmış ve karmaşıklık bakımından yakın bile olan hiçbir şey bulunamamıştır. Price "kişinin Helenistik dönem teknolojisine ilişkin tahminlerini geriye çekerken hissedebileceği şoka anlayış göstermekle birlikte" bazılarının " bu aygıtın karmaşıklığı ve mekanik gelişmiş-

liğinin onu Helenistik teknolojinin ölçeğinin çok ötesine, ancak dış uzaydan gelip uygarlığımızı ziyaret eden yabancı astronotlar tarafından tasarlanıp oluşturulacak kadar ötesine" koyan "radikal yorumlara" katılamayacağını belirtmektedir.

Bununla birlikte gerçek olan şey bu aygıtın karmaşıklığına ve kusursuzluğuna yakın bile olsa geminin battığı tarihten önceki veya sonraki yüzyıllardan kalan hiçbir şeyin herhangi bir yerde bulunmamış olmasıdır. Antikitera'dakinin zaman aralığının bin yıl sonrasındaki Orta Çağ usturlapları bile bu kadim nesne ile (Şekil 142b) karşılaştırıldığında çocuk oyuncağı gibi (Şekil 142a) kalmaktadırlar. Dahası Orta Çağ ve daha sonraki Avrupa usturlapları ve benzeri aygıtlar kolayca dövülüp şekil verilebilen pirinçten yapılmaydı, halbuki bu kadim aygıt bronzdan, yani kalıba dökmek için iyi ama genelde ve özellikle de modern kronometrelerden daha karmaşık bir mekanizma üretmek için ziyadesiyle güç şekil verilen bir metalden yapılmıştı.

Yine de bu aygıt mevcuttu ve gereken bilimi ve teknolojiyi kim sağlamış olursa olsun zamanın geçişini belirleme ve gök cisimlerinin gözlenmesinden alınan yardımla seyrüsefer o kadar erken bir tarihte böylesi inanılmaz bir gelişmişlik düzeyinde mümkündü.

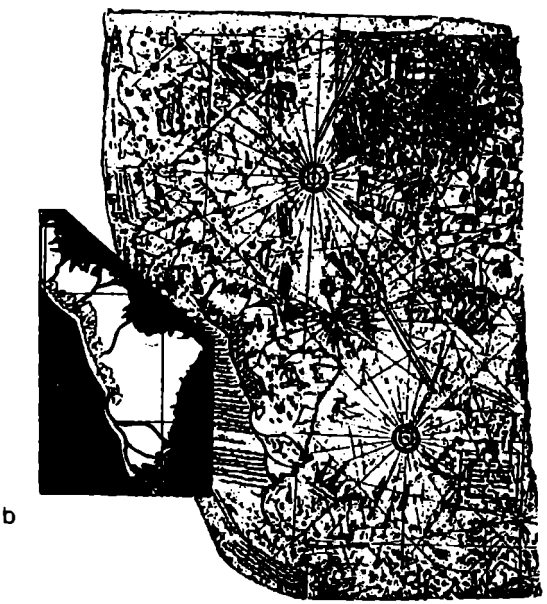
Kabul edilemeyeni kabullenme tereddüdünün ardında İlk Amerikalılar tartışmasında erken tarihli haritacılığa ait neredeyse hiçbir şeyin, hatta Kolomb'un 1492'deki yolculuğunun 500.

Şekil 142

yılında bile, ortaya konamamış olduğu gerçeği de yatmaktadır.

Atina ve Kitera Adalarının karşı kıyısında, İstanbul'da (bir zamanlar Osmanlı ve de Bizans İmparatorluğunun başkenti) Topkapı Müzesi olarak bilinen müzeye dönüştürülmüş bir sarayda kadim denizcilik becerilerine ışık tutan bir başka bulgu yer almaktadır. *Piri Reis Haritası* olarak bilinen bu harita, bunu yapan Türk amiralinin adını ve M.S. 1513'e denk gelen İslam takviminin tarihini taşımaktadır (Şekil 143a). Keşifler Çağından günümüze dek gelebilmiş birkaç *mapas mundi*'den (dünya haritaları) biri olan bu harita birkaç nedenden dolayı dikkat çekmişti: Birincisi, haritanın küresel yeryüzü şekillerini düz bir yüzeye yansıtmada kullandığı gelişmiş yöntemin doğruluğuydu; ikincisi, harita tüm Güney Amerika'yı hem Atlantik hem Pasifik kıyılarındaki tanınabilir coğrafi ve topoğrafik özellikleriyle (Şekil

b

a

Şekil 143

143b) açıkça göstermesi ve üçüncüsü, Antarktika kıtasını doğru biçimde yansıtmasıydı. Kolomb'un yolculuklarından birkaç yıl sonra çizilmiş olmasına rağmen şaşırtıcı olan şey Güney Amerika'nın güney kısımlarının 1513'e dek bilinmiyor oluşuydu; pizarro Panama'dan Peru'ya ancak 1530'da gitmişti ve İspanyollar aşağı kıyılara veya And Dağları zincirini araştırmak üzere karanın iç kısımlarına ancak yıllar sonra gitmişlerdi. Yine de bu harita Patagonya ucuna varana dek tüm Güney Amerika'yı göstermekteydi. Antarktika'nın ise 1820'ye dek, yani Piri Reis Haritasından üç *yüzyıl* sonrasına dek, bırakın neye benzediği var olduğu bile bilinmiyordu. Haritanın 1929'da padişahın hazineleri arasında bulunmasından bu yana sürdürülen titiz araştırmalar haritanın bu şaşırtıcı özelliklerini tekrar tekrar doğrulamıştır.

Haritanın kenar boşluklarındaki kısa notlar amiralin yazdığı *Bahriye* adlı kitapta uzun uzadıya açıklanmıştır. Antil Adaları gibi coğrafi işaret noktaları hakkında Piri Reis bu bilgiyi "Cenovalı kafir Kolombo'nın haritaları"ndan aldığını açıklamıştı. Amiral ayrıca Kolomb'un elindeki bir kitapta yer alan "Batı Denizinin (Atlantik) sonunda, yani onun batı yakasında kıyılar ve adalar ve de her türden metal ve ayrıca değerli taşlar olduğu" bilgisine önce Cenova'nın önde gelenlerini, ardından İspanya kralını nasıl ikna etmeye çalıştığının hikayesini de anlatmaktadır. Piri Reis'in yazdığı bu ayrıntı kadim kaynaklardan gelen coğrafi verileri ve haritaları ele geçiren Kolomb'un nereye gittiğini önceden gayet iyi bildiğine ilişkin diğer kaynakların aktardıklarını da doğrulamaktadır.

Aslında böyle eski tarihli haritaların mevcudiyeti Piri Reis tarafından da kesinleştirilmiştir. Haritanın nasıl çizildiğini açıklayan bir notta amiral Arap haritacılar tarafından çizilen haritaları, ("Hint, Sind ve Çin ülkelerini gösteren") Portekiz menşeli haritaları, "Kolomb'un haritalarını" ve de "Çift Boynuz Efendisi İskender'in zamanında çizilmiş yirmi kadar harita ve dünya haritası"nı sıralamaktadır. Çift Boynuz Efendisi (Zülkarneyn) Arapların Büyük İskender için kullandıkları bir unvandır ve bu beyan Piri Reis'in M.Ö. dördüncü yüzyıldan kalan haritaları

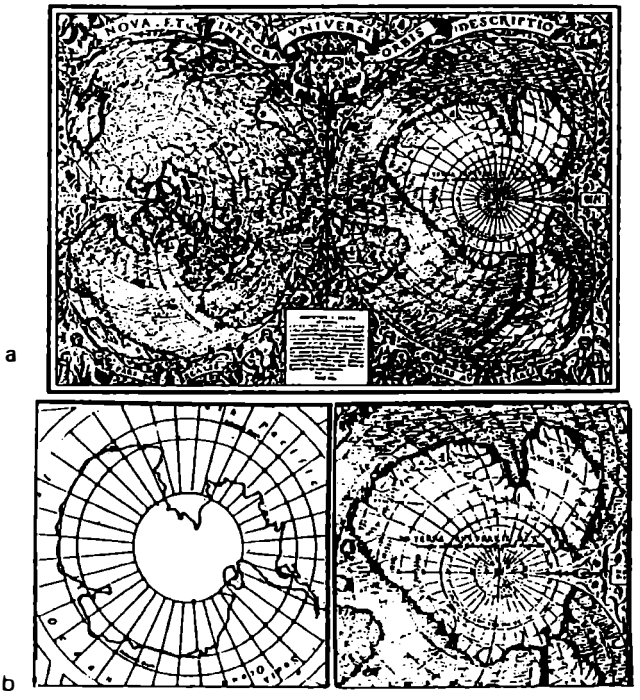
gördüğü ve kullandığı anlamına gelmektedir. Bilginler bu tür haritaların İskenderiye Kütüphanesinde saklanmış olup bazılarının M.S. 642'de bu büyük bilim kurumunun Arap istilacılar tarafından yakılıp yıkılmasını atlatıp sağlam kalmış olabileceğini varsaymaktadırlar.

Var olan kıyılara ulaşmak üzere Atlantik Okyanusunda batıya doğru yelken açma önerisinin ilk kez Kolomb tarafından değil İtalya'nın Floransa kentinden olan Paulo del Pozzo Toscanelli adlı bir astronom, matematikçi ve coğrafyacı tarafından 1474'te ortaya atıldığına inanılmakta artık. Ayrıca 1351 tarihli Medici haritası ve 1367 tarihli Pizingi haritası gibi çizimlerin daha sonraki denizciler ve haritacılar tarafından kullanıldığı da kabul edilmektedir; bu haritacıların en ünlüsü olan ve Mercator adıyla tanınan Gerhard Kremer'in 1569 tarihli *Atlas*'ı ve yansıtma yöntemleri haritacılığın standart özellikleri olarak günümüze dek gelmiştir.

Mercator'un dünya haritalarındaki garipliklerden biri, buzlarla kaplı kıta, İngiliz ve Rus denizciler tarafından 250 yıl sonra, 1820'ye dek keşfedilmemiş olmasına rağmen Antarktika'yı gösteriyor olmalarıdır!

Kendisinden önce (ve sonra) gelenler gibi Mercator da kendi *Atlas*'ı için daha eski haritacıların çizdiği daha eski tarihli haritalardan yararlanmıştı. Eski Dünya, özellikle de Akdeniz'i çevreleyen ülkeler açısından Mercator'un kökeni denizlere Fenikelilerin ve Kartacalıların hakim olduğu dönemlere dek uzanan haritaları, yani M.S. ikinci yüzyılda Mısır'da yaşamış olan astronom, matematikçi ve coğrafyacı Claudius Batlamyus tarafından gelecek nesillere tanıtılan Tire'li Marinus tarafından çizilen haritaları kullandığı açıktır. Yeni Dünya'ya ilişkin bilgilerde ise Mercator hem eski haritaları hem de Amerika'nın keşfinden o yana kaşiflerin sağladıkları bilgileri kullanmıştı. Ama Antarktika'nın biçimi bir yana, varlığına ilişkin bilgiyi nereden bulmuştu ki?

Bilginler, Mercator'un olası kaynağının 1531'de Orontius Finaeus (Şekil 144a) tarafından yapılan Dünya Haritası olabileceğinde hemfikirdirler. Yerküre yuvarlağını kuzey ve güney ya-

Şekil 144

rımkürelere bölüp kuzey ve güney kutuplarını merkez noktalar olarak alarak doğru biçimde yansıtan bu harita kendi başına bile şaşırtıcı bir olgu olmasına rağmen yalnızca Antarktika'yı göstermekle kalmaz; Antarktika'yı binlerce yıldır buz örtüsü altında kalıp görünmeyen coğrafi ve topoğrafik özellikleriyle de göstermektedir!

Bu harita hataya yer bırakmayan ayrıntılarıyla buz örtüsü tarafından saklandıkları için şimdi hiçbiri görünmeyen kıyıları, körfezleri, koyları, haliçleri ve dağları, hatta nehirleri göstermektedir. Günümüzde bu gibi yeryüzü şekillerinin mevcut olduğunu biliyoruz çünkü 1958'deki Uluslararası Jeofizik Yılı boyunca pek çok ekip tarafından sürdürülen yoğun taramalar sı-

rasında elde edilen bilimsel buz altı sondajlarıyla keşfedildiler. Finaeus haritasındaki betimlemenin Antarktik kıtasının gerçek biçimine ve çeşitli coğrafi şekillerine garip biçimde benzediği o tarihte belli oldu (Şekil 144b).

Konuyla ilgili en titiz çalışmalardan birinde Charles H. Hapgood [*Maps of the Ancient Sea Kings* (Kadim Deniz Krallarının Haritaları)] Finaeus tarafından çizilen haritanın Antarktika kıtasını bu kıta üstünü örten buz örtüsünden kurtulduktan sonra batı kısımlarında yeniden buzla kaplanmaya başladığı sıralarda betimleyen kadim çizimlere dayandığı sonucuna varmıştır. Hapgood'un araştırma ekibi bu olayın yaklaşık altı bin yıl kadar önce, yani M.Ö. 4000 civarında gerçekleştiğini düşünmektedirler.

John W. Weihaupt'unki gibi [*Eos, the Proceedings of the American Geophysical Union* (Eos, Amerikan Jeofizik Birliğinin Bildirileri)] sonraki incelemeler daha önceki bulguları destekledi. "Büyük bir kıtanın kabaca haritalandırılması bile ilkel denizcilerin kabiliyetinin çok ötesindeki bir seyrüsefer ve geometri bilgisini gerektirmektedir" diyen Weihaupt bu haritanın 2.600 ila 9.000 yıl önceki bir dönem sırasında elde edilen verilere dayandığına emindi. Ancak böyle bir verinin kaynağının cevaplanmamış bir bilmece olarak kaldığını da söylemekteydi.

Bulgularını *Maps of the Ancient Sea Kings* adlı eserde ortaya koyan Charles Hapgood şöyle yazıyordu: "Kadim yolcuların kutuptan kutba seyahat ettikleri açık hale gelmektedir. Görünüşte inanılmaz olsa da kanıtlar bazı kadim insanların Antarktika'yı, kıtanın kıyıları buzla kaplı değilken keşfettiklerini işaret etmektedir. Ayrıca boylamları doğru olarak belirlemek üzere Antik Çağ, Orta Çağ ve 18. yüzyılın ikinci yarısından öncesinde Modern Çağda insanların sahip olduğu herhangi bir şeyden çok daha üstün bir seyrüsefer aygıtına da sahip oldukları açıktır."

Ama bu kadim denizciler, göstermiş olduğumuz gibi yalnızca tanrıların izinden gidiyorlardı.

- 11 -

DEĞİŞEN DÜNYA'DAKİ SÜRGÜNLER

Tarihçiler sürgün etmenin M.Ö. sekizinci yüzyılda kralları, ihtiyarlar gruplarını ve kraliyet subaylarını, hatta tüm bir nüfusu kendi topraklarından çıkartıp çok uzaklardaki topraklarda, yabancılar arasında yaşamaya gönderen Asurlar tarafından kullanılmaya başlanılan maksatlı bir cezalandırma politikası olduğuna inanmaktadırlar. Aslında birisinin bir yerden zorla uzaklaştırılması tanrılar tarafından başlatılmış bir cezalandırma biçimiydi ve ilk sürgünler Anunnaki liderlerinin ta kendileriydiler. İlk olarak tanrıların sonra da insanların bu şekilde zorla uzaklaştırılmaları tarihin gidişini değiştirmiştir. Bunlar takvimlere izlerini bıraktılar; bir Yeni Çağın gelişiyle de bağlantılıydılar.

İspanyollar ve sonra da diğer Avrupalılar Amerikan yerlilerinin gelenekleri, adetleri ve inançları ile Kitabı Mukaddes ve de İbranlar ile ilişkilendirilen gelenekler, adetler ve inançlar arasındaki benzerliklerin ne kadar çok olduğunu fark ettiklerinde, "Kızılderililer"in İsrail'in Kayıp On Kabilesinin torunları oldukları haricinde bir açıklama düşünemediler. Bu bizi, Asur kralı Salmaneser tarafından sürgüne zorlanan Kuzey Krallığını oluşturan on İsrail kabilesine ait insanların nerede olduklarına ilişkin gizeme getirir. Kitabı Mukaddes ve kutsal kitap sonrası kay-

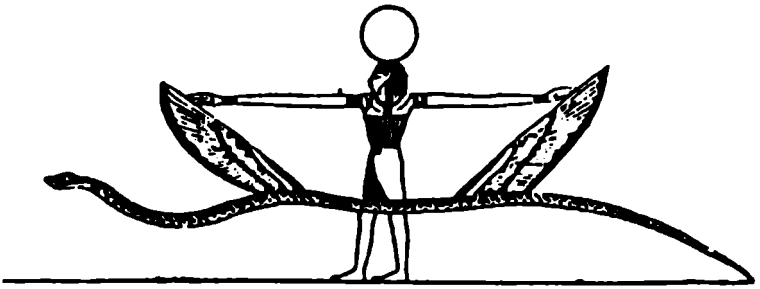
naklar bu sürgünlerin dağılmış olsalar da inançlarını ve adetlerini korudukları için günahlarından arınıp ana yurtlarına dönecekler arasında olduklarını savunmuşlardır. Orta Çağdan beri gezginler ve alimler Kayıp On Kabilenin izlerini Çin kadar uzak veya İrlanda ya da İskoçya kadar yakın yerlerde bulduklarını iddia etmişlerdir. On altıncı yüzyılda ise İspanyollar Amerika kıtasına uygarlığı getirenlerin bu sürgünler olduklarına emindiler.

M.Ö. sekizinci yüzyılda önce on kabilenin Asurlar tarafından, iki yüzyıl sonra da kalan iki kabilenin Babilliler tarafından sürgüne yollanması tarihsel gerçekler iken Yeni Dünya ile "On Kabile Bağlantısı" ilgi çekici efsaneler arasında yer almaktadır. Gerçi İspanyollar bilmeden de olsa, Amerika kıtasında takvimi de olan resmi bir uygarlığın başlangıcını bir sürgüne atfetmekte haklıydılar ama sürgün edilen bir halk değil de bir tanrıydı.

Orta Amerika'nın halkları, yani Mayalar ve Aztekler, Toltekler ve Olmekler ve daha az bilinen kabileler üç takvime sahiptiler. Bunların ikisi döngüseldi, Güneş'in ve Ay'ın ve Venüs'ün döngülerini ölçmekteydiler. Diğeri ise kronolojikti, belirli bir başlangıç noktasından, "Sıfır Noktası"ndan başlayarak geçen zamanı ölçmekteydi. Bilginler Bu Bilginler Uzun Sayış takviminin başlangıç noktasının Batı takvimine göre M.Ö. 3113'e denk geldiğini belirlediler ama bu başlangıç noktasının anlamını bilmemekteler. *Kayıp Diyarlar* adlı kitabımızda bunun, Tot'un takipçileri ve hizmetlilerinden oluşan küçük bir grupla birlikte Amerika'ya geliş tarihini işaretlediğini önermiştik.

Orta Amerika halklarının Büyük Tanrısı Quetzalcoatl'ın da Tot'tan başkası olmadığını önermiştik. Tüylü Yılan veya Kanatlı Yılan olan unvanı Mısır ikonografisinde çok iyi bilinir (Şekil 145). Tot gibi Quetzalcoatl da tapınak inşaatı, sayılar, astronomi ve takvim sırlarını bilen ve öğreten tanrıydı. Aslında Orta Amerika'nın diğer iki takvimi Mısır Bağlantısı için ve Quetzalcoatl'ı Tot olarak teşhis etmek için ipuçları önermektedir. Bu iki takvim hiç şüphe yok ki Yakın Doğu'nun daha eski tarihli takvimlerine aşina olan "biri"nin marifetini açığa vurmaktadır.

Bu iki takvimin ilki her biri 20 günlük 18 aya bölünmüş olan

Şekil 145

ve yıl sonuna beş özel günün eklendiği 365 günlük bir güneş yılı takvimi olan *Haab*'tır. 18 x 20 bölümlemesi Yakın Doğu'nun 12 x 30 bölümlemesinden farklı olmasına rağmen, bu takvim temelde 360 artı 5 günden oluşan Mısır takviminin bir uyarlamasıydı. Tamamıyla güneş bazlı olan bu takvim, daha önce göstermiş olduğumuz gibi Ra/Marduk tarafından tercih edilmişti; bunun alt bölümlemesinin değiştirilmiş oluşu bu takvimi rakibinin takviminden farklı kılmak için Tot tarafından girişilmiş maksatlı bir eylem olabilirdi.

Tamamıyla Güneş'e dayalı bir takvim artık yıl hesaplamasına izin vermiyordu; Mezopotamya'da belirli sayıda yıldan sonra bir kez on üçüncü bir ayın eklenmesinde ifadesini bulan bir icattı bu. Orta Amerika'da bu sayı, yani 13, bir sonraki takvimde başrolü oynuyordu.

Dinsel olmayan (tamamıyla güneş bazlı) bir takvimin yanı sıra bir de kutsal bir takvime sahip olan Mısır'da olduğu gibi Orta Amerika'nın ikinci takvimi de *Tzolkin* denilen Kutsal Yıla aitti. Bu takvimde 20 sayısı da önemli rol oynamaktaydı ama *Haab* takvimine eklenen sayıda, yani 13 kez dönen bir döngüde hesaplanıyordu. 13 x 20 ise toplamda yalnızca 260 gün etmekteydi. Bu 260 sayısının neyi temsil ettiği veya nasıl ortaya çıktığına dair pek çok teori vardır ama kesin bir çözüme ulaşılamamıştır. Takvimsel ve tarihsel açıdan anlamlı olan şey ise bu iki döngüsel takvimin elli iki güneş yılından oluşan büyük Kutsal

Döngüyü oluşturmak üzere dişleri birbirine uyan dişli tekerlekleri gibi (bkz. Şekil 9b) birbirine geçirilmiş olmasıdır; 13, 20 ve 365 sayıları her 18.980 günde bir hariç birarada tekrarlanmazlar ve bu da elli iki yıl anlamına gelir.

Elli iki yıllık bu büyük devre Orta Amerika'nın tüm halkları için kutsaldı ve onlar bunu hem geçmişin hem de geleceğin olaylarına bağlamaktaydılar. Bu sayı bu topraklara doğu denizlerinin öte yakasından gelmiş olan Orta Amerika'nın büyük ilahı Quetzalcoatl'ın ("Tüylü Yılan") Savaş Tanrısı tarafından zorla sürgün edildiğinde elli iki yıllık Kutsal Döngünün "1 Kamış" yılında geri geleceğine and içmesiyle de ilişkilendirilmişti. Hristiyan takviminde buna denk gelen yıllar M.S. 1363, 1415, 1467 ve 1519 idi; en sonuncu tarih Quetzalcoatl gibi açık tenli ve sakallı olan Hernando Kortez'in tam da Meksika kıyılarında ortaya çıktığı yıldı. Dolayısıyla onun karaya çıkışı Azteklerce Geri Dönen Tanrı kehanetinin gerçekleşmesi olarak görülmüştü.

Elli iki sayısının dinsel ve mesihi Orta Amerika inançlarının ve beklentilerinin merkezinde yer alışı Quetzalcoatl ve onun Kutsal Takvimi ile Tot'un elli ikili takvimi arasındaki önemli benzerliğe işaret etmektedir. Elli İki Oyunu Tot'un oyunuydu ve daha önce anlattığımız Satni'nin Hikayesinde "elli iki Tot'un büyülü sayısıdır" diye açıkça belirtilmişti. Elli iki haftalık Mısır takviminin Tot'un Ra/Marduk ile kan davası açısından anlamından daha önce söz etmiştik. Orta Amerika'nın "elli iki"sinin her tarafına "Tot" mührü basılmıştı.

Tot'un bir başka başlıca özelliği ise göklerin takvim amaçlı gözlemlenmesiyle ilgili yapılara yuvarlak bir tasarım uygulamış olmasıydı. Mezopotamya ziguratları karemsiydi, köşeleri ana yönlere hizalanmıştı. Mezopotamya, Mısır, Kenan ve hatta İsrail'deki Yakın Doğu tapınakları ise günümüzdeki kilise ve tapınaklarda hala görülen bir planda, yani eksenleri ya ekinokslara ya da gün dönümlerine göre yönlendirilmekteydi. Yalnızca Tot'un Lagaş'ta inşa edilmesine yardım ettiği eşsiz binada yuvarlak bir biçim benimsenmişti. Bu yapının Yakın Doğu'daki diğer bir benzeri ancak Dandera'daki Hathor'a (yani Ninharsag'a)

adanmış tapınakta ve de Eski Dünya'nın Atlantik Okyanusunun diğer yakasındaki Yeni Dünya'ya baktığı yerde, Stonehenge'de bulunmaktaydı.

Enlil'in genç oğlu ve Hititlerin baş ilahı olan Adad'ın Yeni Dünya'daki hakimiyet bölgesinde Mezopotamya tapınaklarının bildik dikdörtgen biçimi ve yönlendirmesi baskındı. Belirli astronomik ve takvimsel işlevleri ile bunların en büyüğü ve en eskisi olan Tiahuanacu'daki Kalasasaya dikdörtgendi ve Süleyman Tapınağını andırır bir şekilde, doğu-batı ekseni üzerinde inşa edilmişti. Kudüs'te gelecekte inşa edilecek tapınağın tasarımında model oluşturması için Yahveh, gerçek bir tapınağı görsün, diye Hezeikel peygamberi uçurup götürdüğünde insan Kalasasaya'yı görmesi için Yahveh'nin onu Tiahuanacu'ya götürüp götürmediğini merak ediyor doğrusu; Kitabı Mukaddes'teki ayrıntılı mimari metin ve de Şekil 50 ve Şekil 124'ün kıyaslanması bunu pekala düşündürebilir. And Dağlarının güneyindeki kutsal hac yolculuklarının odak noktası olan bir diğer büyük tapınak ise Büyük Yaratıcı'ya adanmıştı ve sonsuz Pasifik Okyanusunun enginliğine bakan ve günümüzde Lima'dan pek de uzak olmayan bir dağlık burun üstünde yükselmekteydi. Onun da biçimi dikdörtgendi.

Bu yapıların tasarımlarına bakarak Tot'un buraya bunların inşasına el atması için davet edilmediği sonucuna varabiliriz. Ama inandığımız üzere Tot yuvarlak gözlem evlerinin İlahi Mimarı idiyse, Kutsal Vadi'de bulunmuş olduğu kesindir. Megalitik Çağın yapıları arasında onun alameti farikası sayılabilecek Sacsahuaman burnundaki Yuvarlak Gözlem Evi, Cuzco'daki yarı yuvarlak Kutsallar Kutsalı ve Machu Picchu'daki Kule bulunmaktadır.

Quetzalcoatl/Tot'un gerçek hakimiyet bölgesi Orta Amerika, yani Nahuatl dilinin konuşulduğu topraklar ve Maya kabileleriydi ama etkisi güneye doğru, Güney Amerika kıtasının kuzeyine dek uzanmaktaydı. Peru'nun kuzeyindeki Cajamara yakınlarında (Şekil 146) bulunan ve Güneş, Ay, beş uçlu yıldızlar ve diğer göksel sembolleri betimleyen kaya resimlerinin yanında

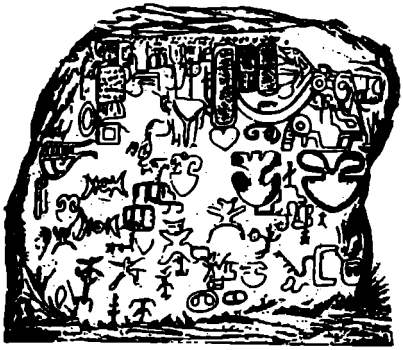
Şekil 146

tekrar tekrar yılan sembolü, yani Enki'nin ve onun kabilesinin ve özellikle de "Tüylü Yılan" olarak bilinen ilahın amblemi gösterilmektedir. Kaya resimleri arasında biri, Yakın Doğu'da adet olduğu üzere bir kişi (bir rahip mi acaba?) tarafından tutulan ve diğeri ise Mısır'daki Min tapınaklarına dikilen izleme aygıtları gibi (bkz. Şekil 61) kıvrımlı boynuzları olan astronomi gözlem araçlarının betimlemelerini de içermektedir.

Burası Pasifik Okyanusu sahilinden ve Atlantik Okyanusu sahilinden çıkıp nehirleri izleyerek And Dağlarındaki altın topraklarına giden kadim yolların birleştiği yer gibi görünmektedir. Karanın biraz iç kısmında olduğu için Pasifik kıyısındaki Trujillo'nun doğal bir liman görevi gördüğü Cajamarca aslında Peru'nun Avrupalılarca fethedilmesinde tarihi bir rol oynamıştır. Eşliğindeki bir grup askerle Francisco Pizarro 1530'da işte burada karaya çıkmıştı. Karanın iç kısımlarına ilerleyip Fatihlerin bildirdiklerine göre "meydanı İspanya'daki her meydandan

daha büyük" ve "binaları bir insanın üç katı yükseklikte" olan Cajamarca'da üslenmişlerdi. Son İnka imparatoru Atahualpa'nın fidyesi altın ve gümüşle ödenmek üzere tuzağa düşürülüp hapsedildiği yer de yine Cajamarca'ydı. Fidye yedi buçuk metre uzunluğunda ve dört buçuk metre genişliğinde bir odanın bir insanın erişebileceği yüksekliğe kadar bu değerli metallerle doldurulmasıydı. Kralın maiyetindeki bakanlar ve rahipler ülkenin dört bir yanından altın ve gümüşten üretilmiş eşyaların getirtilmesini emretmişlerdi; S. K. Lothrop [*Inca Treasure as Depicted by Spanish Historians* (İspanyol Tarihçilerce Tarif Edilen İnka Hazineleri)] İspanyolların bu fidye içinden seçip İspanya'ya gönderdikleri miktarın 180.000 ons altın ve bunun iki katı kadar gümüşe denk geldiğini hesaplamıştı. (Fidyeyi alan İspanyollar Atahualpa'yı yine de öldürmüşlerdi.)

Orta Amerika'ya daha yakın olan Kolombiya'nın kuzeyinde, Magdalena Nehrinin kıyılarındaki bir bölgede bulunan kaya resimleri hataya yer bırakmayacak şekilde Hititli ve Mısırlılarla karşılaşmaların işaretlerini (Şekil 147) taşımaktadır, bunlar arasında ("tanrı" ve "kral" işaretleri gibi) Hitit hiyerogliflerinin yanı sıra çeşitli Mısır sembolleri de bulunmaktadır: (içine kraliyet isimlerini yazmak için kullanılan uzun yuvarlak kenarlı çerçeveler olan) kartuşlar, "ihtişam" kelimesi için kullanılan hiyerog-

Şekil 147

lif (ortasından Güneş'in ışınlarının çıkıp aşağıya indiği bir yuvarlak), Min'in "çifte Ay" Baltası.

Kuzeye doğru ilerleyince, Guetamala'daki Holmul gömü bölgesindeki duvar yazıları arasında en mükemmel Mısır sembolü bulunmuştur: bir piramit çizimi (Şekil 148). Bu durum Orta Amerika'nın ilk sakinlerinin Mısır'a aşina olduklarını belirtmektedir. Ayrıca bu çizimin yanına yuvarlak bir basamaklı kule betimlenmiştir, hemen yanındaki çizim ise anlaşılan bunun zemin planıdır. Bu çizim daha güneydeki Sacsahuaman burnundakine benzeyen yuvarlak bir gözlem evinin tüm görünüşüne sahiptir.

Kulağa inanılmaz gelse de kadim Yakın Doğu metinlerinde astronomi sembollerini içeren bu kaya resimlerine ilişkin bir gönderme yapılmıştır. Tufan'dan sonraki nesillere dair Kitabı Mukaddes'te kısaca geçen bilgileri genişletip detaylandıran *Jübileler Kitabı*, Nuh'un torunlarına Hanok'un ve ona bahşedilen bilginin hikayesini anlatıp onları eğitmesinden söz eder. Anlatı şöyle devam eder:

Şekil 148

Yirmi dokuzuncu jübilenin ilk haftasının başlangıcında Arpahşad kendine bir eş aldı; Şuşan'ın kızı, Elam kızı olan kadının adı Rasuejal'dı ve bu haftanın üçüncü yılında Arpahşad'a bir erkek evlat verdi ve o da ona Kaynam adını koydu.

Ve oğlan büyüdü, babası ona yazmayı öğretti ve Kaynam kendisi için bir şehir bulmak üzere yola çıktı.

Ve *Kaynam daha eski nesillerin kaya üstüne oydukları bir yazı buldu* ve orada olanları okudu ve bunları kopya etti, bunun sonucunda günah işlemiş oldu çünkü bu yazıda Muhafızların Güneş, Ay ve yıldızların işaretlerini ve tüm göklerdeki işaretleri gözlemekte kullandıkları bilgi vardı.

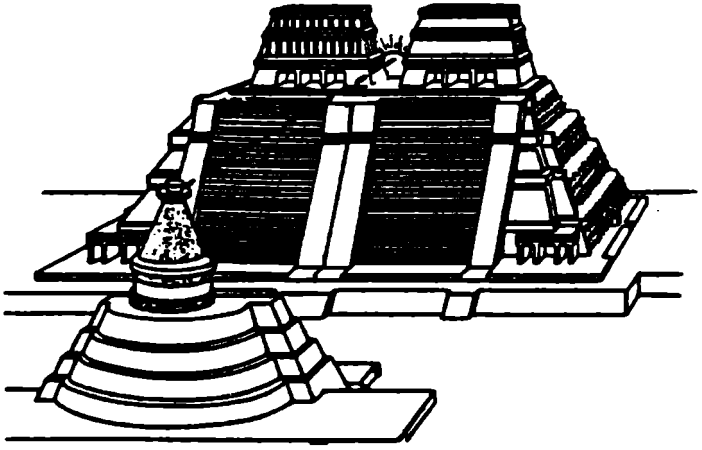
Bu binlerce yıllık metinden söz konusu kaya resimlerinin önemsiz çiziktirmeler olmayıp "Muhafızların", yani Anunnakilerin "güneş, ay ve yıldızların işaretlerini ve tüm göklerdeki işaretleri gözlemekte kullandıkları bilgi"nin ifadeleri olduklarını öğrenmekteyiz; kaya resimleri "daha eski nesillerin göksel işaretleri"ydiler.

Az önce göstermiş olduğumuz ve içlerinde yuvarlak gözlem evleri de bulunan kaya resimlerindeki betimlemeler aslında Amerika kıtasının ilk çağlarında bilinenlere ve görülenlere ilişkin görgü şahidi raporlarıdır.

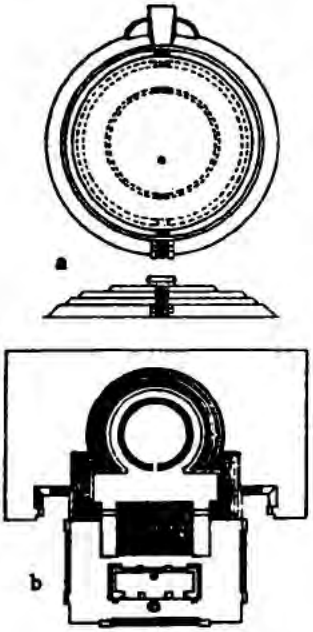
Gerçekten de Quetzalcoatl'ın hakimiyet bölgesinin tam kalbinde yer alan ve kaya resimlerinin Mısır'daki en eski örneklerini andıran hiyerogliflere dönüştüğü yer olan Meksika'da onun mevcudiyetinin en bariz izleri yuvarlak ve yarı yuvarlak olanlar da dahil astronomik amaçlı hizalanmış tapınaklar ve yuvarlak gözlem evleridir. Böylesi kalıntılar Olmeklerin, yani Tot'un M.Ö. 2500 civarında Atlantik Okyanusunu geçerek Meksika'ya gelen Afrikalı takipçilerinin en eski yerleşim merkezlerinden biri olan La Venta'daki astronomik görüş çizgisini işaretleyen kusursuz yuvarlaklıktaki höyüklerle başlar. O zamandan İspanyolların fethine dek geçen dört bin yıllık sürenin diğer ucunda yuvarlak gözlem evlerinin son örneği durmaktadır: Azteklerin

(sonraları Mexico City olarak bilinen) Tenochtitlan şehrindeki kutsal mahallerindeki yarı yuvarlak piramitti. Bu yapı yuvarlak "Quetzalcoatl Kulesi"nden bakıldığında Güneş'in tam karşıdaki İki Tapınak Piramidinin tam ortasından yükseldiğinin görülebilmesine (Şekil 149) ve böylece Ekinoks Gününün belirlenmesine hizmet edecek biçimde konumlandırılmıştı.

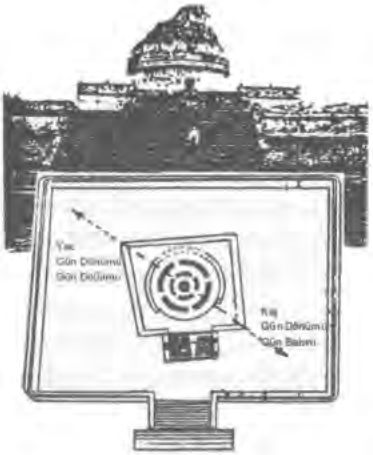
Kronolojik açıdan bakıldığında, ilk Olmekler ve son Aztekler arasında Mayaların sayısız piramitleri ve kutsal gözlem evleri yer almaktadır. Bunların Cuicuilco'daki gibi bazıları (Şekil 150a) kusursuz yuvarlaklardı. Cempoala'daki gibi diğerleri ise (Şekil 150b) arkeologların saptamış olduklarına göre tamamen yuvarlak yapılar olarak başlamış ama ilk örneklerde en üst kata tırmanan küçük merdivenler zaman içinde biçim değiştirmiş anıtsal merdivenlere ve meydanlara dönüşmüştür. Bu yapıların en ünlüsü Yucatan Yarımadasındaki Chichen Itza bölgesinde bulunan ve *Salyangoz* adıyla bilinen yuvarlak gözlem evidir (Şekil 151), bu yapının astronomi ile ilişkili işlevleri ve yönlendirmeleri geniş biçimde incelenmiş ve kesinleştirilmiştir. Şu an görülebilmekte olan yapının ancak M.S. 800 veya civarında inşa edilmiş

Şekil 149

Şekil 150

Şekil 151

olduğuna inanılmaktaysa da Mayaların Chichen Itza'yı daha eski yerleşimcilerin elinden alıp eski yapıların üstüne Maya binalarını diktikleri bilinmektedir. Bilginler çok daha eski zamanlarda bu bölgede orijinal bir gözlem evinin bulunduğunu ve Mayaların, piramitlerle ilgili adetleri gereği bunun üstüne tekrar tekrar inşaat yapmış olduklarını varsaymaktadırlar.

Var olan yapılardaki gözlem çizgileri uzun uzadıya araştırılmıştır ve bunların başlıca Güneş noktalarını, yani ekinoksları ve gün dönümlerini olduğu kadar Ay'ın bazı başlıca noktalarını da içerdiğine ilişkin şüphe kalmamıştır. Çeşitli yıldızlarla hizalanışlar da söz konusudur ama Venüs bunlar arasında yer almaz, ki Maya kodekslerinde Venüs'ün hareketlerinin başlıca konu olduğu düşünüldüğünde bu durum hayli gariptir. Bu gözlem çizgilerinin Maya gök bilimcileri tarafından icat edilmeyip onlardan önceki çağlardan miras alındıklarına inanılmasının bir nedeni de budur.

Salyangoz'un daha büyük dikdörtgen bir yapı çerçevesi içindeki karemsi bir kapalı mekanın ortasındaki yuvarlak bir kule ve kulenin üstünde gözlem çizgisi için kullanılan açıklıklardan oluşan zemin planı akla Cuzco'nun yukarısındaki Sacsahuaman dağlık burnundaki (bkz. Şekil 120) kare şekilli kapalı mekan içindeki yuvarlak gözlem evi ve ondan daha büyük olan dikdörtgen tesisin (artık yalnızca temelleri seçilebilen) şeklini ve yerleşim planını getirmektedir. Her ikisinin de aynı İlahi Mimar tarafından tasarlandığına dair hala şüphe var mıdır? Bizce bu Tot'tu.

Maya gök bilimcileri gözlem yaparlarken genellikle kodekslerde resmedilen (Şekil 152) izleme aygıtlarını kullanmaktaydılar ve bunların Yakın Doğu'daki aygıtlara, izleme tüneklerine ve sembollerine benzerlikleri tesadüf denilemeyecek kadar çok sayıdadır. Her bir örnekte bu izleme tünekleri Mezopotamya'daki izleme kulelerinin en tepesindekilere kesinlikle benzemektedir; "merdiven" sembolü bunlardan türemişti, Tiahuanacu'daki gözlem evinin her yerde görülen sembolü Maya kodekslerinde de açıkça görülmektedir. *Bodley Kodeksi* (Şekil 152'nin alt kısmı)

Şekil 152

adıyla bilinen resimli kitaptaki örneklerden biri iki gök bilimci rahibin iki dağ arasından doğan Güneş'i izlediklerini göstermektedir; Mısır hiyeroglif metinlerinde "ufuk" fikri ve kelimesi tam olarak böyle betimlenmişti ve Maya kodeksindeki iki dağın Gize'deki iki büyü piramidi andırıyor olması bir tesadüf eseri olmayabilir.

Genelde kadim Yakın Doğu ve özelde kadim Mısır ile bağlantıları işaret eden glifler ve arkeolojik kalıntılar efsaneler ile de güç kazanırlar.

Dağlık bölgelerde yaşayan Mayaların "Konsey Kitabı" ya da *Popol Vuh* göğün ve Dünya'nın nasıl oluştuğuna, Dünya'nın nasıl dört bölgeye ayrılıp bölündüğüne ve ölçü ipinin nasıl getirilip göğe ve Arz üstüne gerilerek dört köşeyi oluşturduğuna dair bir hikaye anlatılmaktadır. Bunlar Yakın Doğu kozmogonisi ve bilimlerinin temelindeki öğelerdir; Anunnakiler arasında Dünya'nın nasıl paylaşıldığına ve İlahi Ölçücülerin işlevlerine dair anılar. Votan Efsanesi biçimindeki Maya gelenekleri kadar Nahuatl gelenekleri de "Babalar ve Anaların" yani kabile atalarının denizlerin öte yakasından gelişlerini anlatmaktadır. Bir

Nahuatl kaydı olan *Cakchiquels Tarihi* bu atalar batıdan gelmiş olmalarına rağmen doğudan gelen başkalarının da olduğunu ve her iki durumda da bunların "denizin öte yakasından" geldiklerini anlatır. Orta Amerika uygarlığının beşiği olan ilk şehri kurmuş olan Votan'ın Efsanesi sözlü Maya geleneklerinden İspanyol tarihçilerce yazıya geçirilmiştir. Votan'ın amblemi yılandı; "O Muhafızların torunuydu, Can ırkındandı." "Muhafızlar" Mısır dilindeki *Neteru* (yani, "tanrılar") kelimesiyle aynı anlamdaydı. Can ise Zelia Nuttal tarafından yapılan çalışmalar [*Papers of the Peabody Museum* (Peabody Müzesi Belgeleri)] gibi incelemelerin önerdiği üzere (Kitabı Mukaddes'e göre) Afrika'nın Hami ırkından halklarının bir üyesi ve Mısırlılara kardeş halklardan biri olan Kenan kelimesinin bir çeşidiydi.

Daha önce de belirttiğimiz gibi bu en eski göçmenlerin Kayin'in torunları olabileceği ihtimali Nahuatl geleneklerindeki başlangıç kavramını tarihte ilk kayda geçen zorla uzaklaştırmalardan birine bağlamaktadır: Habil'i öldürmesinin cezası olarak Kayin'in sürgün edilişi. Kitabı Mukaddes'e göre bu uzaklaştırmaların ilki Adem ile Havva'nın Aden Bahçesinden dışarı atılmalarıydı. Bizim zamanımızda ise kralların sürgüne yollanması bildik bir olaydır; Napolyon'un St. Helena adasına sürgün edilişi ise en kötü şöhrete sahip olan örnektir. Kitabı Mukaddes'teki kayıtlar bu cezalandırma türünün zamanın başlangıcına, insanoğlunun "tanrılar" tarafından uygulanan belirli bir ahlak kuralına uyduğu zamanlara dek gittiğini göstermektedir. Daha eski ve daha ayrıntılı Sümer yazılarına göre bu cezayı kendi aralarındaki günahkarlara uygulayanlar bizzat tanrılardı ve kayıtlara geçen ilk örnek baş kumandanları Enlil ile ilgiliydi: Enlil genç bir Anunnaki hemşiresine tecavüz etme suçundan dolayı bir sürgün ülkesine gönderilmişti (sonunda genç kızla evlenmiş ve cezası tecil edilmişti).

Nahuatl ve Maya efsanelerinden açıkça anlaşıldığına göre Quetzalcoatl (Maya inanışında Kukulkan) onların ülkesine beraberinde küçük bir grupla gelmiş ve en sonunda oradan ayrılışı zorla, Savaş Tanrısı tarafından dayatılan bir sürgünle olmuş-

tu. Bizler onun bu topraklara gelişinin de yine bir zorla uzaklaştırmanın, kendi ülkesi olan Mısır'dan sürgün edilişinin sonucunda gerçekleştiğine inanıyoruz. Bu ilk olayın tarihi Orta Amerika'nın Zaman hesabında çok önemli bir ögedir.

Orta Amerika takvimindeki elli iki yıllık Kutsal Döngünün takvimsel, dinsel ve tarihsel meselelerdeki merkeziliğini daha önce tartışmış ve bunun Tot'un kutsal sayısı olduğunu göstermiştik. Önem açısından ikinci sırada gelen bir diğeri de on üç *baktun* çağını içeren "kusursuz yıllar"dan oluşan Büyük Devreydi; dört yüz yıllık birimler ise Uzun Sayış olarak bilinen sonraki takvimin en önemli unsuruydu.

Uzun Sayış takvimindeki en küçük birim *kin*, yani tek bir gün idi ve bu 20 ve 360 ile bir dizi çarpımdan sonra milyonlarca gün içeren daha büyük sayılara doğru artmaktaydı:

1 kin		=	1 gün
1 uinal	= 1 kin x 20	=	20 gün
1 tun	= 1 kin x 360	=	360 gün
1 ka-tun	= 1 tun x 20	=	7.200 gün
1 bak-tun	= 1 ka-tun x 20	=	144.000 gün

Tam bir aritmetik egzersizi gibi yirmi ile çarpılan sayılar her biri belirli bir terim ve belirli bir glifle temsil edilen 2.880.000 veya 57.600.000 vs. gibi sayılara dek artmaktaydı. Ama pratikte Mayalar *baktunun* ötesine gitmediler çünkü M.Ö. 3113'teki bilmecemsi başlangıçtan itibaren saydıkları günlerin on üç baktunluk döngüler halinde ilerlediği kabul edilmişti. Modern bilginler Maya anıtları üstündeki Uzun Sayış'ı işaret eden gün sayılarını kusursuz 360'a değil de güneş yılının gerçek 365,25 gününe bölerler, dolayısıyla üstünde "1.243.615" gün işareti olan bir anıt M.Ö. 3113 Ağustos'undan itibaren 3.404,8 gün geçtiğini, yani anıtın M.S. 292'ye ait olduğunu gösterir.

Dünya'nın tarihindeki ve tarih öncesindeki Çağlar kavramı Orta Amerika'nın Kolomb öncesi uygarlıklarının temel inancıydı. Azteklere göre onların Çağı veya Güneşi beşinci olandı ve

"5.042 yıl önce başlamıştı." Nahuatl kaynakları kendi çağlarının ne kadar sürdüğü hakkında pek net olmasalar da Maya kaynakları Uzun Sayış sayesinde çok daha kesin bir yanıt vermişti. Onlar şu anki "Güneş"in tam olarak on üç baktun, yani Sıfır Noktasından itibaren 1.872.000 gün süreceğini söylemişlerdi. Bu ise her biri 360 gün çeken 5.200 "kusursuz yıl"dan oluşan Büyük Devreyi temsil ediyordu.

The Mayan Factor (Maya Faktörü) adlı eserde Jose Argüelles her bir baktun tarihinin Orta Amerika tarihinde ve tarih öncesinde bir dönüm noktası olarak iş gördüğü sonucuna varmıştır; M.Ö. 3113'te başlayan on üç baktun M.S. 2012 yılında tamamlanacaktır. Argüelles 5.200 sayısını Maya kozmogonisini ve de geçmişin ve geleceğin çağlarını anlamakta önemli bir faktör olarak görmekteydi.

1930'lu yıllarda Maya takvimleri ve Tiahuanacu takvimi arasındaki kıyaslanabilir unsurları gören Fritz Buck [*El Calendario Maya en la Cultura de Tiahuanacu* (Maya Takvimi ve Tiahuanacu Kültürü)] başlangıç tarihinin ve dönemsel işaretlerin Amerikan halklarını etkileyen gerçek olaylarla ilişkili olduklarını düşünmekteydi. Güneş Kapısı üstündeki önemli bir sembolün 52'yi ve bir diğerinin 520'yi işaret ettiğine inanıyordu ve 5.200 yıl sayısının tarihsel açıdan anlamlı olduğunu kabul etmişti ancak Argüelles bir değil iki Büyük Devrenin düşünülmesi gerektiğini savunmaktaydı çünkü ikinci Büyük Devrede 1.040 yıl kalmışken birincisi M.Ö. 9360'ta başlamıştı. Argüelles And Dağlarındaki efsanevi olayların ve tanrılarla ilgili öykülerin o zaman başladığını savunmaktadır. Buna göre, ikinci Büyük Devre M.Ö. 4160'ta Tiahuanacu'da başlamıştı.

Yaptığı hesapla Beşinci Güneşin sonu olarak M.S. 2012 yılına varan Jose Argüelles o zamanki adete uyarak 1.872.000 günü bir güneş yılındaki 365,25 güne bölüp M.Ö. 3113'teki başlangıçtan itibaren yalnızca 5.125 yıl geçtiği sonucuna varmıştı. Öte yandan Fritz Buck böyle bir ayarlamaya başvurmayı gerekli görmedi, bölme işleminin Mayaların 360'lık "kusursuz yılı"na göre yapılması gerektiğine inanıyordu. Buck'a göre Azteklerin ve Ma-

yaların içinde yaşadıkları tarihsel çağ tam 5.200 yıl sürecekti.

Elli iki gibi bu sayı da kadim Mısır kaynaklarına göre Tot ile bağlantılıdır. Bu kaynaklar arasında Yunanlıların Manetho dedikleri (hiyeroglifle yazılan adı "Tot'un Armağanı" anlamına geliyordu) bir Mısırlı rahibin yazıları da vardı. Manetho monarşilerin hanedanlara bölünüşünü kayda geçirmişti, bunlara firavunluk hanedanlarından önce gelen ilahi ve yarı ilahi hanedanlar da dahildi. Ayrıca tüm bunların saltanat sürelerini de eklemişti.

Başka kaynaklardan alınma efsaneleri ve tanrılarla ilgili hikayeleri güçlendiren Manetho'nun listesi yedi büyük tanrının yani Ptah, Ra, Şu, Geb, Osiris, Seth ve Horus'un toplam 12.300 yıl hüküm sürdüklerini iddia etmektedir. Ardından başını Tot'un çektiği ikinci bir ilahi hanedan başlamış ve 1.570 yıl sürmüştü. Bunu 3.650 yıl hüküm süren otuz yarı tanrı izlemişti. Takip eden 350 yıllık karmaşa dolu dönem esnasında Mısır bölünmüş ve darmadağınık bir haldeydi. Sonra Men denilen bir kişi ilk firavun hanedanını kurdu. Bilginler bunun M.Ö. 3100 civarında meydana geldiğini savunmaktadırlar.

Biz ise gerçek tarihin M.Ö. 3113, yani Orta Amerika'nın Uzun Sayışının başlangıç noktası olduğunu savunmaktayız. Mısır'da hükümdarlığını yeniden ilan eden Marduk/Ra'nın Tot'u ve takipçilerini bu ülkeden çıkartıp onları uzaktaki başka bir ülkeye sürgüne gitmeye zorladığına inanıyoruz. Ve eğer bundan önceki Tot'un kendi saltanat süresi (1.570 yıl) ve onun göreve getirdiği yarı tanrıların saltanat süresi toplanırsa sonuç 5.220 yıldır, yani on üç baktun süren Büyük Maya Devresini oluşturan 5.200 kusursuz yıldan yalnızca 20 yıl kadar fark gösteren bir sayı.

Elli iki gibi beş bin iki yüz de "Tot'un sayısı"ydı.

Anunnakilerin efendi oldukları o eski günlerde tanrıların sürgün edilişleri bizim *Dünya Tarihçesi* dediğimiz şeyin dönüm noktalarını oluşturmaktaydı. Hikayenin bu kısmının çoğu Mısır'da Ra olarak bilinen Marduk'la ilgilidir ve takvim, yani İlahi,

Göksel ve Dünya Zamanının hesabı bu olaylarda önemli bir rol oynamaktadır.

Tot'un ve onun yarı tanrılar hanedanının M.Ö. 3450 civarında sona eren saltanatını, Manetho'ya göre 350 yıl süren bir karmaşa dönemi izlemişti ve bunun ardından Ra'ya minnettar olan firavunlar hanedanının saltanatı başladı. Ani Papirüsü olarak da bilinen *Mısır'ın Ölüler Kitabı*'nın 175. bölümünden kısımlar tekrar ortaya çıkan Ra ile Tot arasında geçen öfkeli bir konuşmayı nakleder. "Ey Tot, bu olanlar da nedir?" diyerek soruyordu Ra. Tanrılar, diyordu, "baş kaldırmışlar, kendi aralarında kapışmışlar, kötü işler yapmışlar, isyana yol açmışlardı." İsyana kalkışıp Ra/Marduk'u küçük düşürmüş olmalıydılar: "Büyüğü küçük kılmışlardı."

Büyük Tanrı Ra suçlayan parmağıyla Tot'u işaret etmişti; suçlama doğrudan takvimdeki değişikliklerle ilgiliydi. Ra "onların yılları kısaldı, ayları budandı" diye Tot'u suçlamaktaydı. Tot bunu "onlar için yapılmış Saklı Şeylerin tahribiyle" sağlamıştı.

Tahrip edilmeleriyle birlikte yılları ve ayları kısaltan bu Saklı Şeylerin doğası anlaşılamasa da ortaya çıkan sonuç ancak daha uzun olan güneş yılından daha kısa olan ay yılına geçiş anlamına gelebilirdi: "büyüğü küçük kılmak." Metin, Tot'un sürgün cezasını kabullenişiyle sona erer: "Çöle, sessiz ülkeye doğru yola çıkıyorum." Burası öyle zorlu bir yerdir ki, metinde şöyle açıklanır: "Orada bedensel hazlardan tat alınmaz."

Tutankamon'un türbelerinde olduğu kadar Teb'teki kraliyet mezarlarında da bulunmuş olan ve pek az anlaşılmış bir başka hiyeroglif metinde Ra/Marduk tarafından verilen uzaklaştırma emrini kaydetmiş ve bu emrin nedenleri içinde "Güneş tanrısı" ile "Ay tanrısı" arasındaki takvim çatışmasını da saymış olabilir. Bilginlerin çok daha eski bir dönemden kaldığına kesinlikle inandıkları metin Tot'un huzuruna getirilmesi için Ra'nın nasıl emir verdiğini anlatır. Tot huzura geldiğinde Ra şöyle buyurdu: "Gör hele, gökyüzünde kendime mahsus yerdeyim." Tot'u ve "bana karşı isyankar işler sergileyenleri" azarlamaya girişen Ra,

Tot'a şöyle dedi: "İki göğü parlayan ışınlarınla kucakladın, yani Ay olan Tot olarak kucakladın." Ve Tot'a seslendi: "Dolayısıyla seni bir o kadar uzağa, *Hau-nebut* yerine yollayacağım." Bazı bilginler bu metne "Tot'a işlevlerin verilmesi" başlığını vermektedirler. Aslında bu Tot'un "işlevleri", yani Ay'a ilişkin takvimsel tercihleri sebebiyle tanımlanmayan uzak bir ülkeye gitmekle "görevlendirilmesi"ydi.

Tot'un sürgüne yollanması Orta Amerika'nın zaman hesabında Uzun Sayışın Sıfır Noktası, yani kabul edilen kronolojiye göre M.Ö. 3113 yılı olarak ele alındı. Sonuçları çok uzaklarda bile hatırlanan bir olay olmalıydı bu çünkü Dünya'nın tarihini ve tarih öncesini yine çağlara bölen Hint geleneklerinde şu an içinde yaşadığımız çağ, yani *Kaliyuga,* M.Ö. 3102'de 17-18 Şubat gece yarısına denk gelen bir günde başlamıştı. Bu tarih Orta Amerika'nın Uzun Sayışın Sıfır Noktasına fazlasıyla yakın ve dolayısıyla da Tot'un sürgün edilişiyle bir biçimde bağlantılı olan bir tarihtir.

Ama Marduk/Ra Afrika'daki hakimiyet bölgesini terk etmesi için Tot'u zorladıktan kısa bir süre sonra kendisi de benzer bir kadersizliğe uğrayıp sürgün edilecekti.

Tot gitmiş ve erkek kardeşleri Nergal ve Gibil de Mısır'daki güç merkezinden uzak kalmış oldukları için Ra/Marduk hiç rahatsız edilmeksizin saltanat sürmeyi bekleyebilirdi. Ama sahneye yeni bir rakip çıktı. Bu Dumuzi idi; Enki'nin en küçük oğluydu ve hakimiyet alanı Yukarı Mısır'ın güneyindeki sazlıklardı. Hiç beklenmedik bir şekilde ortaya çıkıp Mısır'ın hakimiyetini talep etmişti ve Marduk'un kısa süre içinde öğrendiğine göre onun bu hırsını körükleyen şey Marduk'un zerrece tasvip etmediği bir aşk macerasıydı Bu, Shakespeare'in *Romeo* ve *Jülyet* adlı eserindeki koşulları binlerce yıl önceden içeren bu macerada Dumuzi'nin sevgili gelini Enlil'in büyük torunu ve Piramit Savaşlarında Enkicileri yenmek için erkek kardeşinin ve amcalarının yanıbaşında savaşan İnanna/İştar'dan başkası değildi.

Dumuzi'nin eşi olur olmaz sınırsız hırsıyla İnanna kendisi için büyük bir rol belirlemişti ama keşke şu Dumuzi unvanı gi-

bi yalnızca bir Çoban olmayı bırakıp büyük Mısır ulusuna efendilik edebilseydi: "Büyük bir ulusun Dumuzi'yi ülkesinin Tanrısı seçtiğini gördüm bir vizyonda" diye açıklamıştı daha sonra, "çünkü Dumuzi'nin adını yücelten, ona statü kazandıran benim."

Bu birleşmeye karşı çıkan ve bu heveslere çok öfkelenen Marduk "şeriflerini" Dumuzi'yi tutuklamaları için yolladı. Bu tutuklama bir biçimde yanlış gitti ve ağıllarına saklanmaya çalışan Dumuzi ölü bulundu.

İnanna "en acıklı çığlığı" kopardı ve intikam istedi. Onun gazabından korkan Marduk Büyük Piramit'in içine saklanmışken bir yandan da masum olduğunu, Dumuzi'nin ölümünün kasıtlı olmadığını, tamamen bir kaza eseri olduğunu iddia etmekteydi. Yumuşamayan İnanna piramide, "onun köşelerine, hatta taşlarının çokluğuna vurmaya devam etti." Marduk bir uyarı yollayıp "patlayışı korkunç olan" dehşetli silahları kullanmaya mecbur kalacağını açıkladı. Korkunç bir savaşın daha yaşanmasından korkan Anunnakiler Yargılayan Yediler'in üst mahkemesine başvurdular. Marduk'un cezalandırılmasına ama Dumuzi'yi doğrudan öldürmediği için idam edilemeyeceğine karar verildi. Sonunda varılan karara göre Marduk içine sığındığı Büyük Piramit'e kapatılarak canlı canlı gömülecekti.

Tanrıların ve İnsanların Savaşları adlı kitabımızda uzun uzadıya ele aldığımız ve alıntılar yaptığımız çeşitli metinler sonraki olayları, Marduk'un cezasının hafifletilmesini ve orijinal mimari çizimlerini kullanarak bu masif piramide bir delik açıp çok geç olmadan Marduk'a ulaşmak için girişilen dramatik çabayı anlatmaktadır. Kurtarma çalışmasını adım adım anlattık. Olayın sonucunda Marduk sürgün cezasına çarptırıldı ve Ra Mısır'da *Amen*, yani Saklı Olan, artık görülmeyen bir tanrı haline geldi.

Dumuzi'nin ölümüyle Mısır'ın Hanımı olma rüyasından olan İnanna'ya gelince, ona da "kült merkezi" olsun diye Erek şehri ve M.Ö. 2900 civarında üçüncü uygarlık bölgesi haline gelecek olan İndüs Vadisindeki Aratta bölgesi verildi.

Onu sürgüne yollayanın kendisi de sürgün edilen Tot sonra-

ki yüzyıllar içinde neredeydi peki? Anlaşılan o ki M.Ö. 2800 civarında Britanya Adalarındaki ilk Stonehenge'in kurulmasına yol gösterip And Dağlarındaki megalitik yapıların astronomik açıdan yönlendirilmesine yardım ederek uzak diyarlarda gezmekteydi. Peki ya bu sırada Marduk neredeydi? Aslında bilmiyoruz ama çok uzaklarda olmasa gerekti çünkü Yakın Doğu'daki gelişmeleri izlemekte ve Yeryüzünün hükümdarlığını, yani babası Enki'den esirgenmiş olduğuna inandığı saltanatı ele geçirmek üzere planlar yapmaya devam etmekteydi.

Mezopotamya'da ise merhametsiz ve kurnaz İnanna ne yapıp edip Sümer'in krallığını hoşuna gittiğini keşfettiği bir bahçıvanın avuçlarına bırakmıştı. Ona *Şarrukin*, yani "adil hükümdar" diyordu, biz onu I. Sargon olarak biliyoruz. İnanna'nın yardımıyla bu kral hakimiyet alanını genişleterek sonraları Sümer ve Akkad olarak bilinecek olan daha büyük bir Sümer için yeni bir başkent yarattı. Yeniden ortaya çıkmak için Marduk'un beklediği fırsattı bu. Babil metinlerinde kaydedildiği gibi "Kutsal olana karşı yapılan bu hürmetsizlik yüzünden tanrı Marduk öfkelendi" ve halkıyla birlikte Sargon'u yok etti ve tabi ki Babil'de tekrar tahta geçti. Şehri güçlendirmeye ve yeraltı su şebekesini geliştirmeye koyuldu, şehri saldırı geçirmez hale getirmekteydi.

Kadim metinlerin açığa vurdukları gibi tüm bunlar Göksel Zaman ile ilişkiliydi.

Bir başka Tanrılar Savaşının kopabileceği ihtimali nedeniyle harekete geçen Anunnakiler meclisi toplandı. Baş muhalif, Enlil'in yasal varisi ve Marduk'un doğrudan mücadeleye giriştiği şey doğuştan onun hakkı olan Ninurta idi. Yaklaşan çatışmaya barışçıl bir çözüm bulmalarına yardımcı olması için Marduk'un güçlü kardeşlerinden biri olan Nergal'i de davet ettiler. Nergal ikna ile karışık komplimanlarla ilk önce Ninurta'yı sakinleştirdi ve sonra, silahlı bir çatışmadan geri adım atması için Marduk'u da aynı biçimde ikna etmek üzere Babil'e gitmeyi kabul etti. Dramatik ve kaçınılmaz sonuçlarıyla sonraki olaylar zinciri *Er* -

ra Manzumesi (Erra, Nergal'in unvanlarından biridir) adıyla bilinen bir metinde ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Sanki bir stenograf oradaymışcasına, olaya karışanlar arasındaki konuşmaları içermektedir ve aslında metin (son notunda de kesinleştiği gibi) olayların sona ermesinin ardından olaya katılan Anunnakilerden biri tarafından bir yazıcıya dikte edilmiştir.

Hikaye ilerledikçe Yeryüzünde olanların gökte olanlarla, yani zodyaktaki takımyıldızlarla ilişkili olduğu giderek daha çok açığa çıkar. Yeryüzünün hakimiyeti için çekişen tarafların –Enki'nin oğlu Marduk ile Enlil'in oğlu Ninurta'nın– beyanlarına ve tutumlarına dönüp baktığımızda *meselenin yaklaşan Yeni Çağ olduğundan* başka bir sonuca varamayız: İlk bahar ekinoksunda, dolayısıyla Yeni Yılı belirleyen takvimsel anda Boğa burcunun yerini Koç burcuna bırakacaktır.

Tüm vasıflarını ve kendi neslinden miras aldığı her şeyi sıralayan Ninurta şöyle iddia etti:

> Gökte vahşi bir boğayım,
> Yerde bir aslanım.
> Ülkemde efendi benim,
> Tanrılar arasında en öfkelisiyim.
> İgigi kahramanıyım ben,
> Anunnakiler arasında güçlüyüm.

Bu beyanların tarif ettiği şeyleri Şekil 93'te de göstermiş olduğumuz gibi resimlerle de betimlenmiştir: İlk bahar ekinoksunun Boğa Ev'inde ve yaz gündönümünün Aslan burcunda başladığı zodyak zamanı "kült hayvanları" Boğa ve Aslan olan Enlilcilere aitti.

Kelimelerini dikkatle seçen Nergal, iddiacı Ninurta'yı büyük bir özenle yanıtladı. Evet, dedi, bunların hepsi doğru. Ama

> Dağın tepesindeki
> Sıkı çalılıklarda
> Koç'u görmüyor musun?

Onun ortaya çıkışı, diyerek devam etti Nergal, kaçınılmazdır:

O koruda,
En üstün zaman ölçüsü bile
Standartları taşıyan bile
Rotayı değiştiremez.
Kişi rüzgar gibi esebilir
Fırtına gibi kükreyebilir ama
Güneş'in yörüngesinin kenarında
Ne kadar uğraş verilse de
O Koç'u görür.

Boğa burcu zodyakta hala baskın halde olmasına rağmen presesyonun amansız gerilemesi sebebiyle "Güneş'in yörüngesinin kenarında" Koç Çağının yaklaştığı şimdiden görülebilmekteydi.

Ama değişim kaçınılmaz olsa da zamanı henüz gelmemişti. Sonuç olarak Nergal, "Diğer tanrılar savaş çıkmasından korkuyorlar" dedi. Tüm bunların Marduk'a açıklanabileceğini düşünmekteydi. "İzin verin gideyim ve prens Marduk'u meskeninden uzaklaştırayım", onu oradan barışçıl yolla ayrılmasını sağlayayım, diye önerdi Nergal.

Ve Ninurta'nın gönülsüz rızasını alan Nergal Babil'e doğru meşum bir yolculuğa koyuldu. Yolu üstünde Erek'te konakladı, Anu'dan tapınağı E.ANNA'da bir işaret almak istedi. "Tanrıların kralı"ndan Marduk'a götürdüğü mesaj şuydu: *Zaman henüz gelmedi.*

Söz konusu Zaman, Nergal ile Marduk arasındaki konuşmanın/tartışmanın da açıkça gösterdiği gibi, yaklaşmakta olan zodyak değişimiydi, yani bir Yeni Çağın gelişi. Marduk erkek kardeşini Babil'in zigurat tapınağı olan E.SAG.İL'de kabul etti; görüşme ŞU.AN.NA, "Göksel Açıdan Önemli Yer" denilen kutsal bir odada gerçekleşti, anlaşılan Marduk tartışma için en uygun yerin burası olacağını düşünüyordu çünkü o kendi zamanının geldiğine inanmıştı, hatta bunu kanıtlamak için kullandığı

aygıtları Nergal'e de gösterdi. (İki erkek kardeş arasındaki bu karşılaşmayı betimleyen Babilli bir ressam Nergal'i onu belirleyen silahla ve miğferli Marduk'u ziguratının tepesinde, elinde Mısır'daki Min tapınaklarında kullanılan izleme aygıtlarına çok benzeyen bir aygıt tutar halde betimlemiştir, Şekil 153).

Neler olduğunu anlayan Nergal tam tersini savunmaktaydı. Senin "değerli aygıtın" dedi Marduk'a, kusurluydu ve onun "göksel yıldızların parlaklığını mukadder günün ışığı" olarak yanlış yorumlamasına yol açan şeyin ta kendisiydi. Sen kutsal semtinde oturup "efendiliğinin tacı üstüne ışığın parladığı" sonucuna varmışsın ama Eanna'da, gelirken Nergal'in uğradığı yerde durum böyle değildi. Orada, dedi Nergal, "Eanna'daki E.HAL.AN.Kİ'nin yüzü örtülü kaldı." E.HAL.AN.Kİ terimi kelimesi kelimesine "Gök-Yer çevreleyenin Evi" anlamına gelir ve bizim görüşümüze göre Yeryüzünün presesyona bağlı kayışını belirleyen aygıtların bulunduğu yeri düşündürmektedir.

Ancak Marduk meseleyi farklı görmekteydi. Aslında kimin aygıtları kusurluydu? Tufan sırasında, dedi, "Gök-Yer düzenlemesi oyuğundan kaydı ve göksel tanrıların, gök yıldızlarının

Şekil 153

durakları değişti ve eski yerlerine dönmediler." Değişimin başlıca nedeni, diye iddia etti Marduk, "*Erkallum* sarsıldı ve örtüsü ortadan kayboldu ve artık ölçümler alınamaz oldu."

Bilimsel açıdan önemi –tıpkı *Erra Manzumesi* gibi– bilginler tarafından görmezden gelinmiş çok büyük olan bir cümledir bu. Erkallum "Aşağı Dünya" olarak tercüme edilmekteydi ama son zamanlarda bu terim çevrilmeden, kesin anlamı belirlenemeyen bir kelime olarak olduğu gibi bırakılır oldu. Biz bu terimin dünyanın dibindeki toprakları, yani *Antarktika*'yı anlattığını ve "örtü"nün ya da harfiyen söylersek "üstü kaplayan kıl"ın, Marduk'un iddiasına göre, Tufan'dan binlerce yıl sonra bile hala ortalarda görülmeyen buz örtüsünü ima ettiğini önermekteyiz.

Her şey olup bittikten sonra, diye devam etti Marduk, Aşağı Dünya'yı kontrol etmeleri için elçiler yollamıştı. Hatta kendisi bile bakmaya gitmişti. Ama "örtü" dedi, "engin denizler üstündeki yüzlerce kilometrelik su haline gelmişti;" buzul örtüsü hala erimiş haldeydi.

Bu cümle, *12. Gezegen* adlı kitabımızda öne sürdüğümüz Tufan'ın yaklaşık 13.000 yıl önce Antarktik kıtasını örten buzul örtüsünün okyanusa kaymasıyla oluşan büyük gel git dalgasınca oluşturulduğu iddiamızı desteklemektedir. Bu olayın son buzul çağının aniden sona ermesine ve ardından iklim değişikliğine yol açmasına sebep olduğunu savunuyoruz. Ayrıca Antarktika kıtasını örten buz örtüsünü de tamamen yok edip bu kıtanın yüzey şekillerinin ve kıyılarının aslında oldukları gibi görülebilmesini ve anlaşılan haritalandırılmasını da sağlamıştı.

Marduk'un "Gök-Yer düzenlemesi oyuğundan kaydı" şeklindeki sözlerinin ima ettiği gibi bu muazzam buz örtüsünün eriyip ağırlığının dünyanın tüm denizlerine dağılmasının sonucunun ne olduğu daha ileri incelemeler yapmayı gerektirmektedir. Acaba bu sözler Dünya'nın eğimindeki bir değişmeyi mi ima ediyordu? Biraz farklı bir gerilemeyi ve dolayısıyla da farklı bir presesyon zamanlamasını mı? Yoksa Dünya'nın kendi çevresindeki veya Güneş çevresindeki dönüşünde bir yavaşlamayı mı? Dünya'nın Antarktika'nın buzul örtüsü ile ve buzul örtüsü

olmadan nasıl hareket edip yalpalayacak olduğuna ilişkin deneylerin sonucu çok aydınlatıcı olurdu.

Tüm bunlar, dedi Marduk, Afrika'nın güneydoğu ucundaki Abzu'da bulunan aygıtların başına gelenler yüzünden daha da kötüleşmişti. Diğer metinlerden de biliyoruz ki Anunnakilerin orada bir bilim istasyonu vardı ve Tufan'dan önceki durumu gözleyip yaklaşan felaket konusunda kendilerini uyarmaları mümkün olmuştu. "Gök-Yer idaresi çözüldükten sonra, " diye devam etti Marduk, pınarlar kuruyana ve sel suları çekilene dek beklemişti. Ardından "geri gidip baktı, baktı ve baktı; durum çok acıklıydı." Keşfettiğine göre "Anu'nun göğüne ulaşabilen" belirli aygıtlar kayıptı, yok olmuşlardı. Bilginler bunları tarif etmek için kullanılan terimlerin adı verilmeyen kristallere gönderme yaptığına inanmaktalar. "Emirleri veren aygıt nerede?" ve "Efendilik işaretini veren tanrıların kehanet taşı... kutsal ışıldayan taş nerede?" diye sordu Marduk kızgınlıkla.

Kaybolan ve bir zamanlar "kutsal Günü-Tek-Bilen'i taşıyan, Anu güçlerine sahip ilahi baş usta" tarafından çalıştırılan kesin ölçüm aygıtlarına ilişkin bu keskin sorular sorgulamaktan ziyade suçlar nitelikteydi. Mısır metinlerinde Ra/Marduk'un Tot'u Dünya'nın hareketlerini ve takvimi belirlemekte kullanılan "Saklı Şeyler"i imha etmekle suçladığını daha önce görmüştük; Nergal'e yöneltilen bu sorular da Marduk'a karşı işlenen bu kasıtlı kusurları ima etmektedir. Bu koşullar altında, dedi Marduk, *kendi* Zamanının –Koç Çağı'nın– gelmiş olduğunu belirlemek için kendi aygıtlarına güvenmekte haksız mıydı?

Nergal'in verdiği cevabın tamamı net değildir çünkü başladığı yerde, tabletin birkaç dizesi hasar görmüştür. Anlaşılan kendi geniş Afrika topraklarına bağlı olarak ayıtlardan bazılarının (veya onların yerine kullanılanların) nerede olduğunu bulmaktadır. Dolayısıyla Marduk'a Abzu'daki belirtilen yerlere gidip tüm bunları kendi gözüyle doğrulamasını önerdi. Bunun üzerine Marduk'un doğuştan hakkı olan şeyin tehlikede olmadığını fark edeceğinden emindi; karşı çıkılan şey yalnızca tahta çıkışının zamanlamasıydı.

Marduk'u daha da rahatlatmak için Nergal, o yokken Babil'de hiçbir şeye dokunulmayacağını şahsen garanti edeceğine de söz verdi. Ve son bir teminat olarak Enlilciler Çağının göksel sembollerine, "Anu ve Enlil'in boğalarına tapınağının kapısında diz çöktüreceğim" sözünü verdi.

Enlil'in Gök Boğasının Marduk'un tapınağının girişinde Marduk'a boyun eğmesi gibi sembolik bir saygı eylemi Marduk'un kardeşinin yalvarışını kabul etmeye ikna etti:

> Marduk bunu duydu.
> Erra [Nergal] tarafından verilen söz hoşuna gitmişti.
> Bunun üzerine tahtından indi
> Ve Madenler Diyarına, Anunnakilerin evlerinden birine
> Doğru çevirdi yönünü.

Zodyaktaki değişimin doğru zamanlamasına ilişkin tartışma işte böylece Marduk'un –gerçi o bunun geçici olduğuna inanıyordu– ikinci kez sürgününe yol açmıştı.

Ama kadere bakın ki beklenen bu Yeni Çağın gelişi hiç de barış dolu olmayacaktı.

- 12 -

KOÇ BURCU ÇAĞI

Koç Çağı nihayet başladığında bir Yeni Çağ şafağı sökmedi. Ona öğlen vaktinde bir karanlık –Dünya üzerindeki ilk nükleer silah patlamasından yayılan ölümcül bir radyasyon bulutunun karanlığı– eşlik ediyordu. İki yüz yıldan uzun bir süredir tanrıları tanrılarla, ulusları uluslarla kapıştıran isyanların ve savaşların sonunda olan işte buydu: Yaklaşık iki bin yıldır süren büyük Sümer uygarlığı bunun sonrasında bitkin ve perişandı, halkının büyük kısmı yok olmuş ve kalanları ise yeryüzünün ilk büyük sürgününde dört bir yana dağılmıştı. Marduk üstünlüğü nihayet ele geçirmişti ancak kurulan Yeni Düzen yeni yasalar ve adetlerden, yeni bir din ve inançlardan oluşuyordu artık; bilimlerde gerilemenin başladığı, astronominin yerine astrolojinin geçtiği, hatta kadınlar için yeni ve daha aşağı bir konumu içeren bir çağdı bu.

Böyle olmak zorunda mıydı? Olayların gidişatını insanlar değil de hırslı kahramanlar olan Anunnakiler idare ettiği için mi bu değişim böylesine yıkıcı ve acı olmuştu? Yoksa tüm bunlar mukadder miydi? Yeni bir zodyak burcuna geçişin –ister gerçek ister hayali– gücü ve etkisi imparatorlukların devrilmesini, dinlerin değişmesini, yasalar, adetler ve toplum düzeninin altüst olmasını gerektirecek kadar baskın mıydı?

Gelin bilinen ilk böyle bir devir teslimin kayıtlarını inceleye-

lim; tam cevaplar bulmasak bile aydınlatıcı ipuçları bulacağımız kesin.

Hesaplarımıza göre Marduk önce Madenler Diyarına, sonra da Mezopotamya metinlerinde adı verilmeyen bölgelere gitmek üzere M.Ö. 2295 civarında Babil'den ayrıldı. Babil'de biraraya getirip kurduğu aygıtlara ve "harikulade şeyler"e hiç kimsenin dokunmayacağı sözünü aldıktan sonra gitmişti ama Marduk'un ayrılmasından kısa bir süre sonra Nergal/Erra sözünü bozdu. Sırf meraktan veya aklında bir kötülükle Marduk'un hiç kimsenin girmemesini emrettiği gizemli ve yasak odaya, *Gigunu*'ya girdi. İçeri girmesiyle birlikte odanın "parlaklığının" ortadan kalkmasına sebep oldu ve Marduk'un uyarmış olduğu gibi "gün karanlığa döndü", Babil'in ve halkının başına felaketler gelmeye başladı.

Bu "parlaklık" ışıyan, nükleer yakıtla çalışan bir aygıt mıydı acaba? Ne olduğu pek açık değildir ama kötü yan etkilerinin Mezopotamya'nın her yanına yayılmaya başladığı açıkça anlaşılmaktadır. Diğer tanrılar Nergal'in yaptığı işten dolayı öfkeye kapıldılar ve hatta kendi babası Enki bile ona çıkıştı ve Afrika'daki hakimiyet bölgesine Kutha'ya geri dönmesini emretti. Nergal bu emre uydu ama oradan ayrılmadan önce Marduk'un kurmuş olduğu tüm aygıtları paramparça etti ve Marduk'un Babil'deki yandaşlarını bastırmak için arkasında savaşçılarını bıraktı.

İlk olarak Marduk'un ve sonra da Nergal'in ayrılmasıyla birlikte meydan Enlil'in torunlarına kalmıştı. Durumdan ilk faydalanan İnanna/İştar idi; Sümer ve Akkad tahtına geçmesi için Sargon'un torunlarından biri olan Naram-Sin'i ("Sin'in En Sevdiği") seçti, onu ve ordularını kendine vekil tayin ederek bir dizi fethe girişti. İlk hedefleri arasında Sedir Dağlarındaki büyük İniş Yeri, yani Lübnan'da bulunan Baalbek'teki devasa platform yer almaktaydı. Ardından Akdeniz kıyısı boyunca uzanan ülkelere saldırdı, Kudüs'teki Uçuş Kontrol Merkezini ve sonra da Mezopotamya'dan Sina, Eriha'ya uzanan kara yolundaki geçiş

noktasını ele geçirdi. Artık Sina yarımadasındaki uzay limanı bizzat onun kontrolündeydi. Ama bununla da tatmin olmayan İnanna Mısır'a hakim olma rüyasını, Dumuzi'nin ölümü yüzünden darmadağın olan rüyasını gerçekleştirmenin peşindeydi. Naram-Sin'i "dehşetli silahları" ile teşvik eden, donatan ve ona yol gösteren İnanna Mısır'ı işgal etmemeye hazırdı.

Metinler, onu Marduk'un baş düşmanı olarak gören Nergal'in İnanna'ya bu işgalde açık ve üstü örtülü yardımda bulunduğunu düşündürmekteler. Ama diğer Anunnaki liderleri olaya hiç de sakinlikle bakmıyorlardı. İnanna yalnızca Enlilciler-Enkiciler bölgeleri arasındaki sınırları ihlal etmekle kalmamıştı, Dördüncü Bölgedeki tarafsız kutsal alan olan uzay limanının kontrolünü de almıştı.

İnanna'nın aşırılıklarını ele almak amacıyla Tanrılar Meclisi Nippur'da toplandı. Sonuçta, İnanna'nın tutuklanması ve yargılanması emri Enlil tarafından açıklandı. Bunu öğrenen İnanna, Naram-Sin'in başkenti olan Agade'deki tapınağını bırakıp Nergal'in yanına saklanmak için kaçtı. Uzaktan bile Naram-Sin'e emirler ve kehanetler yollamakta, fetihlere ve kan dökmeye devam etmesi için onu teşvik etmekteydi. Buna karşılık diğer tanrılar komşu dağlık bölgelerden sadık birlikleri toplayıp getirmesi için Ninurta'yı görevlendirdiler. *Agade Laneti* adıyla bilinen bir metin bu olayları ve Anunnakilerin Agade'yi ortadan kaldırmaya yemin edişlerini anlatır. Yeminlerine sadık kalmışlardı çünkü bir zamanlar Sargon'un ve Akkad hanedanının gurur kaynağı olan bu şehir bir daha asla bulunamamıştır.

Nispeten kısa olan İştar Çağı sona ermişti ve hem Mezopotamya'ya hem de komşu ülkelere bir parça da olsa düzen ve istikrar getirmek amacıyla (Sümer'deki krallık onun himayesi altında başlamış olan) Ninurta tekrar ülkenin idaresiyle görevlendirildi. Agade yok edilmeden önce Ninurta şehrin "efendilik tacını, krallık başlığını, hükümdarına verilen tahtı kendi tapınağına getirdi." O sıralarda Ninurta'nın "kült merkezi" Lagaş'taki Girsu olarak bilinen kutsal semtiydi. İlahi Kara Kuşuna binip oradan havalanan Ninurta iki nehir arasındaki düzlüğü ve bu-

rayı çevreleyen dağlık bölgeleri dolaşmakta, sulama ve tarım çalışmalarını eski haline getirmekte, düzeni ve sükuneti tesis etmekteydi. Portrelerini yaptırdığı (Şekil 154) eşi Bau'ya ("Büyük Olan" anlamına gelen Gula adıyla da bilinir) sarsılmaz sadakatiyle ve annesi Ninharsag'a bağlılığıyla da örnek davranışlar sergileyen Ninurta ahlak kurallarını ve adil yasaları yürürlüğe koydu. Bu görevleri yerine getirmesine yardımcı olmaları için insan valiler atadı; M.Ö. 2160'ta seçilen kişi Gudea idi.

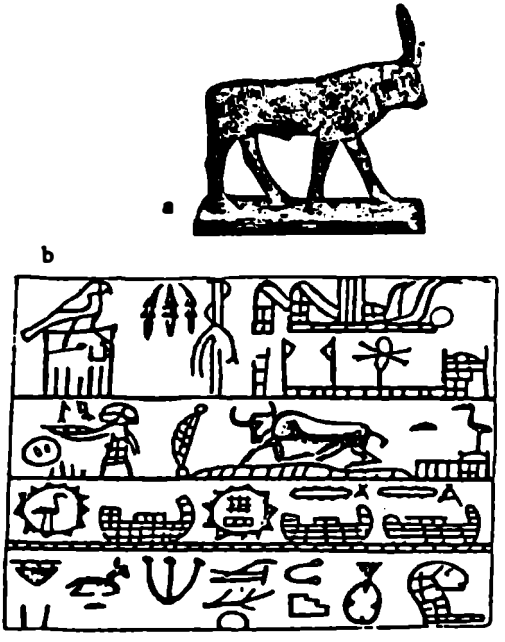
Marduk/Ra'nın sürgün edilişinin, Naram-Sin'in işgalinin ve Nergal'in paylanışının sonrasında Mısır'a karmaşa hakim olmuştu. Mısır bilimciler M.Ö. 2180 ile M.Ö. 2040 arasındaki bu kaotik yüzyılı Mısır tarihindeki "İlk Ara Dönem" olarak adlandırırlar. Memfis ve Heliopolis'te yerleşik olan Eski Krallığın güneydeki Teb prenslerinin saldırılarına maruz kaldığı bir dönemdi bu. Siyasi, dinsel ve takvimsel meseleler söz konusuydu; insanlar arasındaki çekişmenin altında Boğa ile Koç arasındaki göksel yüzleşme yatmaktaydı.

Mısır'daki hanedanlık idaresinin ve dininin başlangıcından itibaren büyük tanrılara yapılan en büyük göksek kompliman onları Gök Boğa ile karşılaştırmaktı. Onun arzi sembolü olan

Şekil 154

Kutsal Boğa *Apis*'e (Şekil 155a) Heliopolis ve Memfis'te hürmet edilmekteydi. En eski, hatta Sir Flinders Petrie'nin [*Royal Tombs* (Kral Mezarları)] onlara "sıfır hanedanı" dediği kadar eski olan resimli yazıtların bazılarında Kutsal Boğa sembolü önünde bir rahibin tören eşyaları tuttuğu bir Göksel Sandal üstünde (Şekil 155b) gösterilmektedir. (Bu çok eski levha ve yine Sir Petrie tarafından bildirilen benzeri bir plaka üstündeki betimlemelerde bariz bir Sfenks görülmektedir ve bu durum, Sfenks'in Dördüncü Hanedandan Firavun Kefren tarafından inşa edildiği varsayılan zamandan pek çok asır önce zaten mevcut olduğunu kesinleştirmektedir.) Daha sonraları Minotor için Girit'te inşa edilen gibi, Memfis'te de Apis Boğası için özel bir labirent inşa edilmişti. Sakkara'da kilden yapılan ama gerçek boynuzlar takılan boğa başı heykelleri İkinci Hanedan firavunlarından birinin mezarının gizli oyuklarına yerleştirilmişti ve Üçüncü Hanedandan

Şekil 155

firavunlarından Zoser'in Sakkara'daki ferah piramit tesisinde Gök Boğa onuruna törenler düzenlettiği bilinmektedir. Tüm bunlar Eski Krallık sırasında, yani M.Ö. 2180 sırasında sona eren bir dönemde olmuştur.

Ra-Amen'in Teb şehrindeki rahipleri Memfis-Heliopolis dini ve takviminin yerine bir başka din ve takvim koyma çalışmalarına başlamışlardı; göksel betimlemeler Güneş'in hala Gök Boğa üstünde yükseldiğini göstermekteydi (Şekil 156a) ama Gök Boğa iplerle bağlanmış ve zapt edilmiş halde betimlenmişti. Daha sonraları, Yeni Krallık kurulup da Teb yeniden birleşen Mısır'ın başkenti olunca ve Amon-Ra üstün tanrı olarak yüceltililince Gök Boğa delinip söndürülmüş bir halde betimlenir oldu (Şekil 155b). Göksel ve anıtsal sanat örneklerinde Koç baskın hale gelmeye başlarken Ra'ya "Dört Rüzgarın Koçu" unvanı verildi ve onun Yeryüzünün dört köşesinin ve dört bölgesinin efendisi olduğunu gösteren betimlemeler yapıldı (Şekil 157).

Koç ve onun takipçilerinin hem yukarıda göklerde hem de aşağıda yeryüzünde Boğa'yla ve onun takipçileriyle savaşıp on-

Şekil 156

Şekil 157

ları kovaladıkları bu İlk Ara Dönemde acaba Tot nerelerdeydi? Bölünmüş ve kargaşaya sürüklenmiş olan Mısır'ın idaresini yeniden ele geçirmeyi amaçladığına dair hiçbir işaret yoktur. Bu öyle bir dönemdi ki Tot Yeni Dünya'daki yeni hakimiyet bölgesinden vazgeçmeksizin ustalaştığı şeyi yapmaya, yani yuvarlak gözlem evleri inşa edip eski ve yeni yerlerdeki halka "sayıların sırlarını" ve takvim bilgisini öğretmeye devam edebilirdi. Stonehenge I'in Stonehenge II ve III'e dönüştürüldüğü yeniden inşa edilişi, bu anıtsal yapıların tarihiyle aynı zamana denk düşmekteydi. Efsanelere tarihsel olguların aktarıcıları olarak bakacak olursak, Afrikalıların Stonehenge'de megalitik çemberler inşa etmek üzere gelişleriyle ilgili olan efsane Tot'un, namı diğer Quetzalcoatl'ın bu yeniden inşa çalışması için beraberinde o sıralarda artık Orta Amerika'nın uzman taş ustaları haline gelmiş olan Olmek halkından bazı takipçilerini buraya getirmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Bu teşebbüslerin doruk noktası Ninurta'nın onu Lagaş'a gelmeye ve Ninurtu'nun yeni tapınak piramidi olan Eninnu'nun tasarlanması, yönlendirilmesi ve inşa edilmesine yardım etmeye davet etmesiydi.

Bu yalnızca görev aşkı mıydı yoksa astronomi ile ilişkili bu faaliyet patlaması için daha zorlayıcı başka bir sebep mi vardı?

Sümer tapınak inşaatlarına yol gösteren sembolizmle ilgili olarak Beatrice Goff [*Symbols of Preshistoric Mesopotamia* (Tarih öncesi Mezopotamya'nın Sembolleri)] Eninnu'nun inşaatına ilişkin şunları yazmaktadır: "Zaman gökte ve yerde kaderlerin belirlendiği bir andı." Yani yapılacak olan tapınağın ilahi planlayıcıların belirlediği tarzda ve belirli bir tarihte inşa edilip resmen açılacak oluşu, Goff'un vardığı sonuca göre, "kaderlerin belirlendiği daha önceden takdir edilmiş bir planın" parçasıydı, "Gudea'nın bu görev için yetkilendirilmesi bir kozmik planın parçasıydı." Goff bunun "bir dinin esasları olarak yalnızca sanat ve ayinin değil mitolojinin de el ele verdikleri bir koşullar bütünü" olduğunu düşünmekteydi.

M.Ö. 2200 civarı gerçekten de "Gökte ve Yerde kaderlerin belirlendiği" bir zamandı çünkü artık Yeni Çağın, Koç Çağının Eski Çağın, yani Boğa Çağının yerini alma zamanı gelip çatmıştı.

Marduk/Ra bir yerlerde sürgünde olmasına rağmen, "tanrılar" amaçlarına ulaşmak için artık insan krallarına ve insan ordularına giderek daha bağımlı hale geldiklerinden insanların kalplerini ve zihinlerini kazanma yarışı hızlanıyordu. Pek çok kaynak Marduk'un oğlu *Nabu*'nun sonraları Kitabı Mukaddes toprakları olarak bilinecek olan ülkeleri dolaşıp babasının yanına çekecek yandaşlar aradığını işaret etmektedir. Bu oğlun adı olan *Nabu* Kitabı Mukaddes'te gerçek bir peygamberi anlatmak için kullandığı kelime ile aynı anlama gelmektedir ve aynı fiilden türemiştir: *Nebi*, yani ilahi sözleri ve işaretleri alan ve bunları halkına ifade eden kişi. Nabu'nun anlattığı ilahi işaretler Gökteki değişikliklerle, Yeni Yılın ve diğer ibadet tarihlerinin artık olmaları gereken tarihlerde meydana gelmedikleri gerçeğiyle ilgiliydi. Nabu'nun Marduk lehinde kullandığı silahı takvimdi...

"İzlendiğinde net olmayan veya kesinliği tartışılan şey neydi?" diye sorabilirsiniz. Meselenin özü şu ki bugün bile bir "Çağ"ın ne zaman bitip diğerinin ne zaman başladığını kesin olarak söyleyemiyoruz. 25.920 yıllık Büyük Presesyon Devresi her biri tam olarak 2.160 yıl süren on iki burca bölündüğünden

beridir keyfi ama matematik olarak kesin bir hesaplama yapılabilmekteydi. Bu, altmışlık sistemin matematiksel temeliydi; İlahi Zaman ile Göksel Zaman arasındaki 10:6 oranıydı. Ama hiçbir insan 2.160 yıl boyunca canlı kalamayacağı için eğer hiçbir yaşayan insan, hiçbir gök bilimci rahip bir çağın başlangıcına ve sonuna tanıklık etmemişse bu durumda çözüm ya tanrıların sözüne ya da göklerin gözlemlenmesine güvenmek olurdu. Ama zodyaktaki takımyıldızlar farklı boyutlardadırlar ve Güneş onlar içinde daha uzun veya daha kısa süreler boyunca kalabilir. Bu sorun özellikle de Koç burcu için söz konusudur; Koç burcu göksel kavisin 30 derecesinden daha az bir yer kaplamaktayken onun iki yanındaki komşusu olan Boğa ve Balık onlara tayin edilen resmi 30 derecelik alanın biraz daha ötesine uzanmaktadırlar. Öyleyse tanrılar aralarında anlaşmazlığa düşecek olurlarsa, bazıları (örneğin, babası Enki tarafından bilimler konusunda iyi eğitilmiş olan Marduk ve Nabu) 2.160 yılın geçtiğini, Zamanın geldiğini söyleyebilirdi. Ama diğerleri (örneğin Ninurta, Tot) de şöyle cevaplayabilirdi: Ama Göklere bakın, değişimin gerçekleştiğini gerçekten görüyor musunuz?

Kadim metinler tarafından ayrıntıları verilen ve arkeoloji tarafından doğrulanan tarihsel kayıtlar bu taktiğin en azından bir süre işe yaradığını göstermektedir. Marduk sürgünde kaldı ve Mezopotamya'da durum dağlı birliklerin geri yollanabilmesine olanak verecek kadar sakinledi. "Doksan bir yıl ve kırk gün" boyunca (kadim kayıtlara göre) bir askeri karargah olarak hizmet veren Lagaş artık Ninurta'nın ihtişamını sergileyen bir sivil merkez haline gelebilirdi. M.Ö. 2160 civarında bu dilek yeni Eninnu'nun Gudea'nın idaresi altında inşa edilmesiyle gerçekleştirildi.

Ninurta Devri yaklaşık bir buçuk asır sürdü. Artık durumun kontrol altına alındığına emin olan Ninurta uzaklardaki bir görev için yola koyuldu. Enlil onun yerine Sümer ve Akkad'ın başına geçmesi için Ninurta'nın oğlu Nannar/Sin'i atadı ve Nannar/Sin'in "kült merkezi" olan Ur yeniden canlanan imparatorluğun başkenti oldu.

Bu siyasi ve hiyerarşik imalardan daha fazlasını taşıyan bir atamaydı çünkü Nannar/Sin "Ay tanrısı"ydı ve onun üstün hale getirilişi Ra/Marduk'un yalnızca güneşi temel alan takviminin sona erdiğinin ve Nippur'un ay-güneş esaslı takviminin tek gerçek dinsel ve siyasi takvim olduğunun ilanıydı. Bu takvime bağlılığı temin etmek amacıyla Nippur'daki tapınaktan astronomi ve göksel işaretler konusunda bilgili bir baş rahip Ur'a elçi olarak gönderildi. Baş rahibin adı Terah idi ve yanında on yaşındaki oğlu Avram vardı.

Hesaplarımıza göre yıl M.Ö. 2113 idi.

Terah ve ailesinin Ur'a gelişi III. Ur hanedanı olarak bilinen art arda beş hükümdarın saltanatının başlamasına rastlamıştı. Onların ve Avram'ın sonraki yüzyılı Sümer uygarlığının muhteşem birikimine tanıklık edecekti; bu birikmin zirve noktası ve alameti farikası Nannar/Sin için orada inşa edilen büyük zigurattı; yaklaşık dört bin yıldır yıkıntı halinde olmasına rağmen hala araziye hakim ve büyüklüğü, sağlamlığı ve karmaşıklığıyla izleyenleri kendisine hayran bırakan anıtsal bir yapıdır bu.

Nannar ve eşi Ningal'in aktif yol göstericiliği altında Sümer sanatta ve bilimde, edebiyatta ve şehir örgütlenmesinde, tarım, sanayi ve ticarette yeni zirvelere ulaştı. Sümer, Kitabı Mukaddes'te anlatılan toprakların tahıl ambarı haline geldi; yün ve giyim eşyaları çok ün kazandı ve tacirleri şu ünlü Ur tacirleriydiler. Ama tüm bunlar Nannar Devrinin yalnızca tek bir yüzüydü. Diğer yüzünde ise tüm bu büyüklüğün ve ihtişamın üstünde Zamanın belirlediği kader asılıydı: bir Yeni Yıldan diğerine geçerken Güneş'in konumunun GUD.ANNA, "Gök Boğa" Evinde giderek daha az kalıp KU.MAL, göksel Koç'un evine daha çok yaklaşmasından kaynaklanan ve tüm ciddi sonuçlarıyla yaklaşan amansız değişim.

Rahiplik ve Krallık kendisine bahşedildiğinden beri İnsanoğlu kendi yerini ve rolünü hep bilmişti. "Tanrılar" tapınılacak ve hürmet edilecek efendilerdi. Kesin bir hiyerarşi, belirlenmiş törenler ve kutsal günler vardı. Tanrılar sert ama iyilikseverdiler, cezaları acı ama adildi. Binlerce yıl boyunca tanrılar insa-

noğlunun esenliğine ve kaderine göz kulak olmuş ama bu arada hep insanlardan uzak olmuşlardı; onlara ancak belirli günlerde baş rahipler yaklaşabilmiş, krallar onlarla vizyonlar ve kehanetler aracılığıyla haberleşmişlerdi. Ama artık tüm bunlar yıkılmaktaydı çünkü bizzat tanrılar birbirlerine ters düşmekte, farklı kehanetler bildirip takvimi değiştirmekte, "ilahi" savaşlar, çatışmalar ve katliamlar uğruna giderek ulusları uluslarla kapıştırmaktaydılar. Ve giderek aklı karışan ve şaşıran insanoğlu giderek "benim tanrım" ve "senin tanrın" diyerek konuşmaya, hatta artık ilahi inanılırlıktan bile şüphe etmeye başlamıştı.

İşte bu şartlar altında, Enlil ve Nannar yeni hanedanın ilk hükümdarını dikkatle seçtiler. Annesi tanrıça Ninsun olan bir yarı tanrıyı, Ur-Nammu'yu ("Ur'un Neşesi") bu göreve atamışlardı. Bunun insanlar arasında geçmişin ihtişamının ve "eski güzel günler"in anılarını canlandırmak için yapılmış, hesaplı bir hareket olduğuna hiç kuşku yok çünkü Ninsun destanlarda ve ressamların çizimlerinde hala yüceltilmekte olan ünlü Gılgamış'ın annesiydi. Gılgamış hem Lübnan'ın Sedir Dağlarındaki İniş Yerini hem de Sina'daki uzay limanını görme ayrıcalığına erişmiş olan bir Erek kralıydı ve yaklaşık yedi asır sonra Ninsun'un bir başka oğlunun seçilmesi bu hayati öneme sahip yerlerin yine Sümer'in mirasının, onun Vaat Edilmiş Topraklarının bir parçası olacağına duyulan güveni tazelemişti.

Ur-Nammu'nun vazifesi halkı yanlış tanrıları izlemekten kaynaklanan "kötü yollardan uzaklaştırmak"tı. Bu çaba ülkedeki tüm büyük tapınakların tamiri ve yeniden inşasında görülebilirdi ama Marduk'un Babil'deki tapınağının hariç tutulması pek aşikardı. Sonraki adım ise Nabu'nun Marduk tarafına dönmelerini sağladığı "kötü şehirlere" boyun eğdirmekti. Bu amaçla Enlil, Ur-Nammu'ya bir "İlahi Silah" sağladı ve o da bununla "düşman ülkelerdeki isyancıları üst üste yığdı." Enlilci Göksel Zamanın yürürlüğe konulmasının başlıca amaç olduğu Enlil'in silahın nasıl kullanılacağına ilişkin Ur-Nammu'ya verdiği talimatları aktaran merinden de anlaşılmaktadır:

Boğa olarak
Yabancı ülkeleri ezecek
Aslan olarak
[günahkarları] avlayacak
Kötü şehirleri dümdüz edecek,
Onları Yüce Olanlara muhalefet edenlerden
temizleyecek.

Ekinoksun Boğası ve gün dönümünün Aslanı desteklenecek; Yüce Olanlara muhalefet edenler avlanıp dümdüz edilip ezileceklerdi.

Artık gerekli hale gelen askeri seferin başına geçen Ur-Nammu zafere değil şerefsiz bir ölüme gidiyordu. Savaş sırasında arabası çamura saplandı ve üstünden düşüp kendi tekerlekleri altında ezildi. Cesedini Sümer'e getiren gemi yolda battığında trajedi daha da ağırlaştı; bu büyük kral gömülemeyecekti bile.

Haberler Ur'a ulaştığında halk olanlara inanamadı, kedere büründü. Nasıl olmuştu da "Efendi Nannar, Ur-Nammu'nun elinden tutmamıştı," niçin İnanna "asil kolunu onun başına dolamamıştı," neden Utu ona yardımcı olmamıştı? Anu "niçin kutsal sözünü bozmuştu"? Bu kesinlikle büyük tanrılar tarafından ihanete uğramak demekti ve bu ancak "Enlil kader emrini hilekarlıkla değiştirdi" diye meydana gelmiş olabilirdi.

Ur-Nammu'nun trajik ölümü ve Ur'da Enlilci tanrılardan kuşkuya düşülmesi Terah ve ailesinin Harran'a taşınmasına sebep oldu; bu Anadolu toprakları ve halkları ile bağlantı görevi gören bir kuzeybatı Mezopotamya şehriydi ve anlaşılan Hititlerin gücünün hissedildiği ve Ur'dakinin neredeyse eşi bir Nannar/Sin tapınağının bulunduğu Harran gelecekteki belalı günlerde Nippurcu bir rahip-kral soyunun çocukları için daha uygun bir yer olacaktı.

Ur'da tahta Nannar tarafından düzenlenen bir evlilikle Ur-Nammu'nun bir rahibeden edindiği oğlu olan Şulgi geçmişti. Şulgi derhal Ninurta'nın gözüne girmeye çalıştı ve Nippur'da ona bir tapınak inşa etti. Bu hareketin bazı pratik amaçları var-

dı çünkü batı eyaletleri Şulgi'nin yaptığı barış yolculuğuna rağmen giderek daha sabırsız hale geldikçe Şulgi Sümer'in güneydoğusundaki Elam'dan, yani böylece bir Ninurta bölgesi olan dağlardan gelen birliklerden oluşan bir "yabancı lejyon" sağlamıştı. "Günah işleyen şehirler"e karşı askeri seferler düzenlemek için bunları kullanan Şulgi ise teselliyi şaşaalı bir yaşamda ve cinsellikte arıyordu; İnanna'nın "sevgilisi" olmuştu ve Erek'te, bizzat Anu'nun tapınağında ziyafetler ve sefahatler düzenliyordu.

Askeri seferler Elam birliklerinin Sina yarımadası ve onun uzay limanına giden geçide kadar ilk kez gelebilmelerine olanak vermişti ama Nabu ve Marduk tarafından harekete geçirilen "isyan"ı bastırmayı başaramadılar. Saltanatının kırk yedinci yılında, M.Ö. 2049'da Şulgi çok çaresiz bir stratejiye başvurdu: Sümer'in batı sınırı boyunca bir savunma duvarının inşa edilmesini emretti. Enlilci tanrılar için bu hareket İniş Yeri ve Uçuş Kontrol Merkezinin bulunduğu çok hayati toprakların terk edilmesiyle aynı şeydi. Durum böyle olunca Enlil "ilahi düzenlemeleri yerine getirmedi" diyerek ertesi yıl Şulgi'nin ölümünü, bir "günahkarın ölümü"nü emretti.

Batı topraklarından geri çekilmek ve Şulgi'nin ölümü iki hareketi tetikleyecekti. Marduk'un kendi hareketlerini ve amaçlarını açıkladığı biyografik metinlerden öğrendiğimiz kadarıyla, Hititlerin ülkesine gelerek Mezopotamya civarına geri dönmeye işte o zaman karar vermişti. Bunun üzerine, Avram'ın da harekete geçmesine karar verildi. Şulgi'nin saltanatının kırk sekizinci yılında Avram genç bir güveyden yetmiş beş yaşındaki bir lidere dönüşerek olgunlaşmıştı, çeşitli bilgilere sahipti ve Hititli evsahiplerinden askeri eğitim ve yardım almıştı.

> Ve Yahveh Avram'a:
> "Ülkeni, akrabalarını,
> baba evini bırak,
> sana göstereceğim ülkeye git" dedi...
> Ve Avram Yahveh'nin ona buyurduğu gibi yola çıktı.

Eski Ahit, Yaratılış 12. Bölümde açıkça gösterilen hedef o çok önemli Kenan Ülkesiydi; Avram olabildiğince hızlı ilerleyecek ve seçkin süvarileri ile birlikte Kenan-Sina sınırındaki Negev'de kamp kuracaktı. Görevi, *Tanrıların ve İnsanların Savaşları* adlı kitabımızda ayrıntısıyla anlattığımız gibi, uzay limanına girişi korumaktı. Kenanlıların "günahkar şehirleri"nin kıyısından dolanıp oraya gitti ve bundan kısa bir süre sonra Mısır'a gidip Memfis hanedanlarının son firavununun süvari birliği için develer ve birlikler aldı. Negev'e döndüğünde uzay limanına yaklaşacak olanlara karşı durma görevini gerçekleştirmeye hazırdı.

Beklenen çatışma, Şulgi'nin ardılı olan Amar-Sin'in ("Sin tarafından görülmüş olan") saltanatının yedinci yılında koptu. Bu, modern açıdan bile gerçek bir uluslararası savaştı; Doğu'nun dört kralının oluşturduğu ittifak güçleri Kenan'ın beş kralının oluşturduğu ittifaka saldırmak üzere Mezopotamya'dan yola çıkmıştı. Saldırıya, Kitabı Mukaddes'in Yaratılış kitabının 14. bölümündeki kayda göre, "Şinar kralı Amrafel" önderlik ediyordu ve uzun bir süre boyunca bunun Babil kralı Hamurabi olduğuna inanılmıştır. Aslında, bizim incelemelerimizin gösterdiğine göre, bu Sümer kralı Amar-Sin idi ve bu uluslararası çatışmanın hikayesinin, British Museum'daki Spartoli Koleksiyonu tabletleri gibi Mezopotamya metinlerinde de kaydedilmiş olduğu gerçeğine ilk dikkati çeken 1897'de Theophilus Pinches olmuştur. Bunları tamamlayan parçalarla birlikte, bu olayları ele alan Mezopotamya metinleri *Kedorlaomer Metinleri* olarak bilinir olmuştur.

Sin'in bayrağı altında ve İnanna/İştar tarafından verilen kehanetlere göre ilerleyen ittifak ordusu muhtemelen o ana dek görülmüş en büyük insan askeri gücüydü; batı ülkelerini birbiri ardınca perişan etmekteydi. Fırat ve Erden Nehri arasındaki tüm toprakları Sin adına geri kazanıp Ölü Deniz'in çevresinden dolaştılar ve sonraki hedefleri olarak Sina yarımadasındaki uzay limanını seçtiler. Ama ona verilen görevi yerine getiren Avram yollarının üstündeydi, böylece kuzeye döndüler ve Kenanlıları "kötü şehirler"ine saldırmaya hazırlandılar.

Duvarlarla çevrili şehirlerinde kendilerine saldırılmasını beklemek yerine, Kenan ittifak ordusu ilerleyip Siddim Vadisinde işgalcilerle savaşa tutuştu. Kitabı Mukaddes ve Mezopotamya kayıtları sonucun pek kesin olmadığını düşündürmekteler. "Kötü şehirler" ortadan kalkmamıştı ama iki kralın, Sodom ve Gomora krallarının kaçması (ve sonunda ölmeleri) yağmacılıkla sonuçlanmış ve mahkumlar oradan uzaklaştırılmıştı. Sodom'dan uzaklaştırılan mahkumlar arasında Avram'ın yeğeni Lut da vardı ve Avram bunu duyduğunda süvari birliği işgalcileri kovaladı ve onlara (bugün Suriye'nin başkenti olan) Şam yakınlarında yetiştiler. Lut, diğer mahkumlar ve yağmalanan mallar geri alındı ve Kenan'a getirildi.

Kenan kralları onları ve Avram'ı selamlamaya çıktıklarında yağmalanan malların bir ödül olarak onda kalmasını önerdiler. Ama Avram "bir çarık bağı bile" almayı reddetti. Ne Mezopotamya ittifak ordusuna karşı savaşmak ne de Kenan krallarını desteklemekti niyeti. Elini yalnızca "Yeri göğü yaratan yüce Tanrı, Yahveh için kaldırdım" dedi.

Bu başarısız askeri sefer Amar-Sin'i üzmüş ve aklını karıştırmıştı. Sonraki yılın, yani M.Ö. 2040'ın Tarih Formülüne göre, Ur'u ve Nannar/Sin tapıncını terk edip Eridu'da, Enki'nin "kült merkezi"nde bir rahip oldu. Bir yıl daha geçmeden, muhtemelen akrep sokmasından öldü. M.Ö. 2040 yılı Mısır'da daha bir unutulmaz türdendi; Teb prenslerinin lideri olan II. Mentuhotep kuzeydeki firavunları mağlup etti ve Ra-Amen saltanatını ve kurallarını tüm Mısır'a, ta Sina sınırına dek yaydı. Bu zafer bilginlerin Orta Krallık dedikleri XI. ve XII. hanedanların M.Ö. 1790'a dek süren saltanatını başlatmıştı. Koç Çağı tüm gücü ve anlamıyla ancak daha sonraki Yeni Krallık sırasında Mısır'da hakim olmuşsa da M.Ö. 2040 yılındaki bu Teb zaferi Boğa Çağının Afrika topraklarında sona erişinin işareti olmuştu.

Tarihsel açıdan bakıldığında Koç Çağının gelişi kaçınılmaz idiyse, o çok zorlu zamanların başlıca kahramanları ve onların muhalifleri için de durum böyle olmalıydı. Kenan'da Avram,

Hevron yakınlarındaki bir dağ kalesine çekilmişti. Sümer'de Amar-Sin'in erkek kardeşi olan yeni kral Şu-Sin batıdaki savunma duvarlarını güçlendirmiş, Harran'da Terah ile birlikte yerleşmiş olan Nippurcular ile ittifak kurmaya çalışmaktaydı, ayrıca, muhtemelen bir kaçış önlemi olarak iki büyük gemi inşa ettirmişti... M.Ö. 2031 Şubat ayına denk gelen bir gece Sümer'de büyük bir ay tutulması meydana geldi ve bu, bizzat Ay tanrısının yaklaşan "gölgelenişi"nin meşum bir işareti olarak görüldü. Ancak bunun ilk kurbanı Şu-Sin oldu: Ertesi yıl artık kral değildi.

Bu göksel işarete, Ay'ın tutulmasına ilişkin haber kadim Yakın Doğu'nun dört bir yanına yayıldıkça ilk önce batıdaki ve sonra da doğudaki eyaletlerin valilerinden gelmesi gereken bağlılık mesajlarının ardı kesildi. Ur'un bir sonraki (ve son) kralı olan İbbi-Sin'in saltanatının ilk yılı dolmadan, Nabu tarafından örgütlenen ve Marduk tarafından teşvik edilen akıncılar batıdan gelip Mezopotamya kapılarında Elamlı paralı askerlerle çatışmaya başladılar. M.Ö. 2026'da III. Ur dönemi boyunca Sümer'in başlıca ticaret geçitlerinden biri olan Drehem'de (kil tabletler üstündeki) gümrük makbuzlarının toplanması aniden sona erdi, bu durum yabancılarla ticaretin artık tamamen durduğunun bir işaretiydi. Sümer bizzat kuşatma altında bir ülke haline gelmişti, hakimiyet alanı daralıyor, halkı koruyucu duvarlar arkasına siniyordu. Bir zamanlar kadim dünyanın yiyecek sepeti olan ülkede arz azalmaya ve temel gıda malzemelerinin –arpa, zeytinyağı, yün– fiyatları her ay artmaya başlamıştı.

Sümer ve Mezopotamya'nın uzun tarihi boyunca hiç görülmeyen bir sıklıkta kehanetler ilan edilir olmuştu. İnsan davranışının tarih boyunca düşülen kayıtlarına bakan kişi bunlarda bilinmeyenden duyulan korkuya verilen tepkiyi ve yüce bir güçten veya zekadan rehberlik alma isteğini görebilir. Ama o sıralarda işaretler görmek için göklere bakılmasının gerçek bir nedeni vardı çünkü Koç'un göksel gelişi giderek barizleşmekteydi.

Bu dönemden günümüze dek gelebilen metinlerin kesinleştirdiği gibi, Yeryüzünde meydana gelmek üzere olan olayların gidişatı göksel olaylarla yakından bağlantılıydı ve giderek bü-

yüyen anlaşmazlığın iki tarafı da göksel işaretleri görmek için sürekli gözlem yapmaktaydılar. Bazı Büyük Anunnakiler hem zodyak burçları hem de Güneş Sisteminin on iki üyesi (ve de yılın ayları) gibi gök cisimleriyle eşleştirildikleri içindir ki özellikle baş kahramanlarla eşleştirilen gök cisimlerinin hareketleri ve konumları büyük önem taşıyordu. Ur'un büyük tanrısı Nannar/Sin'in dengi olan Ay, (Nannar'ın oğlu Utu/Şamaş'ın dengi) Güneş, (Sin'in kızı İnanna/İştar'ın gezegeni olan) Venüs ve de (Ninurta ve Nergal ile ilişkilendirilen) Satürn ve Mars gezegenleri Ur ve Nippur'da bilhassa gözlemlenmekteydi. Tüm bu ilişkilere ek olarak Sümer imparatorluğunun çeşitli topraklarının da göksel açıdan belirli takımyıldızlara ait olduğu düşünülmekteydi: Sümer, Akkad ve Elam Boğa burcunun koruması altındaydı; Batılıların toprakları Koç burcu altına düşmekteydi. İşte bu nedenle bazen Ay'ın evreleri (parlak, soluk, hilal vb.), Güneş ve gezegenlerle eşleşen gezegen ve takımyıldız kavuşumları iyi veya kötü işaretler olarak yorumlanabiliyordu.

Bilginler tarafından *Kehanet Metni B* olarak adlandırılan ve Nippur'da yapılan orijinal kaydın daha sonraki kopyalarından bilinen metin göksel işaretlerin nasıl yaklaşan kıyametin kehanetleri olarak yorumlandığını göstermektedir. Kırıklara ve hasara rağmen tabletteki metnin etkisi meydana gelecek mukadder olaylara ait tahminleri korumuştur:

> Eğer [Mars] çok kırmızı, parlaksa...
> Enlil büyük Anu'ya seslenecek.
> Ülke [Sümer] yağmalanacak,
> Akkad ülkesi .....cak.
> tüm ülkede
> Kız evlat kapısını anasının yüzüne kapatacak,
> ....dost, dostunu boğazlayacak
>
> Eğer Satürn .....se
> Enlil büyük Anu'ya seslenecek.
> Karmaşa .....cek, belalar .....cak

...erkek erkeğe ihanet edecek...
Bir kadın başka bir kadına ihanet edecek...
...bir kral oğlu .....cak
...tapınaklar yıkılcak...
...şiddetli bir kıtlık meydana gelecek...

Bu işaret-kehanetlerin bazısı doğrudan gezegenlerin Koç takımyıldızına göre konumlarına ilişkindi:

Eğer Venüs Ay'a girdiğinde
Koç'a Jüpiter girecekse
Bu nöbet sona erecektir.
Yeis, bela, karmaşa
Ve topraklarda kötü şeyler olacak.
İnsanlar para için çocuklarını satacak.
Elam kralı sarayında kuşatılacak:
Elam'ın ve halkının tahrip
Eğer Koç ... gezegeniyle kavuşumdaysa,
Venüs... ve ..... iken
.....gezegenleri görülebilir...
.....krala isyan edecektir,
.....tahtı ele geçirecektir
Tüm ülke ..... onun emriyle sönüverecektir.

Karşı taraf da işaretler ve kehanetler için gökleri gözlüyordu. Çeşitli (çoğu British Museum'da olan) tabletlerden pek çok bilginin çabasıyla biraraya getirilen böyle bir metin Marduk'un sürgün edilişine, doğru göksel işaretler için işkence gibi bekleyişine ve kendisinin olduğuna inandığı Efendiliği ele geçirmek üzere yaptığı son harekete dair şaşırtıcı bir otobiyografik kayıttır. Yaşlanan Marduk bir "hatırat" olarak yazdığı metinde "sırlarını" gelecek nesillere açıklamaktadır:

Ey büyük tanrılar, sırlarımı öğrenesiniz
Kuşağımı bağlarken, anılarım canlanır.

Ben ilahi Marduk'um, büyük bir tanrı.
Günahlarım için reddedildim,
Dağlara gittim.
Pek çok ülkede dolandım,
Güneş'in doğduğu yerden battığı yere kadar gittim.

Dünyanın bir ucundan diğerine gitmiş olan Marduk bir işaret almıştı:

Bir işaret üzerine Hatti diyarına gittim.
Hatti diyarında tahtım ve efendiliğim
[hakkında] bir kehanet aradım.
Tam ortasında [sordum]: "Ne zamana dek?"
Ortasında 24 yıl yuvalandım.

Boğa'dan Koç'a geçişi işaretleyen yıllardan kalan çeşitli astronomi metinleri Marduk'un özellikle ilgilendiği kehanetlerden birine dair bir ipucu önermektedir. Bu metinlerde ve de bilginler tarafından "mitolojik" denilen metinlerde de Marduk'un Jüpiter ile ilişkisi güçlü biçimde vurgulanmaktadır. Marduk ihtirasına kavuştuktan ve Babil'de kendisini en üstün ilah ilan ettikten sonra Yaratılış Destanı gibi metinlerin Marduk'u Nibiru'yla, Anunnakilerin yuvası olan gezegenle ilişkilendirmek üzere tekrar yazıldıklarını biliyoruz. Ama bundan önce, tüm göstergelere göre Marduk'un "Güneşin Oğlu" şeklindeki unvanındaki gök cismi Jüpiter'di ve bir buçuk asır önce yapılmış bir öneriye göre, Sirius Mısır için neyse Jüpiter de Babil için takvimsel döngünün senkronizasyonunda kullanılan böyle bir aygıt olarak iş görmüş olabilirdi.

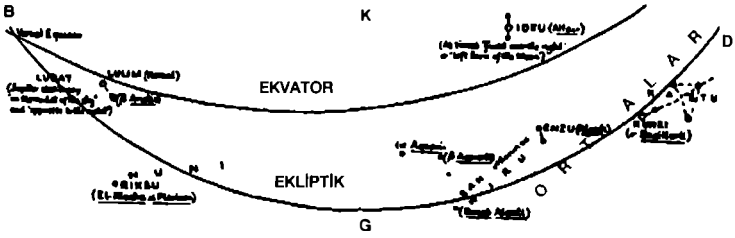
Söz konusu öneri 1822'de (!) Büyük Britanya Kraliyet Enstitüsünde Antikacılar Derneğine John Landseer adlı bir "antikacı" tarafından verilen bir dizi konferansta dile getirilmişti; o sıralarda sahip olunan arkeolojik verilerin azlığına rağmen Landseer kadim zamanlara dair şaşırtıcı bir kavrayışa sahipti. Diğerlerinden çok önce ve kabul edilmeyen görüşlerin savunucu olu-

şunun bir sonucu olarak, "Kaldeliler"in presesyon fenomenini Yunanlılardan binlerce yıl önce biliyor olduklarını iddia etmişti. Bu eski çağları "Astronominin Din [veya tam tersi] olduğu günler" olarak adlandıran Landseer takvimin ise Boğa'nın zodyaksal "köşkü"yle alakalı ve de Koç'a geçişin "karmaşık [göksel] yörüngelerin büyük devresinin başlangıcında Güneş ve Jüpiter'in Koç burcundaki şaşırtıcı bir kavuşumu" ile ilişkili olduğunu öne sürdü. Zeus/Jüpiter'i Koç ve onun altın postu ile ilişkilendiren Yunan mitleri ve efsanelerinin Koç burcuna geçişi yansıttıklarına inanıyordu. Landseer ayrıca Jüpiter ve Güneş'in Boğa ve Koç burçları sınırındaki bu belirleyici kavuşumunun M.Ö. 2142'de meydan gelmiş olduğunu hesaplamıştı.

Jüpiter'in Güneş ile kavuşumunun Koç Çağının başladığını ilan eden şey olduğu fikri Robert Brown tarafından 1893'te Londra'da yayınlanan *Proceedings of the Society of Biblical Archeology* (Kitabı Mukaddes Arkeolojisi Derneği Kayıtları) adlı eserde yer alan "Fırat Bölgesi Yıldız Araştırmaları" başlıklı bir dizi makalede ele alınan Babil astronomi tabletlerinden yola çıkılarak da dile getirilmiştir. Özellikle iki astronomi tabletine (British Museum katalog numaraları K. 2310 ve K. 2894) odaklanan Brown bunların yıldızların, takımyıldızların ve gezegenlerin M.Ö. 10 Temmuz 2000'e denk gelen bir tarihte, gece yarısı Babil'den görülen konumlarıyla ilgili oldukları sonucuna varmıştı. Anlaşılan "Yer'in Prensinin gezegeninin ilanı" derken –bu muhtemelen Jüpiter'dir– Nabu'dan alıntı yapan ve bu gezegenin "Koç burcunda meydana gelen oküler anda" ortaya çıktığını anlatan metinler Brown tarafından bir "yıldız haritası"na tercüme edilmiştir: harita Koç'un en parlak yıldızı (*Lulim*, Arapça adıyla Hamal olarak bilinir) ile Jüpiter'i kavuşuma yakın ve zodyak yolu ile gezegen yolunun (göksel ekvator ile ekliptiğin) kesiştiği ilkbahar ekinoks noktasından biraz uzakta göstermekteydi (Şekil 158).

Bir çağdan diğerine geçişleri Mezopotamya tabletlerinde kaydedildiği şekilde ele alan çeşitli Asur bilimciler (o sıralarda adları buydu), örneğin Franz Xavier Kugler [*Im Bannkreis Babels*

Fig. II. Star-map in illustration of Tablet, K. 8210, Rev.

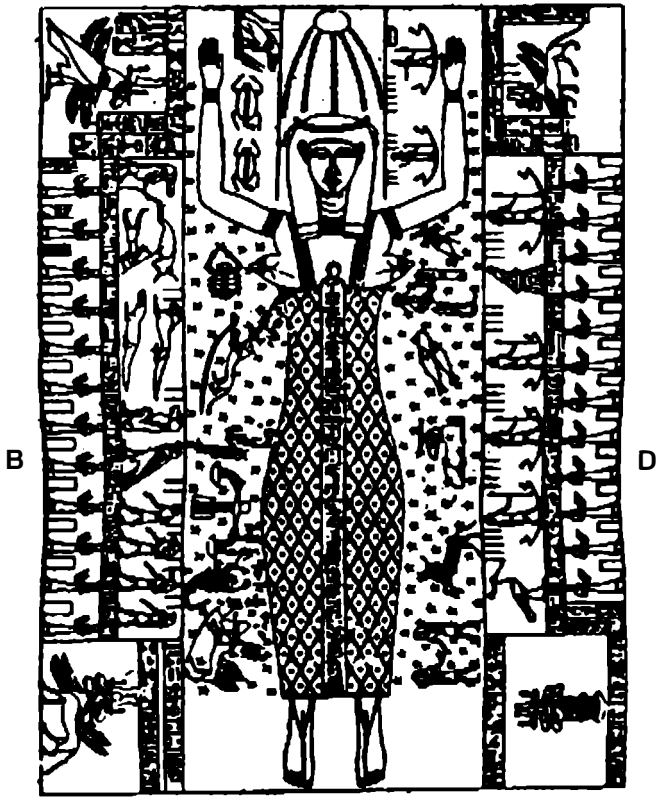

Şekil 158

(?)] İkizler burcundan Boğa burcuna geçiş nispeten kesin biçimde saptanabilmişse de Boğa burcundan Koç burcuna geçişin zaman bakımından daha az belirlenebilir olduğuna dikkati çekmişti. Kugler Yeni Yılı işaret eden ilkbahar ekinoksunun M.Ö. 2300'de hala Boğa burcunda olduğuna inanmaktaydı ve Babillilerin de *Zeitalter*, yani yeni zodyak Çağının M.Ö. 2151'de geçerli hale geldiğini varsaydıklarını belirtmişti.

Bu tarihin Mısır'ın gökleri betimleme uygulamasında önemli bir yeniliği işaret eden aynı tarih olması muhtemelen bir tesadüf değildir. *Kadim* Mısır astronomisi konusunda bir şaheser olan *Egyptian Astronomical Texts* (Eski Mısır Astronomi Metinleri) adlı kitabın yazarları O. Neugebauer ve Richard A. Parker'a göre otuz altı dekanı içeren göksel imge tabut kapaklarına M.Ö. 2150'de boyanmaya başlamıştı; bu tarih kaotik İlk Ara Dönem, Teblilerin Memfis ve Heliopolis'i ele geçirmek üzere kuzeye doğru ilerleyişleri ve de Marduk/Ra'nın işaretleri kendi lehine yorumladığı zamanla da örtüşmektedir.

Zaman ilerledikçe ve Koç Çağına eskisi kadar muhalefet edilmedikçe tabut kapaklarında yeni Göksel Çağ açıkça betimlenir oldu; tıpkı Teb yakınlarındaki bir mezardaki bu çizimde görüldüğü gibi (Şekil 159). Dört başlı Koç göklerin (ve Dünyanın da) dört yanında baskındır; Gök Boğa bir mızrak veya kamayla delinmiş halde gösterilmiştir ve zodyağın on iki takımyıl-

Şekil 159

dızı Sümer'de icat edilen düzende ve sembollerle, Koç takımyıldızı tam doğuda, yani Ekinoks gününde Güneş'in göründüğü yerde olacak şekilde düzenlenmiştir.

Marduk/Ra için belirleyici veya tetikleyici işaret Jüpiter ve Güneş'in Koç "köşkünde" kavuşması idiyse ve eğer bu olay John Landseer'in önerdiği gibi M.Ö. 2142'de meydana geldiyse, bu durumda söz konusu müjde aritmetik yolla hesaplanan (her 2.160 yılda bir) zodyaksal değişim ile az ya da çok denk düşmektedir. Ancak bu durumda Koç burcuna geçişin gerçekleşmiş

olduğu iddiasının, iki tablet tarafından kesinleştirildiği gibi ilkbahar ekinoksunun M.Ö. 2000'de Koç'a kaydığına ilişkin *gözlemden* bir buçuk asır önce öne sürülmüş olduğu anlamına gelirdi. Bu fark hangi göksel işaretlerin veya gözlemlerin gerçekten belirleyici olduğuna ilişkin o sıralarda yaşanan anlaşmazlığı en azından kısmen açıklayabilirdi.

Otobiyografik Marduk metninin de kabul ettiği gibi, gezginliğine son verip Hatti Diyarına, yani Anadolu'daki Hitit ülkesine gelmesi ile ilgili kehaneti bile bir sonraki hareketinden yirmi dört yıl önce meydana gelmişti. Ama bu ve başka göksel işaretler Enlilciler tarafında da yakından izlenmekteydi ve Koç, Ur'un son kralı olan İbbi-Sin'in zamanında ilkbahar ekinoksundaki Yeni Yıl gününde henüz tam olarak baskın değilse bile kehanet rahipleri bu işaretleri felaketle dolu bir son olarak yorumladılar. İbbi-Sin'in saltanatının dördüncü yılında (M.Ö. 2026) kehanet rahipleri krala, bu işaretlere göre "Kendisine göğsü meshedilmiş olan biri gibi Üstün diyen kişi ikinci kez batıdan gelecek" demişlerdi. Tahminler böyle olunca İbbi-Sin'in tahta çıkışının beşinci yılında Sümer şehirleri Ur'daki Nannar tapınağı için geleneksel kurbanlık hayvan teslimatını kestiler. Aynı yıl kehanet rahipleri "altıncı yıl geldiğinde, Ur'un sakinleri tuzağa düşecek" kehanetinde bulunmuşlardı. Bunu takip eden altıncı yılda yıkım ve felaketle ilgili kehanetler daha acil hale geldi ve Sümer ve Akkad'ın kalbi olan Mezopotamya işgal edildi. Yazıtlarda, altıncı yıl içinde "düşman Batılılar ovaya girdiler, ülkenin iç kısımlarına girip büyük kaleleri birer birer almışlardır" kaydı düşülmüştü.

Hitit Diyarındaki misafirliğinin yirmi dördüncü yılında Marduk bir başka işaret aldı: "[Sürgün] günlerim tamamlandı, [sürgün] yıllarım doldu," diye yazmaktadır hatıratında. "Özlemle, şehrim Babil'e yola koyuldum, bir tepe gibi [yeniden inşa etmek üzere] tapınağım Esagila'ya, ebedi evimi yeniden kurmaya." Kısmen hasarlı olan tablet daha sonra Marduk'un Anadolu'dan geçip Babil'e geri gidiş yolunu tarif etmektedir; adı ve-

rilen şehirler onun ilk olarak güneydeki Hama'ya gidip sonra Mari'de Fırat'ı geçerek, gerçekten de kehanetlerin tahmin ettiği gibi, batıdan geri döndüğünü işaret etmektedir.

Yıl M.Ö. 2024 idi.

Otobiyografik hatıratında Marduk, Babil'e dönüşünün nasıl muzafferane olacağını, halkı için bir esenlik ve bolluk çağının açılışı olacağını umduğunu tarif etmektedir. Yeni bir kraliyet hanedanının kurulmasını planlamıştı ve yeni kralın ilk görevinin Esagil'in, Babil'in tapınak ziguratının Yeni Koç Çağı ile uyumlu yeni bir "Gök ve Yer zemin planına" göre yeniden inşası olacağını düşünüyordu:

> Babil'e doğru hızlandım
> Ülkeler aşıp şehrime gittim;
> Babil'i en önde gelen yapacak bir kral,
> Tam ortasında tapınak dağımı göğe yükseltecek
> Dağa benzeyen Esagil'i yenileyecek,
> Gök ve Yer zemin planını
> Dağı andıran Esagil için çizecek
> Onun yüksekliğini değiştirecek,
> Onun platformunu yükseltecek,
> Onun zirvesini ıslah edecek.
>
> Şehrim Babil'de
> Bolluk içinde yaşayacak;
> Elimi tutacak,
> Şehrime ve tapınağım Esagil'e
> Ebediyen gireceğim.

Ninurta'nın Lagaş'taki zigurat tapınağının ne tarzda süslenip püslendiğinden hiç kuşkusuz haberdar olan Marduk kendi yeni tapınağını, Esagil'i ("başı en yüce olan Ev") parlak ve değerli metallerle süslenmiş bir halde hayal etmekteydi: "dökülmüş metalle kaplanacak, basamakları dövülmüş metalle bezenecek, yan duvarları dökme metalle doldurulacak." Ve tüm

bunlar tamamlandığında, diye hayal kurmaktaydı Marduk, gök bilimci rahipler ziguratın basamaklarına çıkıp gökleri gözleyerek onun haklı üstünlüğünü doğrulayacaklardı:

> Kehanet biliciler işe koyulacak,
> Sonra onun ortasına dek çıkacaklar;
> Sol ve sağ veya zıt kenarlarda
> Ayrı ayrı duracaklar.
> O zaman kral yaklaşacak;
> Esagil'in haklı yıldızını
> Ülkenin üstünde [gözlemleyecek].

Esagil en sonunda inşa edildiğinde, çok ayrıntılı ve kesin planlara göre yapıldı; yönlendirilişi, yüksekliği ve çeşitli basamakları gerçekten de tepesi (bkz. Şekil 33) *İku* yıldızını, Koç takımyıldızının baş yıldızını doğrudan işaret edecek şekilde ayarlanmıştı.

Ama Marduk'un ihtiraslı rüyası hemen oracıkta yerine gelmeyecekti. Nabu'nun örgütlediği Batılı destekçiler kalabalığının başına geçip Babil'e doğru ilerlemeye başladığı aynı yıl, kadim Yakın Doğu'nun üstüne en ürkütücü felaket, benzerini ne insanoğlunun ne de Yeryüzünün daha önce hiç yaşamadığı türden bir bela çöküverdi.

Marduk kehanetler netleşir netleşmez hem tanrıların hem de insanların kendi üstünlüğünü kabul etmeleri çağrısına daha fazla direnmeden boyun eğeceklerini beklemekteydi. "Tanrılara, hepsine birden, beni dinlemeleri çağrısını yaptım," diye yazar Marduk hatıratında. "Yolum boyunca insanlara 'verginizi Babil'e getirin' diye seslendim." Bunun yerine onun eline geçmesindense tüm ürünlerin ve tarım araçlarının imha edilmiş olmasıyla karşılaşmıştı: Davarlar ve tahıldan sorumlu tanrılar gitmişti, "göğe çıkmışlardı," ve biradan sorumlu tanrı "ülkenin tamamını sarhoş etmişti." İlerleyiş giderek şiddet ve kana bulanmaya başladı. "Kardeş kardeşi öldürdü, arkadaşlar birbirlerine kılıç çektiler, insanların cesetleri kapıların önünü tıkadı." Ülke

yakılıp yıkılmıştı, vahşi hayvanlar insanları yiyordu, köpek sürüleri insanları ısırıp öldürmekteydi.

Marduk'un takipçileri ilerlemeye devam ettikçe başka tanrıların tapınakları ve türbeleri kirletildi. En büyük saygısızlık, o zamana dek tüm ülkelerin ve tüm halkların hürmet ettiği bir dinsel merkez olan Enlil'in Nippur'daki tapınağının pisletilmesiydi. Enlil Kutsallar Kutsalının bile esirgenmediğini, "kutsallar kutsalındaki perdenin sökülüp yırtıldığını" duyduğunda acele Mezopotamya'ya döndü. Göklerden inerken "yıldırım gibi bir parlaklık yaydı"; "önünde ışıltıya bürünmüş tanrılar yol almaktaydı." Olanları gören "Enlil, Babil'e karşı kötülük planlanmasını istedi." Nabu'nun tutuklanıp Tanrılar Meclisinin huzuruna çıkartılmasını emretti ve bu görevi Ninurta ile Nergal'e verdi. Ama onlar Nabu'nun Fırat sınırı üstünde yer alan Borsippa'daki tapınağından kaçıp Kenan'da ve Akdeniz adalarındaki takipçileri arasında saklanmaya gittiğini anladılar.

Toplanan mecliste önde gelen Anunnakiler ne yapılacağını tartıştılar, "durmaksızın bir gün ve bir gece" seçenekleri tarttılar. Oğlunu savunmak için yalnızca Enki konuştu: "Prens Marduk artık meydana çıktığına, insanlar ikinci kez onun suretlerini diktiklerine" göre muhalefet niçin sürüyordu? Kardeşine muhalefet ettiği için Nergal'i azarladı ama Nergal "bütün gün ve gece önünde dikilip durmaksızın" göksel işaretlerin yanlış yorumlandığını savundu. "İşaretleri Şamaş" –Güneş tanrısı– "görsün ve halkı bilgilendirsin," dedi; "Bırak da Nannar" –Ay tanrısı– "işaretlerine baksın ve bunu ülkeye bildirsin." Kimliği tartışılmakta olan bir takımyıldıza gönderme yapan Nergal "göğün yıldızları arasında Tilki Yıldızı ışınlarını ona yolluyordu." Başka işaretler de görmekteydi: "göğün göz kamaştıran yıldızları bir kılıç taşıyordu", yani kuyruklu yıldızlar gökte iz bırakmaktaydılar.

Enki ve Nergal arasındaki atışma sertleşince "surat asarak ayrılan" Nergal "bir ışıltı örtüsünün kapladığı şeyi çalıştırmanın" ve böylece "kötü insanları yok etmenin" gerekli olduğunu ilan etti. Marduk ve Nabu'nun tahtı ele geçirmesini engelleme-

nin, Afrika'da saklı oldukları yeri yalnızca kendisinin bildiği "yedi ürkütücü silahı" kullanmaktan başka bir yolu kalmamıştı. Bunlar ülkeleri "bir toz yığını" haline sokan, şehirleri "altüst eden", denizleri "dalgalandırıp içinde kaynaşanların büyük bölümünü yok eden" ve "insanları yok edip ruhlarını buhara döndüren" silahlardı. Silahların tarifleri ve kullanımlarının sonuçları bunların nükleer silahlar olduklarını açıkça göstermektedir.

Zamanın dolmakta olduğunu işaret eden İnanna idi. "Zaman dolana dek, saat geçmiş olacak!" dedi tartışan tanrılara; "hepiniz dikkatinizi verin," diyerek onlara tartışmalarını, tabi saldırı planının Marduk'a (muhtemelen Enki tarafından) açıklanmasını istemiyorlarsa gizli yapmaya devam etmelerini önerdi. Enlil'e ve diğerlerine "Dudaklarınızı örtün, kendi odalarınıza gidin!" dedi. Emeslam tapınağının gizliliğinde Ninurta konuştu. "Zaman ilerledi, saat.geçti. Bir yol açın ve yola çıkmama izin verin!"

Ok yaydan çıkmıştı.

Meşum olaylar zincirini ele alan ve günümüze dek gelebilmiş çeşitli kaynaklar arasında en başta geleni ve en eksiksiz olanı *Erra Manzumesi*'dir. Bu destan yapılan tartışmaları, lehte ve aleyhte konuşmaları, Marduk ve takipçileri uzay limanını ve ek tesisleri kontrol ederse, diye gelecek için duyulan korkuları ayrıntılarıyla ele almaktadır. *Oxford Editions of Cunieform Texts* (Çivi Yazısı Metinlerin Oxford Baskıları) gibi çeşitli tabletler üstündeki *Kedorlaomer Metinleri* ve yazıtları da bu ayrıntılara eklenir. Bunların hepsi de sonucu Kitabı Mukaddes'in Yaratılış bölümünün 18. ve 19 kısımlarında okunabileceği gibi –"bu kentleri, bütün ovayı, oradaki insanların hepsini ve bütün bitkileri yok etti"– Sodom ve Gomora'nın ve ovadaki "kötü şehirler"in yok edilmesiyle sonuçlanan meşum ve uğursuz ilerleyişi anlatmaktadırlar.

Altüst ediliş ve "kötü şehirler"in Dünya üzerinden silinmesi yalnızca bir ek temsilden ibaretti. Yok edilecek ana hedef Sina yarımadasındaki uzay limanıydı. Mezopotamya metinleri Ni-

nurta ve Nergal'in "fırlatılmak üzere Anu'ya doğru çevrilmiş olanın bozulmasına, yüzünün solmasına sebep oldular; onun mekanını çorak ettiler" demektedirler. Yıl M.Ö. 2024 idi ve kanıt, dört bin yıl sonra hala oradadır: Sina'nın tam ortasındaki muazzam çukur ve bundan kaynaklanan çatlama çizgileri, burayı çevreleyen ve kararmış taşlarla kaplanmış düz alan, Ölü Deniz'in güneyinde radyasyon izleri, Ölü Deniz'in yeni biçimi ve büyüklüğü.

Olayın sonrasının etkileri bir o kadar derin ve uzun süreliydi. Nükleer patlamalar ve onların parlayan ışımaları, toprağı sarsan çarpışları uzaklardaki Mezopotamya'da ne görülmüş ne de hissedilmişti ama sonradan anlaşıldı ki Sümer'i, onun tanrılarını ve kültürünü koruma girişimi aslına Sümer'in ve uygarlığının kasvetli sonuna yol açmıştı.

Sümer'in ve ülkenin büyük şehir merkezlerinin acıklı sonu Ur, Nippur, Uruk, Eridu ve diğer ünlü ve daha az ünlü şehirlerin yaşadığı felakete gözyaşı döken uzun şiirler olan çeşitli Ağıt Metinlerinde tarif edilmiştir. Bir zamanların mağrur ve müreffeh ülkesinin başına çöken felaketlerin çeşitleri 440 dizelik uzun bir şiir olan *Ur'un Yıkılışına Ağıt* adlı metnin aşağıda yer alan birkaç satırında sıralanmaktadır:

> Şehir harabeye döndü...
> İnsanlar inildiyor...
> İnsanlar, kırık çömlek parçaları gibi
> şehrin sokaklarını doldurmuştu;
> dolaşmayı adet edindikleri kutsal kapılarında
> cesetler yatıyordu;
> bayramların kutlandığı caddelerinde
> öylece saçılmış yatıyorlardı...
> Ülkenin festivallerinin yapıldığı yerlerde
> insanlar yığınlar halinde üst üste yatıyordu...
> Çocuklar analarının kucaklarında
> Dalgalarla açığa sürüklenmiş balıklar gibi yatmakta...
> Ülkenin birliği dağıldı.

Ülkenin her yanındaki ambarlarda
Yangınlar çıkmış...
Ahırdaki öküze bakan yok,
Çobanı çoktan gitmiş...
Ağıldaki koyuna bakan yok,
Güden çocuk yitip gitmiş...
Şehrin nehirlerinde toz birikmiş,
Tilki yuvasına dönmüşler...
Şehrin tarlalarında tahıl kalmamış,
Rençperler çoktan gitmiş...
Bal ve şarapla dolup taşan hurmalıklar ve bağlardan
Artık dağ dikenleri çıkıyor...
Değerli metaller ve taşlar, lacivert taşı
Etrafa saçılmış...
Ur ve tapınakları
Rüzgara teslim edildi.
Şarkılar ağlamaya dönmüş...
Ur gözyaşlarına teslim edildi.

Uzun bir zaman boyunca bilginler çeşitli ağıt metinlerinin, Sümer'in şehirlerinin art arda ama batıdan, doğudan ve kuzeyden gelen istilacılar tarafından ayrı ayrı yıkılışını anlattıkları görüşüne sahiptiler. Ama *Tanrıların ve İnsanların Savaşları* adlı kitabımızda durumun böyle olmadığını öne sürdük; bu ağıtlar ülke çapında meydana gelen tek bir felaketle, karşısında hiçbir korunmanın, savunmanın ve saklanışın mümkün olmadığı sıra dışı bir afet ve ani bir bela ile ilgiliydiler. Tek, ani ve aşırı etkili bir felaketi öneren görüş bilginler arasında giderek daha çok kabul edilmektedir ama sunduğumuz kanıt, yani bu felaketin "kötü şehirler"in ve batıdaki uzay limanının "yok edilmesi"ne bağlı olduğu henüz kabul görmemiştir. Oluşan atmosferik boşluğun beklenmedik sonucuydu bu; muazzam bir kasırga ve fırtına oluşturup radyoaktif bulutu doğuya, Sümer'e doğru taşımıştı.

Felaketten durdurulamaz bir fırtına olarak söz eden yalnızca ağıt metinleri değildir; başka metinler de Kötülük Rüzgarından

söz etmekte ve bunu, Akdeniz kıyısı yakınlarında bir nükleer patlama olduğu o unutulmaz günün sonucu olarak teşhis etmektedirler:

O gün
Gök ezilip
Yer dümdüz olduğunda
Yüzü girdapla silindiğinde;
Gökler bir gölgeyle kaplanmış gibi
Karardığında;

O gün meydana gelen şuydu:

Göklerden gelen büyük bir fırtına...
Toprak yok eden bir fırtına...
Kötü bir rüzgar, hızla akan bir sel gibi...
Kavurucu bir sıcakla birleşen dövücü bir fırtına...
Gündüz vakti ülkeyi ışıldayan güneşten etti,
Gece vakti yıldızlar ışıldamadılar...

Dehşete kapılan halk zor nefes alabildi,
Kötülük Rüzgarı onları sıkıca yakaladı,
Onlara bir gün daha bile bahşetmedi...
Ağızlara kan doldu,
Başlar kan içinde yuvarlandı...
Yüzler Kötülük Rüzgarı yüzünden soldu.

Ölümcül bulut geçip gittikten sonra, "fırtına şehirden uzaklaştıktan sonra şehir viraneye dönmüştü":

Şehirleri viran etti,
Evleri viran etti,
Ahırları viran etti,
Ağılları boşalttı...
Sümer'in nehirlerinden

Acı su akıttı;
Ekili tarlalarını otlar bürüdü,
Otlaklarında büzüşmüş bitkiler büyüdü.

Ölüm taşıyan bu fırtına, tanrıları bile tehlikeye atmıştı. Ağıtlar tanrıların kendi mekanlarını, tapınaklarını ve türbelerini terk edip pek çok durumda asla geri dönmedikleri Sümer şehirlerini sıralamaktadırlar. Bazıları "kuş gibi uçarak" yaklaşan ölüm bulutundan telaşla kaçtılar. Güvenli bir yere gitmek için aceleyle yelken açmış olan İnanna daha sonra, mücevherlerini ve eşyalarını arkada bıraktığı için şikayet edecekti. Ancak hikaye her yerde aynı değildi. Ur'da Nannar ve Ningal, takipçilerini terk etmeyi reddedip felaketi savuşturması için ne yapılabilecekse yapması için büyük Enlil'e yalvarmışlardı ama Enlil, Ur'un kaderinin değiştirilemeyeceği cevabını vermişti. İlahi çift o kabus gibi geceyi Ur'da geçirdi: "O günün iğrenç kokusundan kaçmadık," yeraltında "karınca gibi" saklandılar. Ama sabah olduğunda Ningal, Nannar/Sin'in hastalandığını fark etti ve "aceleci bir şekilde giyindi," ve hasta eşiyle birlikte sevgili Ur'undan ayrıldı. Lagaş'ta, Ninurta uzaklarda olduğu için Girsu'da tek başına kalmış olan tanrıça Bau bir türlü oradan ayrılamamıştı. Oyalanırken "kutsal tapınağı, şehri için acı acı ağladı." Bu gecikme neredeyse hayatına mal olacaktı: "O gün fırtına ona, Hanıma yetişti." (Aslında bazı bilginler ağıttaki bir sonraki dizenin Bau'nun gerçekten de hayatını kaybettiğine işaret ettiğini düşünmekte: "Bau, sanki ölümlüymüşçesine, fırtına ona yetişmişti.")

Bir zamanların Sümer ve Akkad'ı olan topraklar üzerinde öldürücü orağıyla geniş bir alanı biçen Kötülük Rüzgarının yolu güneyde Eridu'ya, Enki'nin şehrine de uğramıştı. Enki'nin rüzgarın yolundan hayli uzak ama bulut geçtikten sonra şehre geri dönecek kadar yakın bir yere sığındığını öğreniriz. Dönüşünde "sessizliğe boğulmuş, sakinleri birbiri üstüne yığılmış" bir şehir buldu. Ama orada burada hayatta kalanlar vardı ve Enki onları güneye, çöle doğru yönlendirdi. Burası "uygunsuz toprak"tı,

yaşanılmaz bir yerdi ama bilimsel becerilerini kullanan Enki –tıpkı yaklaşık beş asır sonra Yahveh'nin Sina çölünde yaptığı gibi– "Eridu'dan azledilmiş olanlar" için mucizevi bir şekilde su ve yiyecek sağladı.

Kaderin cilvesine bakın ki Kötülük Rüzgarının geniş etki alanının kuzey kıyısında kalan Babil tüm Mezopotamya şehirleri arasında en az etkileneniydi. Babası tarafından uyarılan Marduk, halka şehri terk edip kuzeye doğru hızla ilerlemeleri ve tıpkı yerle bir edilmesinden önce Sodom'dan ayrılmaları için Lut ve ailesine tavsiyede bulunan melekler gibi, "asla arkana bakma" talimatı verdi. Kaçmaları mümkün değilse, "yerin altında bir odaya, karanlığın içine girin" dedi onlara. Kötülük Rüzgarı geçtikten sonra şehirde ne suya ne de yiyeceğe el sürmeyeceklerdi çünkü bunlara "hayaletler dokunmuş" olabilirdi.

Sonunda hava temizlenip ışıdığında, güney Mezopotamya'nın tamamı yerle bir uzanmaktaydı. "Fırtına ülkeyi yerle bir etti, her şeyi sildi süpürdü... Artık kimse anayolların üzerinde yürümüyor, kimse yolunu bulmaya çalışmıyor... Dicle ve Fırat kıyılarında, sadece hasta bitkiler çıkıyor... Bağ ve bahçelerinde yeni bir şey yetişmiyor, çabucak telef oluyorlar... Steplerde irili ufaklı bütün sığırlar seyrekleşti... Ağıllar rüzgara teslim edildi."

Yaşam ancak yedi yıl sonra yeniden canlanmaya başladı. Ninurta'ya sadık olan Elamlı ve Gutili birliklerin desteğinde, eski günlerde taşra merkezler olan İsin ve Larsa'da yerleşik hükümdarların idaresi altında örgütlü toplum Sümer'e döndü. Nippur'daki tapınak ise ancak yetmiş yıl geçmesinin ardından restore edildi, aynı süre daha sonra Kudüs'deki tapınağın restorasyonuna da uygulanacaktı. Ama "kaderleri belirleyen tanrılar", yani Anu ve Enlil geçmişi yeniden diriltmenin bir anlamı olmayacağını anlamışlardı. Enlil'in Ur adına yalvaran Nannar/Sin'e söylemiş olduğu gibi:

> Ur'a krallık sunulmuştu;
> ona sonsuz bir saltanat sunulmamıştı.

Marduk başarmıştı. Babil'de elini sıkıca tutacak, şehri yeniden kuracak ve ziguratı Esagil'i yükseltecek bir kralın seçilmesine ilişkin rüyası çok kısa süre içinde gerçekleşmişti. Duraksayan bir başlangıçtan sonra Babil'in İlk Hanedanı, Hamurabi tarafından ifade edilen tasarlanmış gücü ve güveni sağlamıştı:

Gökten Yer'e inmiş olan
Tanrıların efendisi Ulu Anu,
Ve Gök ve Yer'in efendisi
Ülkelerin kaderlerini belirleyen Enlil,
Enki'nin ilk oğlu Marduk'a
Tüm insanlar üzerinde Enlil-işlevleri tayin ettiler;
Onu gözleyen ve gören tanrılar arasında büyük kıldılar,
Babil adı yücelsin buyurdular,
Onu dünyada üstün kıldılar;
Ve onun tam ortasında, Marduk için
Ebedi krallık kurdular.

Nükleer buluttan etkilenmemiş olan Mısır'da, Koç Çağına geçiş Teb zaferinin ve Orta Krallık hanedanlarının tahta çıkmasının hemen ardından başladı. Nil'in kabarmasına denk düşen Yeni Yıl kutlamaları Yeni Çağa göre ayarlandığında, Ra-Amen'e ithaf edilen ilahiler onu şöyle övmekteydi:

Ey Işıldayan
Kabaran sularda parlayan,
Başını dikti ve alnını kaldırdı;
Göksel yaratıkların en büyüğü Koç'tandır o.

Yeni Krallık idaresinde tapınak caddelerinin iki yanına Koç heykelleri sıralandı ve Karnak'ta Amon-Ra'ya adanan büyük tapınakta, kış gün dönümü gününde açılıp Güneş'in ışıklarının patikadan geçip Kutsallar Kutsalına dek uzanması için içeri girmesini sağlayacak olan gizli bir gözlem tüneğinde gök bilimci rahipler için şu talimatlar yazılmıştı:

Göğün Ufku denilen salona doğru gidesin,
Aha'ya, "Muhteşem ruhun Yalnız yerine"
Göğün bir ucundan diğerine yelken açan Koç'u izlemek için
Yapılmış yüksek odaya tırmanasın.

Koç Çağının yükselişi Mezopotamya'da takvimde ve göksel yıldızların listelerinde yapılan yavaş ama kesin değişikliklerle kabul edildi. Eskiden Boğa ile başlayan bu gibi listeler artık Koç ile başlamaktaydı ve ilkbahar ekinoksu ve Yeni Yıl ayı olan Nisan'ın ardına Boğa yerine Koç burcu yazılmaktaydı. Bunun bir örneği, daha önce otuz altı parçaya bölme adetinin kökeni ile bağlantılı olarak ele aldığımız (bkz. Şekil 102) Babil usturlabıdır ("yıldızları alan"). Usturlapta ilk ay olan Nisannu'yu tanımlayan gök cismi olarak İku yıldızının adı açıkça yazılmıştı. İku, Koç takımyıldızının "alfa" veya baş yıldızıydı; "erkek koyun" anlamına gelen Arapça adıyla bilinmektedir: *Hamal*.

Göklerde ve Yer'de Yeni Çağ başlamıştı.

"Kaldeliler"in Yunanlılara aktardıkları astronomide ve sonraki iki bin yılda bu çağ baskın olacaktı. M.Ö. dördüncü yüzyılın son yıllarında Büyük İskender –tıpkı 2.500 yıl önce Gılgamış'ın yaptığı gibi– gerçek babasının Mısır tanrısı Amon olması sebebiyle ölümsüzlüğe hakkı olduğuna inanmış ve bunu doğrulatmak üzere bu tanrının Mısır'ın batı çölündeki kehanet merkezine gitmişti. İstediği onayı alan İskender üstünde Koç boynuzlarıyla süslenmiş kendi suretinin olduğu gümüş sikkeler bastırmıştı (Şekil 160).

Birkaç yüzyıl sonra Koç da soldu ve yerine Balık geçti. Ama o çağ zaten bildiğimiz tarihtir.

Şekil 160

- 13 -

SONRASI...

Marduk Yer'deki üstünlüğünü kesinleştirmek için Gök'teki üstünlüğünü kesinleştirmeye girişmişti. Bu amaca ulaşmanın başlıca yolu Yaratılış Destanı'nın her yıl halka okunduğu şu en önemli Yeni Yıl kutlamasından geçmekteydi. Amacı yalnızca temel kozmogoni, Evrim hikayesi ve Anunnakilerin gelişine dair halkı bilgilendirmek olmayan, ayrıca Tanrılar ve İnsanlara dair temel dinsel kuralları belirtmek ve yeniden tesis etmenin bir yolu da olan bir gelenekti bu.

Yaratılış Destanı işte bu nedenle fikirleri aşılamak ve tekrar aşılamak için kullanışlı ve güçlü bir araçtı ve Marduk ilk işlerinden biri olarak bugüne dek görülmüş en büyük sahtekarlığı tesis etti: Yaratılış Destanının içinde "Nibiru" geçen her yerinin "Marduk" ile değiştirildiği bir Babil versiyonu yazıldı. Böylece bir göksel tanrı olarak dış uzaydan çıkıp gelen, Tiamat ile savaşan, Tiamat'ın ikiye ayrılan parçalarından Dövülmüş Bileziği (Asteroit Kuşağını) ve Dünya'yı oluşturan, Güneş Sistemini yeniden düzenleyen ve yörüngesi diğer tüm göksel tanrıları (gezegenleri) "bir ilmek gibi" kuşattığından onları Marduk'un heybetine tabi kılan Büyük Tanrı haline gelen hep Marduk oldu. Bunun sonrasında ortaya çıkan göksel duraklar, yörüngeler, devreler ve fenomenler hep Marduk'un şaheserleriydi; yörüngesiyle İlahi Zamanı, takımyıldızları tanımlayarak Göksel Zamanı ve

Dünya'ya yörüngesel konumunu ve yana eğikliğini vererek Dünya Zamanını belirleyen oydu. Tiamat'ın baş uydusu Kingu'yu belirmeye başlayan bağımsız yörüngesinden edip Dünya'nın uydusu, yani ayların gelişini haber vermesi için büyüyüp küçülen Ay haline getiren de yine Marduk'tu.

Marduk gökleri bu şekilde yeniden düzenlerken bazı şahsi hesapları kapatmayı da unutmadı. Geçmişte, Anunnakilerin ana yurdu olan Nibiru gezegeni Anu'nun meskeniydi ve dolayısıyla onunla ilişkilendiriliyordu. Nibiru'yu kendine uydurmuş olan Marduk, Anu'yu daha küçük, Uranüs dediğimiz gezegen sırasına indirdi. Marduk'un babası Enki genellikle Ay ile ilişkilendirilirdi; ama Marduk artık ona –en dıştaki, Neptün dediğimiz– "bir numaralı" gezegen olma onurunu bahşetti. Sahtekarlığı örtmek ve durum hep böyleymiş gibi görünmesini sağlamak amacıyla Yaratılış Destanının Babil versiyonunda (açılış dizesinden dolayı *Enuma eliş* olarak biliyoruz) gezegen adlarına Sümer terminolojisini uygulanmıştı; böylece bu gezegene NUDİMMUD, "Hünerli Yaratıcı" adı verildi. Bu, Enki'nin Mısır dilindeki unvanı olan *Khnum* ile tam olarak aynı anlamı taşıyordu.

Marduk'un oğlu Nabu'nun karşılığı olacak bir gök cismi gerekiyordu. Bunun için, normalde Enlil'in genç oğlu İşkur/Adad ile özdeşleştirilen ve bizim Merkür dediğimiz gezegen istimlak edilip Nabu'ya tahsis edildi. Marduk'un Büyük Piramit'ten salıverilmesini ve buraya diri diri gömülme cezasının sürgüne (iki sürgünün ilki) çevrilmesini borçlu olduğu sevgili eşi Sarpanit de unutulmadı. İnanna/İştar'dan hıncını almış olan Marduk onu, Venüs dediğimiz gezegen ile bağdaştırılmaktan yoksun bırakıp bu gezegeni Sarpanit'e bağışlamıştı. (Ancak görüldü ki Adad'dan Nabu'ya geçiş Babil astronomisinde kısmen yer bulduysa da İştar'ın yerine Sarpanit'in konulması benimsenmedi.)

Enlil bir kenara itilemeyecek kadar güçlüydü. Enlil'in (Yedinci Gezegenin, yani Dünya'nın tanrısı olan) göksel konumunu değiştirmek yerine Marduk, Enlil'in rütbesi olan ve Anu'nun altmış sayısıyla belirtilen en üst rütbesinin ardından gelen elliyi kendisine uydurdu (Enki'nin sayısal rütbesi ise kırk idi). Bu ele

geçirme *Enuma eliş*'e, destanın yedinci ve son tabletinde Marduk'un Elli Adının sıralanmasıyla dahil edildi. Kendi adı "Marduk" ile başlayıp göksel adı "Nibiru" ile biten bu listedeki her isme övgü dolu bir açıklama eşlik etmekteydi. Yeni Yıl kutlamaları sırasında elli adın okunuşu tamamlandığında dile gelmemiş başarı, yaratıcı işler, hayırseverlik, idarecilik ve üstünlük kalmıyordu... "Bu Elli İsimle", diye belirtmekteydi destanın son iki dizesi, "ilan etti Büyük Tanrılar onu; Elli unvanıyla onu üstün kıldılar." Rahip yazıcılardan biri tarafından eklenen sonsöz bu Elli İsmi, Babil'de okunması gerekenler listesine sokmuştu:

Unutmasınlar sakın,
Başta gelenler onlara açıklasın;
Bilge ve bilgili olanlar
Bunları tartışsınlar;
Baba bunları tekrar tekrar okusun
Ve oğluna aktarsın.

Marduk'un göklerde üstünlüğü ele geçirişine yeryüzünde buna paralel dinsel değişimler eşlik etti. Diğer tanrılar, Anunnaki liderleri –hatta doğrudan rakipleri– ne cezalandırıldı ne de ortadan kaldırıldılar. Bunun yerine, onların çeşitli vasıflarının ve güçlerinin Marduk'a aktarıldığı iddiasıyla Marduk'a tabi kılındıkları ilan edildi. Dağlardan akan suların önüne set çekip sulama kanalları kazarak insanoğluna tarımı veren Ninurta çiftçilik tanrısı olarak biliniyorduysa bu işlev artık Marduk'a aitti. Yağmur ve fırtınalar tanrısı Adad idiyse, artık Marduk "yağmurların Adad'ı"ydı. Babil tabletlerinde günümüze ancak kısmen kalabilmiş olan liste şöyle başlamaktadır:

Ninurta	= Çapaların Marduk'u
Nergal	= Saldırının Marduk'u
Zababa	= Adam adama çarpışmanın Marduk'u
Enlil	= Efendilik ve basiretin Marduk'u
Nabium	= Sayıların ve hesaplamanın Marduk'u
Sin	= Gecenin aydınlatıcısının Marduk'u

Şamaş	= Adaletin Marduk'u
Adad	= Yağmurların Marduk'u

Bazı bilginler tüm ilahi güçlerin ve işlevlerin bu şekilde tek ele toplanmasıyla Marduk'un tek kadiri mutlak tanrı kavramını başlattığını, bunun kutsal metinlerdeki peygamberlerin tektanrıcılığına yönelik bir adım olduğunu düşünmektedirler. Ama bu görüş tek Mutlak Yaradan'a inanç ile bir tanrının diğer tüm tanrılara üstün olduğu bir dini, bir tanrının diğerlerine baskın çıktığı bir çoktanrıcılığı birbirine karıştırmak olur. *Enuma eliş*'in sözleriyle söyleyecek olursak Marduk "tanrıların Enlil'i", onların "Rab'bi" haline gelmişti.

Artık Mısır'da yerleşik olmayan Marduk/Ra "Görülmeyen", yani Amen haline geldi. Yine de ona adanan Mısır ilahileri onun üstünlüğünü ilan ederken onun artık "tanrıların tanrısı," "diğer tanrılardan çok daha kudretli" olduğuna ilişkin yeni teolojiyi çağrıştırmaktaydılar. Teb'de bestelenen ve *Leiden Papirüsü* olarak bilinen papirüs üstüne yazılmış halde bulunan bu ilahilerden biri "Akdeniz'in ortasında olan adalar" onun adını "yüce, ulu ve güçlü" olarak tanıdıktan sonra "tepe ülkelerin halkları hayranlıkla aşağıya indiler; her isyancı ülke senin dehşetinle doldu" diye anlatmaktadır. Amen-Ra'ya itaat etmeye başlayan diğer ülkeleri de sıraladıktan sonra altıncı kıta bu tanrının Tanrılar Diyarına –bizce burası Mezopotamya'dır– gelişini ve orada Amon'un yeni tapınağının –bizce bu Esagil'dir– nasıl inşa edildiğini tarife koyulur. Metin, Gudea'nın tüm o az bulunur inşaat malzemelerini yakın ve uzak ülkelerden getirdiğini anlatışının adeta aynısıdır: "Dağlar senin için taş bloklar verdiler, tapınağının büyük kapıları yapılsın diye; denizin üstünde gemiler, rıhtımlarda yüklenmiş ve huzuruna varmak için yola çıkmış." Her ülke, her halk öfke yatıştıracak adaklar sunmaktaydılar.

Amen'e yalnızca insanlar değil diğer tüm tanrılar da hürmet sunmaktaydılar. İşte Amen-Ra'yı tanrıların kralı olarak öven papirüste yer alan sonraki kıtalardan bazı dizeler:

Göklerden çıkıp gelen tanrılar grubu senin önünde dizilip ilan ettiler:

"Efendilerin Efendisinin ihtişamı büyüktür...
Efendi odur!"
Evrensel Efendinin düşmanları alt edildi;
Gökte ve Yerde artık hiçbir hasmı yok,
Sen muzaffersin Amen-Ra!

Sen diğer tanrıların hepsinden de kudretli olansın.
Sen tek Tek Olan'sın.
Evrensel tanrı:
Tüm şehirlerden daha güçlü olan, senin şehrin Teb'dir.

Diğer Büyük Anunnakileri ortadan kaldırmayıp onları kontrol ederek denetlemek ustalıklı bir siyasetti. Esagil'in kutsal mahallesi şanına yaraşır bir ihtişamla inşa edildiğinde Marduk önde gelen diğer ilahları, Babil'e gelip bu mahalle içinde her biri için ayrı inşa edilmiş özel türbelerde kalmaya davet etti. Destanın Babil versiyonunun altıncı tableti Marduk'un kendi tapınak meskeni tamamlanıp da diğer Anunnakiler için türbeler inşa edildiğinde Marduk'un herkesi bir şölene davet ettiğini anlatmaktadır. "Burası Babil, mekan sizin eviniz!" dedi Marduk. Onun davetini kabul ederek diğerleri Babil'i adının tam anlamıyla "Tanrıların Kapısı", Babili kıldılar.

Bu Babil versiyonuna göre diğer tanrılar Marduk'un üstünde oturduğu yüksek tahtın önündeki yerlerini aldılar. Aralarında "yedi kader tanrısı" da vardı. Şölen yemeğinden ve tüm ayinlerin gerçekleştirilmesinden, "kuralların tüm işaretlere göre sabitlendiğinin" doğrulanmasından sonra:

Enlil silahını, yayını kaldırıp
Tanrıların huzurunda yere koydu.

Enlilcilerin liderinin "barış içinde birlikte yaşama" anlamın-

daki bu sembolik açıklamasını anlayan Enki konuştu:

> Oğlum, Öç Alıcı, yüceltilsin;
> Onun saltanatı üstün olsun,
> Rakipsiz olsun.
> İnsan ırkına son günlere dek çobanlık etsin,
> Onun usullerini hiç unutmadan ilan etsinler.

Marduk onuruna insanların ve Babil'de toplanan diğer tanrıların yerine getirmesi gereken tüm ibadet görevlerini sıralayan Enki diğer Anunnakilere şunu söyledi:

> Bize gelince, ilan edilen adlarıyla o
> Bizim tanrımızdır!
> Gelin şimdi onun Elli Adını ilan edelim!

Onun Elli Adının ilan edilmesiyle, yani Marduk'a bir zamanlar Enlil'in ve Ninurta'nın olan elli rütbesinin bahşedilmesiyle birlikte Marduk Tanrıların Tanrısı haline geldi. Tek Tanrı değil de diğer tanrıların itaat etmesi gereken tanrı oldu.

Babil'de ilan edilen yeni din bir tektanrıcı dinden hayli uzak olsa da bilginler (özellikle de yirminci yüzyılın başlarında) Babil'de Trinite (Üçlü) kavramının ortaya çıkıp çıkmadığı konusunda fikir yürütüp ateşli tartışmalar yapmışlardır. Babil'in Yeni Dininin Enki-Marduk-Nabu soyunu ve Oğul'un ilahiliğinin bir Kutsal Baba'dan geldiğini vurguladığı kabul edilmiştir. Enki'nin ona "Oğlumuz" diye gönderme yaptığına işaret edilmiştir; zaten onun adı, MAR.DUK "Saf Yerin Oğlu" (P. Jensen), "Kozmik Dağın Oğlu" (B. Meissner), "Parlak Günün Oğlu" (F. J. Delitzch), "Işığın Oğlu" (A. Deimel) veya yalnızca "Gerçek Oğul" (W. Paulus) anlamına gelmektedir. Tüm bu önde gelen Asurologların Alman olması, Almanya'nın siyasi ve haberalma amaçlarına hizmet de etmiş, 1899'dan başlayıp I. Dünya Savaşının sonunda Irak 1917'de İngilizlerin eline geçene dek kesilmeden sürdürülen kazı zincirini yürütmüş olan bir arkeolojik der-

neğin, Deutsche-Orient-Gessllschaft'ın bu konuya gösterdiği özel ilgiden kaynaklanmaktadır. Kutsal kitaplardaki yaratılış hikayesinin Mezopotamya kökenli olduğuna ilişkin giderek artan farkındalığın tam ortasında kadim Babil'in (kalıntılar esasen M.Ö. yedinci yüzyıldan kalmış olsalar da) günışığına çıkartılması alimler arasında *Babel und Bibel*, yani Babil ve Kitabı Mukaddes temalı tartışmalara ve sonra da teolojik tartışmalara yol açmıştı. Marduk'un mezara gömülmesi ve ardından baskın ilah olmak üzere yeniden ortaya çıkışı hikayesi keşfedildikten sonra yapılan incelemeler (Witold Paulus tarafından yapılan) *Was Marduk Urtyp Christie?* (Marduk, İsa'nın Prototipi miydi?) diye sormaktaydı.

Asla çözülemeyen bu mesele I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa, özellikle de Almanya daha zorlu sorunlarla yüz yüze kaldığından bir kenara bırakıldı. Kesin olan şey, Marduk ve Babil'in M.Ö. 2000 civarında başlattığı Yeni Çağ *kendisini yeni bir din*, bir tanrının diğer hepsine baskın çıktığı bir tür çok tanrıcılık olarak tezahür ettirmişti.

Mezopotamya dininin dört bin yılını inceleyen Thorkild Jacobsen [*The Treasures of Darkness* (Karanlığın Hazineleri)] M.Ö. ikinci binyılın başlangıcındaki ana değişimin bundan önceki iki binyılın evrensel tanrılarının yerine ulusal tanrıların ortaya çıkması olduğunu belirlemiştir. İlahi güçlerin daha önceki çoğulluğu, yalnızca tanrılar arasında değil iyi ve kötü arasında da "ayrım, değerlendirme ve seçim yapabilme becerisini gerektirmekteydi" diye yazmıştır Jacobsen. Diğer tüm tanrıların güçlerini üstlenen Marduk bu gibi seçimleri feshetmişti. Jacobsen [*Toward the Image of Tammuz* (Tammuz'un Suretine Doğru) başlıklı çalışmasında] "Marduk'un ulusal karakteri, dinin ve politikasının daha da ayrılmaz biçimde bağlandığı" ve tanrıların "işaretler ve kehanetler sayesinde kendi ülkelerinin politikalarına aktif biçimde yol gösterdikleri" bir durum oluşturmuştu demektedir.

Politikaya ve dine "işaretler ve kehanetler" yoluyla yol gösterilmesinin ortaya çıkışı Yeni Çağın gerçekten de en büyük ye-

niliğiydi. Göksel işaret ve kehanetlerin zodyaktaki değişimin gerçek başlangıcını belirlemede ve Dünya'da kimin üstün olacağını kesinleştirmede oynadığı rol düşünüldüğünde bu hiç şaşırtıcı değildi. Birkaç bin yıl boyunca Anunnakileri etkileyen kararları veren Anu, Enlil ve diğer Anunnaki liderlerinden oluşan Kaderleri Belirleyen Yediler'in sözüydü; insanoğlu söz konusu olduğu kadarıyla Emirler Efendisi tek başına Enlil idi. Artık kararlara yol gösteren şey işaretler ve kehanetlerdi.

Daha önce de alıntı yapmış olduğumuz "kehanet metinleri"nde baş tanrılar göksel işaretlerin yanı sıra veya bunlar çerçevesinde bir rol oynamaktaydılar. Yeni Çağ geldiğinde göksel işaretler –gezegen kavuşumları, tutulmalar, ay haleleri, yıldızların arka planı vs.– kendi başlarına yeterliydiler ve tanrısal hiçbir müdahale veya katılım gerekmiyordu: Kaderleri yalnızca gökler söyleyebiliyordu.

Babil metinleri ve M.Ö. ikinci ve birinci binyıldaki komşu ulusların metinleri bu tarz Kehanetler ve onların yorumlarıyla doludurlar. Zaman geçtikçe bu yorumlamalar göksel fenomenleri yorumlamak üzere el altında özel *beru* (en iyi tercümesiyle "falcı") rahipleri de olan, böyle adlandırmak isterseniz eğer, tam bir bilim haline geldi. İlk başlarda Üçüncü Ur Hanedanı zamanında başlayan eğilimi devam ettiren bu tahminler devlet meseleleriyle, yani kralın ve hanedanının kaderiyle ve ülkenin talihiyle ilgiliydiler:

> Ay'ı bir hale çevreler ve
> Jüpiter bunun içinde kalırsa;
> Aharru ordusundan bir istila gelecektir.
>
> Güneş baş ucu noktasına eriştiğinde karanlıksa;
> ülkenin günahkarlığı boşa çıkacaktır.
>
> Venüs Akrep'e yaklaştığında;
> kötülük rüzgarları ülkeye gelecektir.

Siwan ayında Venüs Yengeç'te göründüğünde;
kralın rakibi olmayacaktır.

Güneş'i bir hale sarar ve açılış noktası
güneye bakarsa; rüzgar güneyden esecektir.
Ay'ın gözden kaybolduğu gün rüzgar
güneyden eserse; göklerden yağmur inecektir.

Jüpiter yılın başlangıcında görünürse;
O yıl mısır bol olacaktır.

Gezegenlerin zodyak takımyıldızlarına "girişleri"nin söz konusu gezegenin (iyi veya kötü) etkisini güçlendiren işaretler olarak özellikle önemli olduğu düşünülüyordu. Gezegenlerin zodyak takımyıldızları içindeki konumları *Manzallu* ("duraklar") terimiyle tarif edilmekteydi; bundan İbranca çoğul *Mazzaloth* terimi (Eski Ahit, 2. Krallar, 23:5) ve ondan da iyi veya kötü talih olabilen tekil *Mazal* ("talih, şans") terimi türemiştir.

Yalnızca takımyıldızlar ve gezegenler değil ayrıca çeşitli aylar da –bazıları, Babil döneminde, Marduk'un düşmanları olan– çeşitli tanrılarla ilişkilendirildiğinden göksel fenomenin zamanı da büyük önem taşımaktaydı. Bir örnekte görüldüğü gibi kehanette şöyle denilmektedir: "Eğer Ay Ayaru ayında üçüncü vardiyada tutulursa" ve belirli başka gezegenler belirli konumlardaysa, "Elam kralı kendi kılıcıyla düşecek... tahta oğlu çıkmayacak; Elam tahtı boş kalacak."

Çok büyük bir tablet (VAT-10564) üstünde yer alan ve on iki sütuna ayrılmış olan bir Babil metni belirli aylarda yapılması ve yapılmaması gerekenleri sıralamaktadır: " Bir kral yalnızca Şebat ve Adar'da tapınak inşa edebilir veya kutsal bir yeri tamir ettirebilir... Kişi evine Nissan'da dönebilir." S. Langdon tarafından [*Babylonian Menologies and the Semitic Calendars* (Babil Menolojileri ve Sami Takvimleri] "büyük Babil Kilise Takvimi" olarak adlandırılan metinde ayrıca pek çok kişisel faaliyet için (örneğin, eve gelin getirmek için en elverişli zaman) şanslı ve şans-

sız aylar, hatta günler ve yarım günler sıralanmaktadır.

Kehanetler, tahminler ve talimatlar giderek daha kişisel bir yapıya büründükçe kişisel doğum haritası yorumlarına dönüşmeye başladılar. İlla kral olması gerekmeyen belirli bir kişi bir hastalıktan kurtulacak mıydı? Hamile anne sağlıklı bir çocuk doğuracak mıydı? Belirli zamanlar ve belirli işaretler şanssızlık getiriyorsa kişi bu talihsizlikten nasıl kurtulabilirdi? Zamanla bu amaç için sihirler icat edildi; örneğin bir metinde "ışık veren yıldıza" reçetede yazılan sözlerin okunmasıyla bir adamın sakalının seyrekleşmesini önlemek için kullanılan deyişler bile yer almaktadır. Bunları, üstüne savuşturucu dizelerin yazıldığı muskaların ortaya çıkışı izledi. Zaman geçtikçe, çoğunlukla bir ipe takılıp boyuna asılarak kullanılan muskaların malzemesi de fark yaratır oldu. Hematitten yapılmışsa, bir talimatta yazıldığına göre, "insan elde etmiş olduklarını kaybedebilirdi." Öte yandan lacivert taşından yapılma bir muska takan kişinin "güce sahip olacağı" kesindi.

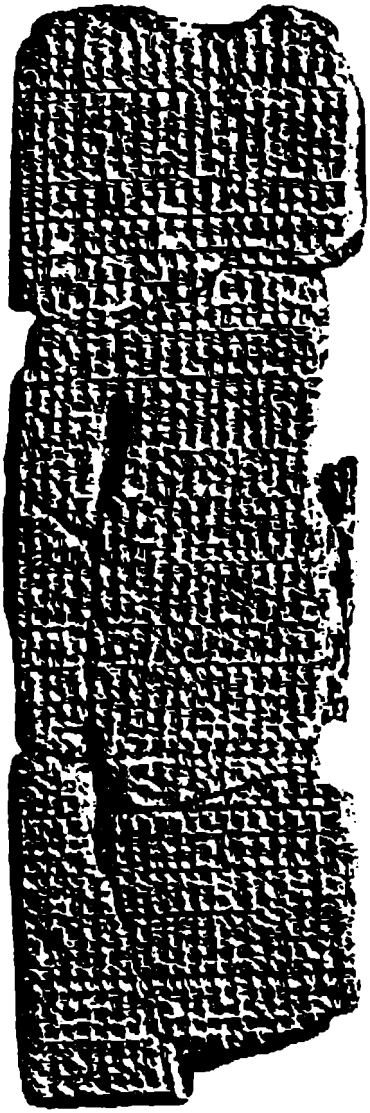
Arkeologlar Asur kralı Asurbanipal'in ünlü kütüphanesinde üstlerinde alametlere ilişkin metinlerin yer aldığı iki binden çok kil tablet bulmuşlardır. Bunların çoğu göksel fenomenlerle ilgili idiyse de hepsi de böyle değildi. Bazıları rüyalardaki alametlerle, bazıları "su ve zeytinyağı" işaretlerinin (suya dökülen zeytinyağının oluşturduğu desenler) yorumları ve hatta kurban törenlerinden sonra hayvan bağırsaklarının anlamı ile ilgiliydiler. Astronomi astroloji haline gelmişti ve astroloji de kahinliğe, falcılığa ve büyücülüğe dönüştü. R.Camblell Thompson kehanet metinlerinin başlıcalarını biraraya getirdiği derlemeye *The Reports of the Magicians and Astrologers of Nineveh and Babylon* (Ninova ve Babil Büyücülerinin ve Astrologlarının Bildirdikleri) adını vermekte haklıydı.

Yeni Çağ niçin tüm bunları doğurmuştu? Beatrice Goff [*Symbols of Prehistoric Mezopotamia* (Tarih Öncesi Mezopotamya'nın Sembolleri)] bunun sebebi olarak daha önceki binyıllar boyunca toplumu birarada tutan tanrılar-rahipler-krallar çerçevesinin yıkılışını göstermektedir. "Yaşayanların tüm meseleleri-

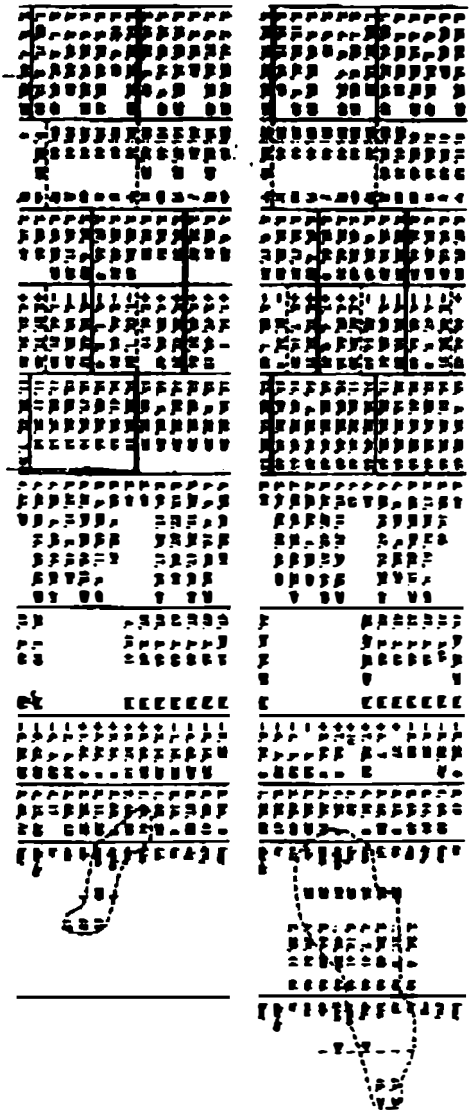
nin bu gibi 'büyülü' uygulamalarla çok yakından bağlantılı hale geldiği" koşulları önleyecek "ne aristokrasi, ne ruhbanlık ne de aydın sınıf vardı." Eski Tanrılar "kült merkezleri"ni bırakıp gittiklerinden beri halk zorlu zamanlarda onlara en azından yol gösterecek alametler ve kehanetler aradıkları için astronomi astrolojiye dönmüştü.

Aslına bakılacak olursa astronomi bile Sümer'in başarılarının iki bin yılı boyunca olduğu halde değildi artık. M.Ö. birinci binyılın ikinci yarısında Yunanlıların "Kalde" astronomisini çok ünlü ve çok değerli göstermesine rağmen bu yine de verimsiz bir astronomiydi, modern astronominin üstüne kurulduğu pek çok ilkenin, yöntemin ve kavramın ilk ortaya çıktığı yer olan Sümer'dekinden çok ama çok uzaktı. *The Exact Sciences in Antiquity* (Eski Çağlarda Kesin Bilimler) adlı kitabında O. Nugebabuer "Bir dönemin genelde kabul edilen tarifi ile kaynakların ayrıntılı incelenmesinden yavaşça ortaya çıkan sonuçlar arasında böyle derin bir boşluk oluşu bilim tarihinde neredeyse hiç görülmemiştir," diye yazmaktadır. "Babil astronomisinde gözlemlerin o çok alçakgönüllü rolü ile kıyaslandığında matematiksel teorinin büyük bir rol oynadığı açıktır." Babillilerin astronomi tabletlerinin incelenmesi bu "matematiksel teori"nin kil tabletler üzerine *sanki bilgisayar çıktılarıymışlarcasına* basılmış –bu terimi özellikle kullanıyoruz– sütunlar ardına sütunlar boyunca rakam sıralarıdır! Şekil 161 böyle bir (parçalanmış) tabletin fotoğrafıdır; Şekil 162 ise böyle bir tabletin içeriğinin modern rakamlara dönüştürülmüş halidir.

Mayaların Venüs gezegeniyle ilgili olan ama gerçek Maya gözlemlerine dayandıklarına ilişkin herhangi bir gösterge içermeyen, daha çok bir veri kaynağını izleyen sayfalar dolusu glifin yer aldığı kodekslerinden pek de ayrı olmayan bu Babil listeleri de Güneş, Ay ve gözle görünen gezegenlerin *tahmin edilmiş* son derece ayrıntılı ve doğru konumlarını sıralamaktadırlar. Bununla birlikte Babil örneğinde konumların ("Ephemerides" denilen) listelerine tamamlayıcı tabletler üstünde bu konumların nasıl hesaplanacağını adım adım anlatan işlem metinleri eş-

Şekil 161

Şekil 162

lik etmektedir; bunlar örneğin, Güneş'in ve Ay'ın yörünge hızlarını ve gereken diğer etkenleri içeren sütunlardan alınan verileri hesaba katarak Ay tutulmalarını *elli yıl önceden* hesaplama talimatlarını içermektedirler. Ama, der O. Neugebauer [*Astronomical Cunieform Texts* (Çivi Yazısıyla Astronomi Metinleri)], "ne yazık ki bu işlem metinlerinde yöntemin ardındaki 'teori' diyebileceğimiz şey yer almamaktadır."

Neugebauer şunu da belirtmiştir: "Yine de bu teori mevcut olmuş olmalıydı çünkü çok ayrıntılı bir plan olmaksızın bu yüksek karmaşıklıktaki hesaplama şemalarını icat etmek imkansızdır." Yazar tabletlerdeki çok düzgün yazıya ve dikkatle düzenlenmiş sütunlar ve sıralara bakıldığında bu Babil tabletlerinin yine böyle özenle ve doğrulukla düzenlenmiş olup çok daha eskiden beri zaten mevcut olan kaynaklardan titizlikle *kopyalandıklarının* açık olduğunu söylemektedir. Sayı dizilerinin temel aldığı matematik Sümerlerin altmışlık sistemidir ve kullanılan terminoloji –zodyak takımyıldızları, ay adları ve elliden fazla astronomi terimi– tamamıyla Sümerceydi. Dolayısıyla bu Babil verilerinin kaynağının Sümerce olduğuna hiçbir kuşku yoktur; Sümer dilinde yazılmış "işlem metinleri"ni Babil diline çeviren Babillilerin hepsi bunları nasıl kullanacaklarını bilmekteydiler.

Astronomi gözleme ilişkin özelliklerini ancak M.Ö. sekizinci veya yedinci yüzyılda, şimdilerde Yeni Babil dönemi denilen tarihte geri kazanabildi. Bunlar, bilginlerin "astronomların günceleri" dedikleri [örneğin A. J. Sachs ve H. Hunger, *Astronomical Diaries and Related Texts from Babylonia* (Babil'den Astronomi Günceleri ve İlgili Metinler)] metinlere kaydedilmişlerdi. Yazarlar Helen, Pers ve Hint astronomi ve astrolojisinin bu kayıtlardan türediğine inanmaktadırlar.

Astronomide ortaya çıkan gerileme ve yozlaşma bilim dallarında, sanatta, hukukta ve toplumsal yapıdaki genel gerileme ve yozlaşmanın bir belirtisiydi.

Babil'den çıkmış olup da Sümer'in kültür ve uygarlığa yaptığı katkılar bakımından sayısız olan "ilk"lerini fersah fersah geçen veya ona eş olan tek bir "ilk" bile bulmak çok zordur. Alt-

mışlık sistem ve matematik teorileri hiçbir iyileştirme eklenmeksizin korunmuştu. Tıp yozlaşıp büyücülükle eş değer bir hale geldi. Sümer'in Gök Boğasının Eski Çağının yerini Babil'in Koçunun Yeni Çağına bıraktığı dönemi inceleyen bilginlerin o günlere "karanlık bir dönem" demelerine şaşmamalı.

Babilliler, tıpkı Asurlar ve onları izleyen diğerleri gibi, Sümerlerin icat ettiği (ve *Kozmik Tohum** adlı kitabımızda göstermiş olduğumuz gibi, gelişmiş geometri ve matematik teorilerine dayanan) çivi yazısını neredeyse Yunan çağına dek koruduular. Ama herhangi bir iyileştirme yapmak yerine, Eski Babil tabletleri giderek daha kargacık burgacık bir yazıyla yazılır oldu. Sümerlerin metinlerinde okullara, öğretmenlere, ev ödevlerine ilişkin göndermeler sonraki asırlar içinde hiç mevcut değildi. Bizimkiler de dahil gelecek nesillere miras kalan "bilgelik" metinleri, şiirler, deyişler, alegoriler ve de güneş sistemine, Göğe ve Yere, Anunnakilere, insanın yaratılışına ilişkin verileri sağlamış olan tüm o "mitler"i içeren Sümer yaratıcı edebiyat geleneği de yok olup gitmişti. Bunların ancak bin yıl kadar sonra İbranca Kitabı Mukaddes'te yeniden ortaya çıkan bir edebi tarz olduğunu belirtmeliyiz. Babil'in kalıntılarının bir buçuk asır boyunca kazılıp gün ışığına çıkartılmasının sonucu askeri harekatları ve fetihleriyle övünen veya kaç esir alınıp kaçının başının kesildiğini anlatan hükümdarlarca bırakılan metinler ve yazıtlardı; halbuki Sümer kralları (örneğin Gudea) kendi yazıtlarında inşa ettirdikleri tapınaklarla, kazdırdıkları su kanallarıyla, yaptırdıkları güzel sanat eserleriyle övünmekteydiler.

Eski günlerin şefkatinin ve zerafetinin yerini sertlik ve kabalık almıştı. Babil'in İlk Hanedanında tahta çıkan altıncı hükümdar olan Hamurabi yürürlüğe koyduğu kanunlarıyla, "Hamurabi Yasası" ile ünlenmişti. Ancak bu aslında suçları ve karşılığında verilen cezaları sıralayan bir listeydi; halbuki bin yıl kadar öncesinde Sümer kralları toplumsal adalet yasalarını ilan etmişlerdi, onların yasaları dulları, yetimleri ve zayıfları korumakta ve "bir dulun eşeğini alıp götürmeyeceksin" veya "gün-

Kozmik Tohum, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 2004.

delikçinin ücretini geciktirmeyeceksin" gibi maddeler içermekteydi. Ve hataları cezalandırmak değil de insanlararası ilişkileri yönlendirme amaçlı olan Sümer hukuk kavramları yine, Sümer'in yıkılışından yaklaşık altı yüzyıl sonra ancak Kitabı Mukaddes'teki On Emir'de tekrar ortaya çıkarlar. Sümer hükümdarları EN.Sİ, yani "Adil Çoban" unvanını aziz tutarlardı. Agade'de (Akkad) başa geçmesi için İnanna tarafından seçilen ve bizim I. Sargon dediğimiz hükümdarın adı aslında *Şarru-kin* idi, yani "Adil Kral." Babil kralları (ve sonraki Asur kralları) ise halkın "çoban"ı olmaktansa kendilerine "dört bölgenin kralı" demişler ve " Kralların kralı" olmakla övünmüşlerdir. (Yudea'nın en büyük kralı olan Davud'un bir çoban olması hayli semboliktir.)

Bu Yeni Çağda eksik olan şey müşfik sevgi ifadeleriydi. Kötüye giden şeylerin uzun listesi içinde bu pek önemli bir madde değilmiş gibi görünebilir ama biz bunun en tepeden, Marduk'un kendisinden başlayıp en aşağıya dek hüküm süren derin bir düşünce tarzının bir tezahürü olduğuna inanıyoruz.

Sümer şiiri çok miktarda aşk ve sevişme şiiri içermekteydi. Bazılarının İnanna/İştar ve onun sevgili eşi Dumuzi ile ilgili olduğu doğrudur. Diğerleri ise kralları tarafından ilahi eşlerine şarkı formunda okunmaktaydı. Ama halktan gelin ve damatların veya karı kocaların veya ana baba sevgisinin ve şefkatinin belirteci olan şiirler de vardı. (Ve bir kez daha, bu tarz ancak birkaç yüz yıl sonra İbranca Kitabı Mukaddes'te, Neşideler Neşidesi kısmında ortaya çıkmıştır.) Babil'deki bu dışlamanın kaza eseri olmayıp kadınların ve onların toplum hayatındaki rolünün Sümer dönemine kıyasla genel bir inişe geçmesinin bir parçası olduğuna inanıyoruz.

Sümer ve Akkad'da kadınların hayatın her alanındaki kayda değer rolü ile Babil'in yükselişiyle birlikte bunun belirgin bir inişe geçişi son zamanlarda özel incelemeler ve birkaç uluslararası konferansta ele alınıp incelenmeye başlanmıştır; örneğin 1976'da basılan ve editörlüğünü Denise Schmandt-Besserat'ın yaptığı [*The Legacy of Sumer* (Sümer'in Mirası)] "Austin/Texas Üniversitesindeki Orta Doğu Konulu Dersler" veya konu başlı-

ğı "kadim Yakın Doğu'da kadın" olan ve 1986'da düzenlenen *33. Rencontre Assyriologique Internationale* (Uluslararası Asuroloji Tartışması) konferansında verilen tebliğler. Biraraya getirilen kanıtlar Sümer ve Akkad'ta kadınların yalnızca yün eğirme, dokuma, süt sağma veya aile ve ev işlerini görmekle ilgilenmeyip doktor, ebe, hemşire, vali, öğretmen, güzellik uzmanı ve kuaför gibi "profesyonel" işlere de sahip olduklarını göstermektedir. Keşfedilen tabletlerden yakın zamanlarda elde edilen kanıtlar kadınların kayıtlara geçen en eski zamanlardan itibaren şarkıcı ve müzisyen, dansçı ve şölen düzenleyici gibi çeşitli görevler aldıklarını tarif etmektedir.

Kadınlar ayrıca iş ve mal mülk yönetimi konularında da göze çarpmaktaydılar. Ailelerinin topraklarını yöneten ve bunların ekilip biçilmesini denetleyen, sonra da ürünlerin ticaretini yapan kadınlara ilişkin kayıtlar bulunmuştur. Bu durum özellikle kralın maiyetindeki "idareci aileler" için geçerliydi. Kral eşleri tapınakları ve geniş toprakları idare etmekte, kral kızları yalnızca (üç sınıftan oluşan) rahibelik değil baş rahibelik bile yapmaktaydılar. I. Sargon'un kızı olan ve Sümer'in büyük zigurat tapınakları için bir dizi unutulmaz ilahi besteleyen Enheduanna'dan daha önce söz etmiştik. Genç kadın Nannar'ın Ur'daki tapınağında Baş Rahibeydi (Ur'da kazılar yapan Sir Leonard Woolley, Enheduanna'yı içki adak töreni yaparken betimleyen yuvarlak bir levha bulmuştur.) Gudea'nın annesi Gatumdu'nun Lagaş'taki Girsu'da Baş Rahibe olduğunu biliyoruz. Sümer tarihi boyunca tapınaklarda ve ruhban hiyerarşisinde başka kadınlar da üst konumlar edinebilmişlerdi. Babil'de ise bununla kıyaslanabilecek hiçbir kayıt yoktu.

Kadınların kralın maiyetindeki rolleri ve konumları da farklı değildi. Babil tarihinde tahta geçmiş (kral eşi olan kraliçeden ayrı olarak) bir kraliçeden söz edildiğini görmek için Yunan kaynaklarına bakmak gerekir; Herodot'a göre (Herodot Tarihi Cilt I, 184) daha önceki zamanlarda "Babil'de tahta çıkan" ünlü Semiramis'in hikayesi vardır. Bilginler onun tarihte gerçekten yaşamış bir kişi, Şammu-ramat olduğunu kesinleştirmişlerdir.

Kraliçe Babil'de hüküm sürmüştür ama bunun nedeni yalnızca kocası olan *Asur* kralı Şamşi-Adad'ın şehri M.Ö. 811'de ele geçirmiş olmasıydı. Kocasının ölümünü izleyen beş yıl boyunca, oğulları III. Adad-Nirari tahta geçecek yaşa gelene dek kral vekili olarak hizmet vermişti. H. W .F. Saggs *The Greatness That Was Babylon* (İhtişamdı Babil) adlı eserinde "Bu hanım anlaşılan çok önemliydi," çünkü "bir kadın için hayli istisnai bir şekilde, bir ithaf yazıtında adı, kralınki ile birlikte anılmıştır" (!) der.

Kral eşleri olan kraliçeler ve ana kraliçeler Sümer'de daha da sık görülürdü ama Sümer ayrıca LU.GAL ("Büyük Adam"), yani "kral" anlamına gelen unvanı taşıyan tam anlamıyla ilk kraliçeye sahip olmakla övünebilirdi. Kraliçenin adı Ku-Baba idi; Sümer Kral Listelerinde "Kiş'in temellerini pekiştiren" olarak kaydedilmiştir; Ku-Baba Kiş'in Üçüncü Hanedanının başını çekmişti. Sümer dönemi boyunca onun gibi başka kraliçeler olmuş olabilir ama bilginler onların konumlarından (yalnızca kral eşleri veya yaşı henüz küçük olan oğullarına vekil olup olmadıklarından) pek emin değillerdir.

En eski Sümer betimlemelerinde bile erkeklerin çıplak ama kadınların giyinik gösteriliyor oluşu kayda değer (Şekil 163a buna bir örnektir); istisnalar ise çiftin çıplak gösterildiği birleşme betimlemeleriydi. Zaman geçtikçe kadınların giysileri, süsleri ve saçları onların konumunu, eğitimini ve asil tavırlarını gösterecek biçimde giderek detaylanmaya ve zarifleşmeye başlamıştır (Şekil 163b, 163c). Kadim Yakın Doğu uygarlıklarının bu yanlarını araştıran bilginler Sümer'in üstün olduğu iki bin yıl boyunca kadınların çizimlerde ve plastik sanatlarda *kendileri gibi* betimlenmiş olduklarına dikkat çekmektedirler: Kadınların bireysel, gerçek portreleri olan yüzlerce heykel ve heykelcik bulunmuştur ama Babil imparatorluğunda, Sümer sonrası dönemde bu gibi betimlemeler hiç mevcut değildir.

W. G. Lambert Asuroloji Tartışması konferansında sunduğu makalesine "Panteondaki Tanrıçalar: Toplumdaki Kadının Yansıması mı?" başlığını vermişti. Durumun pekala da tam tersi olabileceğine inanıyoruz: Kadınların toplumdaki rolü panteon-

Şekil 163

daki tanrıçaların konumuna yansımaktaydı. Sümer panteonunda dişi Anunnakiler daha en başından itibaren erkeklerin yanında öncü roller oynamışlardı. EN.LİL "Emirler Efendisi" idiyse eşi NİN.LİL "Emirler Hanımı" idi; EN.Kİ "Arz Efendisi" idiyse eşi NİN.Kİ "Arz Hanımı" idi. Enki genetik mühendislik sayesinde ilkel işçiyi oluşturduğunda yardımcı yaratıcı olarak Ninharsag yanı başındaydı. Tanrıçaların yeni bir zigurat tapınağın inşasına yol açan süreçte oynadıkları pek çok önemli rolü fark etmek için Gudea'nın yazıtlarını yeniden okumak yeter. Marduk'un ilk işlerinden birinin yazı ilahesi olan Nisaba'nın işlevlerini eril Nabu'ya aktarmak olduğunu söylemek de yeterli olacaktır. Aslında Sümer panteonunda yer alıp da belirli bilgilere sahip veya belirli işlevleri yerine getirmekte olan tüm o tanrıçalar Babil panteonunda genelde karmaşık ve belirsiz haldeydiler. Tanrıçalardan söz edildiğinde bunlar yalnızca erkek tanrıların eşleri olarak sıralanmıştı. Aynı durum tanrıların kontrolü altındaki insanlar için de geçerliydi: Kadınlardan genelde ayarlanmış evliliklerde "verildikleri" sırada eşler ve kız evlatlar olarak söz edilmekteydi.

Bu durumun Marduk'un kendi eğilimini yansıttığı görüşündeyiz. "Tanrıların ve insanların anası" olan Ninharsag ne de olsa Ninurta'nın, yani Dünya'da üstünlüğü ele geçirme yarışındaki en büyük rakibinin annesiydi. İnanna/İştar onun Büyük Piramit içine diri diri gömülmesine sebep olan kişiydi. Sanat ve bilim dallarından sorumlu pek çok tanrıça Marduk'un kendi zamanının gelmiş olduğu iddiasına karşı çıkışın bir sembolü olan Lagaş'taki Eninnu'nun inşaasına yardım etmişti. Tüm bu dişilerin üstün konumlarını koruması, onlara hürmet edilmesinin devamını sağlaması için Marduk'un herhangi bir sebebi var mıydı? Kadınların din ve ibadet alanında gözden düşmesinin Sümer sonrası toplumda kadının konumunun genel gerileyişine yansıdığına inanıyoruz.

Bu durumun en ilginç yanı ardıllık kurallarındaki bariz değişimdi. Enki ve Enlil arasındaki çatışmanın kaynağı; Enki, Anu'nun ilk oğlu olmasına rağmen, Anu'nun üvey kız kardeşi olan Antu'dan doğmuş olması sebebiyle Enlil'in yasal varis olması gerçeğiydi. Yeryüzünde Enki hem onun hem de Enlil'in üvey kız kardeşi olan Ninharsag'tan bir oğul sahibi olmayı tekrar tekrar denemiş olmasına rağmen Ninharsag ona hep kız evlatlar vermişti. Ninurta ise Yeryüzündeki yasal varisti çünkü Ninharsag onu Enlil'den gebe kalıp doğurmuştu. Bu ardıllık kurallarını göre, İbrahim'in (hizmetçi Hacer'den doğan) ilk oğlu İsmail değil de üvey kız kardeşi Sara'dan doğan İshak bu atanın yasal varisiydi. Erek kralı Gılgamış, annesi bir tanrıça olduğu için (yarım değil) üçte iki "ilahi"ydi ve diğer Sümer kralları kendilerine bir tanrıçanın süt annelik ettiği iddiasıyla konumlarını güçlendirmeye çalışmışlardı. Marduk başa geçince tüm bu silsile önemini kaybetti. (Anne tarafının soyu İkinci Tapınak döneminde Yahudiler arasında yeniden önemli hale gelecekti.)

M.Ö. yirminci yüzyılın başlangıcındaki Yeni Çağda, uluslararası savaşların, nükleer silahların kullanımının, büyük bir birleştirici politik ve kültürel sistemin dağılışının, sınırlara bağlı olmayan bir dinin yerini ulusal tanrıların alışının ardından kadim dünya neler yaşamaktaydı? M.S. yirminci yüzyılı yaşayıp da iki

dünya savaşına, nükleer silahların kullanımına, devasa bir politik ve ideolojik sistemin dağılışına, merkezden kontrol edilen ve sınırları olmayan imparatorlukların yerini dinsel yönelimli milliyetçiliğin alışına tanıklık eden bizlerin bunu gözümüzde canlandırmamız mümkün olabilir.

M.S. yirminci yüzyılın belirtileri olan bir yanda savaşlar nedeniyle ülkelerinden kaçıp başka topraklara sığınan milyonlarca mültecinin, öte yanda nüfus haritalarının yeniden düzenlenişinin M.Ö. yirminci yüzyılda birer kopyası vardı.

Mezopotamya metinlerinde "yıkımdan kaçanlar" anlamına gelen *Munnabtutu* terimi ilk kez o sıralarda görülür. Kendi M.S. yirminci yüzyıl deneyimimiz ışığında bakınca, "yerlerinden edilen kişiler" şeklinde daha doğru bir tercüme yapmak mümkün olabilir; birkaç bilginin sözleriyle, "kabilesizleştirilen kişiler," yani yalnızca evlerini, mallarını ve işlerini değil ait oldukları ülkeleri de kaybedip başka halkların topraklarında dinsel sığınma veya kişisel güvenlik arayan "devletsiz sığınmacılar" olan kişiler.

Sümer tükenmiş ve ıssız bir hal alınca, halkının geride kalan kısmı [Hans Baumann'ın *The Land of Ur* (Ur Diyarı) adlı eserindeki sözleriyle anlatırsak] "dört bir yana dağıldı; Sümerli doktorlar ve gök bilimciler, mimarlar ve heykeltraşlar, mühür kesiciler ve katipler başka ülkelerde öğretmenler oldular."

Sümer ve uygarlığı bu acı sonu yaşarken böylece onlar da pek çok Sümer "ilk"ine bir yenisini ekledir: *İlk Büyük Sürgün*..

Göç yolculuklarının onları, daha önceki ilk grupların, örneğin Terah ve ailesinin göç ettiği ve daha o zamanlarda bile "Ur'dan uzaktaki Ur" olarak bilinen yere, Mezopotamya'nın Anadolu ile birleştiği Harran gibi yerlere götürdüğü kesindir. Sonraki yüzyıllarda orada yerleşip çoğaldıklarına hiç şüphe yok çünkü İbrahim, oğlu İshak için oradaki eski akrabaları arasından bir gelin aramış, İshak'ın oğlu Yakup da böyle yapmıştı. Onların bu dolaşma sırasında tıka basa yüklü kervanları ve gemileriyle karada ve denizde yakın ve uzak yerlere yol açan ünlü Ur Tacirlerinin izinden de gitmiş olduklarına hiç şüphe yok.

Aslında Sümer'in "yerinden edilmişleri"nin nereye gittiklerini yabancı ülkelerde birbiri ardınca gelişen yabancı kültürlere bakarak görmek mümkündür: Yazısı çivi yazısı olan, dillerinde (özellikle de bilim dallarında) sayısız Sümerce "ödünç kelime" bulunan, tanrıları yerel isimlerle anılsalar da panteonları Sümer panteonu, "mitleri" Sümer "miti," (Gılgamış'ınki gibi) kahramanlık hikayeleri Sümer kahramanlarının hikayeleri olan kültürlerdir bunlar.

Sümer'in gezginleri ne kadar uzaklara gitmişlerdi acaba?

Sümer'in yıkılışından sonraki iki veya üç yüzyıl içinde kurulan yeni ulus devletlerin bulunduğu yerlere kesinlikle gitmiş olduklarını söyleyebiliriz. Marduk ve Nabu'nun takipçileri olan *Amurrular* ("Batılılar") Mezopotamya'ya akarak doluşup Marduk'un Babil'inin İlk Hanedanını oluşturan hükümdarları aralarından çıkartmaktayken diğer kabileler ve müstakbel uluslar Yakın Doğu, Asya ve Avrupa'yı sonsuza dek değiştirecek olan muazzam göç hareketlerine girişmişlerdi. Babil'in kuzeyinde Asur'un, kuzeydoğuda Hitit krallığının, batıda Hurrilerin Mitanni'sinin, Kafkaslar'dan başlayıp Babil'in kuzeydoğusu ve doğusuna yayılan Hint-Ari krallıklarının, güneydeki "Çöl halkı"nın ve güneydoğudaki "Deniz halkı"nın krallıklarının ortaya çıkışına yol açtılar. Asur, Hatti ülkesi, Elam, Babil'in son kayıtlarından ve bunların başka ülkelerle yaptıkları (içinde her birinin ulusal tanrılarının adlarının anıldığı) anlaşmalardan biliyoruz ki Sümer'in büyük tanrıları, Marduk'un onlara Babil'e gelip kutsal mahallenin sınırları içinde yaşamaları yolundaki davetine itibar etmeyip, yeni ve eski-yeni ulusların ulusal tanrıları haline gelmişlerdi.

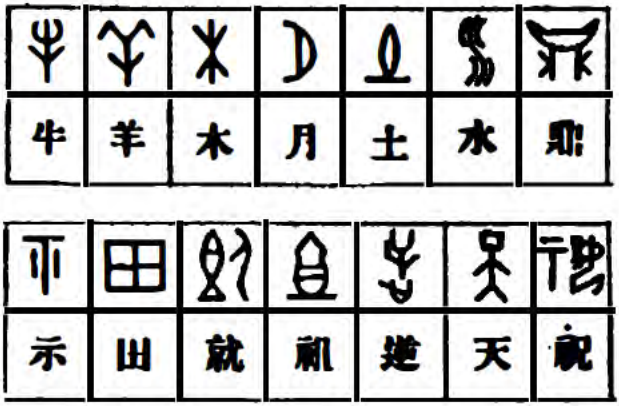
Sümerli sığınmacılar işte böylelikle Mezopotamya'yı çevreleyen tüm ülkelerde himaye gördüler ve aynı zamanda onlara ev sahipliği yapan ülkelerin modern ve gelişen devletlere dönüşmesinde katalizör hizmeti gördüler. Ama bazıları daha da uzak ülkelere dek gitmiş, oralara ya kendi başlarına ya da büyük olasılıkla bizzat yerinden edilmiş tanrılarının eşliğinde göç etmiş olmalıydılar.

Doğuda Asya'nın sınırsız toprakları uzanmaktaydı. Arilerin (veya bazılarının tercih ettiği deyişle, Hint-Arilerin) göç dalgası çok tartışılmıştır. Kökeni Hazar Denizinin güneybatısında bir yerler olan bu halk bir zamanlar İştar'ın Üçüncü Bölgesi olan yere, orayı tekrar meskun hale getirip canlandırmak üzere İndüs Vadisine göç etmişlerdi. Yanlarında getirdikleri tanrılara ve kahramanlara dair Veda hikayeleri Sümer "mitler"inin yeniden anlatımlarıydılar; Zaman ve onun ölçülmesi, devreler gibi kavramları Sümer kökenliydi. Ari göçüne Sümerli sığınmacıların karışmış olduğunu varsaymanın makul olduğuna inanıyoruz; "makul varsayım" diyoruz çünkü Sümerler Uzak Doğu dediğimiz topraklara ulaşmak için o yönde ilerlemek zorundaydılar.

M.Ö. 2000 civarında iki yüzyıl kadar bir süre içinde Çin'de [William Watson'un *China* (Çin) adlı kitabındaki sözleriyle] "gizem dolu ani bir değişim" meydana gelmişti; öncesinde aşamalı bir gelişme olmaksızın ilkel köylerden oluşan ülke "hükümdarlarının bronz silahlara, atlı arabalara ve yazı bilgisine sahip oldukları duvarlarla çevrili şehirler"den oluşan bir ülkeye dönüşmüştü. Bunun sebebinin batıdan gelen göçmenler olduklarında herkes hemfikirdir; bunlar "Yakın Doğu'dan batıya doğru yayılanlarla kıyaslanabilecek kültürel göçlere dek izi sürülebilecek" olan, yine o Sümer'in "uygarlaştırıcı tesirleri"ydiler, yani Sümer'in yıkılışından sonraki göçler.

Çoğu bilgine göre M.Ö. 1800 civarında Çin'de "gizem dolu bir anilikle" yeni uygarlıklar doğuvermişti. Ülkenin büyüklüğü ve en eski kanıtların az bulunur oluşu alimane tartışmalar için pek elverişli bir zemin sunmamaktadır ama yaygın olan görüş yazının Shang Hanedanı tarafından Krallık ile birlikte başlatıldığı şeklindedir; bunun amacı ise kendi başına anlamlıdır: hayvan kemiklerine *alametleri* kaydetmek. Alametler çoğunlukla bilmecemsi Atalardan rehberlik alma amaçlı sorgulamalarla ilgiliydi.

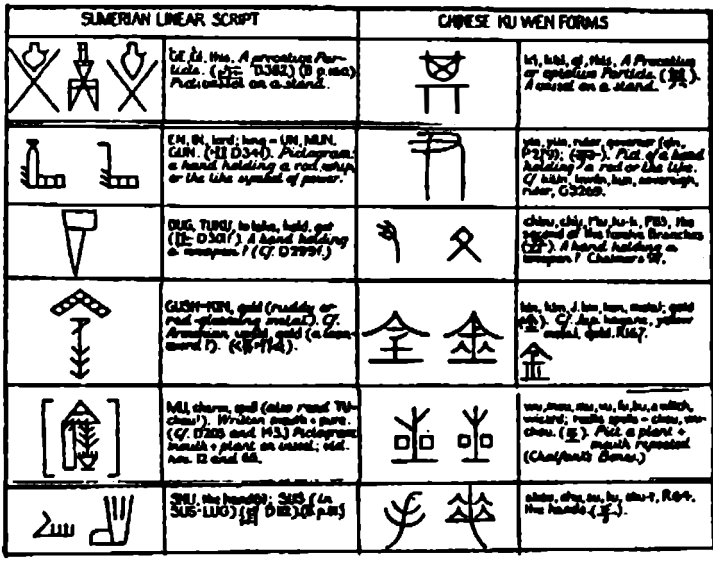
Yazı tek heceliydi ve yazılışı resmi andıran karakterler içermekteydi (aşina olduğumuz Çince karakterler bundan yola çıkıp bir tür "çivi yazısı"na dönüşmüştür, Şekil 164); bunların her

Şekil 164

ikisi de Sümer yazısının belirleyici özelliğiydi. Çin ve Sümer yazıtları arasındaki benzerliklere ilişkin on dokuzuncu yüzyılda yapılan gözlemler, C. J. Ball'ın Oxford Üniversitesi himayesinde 1913'te yayınlanan *Chinese and Sumerian* (Çince ve Sümerce) adlı incelemesinin ana temasıydı. İnceleme Sümerce resim yazısının (ki çivi yazısı işaretleri bundan gelişmiştir) ile Çin yazısının eski biçimleri (*Ku Wen*) arasındaki benzerlikleri kesin bir şekilde kanıtlamıştır.

Ball ayrıca bunun hiç ilişkili olmayan kültürler tarafından bir insan veya balığın benzer biçimlerde çizilebileceği ihtimalinden kaynaklanmış bir benzerlik olup olmadığı meselesini de ele almıştır. Araştırması söz konusu resim yazılarının yalnızca aynı görünmekle kalmayıp (pek çok somut örnekte) aynı biçimde telaffuz edildiklerini de göstermiştir; bunlar arasında "gök" ve "tanrı" için *An*, "efendi" veya "şef" için *En*, "Arz" veya "ülke" için *Ki*, "ay" için *İtu*, "parlak/ışıldayan" (gezegen veya yıldız) için *Mul* gibi anahtar kelimeler de bulunmaktadır. Dahası, Sümerce bir kelimenin birden fazla anlam içerdiği durumlarda buna koşut olan Çince resim yazısı da benzer anlamlar grubuna sahipti: Şekil 165'te Ball tarafından açıklanan yüzlerce örnekten birkaçını görmekteyiz.

Şekil 165 (Yazılar için bkz. sayfa 416)

Dilbiliminde yapılan ve eski Sovyetler Birliği bilginlerinin öncülük ettikleri son çalışmalar, bu Sümerce bağlantısını tüm Orta, Uzak Asya veya "Sino-Tibet" dil ailesini içerecek şekilde genişletmiştir. Bu gibi bağlantılar Sümer'inkileri hatırlatan çeşitli bilimsel ve "mitolojik" unsurların yalnızca bir yönünü oluşturmaktadır. Bilimsel olanları özellikle güçlüdür: On iki aydan oluşan takvim, günü çifte on iki saate bölerek zamanı hesaplamak, tamamen keyfi olan zodyak usulünün benimsenmesi ve astronomik gözlem yapma geleneği gibi unsurlar tamamen Sümer kökenlidir.

"Mitolojik" bağlantılar ise daha yaygındır. Orta Asya'nın steplerinden tutun da Çin ve Japonya'dan ta Hindistan'a dek tüm dinsel inançlar Gök ve Yer tanrılarından ve de yeryüzünün tam göbeğinde, *Sumeru* denilen bir yerde bulunan ve sanki ikisi birer piramitmişçesine biri diğeri üstünde ters duran Gök ve Yer'i uzun ve dar bir beli olan bir kum saati gibi birbirine bağla-

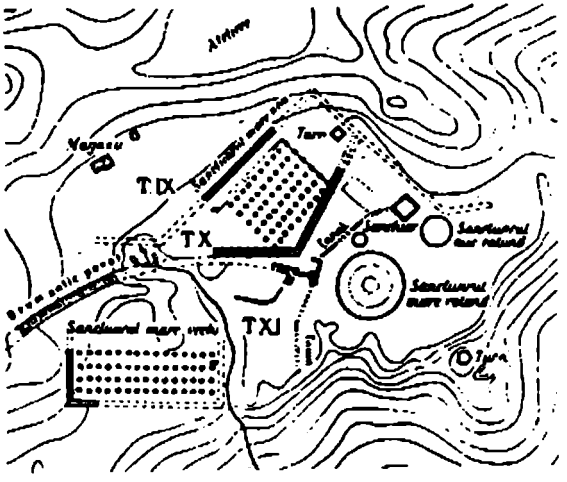
yan bir bağdan söz etmektedirler. Japonların imparatorlarının Güneş'in bir oğlu olduğuna ilişkin *Şintu* dinsel inançları, söz konusu bağlantının Dünya'nın etrafında döndüğü yıldızla değil de "Güneş tanrısı" Utu/Şamaş ile ilgili olduğunu varsaydığınızda makul hale gelmektedir çünkü Sina'da komuta ettiği uzay limanı yerle bir edilmiş ve Lübnan'daki İniş Yeri Mardukcuların eline geçmiş olan Utu/Şamaş takipçileriyle birlikte pekala Asya'nın diğer uzak ucuna gitmiş olabilirdi.

Dilbilimsel ve diğer kanıtların işaret ettiği gibi Sümer'den yola çıkan *Munnabtutu* biri Karadeniz çevresinden dolaşıp Kafkaslar'ı aşan ve diğeri de Anadolu üzerinden geçen iki rotayı kullanarak ayrıca batıya, Avrupa'ya doğru gitmiş de olabilirlerdi. Birinci rotayla ilgili teoriler Sümerli sığınmacıların günümüzde Gürcistan (bir zamanlar Sovyetler Birliğine bağlıydı) olan bölgeden geçip –bu durum burada yaşayan halkın sıra dışı dilinin Sümerce ile yakınlık göstermesini açıklayabilir– sonra Volga Nehri boyunca ilerlerlerken ilk çağlardaki adı Samara olan (günümüzde Kuybiçev'dir) başlıca şehrini kurduklarına ve –bazı bilginlere göre– sonunda Baltık Denizine ulaştıklarına ilişkindir. Bu durum sıra dışı Fin dilinin Sümerce dışında başka hiçbir dile benzemeyişini açıklayabilirdi. (Bazıları Estonya diline de böyle bir köken atfetmektedir.)

Bazı arkeolojik kanıtların dilbilimsel kanıtları destekliyor olduğu diğer rota ise Sümerli sığınmacıların Tuna Nehri boyunca ilerlediklerini öne sürmektedir; bu durum kendi eşsiz dillerinin Sümerce dışında başka hiçbir kökeni olamayacağına dair Macarlar arasında var olan derin ve kalıcı inancı desteklemektedir.

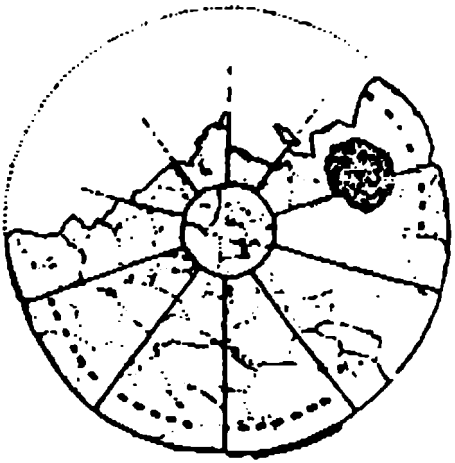
Sümerler gerçekten de bu yoldan mı gelmişlerdi? Cevabı Tuna Nehrinin Karadeniz ile birleştiği noktada bulunan ve bir zamanlar Kelt-Roma eyaleti olan (ve şimdilerde Romanya'nın bir parçası olan) Dacia'da ilk çağlardan kalan muamma dolu eski eserlerden birinde bulunabilir. Orada, Sarmizegetusa denilen bir bölgede, araştırmacıların "takvim tapınakları" dedikleri ve pekala *"Karadeniz kıyısındaki Stonehenge"* olarak tanımlanabilecek olan yapıyı da içeren bir dizi yapı yer almaktadır.

İnsan eliyle yapılmış birkaç teras üstüne inşa edilen çeşitli yapılar taş ve tahtadan yapılma harikulade bir Zaman Bilgisayarının bütünleşik parçalarını oluşturacak biçimde tasarlanmıştır (Şekil 166). Arkeologlar aslında kenarları kesin bir plana göre kesilmiş küçük taşlardan oluşan dikdörtgenler içine dikkatle yerleştirilmiş ve kısa silindirler oluşturacak şekilde biçimlendirilmiş yuvarlak taş "yumrular" olan beş yapıyı belirlemişlerdir. Bu dikdörtgenlerden daha büyük olan ikisi, birinde ("büyük eski mabet") on beş adetlik dört sıra içinde ve diğerinde ("büyük yeni mabet") on adetlik altı sıra içinde altmışar adet yumru içermektedir.

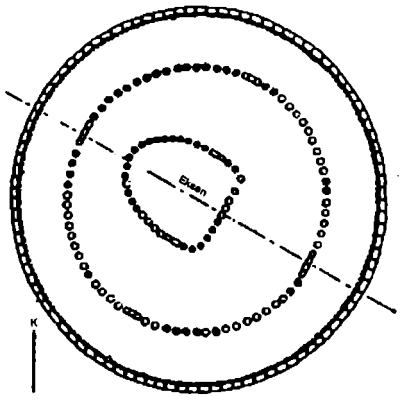

Şekil 166

Bu kadim "takvim şehri"nin üç bölümü yuvarlaktı. En küçüğü (Şekil 167) on kısma ayrılmış ve daire çevresi oluşturacak şekilde, her bir kısma altı taş düşecek biçimde, toplam altmış adet küçük taşın gömüldüğü bir taş disktir. Bazen "küçük yuvarlak mabet" olarak da anılan ikinci yuvarlak yapı hepsi dikkat ve kesinlikle aynı biçimde şekillendirilmiş sekiz adetlik on bir gruptan, yedi adetlik bir gruptan ve altı adetlik başka bir gruptan oluşacak biçimde düzenlenmiş kusursuz bir taş çemberden ve

Şekil 167

bunlardan daha geniş ve ayrı duracak biçimde farklı biçimlenmiş on üç adet taştan oluşan bir diğer çemberden oluşmaktadır. Bu çember içinde gözlem ve hesaplama yapmak amaçlı başka direkler veya sütunlar da olmuş olmalıdır ama kesin olarak belirlenememişlerdir. Hadrian Daicoviciu tarafından yapılan *Il Templo-Calendario Dacico di Sarmizegetusa* (Dacia'daki Sarmizegetusa'nın Takvim Tapınağı) gibi çalışmalar bu yapının, dönemsel olarak bir on üçüncü ayın eklenmesiyle güneş ve ay yılları arasında doğru biçimde artık yıl hesabı yapmak da dahil bir dizi çeşitli hesaplamayı ve tahmini mümkün kılacak bir ay-güneş takvimi olarak iş gördüğünü önermektedir. Bu ve Sümer altmışlık sisteminin temel rakamı olan altmış sayısının yaygınlığı sebebiyle araştırmacılar kadim Mezopotamya ile güçlü bağlar kurmaya yönelmiştir. Bu benzerlikler, diye yazar H. Daicoviciu, "ne bir tesadüf ne de bir kaza olabilirdi." Söz konusu bölgenin tarihinin ve tarih öncesinin arkeolojik ve etnografik incelemeleri genelde M.Ö. ikinci binyıl başlarında, "üstün bir toplumsal örgütlenmeye sahip göçebe çobanlar"dan (Romanya hakkında resmi bir rehberden alınan sözler) oluşan bir Bronz Çağ uygar-

Şekil 168

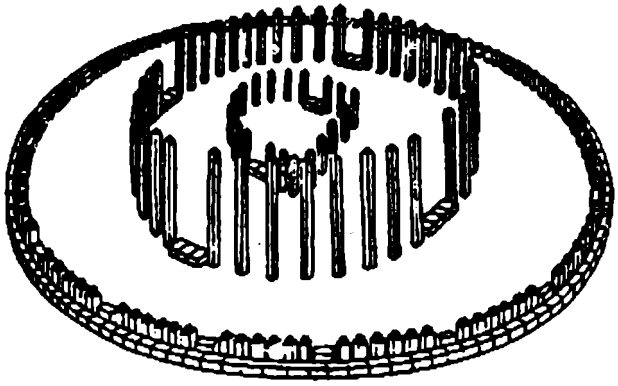
lığının o zamana dek "toprağı elleriyle işleyen bir nüfus"un yaşadığı bu bölgeye geldiğini işaret etmektedir. Tarih ve tarif Sümerli mültecilerinkine uymaktadır.

Bu Takvim Şehrinin en etkileyici ve merak uyandıran bölümü üçüncü yuvarlak "tapınak"tır. Ortasında bir "atnalı" olan eş merkezli iki çemberden oluşan yapı (Şekil 168) İngiltere'deki Stonehenge'e fazlasıyla benzemektedir. Yaklaşık 29 metre çapında olan dış çember her biri kusursuzca biçimlendirilmiş ve sanki hepsinin hareket eden bir göstergeyi desteklemeleri amaçlanmışçasına tepelerine kare biçimli bir askı bulunan uzunlamasına 180 adet andezit bloğu çevreleyen 104 adet işlenmiş andezit bloktan oluşmaktadır. Bu dikmeler altılı gruplar halinde düzenlenmiş ve gruplar toplamı otuz olan yine kusursuzca biçim verilmiş yatay taşlarla birbirinden ayrılmıştır. Öyleyse dış çemberi oluşturan 104 taş, 210 taştan (180 + 30) oluşan iç çemberi çevrelemektedir.

Dış çember ile ortadaki atnalı arasındaki ikinci çember Stonehenge'deki Aubrey deliklerine benzer bir şekilde yatay taş bloklarla kuzeydoğu ve güneybatı konumlarında üçer adet ve kuzeybatı ve güneydoğu konumlarında dörder adetlik dört gruba ayrılmış ve böylece "çember"e ana kuzeybatı-güneydoğu ek-

senini ve buna dikey kuzeydoğu-güneybatı eksenini sağlayan altmış sekiz direk deliği içermektedir. Bu dört grupluk işaretlerin Stonehenge'deki dört Durak Taşını kopyaladığını kolayca fark edebilirsiniz.

Stonehenge ile son ve en bariz benzerlik bu çemberin "at nalı"dır: Eliptik bir düzen içinde yer alan ve güneydoğuya bakan on üç direk deliğinin oluşturduğu kilitlenme hattının her iki yanındaki iki yatay taşla ayrılan yirmi bir direk deliği içermektedir. Bu durum başlıca gözlem hedefinin kış gün dönümü olduğunu şüpheye yer bırakmayacak biçimde kesinleştirir. Gözümüzde canlandırmayı kolaylaştırmak amacıyla ahşap direklerden bazılarını dışarıda bırakan H. Daicoviciu "tapınağın" neye benzeyebileceğine dair (Şekil 169) bir çizim sunmaktadır. Ahşap direklerin pişmiş topraktan "kaplamayla" örtüldüğüne dikkati çeken Serban Bobancu ve Romanya Ulusal Akademisindeki diğer araştırmacılar [*Calendrul de la Sarmizegetusa Regia* (Sarmizegetusa Bölgesindeki Takvim)] bu direklerin her birinin "temelinde kireçtaşından kocaman bir blok bulunduğu gerçeği ve bunun, tapınağın ve aslında diğer tüm yapıların sayısal yapısını kuşkuya yer bırakmayacak şekilde açığa vururken inşa edicilerin bu yapıların yüzyıllar ve binyıllar boyunca dayanmasını istedikleri gerçeğini de gösterdiğini" gözlemlemişlerdir.

Şekil 169

Bu son araştırmacılar "eski tapınağın" başlangıçta yalnızca elli iki yumru (4 x 15 yerinde 4 x 13'lük bir düzenleme) içerdiği ve aslında Sarmizegetusa'da biri Mezopotamya kökenli bir güneş-ay takvimi ve diğeri elli iki sayısına göre ayarlanmış, dolayısıyla Orta Amerika'nın kutsal devresine benzeyen ve ay-güneş yerine yıldızsal özellikleri olan bir başka "ayin takvimi" olan iki takvim sisteminin dişliler gibi birbirine geçirilmiş olduğu sonucuna varmışlardır. Araştırmacılar "yıldızsal çağ"ın her biri 520 yıldan (Orta Amerika'nın Kutsal Takvimindeki 260'ın iki katı) oluşan dört dönem içerdiği ve bu takvim tesisinin nihai amacının (4 x 520) 2.080 yıllık bir "çağı," yani Koç Çağının yaklaşık uzunluğunu ölçmek olduğu sonucuna da ulaşmışlardır.

Tüm bunları tasarlayan matematik-astronomi dehası kimdi ve bunları ne amaçla yapmıştı?

Bu sorunun büyüleyici cevabının bizi Quetzalcoatl'ın, yani Orta Amerika inanışlarına göre zamanın bir noktasında doğu yönündeki denizlerin öte yakasına geri giden ama döneceğine dair söz veren tanrının ve onun inşa etmiş olduğu yuvarlak gözlem evlerinin oluşturduğu bulmacanın çözümüne de götüreceğine inanıyoruz. Ana yurtlarından olup yabancı diyarlarda dolanan Sümerlere yol gösteren Enlilci tanrılardan biri, kendisi de ana yurdundan edilmiş olan Elli iki Oyununun tanrısı Tot/Ningişzidda, namı diğer Quetzalcoatl değil miydi?

Ve Sümer'de ve Güney Amerika'da, Orta Amerika'da ve Britanya Adalarında ve de Karadeniz kıyılarındaki tüm bu "taş çemberlerin" amacı sadece ay yılını güneş yılına uydurmak veya sadece Dünya Zamanını hesaplamak değil de esasen Göksel Zamanı, zodyak çağlarını hesaplamak değil miydi?

Yunanlılar Tot'u kendi tanrıları Hermes olarak benimsediklerinde ona "üç kez en büyük" anlamına gelen *Hermes Trismegistus* unvanını vermişlerdi. Belki de onun Boğa, Koç ve Balık olarak bilinen Yeni Çağları gözlemlerken insanoğluna üç kez yol göstermiş olduğunun farkındaydılar.

İnsanoğlunun nesilleri için Zaman işte o zaman başlamıştı.

KAYNAKÇA

Metinde belirtilen bazı referanslara ilaveten, aşağıdakiler *Zaman Başlarken* kitabının başlıca kaynakları olarak katkıda bulunmuşlardır:

I. Dergiler ve akademik yayınların çeşitli sayılarındaki incelemeler, makaleler ve raporlar:

Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes (Berlin)
Acta Orientalia (Copenhagen and Oslo)
Der Alte Orient (Leipzig)
Alter Orient und Altes Testament (Neukirchen-Vluyn)
American Antiquiy (Salt Lake City)
American Journal of Semitic Languages and Literature (Chicago)
American Oriental Series (New Haven)
Analecta Orientalia (Rome)
Anatolian Studies (London)
Annual of the American Schools of Oriental Research (New Haven)
Antigüedades de Mexico (Mexico City)
Archaeology (New York)
Architectura (Munich)
Archiv fur Keilschriftforschung (Berlin)
Archiv für Orientforschung (Berlin)
Archiv Orientalni (Prague)
Archives des Sciences physique et naturelles (Paris)
The Assyrian Dictionary (Chicago)
Assyriological Studies (Chicago)
Assyriologische Bibliothek (Leipzig)
Astronomy (Milwaukee)
Babyloniaca (Paris)
Beiträge zur Assyriologie und semitischen Sprachwissenschaft (Leipzig)
Biblica et Orientalia (Rome)
Bibliotheca Mesopotamica (Malibu)

Bibliotheca Orientalis (Leiden)
Biblische Studien (Freiburg)
Bulletin of the American Schools of Oriental Research (Jerusalem and Baghdad)
Centaurus (Copenhagen)
Cuneiform Texts from Babylonian Tablets (London)
Deutsche Akademie der Wissenschaften: Mitteilungen der Institut für Orientforschung (Berlin)
Deutsches Morgenländische Gesellschaft Abhandlungen (Leipzig)
Ex Oriente Lux (Leipzig)
Grundriss der Theologischen Wissenschaft (Freiburg and Leipzig)
Harvard Semitic Series (Cambridge, Mass.)
Hebrew Union College Annual (Cincinnati)
Icarus (San Diego)
Inca (Lima)
Institut Français d'Archéologie Orientale, Bulletin (Paris)
Iranica Antiqua (Leiden)
Iraq (London)
Isis (London)
Journal of the American Oriental Society (New Haven)
Journal Asiatique (Paris)
Journal of Biblical Literature and Exegesis (Middletown)
Journal of the British Astronomical Association (London)
Journal of Cuneiform Studies (New Haven)
Journal of Egyptian Archaeology (London)
Journal of Jewish Studies (Chichester, Sussex)
Journal of Near Eastern Studies (Chicago)
Journal of the Manchester Egyptian and Oriental Society (Manchester)
Journal of the Royal Asiatic Society (London)
Journal of Semitic Studies (Manchester)
Journal of the Society of Oriental Research (Chicago)
Keilinschrijtliche Bibliothek (Berlin)
Klio (Leipzig)
Königliche Gesellschaft der Wissenchaften zu Göttingen: Abhandlungen (Göttingen)
Leipziger semitische Studien (Leipzig)
Mesopotamia: Copenhagen Studies in Assyriology (Copenhagen)
El Mexico Antiguo (Mexico City)
Mitteilungen der altorientalischen Gesellschaft (Leipzig)
Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft (Berlin)
Mitteilungen der vorderasiatisch-aegyptischen Gesellschaft (Berlin)
Mitteilungen des Instituts für Orientforschung (Berlin)
München aegyptologische Studien (Berlin)

Musee du Louvre: Textes Cuneiformes (Paris)
Musee Guimet: Annales (Paris)
The Museum Journal (Philadelphia)
New World Archaeological Foundation: Papers (Provo)
Occasional Papers on the Near East (Malibu)
Oriens Antiquus (Rome)
Oriental Studies (Baltimore)
Orientalia (Rome)
Orientalische Literaturzeitung (Berlin)
Oxford Editions of Cuneiform Inscriptions (Oxford)
Proceedings of the Society of Biblical Archaeology (London)
Publications of the Babylonian Section, University Museum (Philadelphia)
Quellen und Studien zur Geschichte der Mathematik, Astronomie und Physik (Berlin)
Reallexikon der Assyriologie (Berlin)
Recherches d'archéologie, de philosophie et d'histoire (Cairo)
Records of the Past (London)
Revista del Museo Nacional (Lima)
Revista do Instituto Historico e Geografico Brasiliero (Rio de Janeiro)
Revue Archeologique (Paris)
Revue biblique (Paris)
Revue d'Assyriologie et d'archéologie orientale (Paris)
Revue des Etudes Semitique (Paris)
Scientific American (New Y ork)
Service des Antiquites: Annales de l'Egypte (Cairo)
Society of Biblical Archaeology: Transactions (London)
Studi Semitici (Rome)
Studia Orientalia (Helsinki)
Studien zu Bauforschung (Berlin)
Studies in Ancient Oriental Civilizations (Chicago)
Studies in Pre-Columbian Art and Archaeology (Dumbarton Oaks)
Sumer (Baghdad)
Syria (Paris)
Texts from Cuneiform Sources (Locust Valley , N .Y.)
University Museum Bulletin, University of Pennsylvania (Philadelphia)
Vorderasiatische Bibliothek (Leipzig)
Die Welt des Orients (Göttingen)
Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes (Vienna)
Yale Oriental Series (New Haven)
Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft (Leipzig)
Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete (Leipzig)
Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft (Berlin, Gissen)

Zeitschrift für Keilschriftforschung (Leipzig)
Zenit (Utrecht)
II. Bağımsız eserler ve çalışmalar:
Abetti, G. *The History of Astronomy*. 1954.
Antoniadi, E.-M. *L astronomie égyptienne*. 1934.
Armour, R. A. *Gods and Myths of Ancient Egypt*. 1986.
Asher-Greve, J. M. *Frauen in altsumerischer Zeit*. 1985.
Aubier, C. *Astrologie Chinoise*. 1985.
Aveni, A. F. *Skywatchers of Ancient Mexico*. 1980.
Empires of Time: Calendars, Clocks and Cultures. 1989.
Aveni, A. F. (ed.) Archaeoastronomy in Pre-Columbian America. 1975.
Native American Astronomy.1977 .
Archaeoastronomy in the New World. 1982.
World Archaeoastronomy. 1989.
Babylonian Talmud
Balfour, M. D. *Stonehenge and its Mysteries*. 1980.
Barklay, E. *Stonehenge and its Earthworks*. 1895.
Barrois, A.-G. *Manuel d'Archeologie Biblique*. 1939.
Barton, G.A. *The Royal Inscriptions of Sumer and Akkad*. 1929.
Benzinger, I. *Hebräische Archäologie*. 1927.
Bittel, K. (ed.) *Anatolian Studies Presented to Hans Gustav Güterbock*. 1974.
Bobula, I. *Sumerian Affiliations*. 1951.
——— *The Origin of the Hungarian Nation*. 1966.
Boissier, A. *Choix de Textes*. 1905-6.
Boll, F. Bezold, C. *Sternglaube und Sternbedeutung*. 1926.
Boll, F., Bezold, C. ve Gundel, W. *Sternglaube, Sternreligion und Sternorakel*. 1927.
Bolton, L. *Time Measurement. 1924*.
Borcchardt, L. *Beiträge zur Ägyptische Bauforschung und Alterturnskunde*. 1937-1950.
Bottero, J. ve Kramer, S. N. *Lorsque les dieux faisaient l'Homme*. 1989.
Brown, P. L. *Megaliths. Myths and Men*. 1976. ;
Brugsch, H. K. *Nouvelle Recherches sur la Division de l'Annee des Anciens Égyptiens*. 1856.
Thesaurus Inscriptionum Aegyptiacarum. 1883.
Religion und Mythologie der alten Aegypter. 1891.
Budge, E. A. W. *The Gods of the Egyptians*. 1904.
Burl, A. *The Stone Circles of the British Isles*. 1976.
Prehistoric Avebury. 1979.
Canby , C. A. *A Guide to the Archaeological Sites of the British Isles. 1988*.
Caso, A. *Calendario y Escritura de las Antiguas Culturas de Monte Alban*. 1947.
——— *Los Calendarios Prehispanics .1967*.

Charles, R. H. *The Apocrypha and Pseudoepigrapha of the Old Testament*. 1976 bas - kısı.
Chassinat, E. G. *Le Temple de Dendera*. 1934.
Chiera, E. *Sumerian Religious Texts*. 1924.
Childe, V. G. *The Dawn of European Civilization*. 1957
Chippindale, C. *Stonehenge Complete*. 1983.
Clay, A. T. *Babylonian Records in the Library of J. Pierpont Morgan*. 1912-1923.
Cornell, J. *The First Stargazers*. 1981.
Cottrell, A. (ed.) *The Encyclopedia of Ancient Civilizations*. 1980.
Craig, J. A. *Astrological-Astronomical Texts in the British Museum*. 1899.
Dalley, S. *Myths from Mesopotamia*. 1989.
Dames, M. *The Silbury Treasure*. *1976*.
The Avebury Cycle. *1977*.
Daniel, G. *The Megalithic Builders of Western Europe*. 1962.
Dhorme, P. *La Religion Assyro-babylonienne*. 1910.
Dubelaar, C. N. *The Petroglyphs in the Guianas and Ancient Areas of Brazil and Venezuela*. 1986.
Dumas, F. *Dendera et Ie temple d'Hathor*. 1969.
Dunand, M. *Fouilles de Byblos*. 1939-1954.
Durand, J.-M. (ed.) *La femme dans Ie Proche-Orient antique*. 1986.
Eichhorn, W. *Chinese Civilization*. 1980.
Eichler, B. L. (ed.) *Kramer Anniversary Volume*. 1976.
Eisler, R. *Weltenmantel und Himmelszeit*. 1910.
The Royal Art of Astronomy. 1946.
Emery, W. B. *Archaic Egypt*. 1961.
Endrey, A. *Sons of Nimrod*. 1975.
Epping, J. *Astronomisches aus Babylon*. 1889.
Falkenstein, A. *Archaische Texte aus Uruk*. 1936.
Sumerische Götterlieder. *1959*.
Falkenstein, A. ve von Soden, W. *Sumerische und Akkadische Hymnen und Gebete*. 1953.
Fischer, H. G. *Dendera in the Third Millenium B. C*. 1968.
Flornoy, B. *Amazone-Terres et Homme*. 1969.
Fowles, J. ve Brukoff, *B. The Enigma of Stonehenge*. 1980.
Frankfort, H. *The Problem of Similarity in Ancient Near Eastern Religions*. 1951.
The Art and Architecture. of the Ancient Orient. 1969.
Gaster, T. H. *Myth, Legend and Custom in the Old Testament*. 1969.
Gauquelin, M. *The Scientific Basis of Astrology*. 1969.
Gibson, Mc. ve Biggs, R.D. (eds.) *Seals and Sealing in the Ancient Near East*. *1977*.
Gimbutas, M. *The Prehistory of Eastern Europe*. 1956.
Girshman, R. L. *Iran et Ia migration des Indo-aryens et des iraniens*. 1977.

Grayson, A. K. *Assyrian and Babylonian Chronicles.* 1975.
Babylonian Historical Literary Texts. 1975.
Gressmann, H. (ed.) *Altorientalische Texte zum alten Testament.* 1926.
Grimm, J. *Teutonic Mythology.* 1900.
Haddingham, E. *Early Man and the Cosmos.* 1984.
Hallo, W. W . ve Simpson, W. K. *The Ancient Near East: A History.* 1971.
Hartmann, J. (ed.) *Astronomie.* 1921.
Heggie, D. C. *Megalithic Science.* 1981.
Heggie, D. C. (ed.) *Archaeoastronomy in the Old World.* 1982.
Higgins, R. *Minoan and Mycenaean Art.* 1967 .
Hilprecht, H. V. *Old Babylonian Inscriptions.* 1896.
Hilprecht Anniversary Volume. 1909.
Hodson, F. R. (ed.) *The Place of Astronomy in the Ancient World.* 1974.
Holman, J. B. *The Zodiac: The Constellations and the Heavens.* 1924.
Hommel, F. *Die Astronomie der alten Chaldäer.* 1891.
Aufsätze und Abhandlungen. 1892-1901.
Hooke, S. H. *Myth and Ritual.* 1933.
The Origins of Early Semitic Ritual. 1935.
Babylonian and Assyrian Religion. 1962.
Hoppe. E. *Mathematik und Astronomie im Klassichen Altertums.* 1911 .
Ibarra Grasso, D. E. *Ciencia Astronomica y Sociologia.* 1984.
Jastrow, M. *Die Religion Babyloniens und Assyriens* .1905-1912.
Jean, C.- F. *La religion sumerienne.* 1931.
Texte zur assyrisch-babylonischen Religion. 1915.
Jeremias, A. *Das alter der babylonischen Astronomie.* 1908.
Joussaume, R. *Dolmens for the Dead.* 1988.
Kees, H. *Der Götterglaube im Alten Aegypten.* 1941.
Keightly, D. *Sources of Shang History.* 1978.
Keightly, D. (ed.) *The Origins of Chinese Civilization.* 1983.
Kelly-Buccellati, M. (ed.) *Studies in Honor of Edith Porada.* 1986.
King, L. W. *Babylonian Magic and Sorcery.* 1896.
Babylonian Religion and Mythology. 1899.
Cuneiform Texts from Babylonian Tablets. 1912.
Koldewey, R. *The Excavations at Babylon. 1914.*
Komoroczy, G. *Sumer es Magyar?* 1976.
Kramer, S. N. *Sumerian Mythology.* 1961
The Sacred Marriage Rite. 1980.
In the World of Sumer. 1986.
Kramer, S. N. ve Maier, J. (eds.) *Myths of Enki, the Crafty God.* 1989.
Krickberg, W. *Felsplastik und Felsbilder bei den Kulturvolkern Altameriker.* 1969.
Krupp, E. C. *Echoes of Ancient Skies: The Astronomies of Lost Civilizations.* 1983.
Krupp, E. C. (ed.) *In Search of Ancient Astronomies.* 1978.

Archaeoastronomy and the Roots of Science. 1983.
Kugler, F. X. *Die babylonische Mondrechnung.* 1900.
Sternkunde und Sterndienst in Babylon. 1907-1913.
Im Bannkreis Babels. 1910.
Alter und Bedeutung der babylonischen Astronomie und Astrallehre. 1914.
Lambert, B. W . L. *Babylonian Wisdom Literature.* 1960.
Langdon, S. *Sumerian and Babylonian Psalms.* 1909.
Tablets from the Archives of Drehem. 1911.
Die neubabylonischen Koenigs inschriften. 1912.
Babylonian Wisdom. 1923.
Babylonian Penitential Psalms. 1927.
Langdon, S. (ed.) *Oxford Editions of Cuneiform Texts:* 1923.
Lange, K. ve Hirmer, M. *Egypt: Architecture, Sculpture, Painting.* 1968.
Lathrap, D. W. *The Upper Amazon.* 1970.
Lehmann, W. *Einige probleme centralamerikanische kalenders.* 1912.
Leichty, E., Ellis, M. de J. ve Gerardi, P. (eds.) *A Scientific Humanist: Studies in Memory of Abraham Sachs.* 1988.
Lenzen, H. J. *Die entwicklung der Zikkurat.* 1942.
Lesko, B. S. (ed.) *Women's Earliest Records from Ancient Egypt and Western Asia.* 1989.
Lidzbarski, M. *Ephemeris für Semitische Epigraphik.* 1902.
Luckenbill, D. D. *Ancient Records of Assyria and Babylonia.* 1926-7.
Ludendorff, H. *Über die Entstehung der Tzolkin-Periode im Kalender der Maya.* 1930.
Das Mondalter in der Inschriften des Maya. 1931.
Lutz, H. F. *Sumerian Temple Records of the Late Ur Dynasty.* 1912.
Mahler, E. *Biblische Chronologie.* 1887.
Handbuch der jüdischen Chronologie. 1916.
Maspero, H. *L'Astronomie dans la Chine ancienne.* 1950.
Menon, C. P. S. *Early Astronomy and Cosmology.* 1932.
Mosley, M. *The Maritime Foundations of Andean Civilization.* 1975.
Needham, J. *Science and Civilization in China.* 1959.
Neugebauer, O. *Astronomical Cuneiform Texts.* 1955.
A History of Ancient Mathematical Astronomy. 1975.
Neugebauer, P. V. *Astronomische Chronologie.* 1929.
Newham, C. A. *The Astronomical Significance of Stonehenge.* 1972.
Niel, F. *Stonehenge-Le Temple mysterieux de la prehistoire.* 1974.
Nissen, H. J. *Grundzüge einer Geschichte der Frühzeit des Vorderen Orients.* 1983.
Oates, J. *Babylon.* 1979.
O'Neil, W. M. *Time and the Calendars.* 1975.
Oppenheim, A. L. *Ancient Mesopotamia* (1964; yenilenmişi 1977).
Pardo, L. A. *Historia y Arqueologia del Cuzco.* 1957 .

Parrot, A. *Tello*. 1948.
Ziggurats et Tour de Babel. 1949.
Petrie, W. M. F. *Stonehenge: Plans, Description and Theories*. 1880.
Piggot, S. *Ancient Europe*. 1966.
Ponce-Sanguines, C. *Tiwanaku: Espacio, Tiempo y Cultura*. 1977.
Porada, E. *Mesopotamian Art in Cylinder Seals*. 1947 .
Pritchard, J. B. (ed.) *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*. 1969.
Proceedings of the 18th Rencontre Assyriologique Inter-nationale. 1972.
Radau, H. *Early Babylonian History*. 1900.
Rawlinson, H. C. *The Cuneiform Inscriptions of Western Asia*. 1861-84.
Rawson, J. *Ancient China. 1980*.
Rice, C. *La Civilizacion Preincaica y el Problema Sumerologico*. 1926.
Rivet, P. *Los origines del hombre americano*. 1943.
Rochberg-Halton, F. (ed.) *Language, Literature and History*. 1987.
Roeder, G. *Altaegyptische Erzählungen und Märchen*. 1927.
Rolleston, F. *Mazzaroth, or the Constellations*. 1875.
Ruggles, C. L. N. *Megalithic Astronomy*. 1984.
Ruggles, C. L. N. (ed.) *Records in Stone*. 1988.
Ruggles, C. L. N. ve Whittle, A. W. R. (eds.) *Astronomy and Society in Britain During the Period 4000-1500 B.C*. 1981.
Sasson, J. M. (ed.) *Studies in Literature from the Ancient Near East Dedicated to Samuel Noah Kramer*. 1984.
Saussure, L. *de Les Origines de l' Astronomie Chinoise* . 1930.
Sayce, A. H. *Astronomy and Astrology of the Babylonians*. 1874.
The Religion of the Babylonians. 1888.
Schiaparelli, G. *L'Astronomia nell' Antico Testamento*. 1903.
Schwabe, J. *Archetyp und Tierkreis*. 1951.
Sertima, I. V. *They Came Before Columbus*. 1976.
Shamasashtry, R. *The Vedic Calendar*. 1979.
Sivapriyananda, S. *Astrology and Religion in Indian Art*. 1990.
Sjöberg, A. W. ve Bergmann, E. *The Collection of Sumerian Temple Hymns*. 1969.
Slosman, A. *Le zodiaque de Denderah*. 1980.
Smith, G. E. *Ships as Evidence of the Migrations of Early Cultures*. 1917.
Spinden, H. J. *Origin of Civilizations in Central America and Mexico*. 1933.
Sprockhoff, E. *Die nordische Megalitkultur*. 1938.
Starr, I. *The Rituals of the Diviner*. 1983.
Steward, J. H. (ed.) *Handbook of South American Indians*. 1946.
Stobart, C. *The Glory That Was Greece*. 1964.
Stoepel, K. T . *Südamerikanische Prähistorische Tempel und Gottheiten*. 1912.
Stücken, E. *Beiträge zur orientalischen Mythologie*. 1902.

The Sumerian Dictionary of the University Museum, University of Pennsylvania. 1984.
Tadmor, H. ve Weinfeld, M. (eds.) *History, Historiography and Interpretation.* 1983.
Talmon, Sh. *King, Cult and Calendar in Ancient Israel.* 1986.
Taylor, L. W. *The Mycenaeans.* 1966.
Tello, J. C. *Origen y Desarrollo de las Civilizaciones Prehistoricas Andinas.* 1942.
Temple, J. E. *Maya Astronomy.* 1930.
Thom, A. *Megalithic Sites in Britain.* 1967.
Thomas, D. W. *(ed.) Documents from Old Testament Times.* 1961.
Thompson, J. E. S. *Maya History and Religion.* 1970.
Trimborn, H. *Die Indianischen Hochkulturen des Alten Amerika.* 1963.
Van Buren, E. D. *Clay Figurines of Babylonia and Assyria.* 1930.
Religious Rites and a Ritual in the Time of Uruk IV-III. 1938.
Vandier, J. *Manuel d'Archeologie Egyptienne.* 1952-58.
Virolleaud, Ch. *L'Astronomie Chaldéenne.* 1903-8.
Ward, W. A. *Essays on the Feminine Titles of the Middle Kingdom.* 1986.
Weidner, E. F. *Alter und Bedeutung der babylonischen Astronomie und Astralleh - re.* 1914.
Handbuch der babylonischen Astronomie. 1915.
Wiener, L. *Africa and the Discovery of America.* 1920.
Mayan and Mexican Origins. 1926.
Wilford, J. N. *The Mapmakers. 1982.*
Williamson, R. A. (ed.) *Archaeoastronomy in the Americas.* 1978.
Winckler, H. *Himmels- und Weltenbilder der Babylonier.* 1901.
Wolkstein, D. ve Kramer, S. N. *Inanna. Queen of Heaven and Earth.* 1983.
Wuthenau, A. *von Unexpected Faces in Ancient America.* 1980.
Ziolkowsky, M. S. ve Sadowski, R. M. (eds.) *Time and Calendars in the Inca Empire.* 1989.

Şekil 165'te yer alan açıklamaların tercümesidir:

SÜMER ÇİZGİ YAZISI	ÇİNCE KU WEN ŞEKİLLERİ
GE, Gİ. Bağlaç. Ayaklık üstünde pidi testisi.	Kİ, KUİ, Qİ. Bağlaç. Ayaklık üstünde testi.
EN,İN. Efendi, Kral. UN, MUN, GUN. Piktogram. Bir sopa, kamçı veya benzeri güç sembolü tutan bir el.	YİN,YÜN. Hükümdar, vali. Çubuk veya benzeri bir şey tutan el çizimi. KİLİN, KWUIN, KUN. İdareci, kral.
DUG, TUKU. Almak, tutınak, ele almak. Silah tutan bir el mi?	ÇİU, ÇIU, L'IU, LU–K. On iki dalın ikincisi. Silah tutan bir el mi?
GUŞ–KİN. Altın (Kırmızı veya al parıltılı metal). Ermeni dilinde altın (ödünç alınmış olabilir)	KİN, KİM, J.HİM, KON. Metal. Altın. Japonca kogane; sarı maden, altın.
MU. Tılsım, büyü. (TUÇOU olarak da okunur!) Yazılmış ağız + saf. Ağız ve bitki veya kap anlamındaki piktogram.	WU, MAU, MU, VU, FU, BU. Cadı, büyücü; büyü okumak. ÇOU, WU-ÇOU. Bir bitki ve tekrarlanan ağız piktogramı.
ŞU. El(ler). SUS.	ŞOU, ŞU, SU, TU, ŞU–T. Eller

DİZİN

ana yönler 87, 88, 158, 170, 177, 207, 226, 260
arkeoastronomi 64, 65, 73, 78, 80, 206, 249, 252, 263
astronomi 14, 19, 22, 23, 26, 28-31, 34-36, 43-45, 56, 59-61, 64-66, 68, 74, 80, 81, 85, 86, 94, 95, 99, 100, 102, 103, 108, 122, 126, 131-134, 137, 140, 142-146, 148, 152-154, 161, 175, 176, 181-183, 188, 197, 198, 200, 202, 203, 206, 209, 215, 216, 219, 220, 223, 227, 233, 236, 242, 248-250, 252, 260, 262, 263, 267, 272, 274, 283, 287, 290, 296, 301, 316, 319, 320, 322-324, 335, 342, 348, 351, 360-362, 375, 377, 385, 386, 389, 400, 406
astronomik yönlendirme 108, 146, 153
Atra-Hasis 96, 97
ay takvimi 137, 237, 263, 273, 287, 406
ay-güneş takvimi 230, 232, 403
Boğa Çağı 126, 205, 266, 349, 356
burç kuşağı 19, 36, 46, 65, 201-204, 206-211, 228
burçlar 39, 154, 201, 204, 205, 358, 361
Büyük Devre 209, 318, 329, 330, 361
Dünya Zamanı 9, 24, 25, 33, 34, 153, 206, 332, 377, 406
ekinoks 9, 33, 36, 37, 55, 66-68, 71, 72, 74, 81, 82, 88, 106, 107, 113, 124, 125, 127, 129, 150, 170, 175, 188, 190, 193, 198, 206, 215, 217, 219, 246, 250, 254, 262, 263, 265, 271, 272, 318, 324, 326, 336, 353, 361-364, 375
Eninnu 159, 162, 164, 165, 170, 172-175, 181-188, 191, 195, 200, 202, 209, 211-214, 250, 254, 275, 348-350, 395
Enki 16, 93, 96-99, 121, 129, 130, 148, 151, 152, 157, 158, 160, 170, 174, 175, 177-180, 182, 184, 220-228, 232, 235, 237, 295, 320, 333, 335, 336, 343, 344, 350, 356, 367, 368, 372-374, 381, 394, 395
Enlil 86, 94, 96, 97, 99, 102, 113, 121, 122, 129, 130, 148, 149, 152, 156-159, 160, 162, 163, 165, 174-176, 178, 180, 182, 184, 186, 200, 210, 216, 221, 226, 227, 230, 236, 237, 302, 303, 319, 328, 333, 335, 336, 341, 343, 344, 350, 352-354, 358, 364, 367, 368, 372-374, 377-381, 383, 395, 406
Etana 100, 102-104, 108
Girsu 158-160, 162, 182, 183, 193, 196-198, 200, 208, 210, 211, 237, 247, 344, 372, 392

göksel gözlemler 124, 126, 127, 162, 183, 267
Göksel Zaman 9, 33, 37, 39, 153, 206, 209, 210, 335, 350, 352, 376, 406
gözlem evi 44, 54-56, 58, 60, 198, 262, 272, 273, 319, 322, 324, 326
Gudea 156, 159, 160, 162-176, 178-185, 187-198, 200, 202, 207, 209-212, 215, 237, 246, 274, 275, 306, 345, 349, 350, 379, 390, 392, 394
Güneş Kapısı 269, 272, 290, 302, 330
güneş takvimi 218, 219, 230, 263
güneş tapınakları 45, 54, 58, 66, 70, 72, 73, 81, 190, 256, 286
Hanok Kitabı 144-146, 150-152, 234, 242
haritalar 32, 87, 148, 159, 170, 174, 177, 310-314, 339, 361, 385, 396
helyak doğuş 66, 125, 133, 164, 219, 222, 236, 266
Intihuatana 250-252, 254, 256, 266
İlahi Zaman 20, 24, 33, 34, 206, 350, 376
jübile 71, 323
Jübileler Kitabı 233, 242, 322
Kalasasaya 272-274, 290, 319
kış gün dönümü 68, 78, 236, 249, 253, 256, 374, 405
Koç Çağı 337, 340, 343, 349, 356, 361, 362, 365, 374, 375, 406
Kutsal Döngü 317, 318, 329
Kutsal Takvim 318, 406
Kutsal Yıl 318
Marduk 15, 125-26, 158, 220, 222-23, 225-27, 229, 237, 331, 333-41, 342-44, 348, 350, 352, 354, 357, 359-60, 364-68, 373-74, 376-82, 384, 391, 394-95, 397, 401
Marduk/Ra 221-22, 226, 229-30, 236-37, 317-18, 331-33, 340, 345, 348, 351, 363, 379
matematik 19, 21-2, 35, 60, 86, 90, 99-100, 155, 175-76, 223, 293, 350, 386, 389-90, 406
Maya takvimi 46, 329-30
Min 135-37, 146, 320, 322, 338
Nibiru 15, 18-24, 26, 34, 36, 96, 128, 150, 206, 220, 227, 230, 274, 360, 376-78
Nibiru/Marduk 18, 24
Ningirsu 162-166, 172, 175, 176, 182-186, 211, 212, 237
Ninurta 111, 115, 121-22, 150, 156-60, 162-68, 173-76, 182-85, 189, 200, 211-12, 214, 216, 221, 237, 274, 335-37, 344-45, 348, 350, 353-54, 358, 365-68, 372-73, 378, 381, 395
Ninurta/Ningirsu 176, 182, 212
Nippur takvimi 30, 126
Nisaba 164, 171, 174-81, 394.
piramit 54, 70-71, 82, 85, 118, 155, 173-74, 212-14, 220, 269, 278, 322, 324, 326, 347, 400
presesyon 23, 34-37, 154, 205-06, 263, 266, 337-39, 361
Sar 19, 20
Seşeta 153-155, 180-81
Sin 30, 122, 205, 355
Stonhenge 38-63, 66, 68, 74, 78, 79-83, 86, 88, 91-3, 123, 157, 174, 187, 189, 193-98, 200, 209, 214-15, 230, 239, 242-43, 245-46, 250, 254, 262, 287, 319, 335, 348, 401, 404-05.
takvim 21, 25, 27, 30, 33, 35, 39, 46, 68, 71-2, 80, 95, 99, 104, 108, 115, 122-27, 136-37, 141-46, 152-55, 160, 175-83, 188,

196-200, 202, 264-67, 271-74, 283-92, 296, 301, 308, 310, 315-19, 329-33, 336, 342-52, 360-61, 375, 384, 400-06
taş çemberler 44, 82, 141, 174, 188, 195-200, 254, 262, 287, 296, 402, 406
Tot 215, 220-226, 234, 239-41, 316-19, 323, 326, 329, 331,34, 340, 348, 350, 406
Tufan 96-98, 146, 150, 232
usturlap 228, 307, 309, 375
Uzun Sayış 316, 329-33
Viracocha 38, 245, 255-56, 262, 267, 270, 272, 290, 302
yaz gün dönümü 55, 68, 78, 135, 206, 218, 249, 252, 262, 336
yeni çağ 9, 36, 63, 123, 242, 315, 336-37, 341-42, 349, 374-75, 382-85, 390-95, 406
Yeni Yıl 9, 30, 33, 36, 71, 107, 115, 124-27, 165, 175, 188, 190, 193, 199, 206, 263, 336, 351, 362, 364, 375
Yeni Yıl Bayramı 13, 107, 121, 124, 126-29, 181-83, 349, 374, 376-78
yörünge 11,13-35, 37, 55-60, 66, 76, 134, 148, 150, 201, 206
zigurat 54, 86-88, 90, 93, 95, 100, 102, 103, 110, 118, 120-123, 125, 127, 128, 133, 134, 140, 141, 148, 153, 157, 158, 160, 163, 164, 168-170, 172, 175, 179, 180, 182, 183, 185, 187, 193, 210, 214, 223, 269, 283, 318, 337, 338, 351, 365, 366, 374, 392, 394
zodyak 36, 37, 39, 103, 187, 201-203, 205-210, 219, 220, 234, 264-266, 295, 308, 336, 337, 341, 342, 350, 358, 361-363, 383, 384, 389, 400, 406

ZAMAN BAŞLARKEN

Stonehenge'in mimarları binlerce yıl önce Dünya'ya gelip insanoğlunun Yeni Çağını başlatmışlardı; göklerden gelen bu kadim ziyaretçilerin yol göstericiliğinde insanlık bilimsel gelişmeyi ve ruhsal aydınlanmayı tanıdı.

Dış uzaydan gelen tanrıların varlığına tanıklık eden devasa taş yapılara kazınmış olan o tartışılmaz imza, Zecharia Sitchin'in titiz araştırmacılığıyla gün ışığına çıkıyor... Arkalarında bıraktıkları muhteşem anıtlarla ilgili şaşırtıcı keşifler, onların zaman kavramının bizler için hala nasıl şaşırtıcı bir doğruluk içerdiğini göstermekte.

Dün, bugün ve yarın hakkındaki kavramlarınız bu kitabı okuduktan sonra tamamen değişecek.

ISBN 975-6377-16-X

9 789756 377161

RM